

İSTANBUL TEKNİK ÜNİVERSİTESİ ★ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

**YOKSULLUKLA MÜCADELE PROGRAMLARINDAN MİKROKREDİ VE
TÜRKİYE DİYARBAKIR ÖRNEĞİ BAŞARI DEĞERLENDİRMESİ**

**YÜKSEK LİSANS TEZİ
Adil DÖŞEYEN**

**Anabilim Dalı : İKTİSAT
Programı : İKTİSAT**

HAZİRAN 2007

İSTANBUL TEKNİK ÜNİVERSİTESİ ★ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

**YOKSULLUKLA MÜCADELE PROGRAMLARINDAN MİKROKREDİ VE
TÜRKİYE DİYARBAKIR ÖRNEĞİ BAŞARI DEĞERLENDİRMESİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Adil DÖŞEYEN

412041001

Tezin Enstitüye Verildiği Tarih : 5 Temmuz 2007

Tezin Savunulduğu Tarih : 13 Haziran 2007

Tez Danışmanı : Doç.Dr. Raziye SELİM

Diğer Jüri Üyeleri Prof.Dr. Ümit ŞENESEN (İTÜ)

Prof.Dr. Fethi ÇALIŞIR (İTÜ)

HAZİRAN 2007

ÖNSÖZ

Bu tezin yazımı aşamasında öncelikle tezin başlangıcından bitirilmesine kadar hiçbir maddi ve manevi desteğini esirgemeyen ve isminin de burada yer almasını istemeyen Sayın B.C. Bey'e sonsuz teşekkürlerimi sunarım. Özellikle Diyarbakır ziyaretlerinde beni yalnız bırakmayan EKOTEK Vakfı Koordinatörü Sayın Hüseyin Esen Bey'e, tezin başlangıcından sonuna kadar desteğini esirgemeyen candostum Lokman Ökten'e ve tezin sonuçlarının kamuya duyurulması adına desteklerini esirgemeyen EKOTEK vakfına ve EKOTEK Vakfı yönetimine de teşekkürlerimi sunarım. Ayrıca, tezin yazılış aşamasında kendisinden çaldığım vakitlere sabredip benden desteğini esirgemeyen sevgili eşim Tuba'ya da sonsuz teşekkürlerimi bir borç bilirim. Tezin en ince detayına kadar defalarca düzeltmelerde bulunmaya sabredip çok kıymetli vaktini sınırsızca bana ayıran değerli tez danışman hocam Doç. Dr. Raziye Selim'e de sonsuz teşekkürlerimi sunarım. Tezin hazırlık aşamasında Diyarbakır'daki iletişim kanallarını açan Diyarbakır Milletvekili Prof.Dr. Aziz Akgül'e, Diyarbakır'da bize hiçbir desteği esirgemeyen TGMP Koordinatörü Shamsul Chowdhury'e, Sur Şubesi Müdürü Sayın Esat Akgül'e, Bağlar Şubesi Müdürü Sayın Muhâmmmed Abdulmatin'e ve değerli TGMP personeline teşekkürü bir borç bilirim.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	II
İÇİNDEKİLER	III
KISALTMALAR	VI
TABLO LİSTESİ.....	VII
ŞEKİL LİSTESİ.....	X
TÜRKÇE ÖZET	XI
İNGİLİZCE ÖZET.....	XII
1. GİRİŞ.....	1
2. YOKSULLUK KAVRAMI, TÜRKİYE VE ÇEŞİTLİ ÜLKELERDE YOKSULLUK	5
2.1. Yoksulluk Tanımları	5
2.1.1. Mutlak yoksulluk	5
2.1.2. Görelî yoksulluk.....	6
2.1.3. İnsani yoksulluk	7
2.1.4. Ultra yoksul	7
2.1.5. Öznel yoksulluk	7
2.1.6. Diğer yoksulluk göstergeleri	8
2.2. Yoksulluk Ölçümlerinde Metodoloji	8
2.2.1. Bireysel eşdeğer gelir yöntemi.....	8
2.2.2. Yoksulluk ölçüleri	9
2.3. Dünyada Yoksulluğun Boyutları	10
2.3.1. Mutlak yoksulluk ve insanî yoksulluk	10
2.3.2. Diğer yoksulluk göstergeleri	11
2.3.3. Bölgesel olarak dünyaya bakış.....	12
2.3.4. Ülkeler bazında yoksulluk	14
2.3.4.1. Sahara altı Afrika	14
2.3.4.2. Güney Amerika	14
2.3.4.3. Eski Sovyet ülkeleri	15
2.4. Türkiye’de Yoksulluk, Çeşitli Ülkelerle Karşılaştırılması ve Gelir Dağılımı	15
3. YOKSULLUK İLE MÜCADELE YOLLARI	20
3.1. Dolaylı Yaklaşım	21
3.2. Dolaysız Yaklaşım	22
3.2.1. Radikal reform	22
3.2.2. Kamu harcamaları	23
3.2.3. Dünyada ve Türkiye’de yoksulluk ile mücadele programları.....	24
3.2.3.1. Mikrokredi	26
3.2.3.1.1. Tarihi süreci ve ilk ortaya çıkışı.....	26
3.2.3.1.2. Bankacılık sistemi-mikrokredi ilişkisi	30
3.2.3.1.3. Mikrokredi: Kadınlara kredi	33
3.2.3.1.4. Kredilendirme mekanizması	34
3.2.3.1.5. Geri ödeme mekanizması	36
3.2.3.1.6. Uluslararası uygulamalar	37
3.3. Mikrokredi’de sorunlar ve çıkış yolları.....	39
4. MİKROKREDİ BAŞARI DEĞERLENDİRME YÖNTEMLERİ.....	44
4.1. Mikrokredi Kurumunun Finansal ve Kurumsal Başarı Değerlendirmesi	44

4.1.1. Hedef kitleye ulaşma oranı	45
4.1.2. Ölçek	45
4.1.3. Programın sunduğu hizmetler	46
4.1.4. Program hizmetlerinin performansı	47
4.1.5. Maliyet, verimlilik ve sürdürülebilirlik	47
4.1.6. Kurumsal kapasite ve finansal durum	48
4.2. Mikrokredinin Katılımcılarda ve Ailelerinde Ortaya Çıkardığı Sosyal ve Ekonomik Değişimin Değerlendirilmesi	49
4.3. İki Yöntemin Birlikte Kullanımı	53
5. TÜRKİYE’DE MİKROKREDİ UYGULAMALARI VE TÜRKİYE GRAMEEN MİKROKREDİ PROJESİ ARAŞTIRMA SONUÇLARI.....	54
5.1. Diyarbakır Ziyaretleri İzlenimleri	57
5.2. Anket	59
5.3. Araştırmanın Amacı	59
5.4. Anket Tasarımı	61
5.5. Anketin Kapsamı	65
5.6. Örneklem Planı	67
5.7. Uygulama Zamanı ve Dönemi	73
5.8. Temel Bulgular	74
5.8.1. Tanımlayıcı istatistikler	74
5.8.1.1. Aile bilgileri ve kişisel bilgiler	74
5.8.1.1.1. Kişisel bilgiler	75
5.8.1.1.2. Aile ve yaşam şartları bilgisi	77
5.8.1.2. Eğitim bilgileri	84
5.8.1.3. Gıda harcamaları	87
5.8.1.4. Gelir	89
5.8.1.5. Tasarruf	94
5.8.1.6. Mikrokredi alma nedeni ve mikrokredinin harcanma yeri	97
5.8.1.7. Tanımlayıcı istatistik sonuçları	101
5.9. Mikrokredi Başarısının Değerlendirilmesi	102
5.9.1. Kalitatif kriterler	106
5.9.1.1. Ekonomik göstergeler (nitel)	106
5.9.1.2. Sosyal olanaklara ulaşım (nitel)	110
5.9.1.3. Sosyal kriterlerdeki değişim	115
5.9.1.4. Ekonomik göstergeler (nicel)	118
5.9.1.5. Nicel sosyal olanaklara ulaşım	121
5.9.2. Mukayeseli karşılaştırmalar	123
5.9.2.1. Yaş faktörü ve mikrokredi etkisi	123
5.9.2.1.1. Yaş faktörü hipotez sınamaları	126
5.9.2.2. Eğitim faktörü ve mikrokredi etkisi	129
5.9.2.2.1. Eğitim durumu hipotez sınamaları	131
5.9.2.3. Kocası çalışan kadınlar üzerinde mikrokredi etkisi	134
5.9.2.3.1. Eşlerin iş durumu hipotez sınamaları	137
5.9.2.4. Bir yıldan eski katılımcılar üzerinde mikrokredinin etkisi	140
5.9.2.4.1. Eski katılımcılar (birden fazla mikrokredi alan katılımcılar) hipotez sınamaları	142
5.10. Gelirdeki Değişim	145

5.10.1. Gelirdeki değişimin kaynakları	148
5.11. Beslenme Durumuna Etki Eden Faktörler	149
5.12. Mikrokredi Sonrası Alınan Ev Eşyasına Etki Eden Faktörler	151
6. SONUÇ VE ÖNERİLER.....	154
EKLER.....	166
Ek 1: Anket	166
Ek 2: TUIK İktisadi Faaliyet Sınıflandırması	176
Ek 3: Yoksulluk Ölçüleri Hesaplama Yöntemleri	179
ÖZGEÇMİŞ.....	180

KISALTMALAR

TGMP	: Türkiye Grameen Mikrokredi Projesi
UNDP	: United Nations Development Programme
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu
OECD	: Organization for Economic Co-operation and Development
PRSP	: Poverty Reduction Strategy Programme
IFAD	: International Fund for Agricultural Development
AGU	: Az Gelişmiş Ülkeler
BM	: Birleşmiş Milletler
UNICEF	: United Nations Children Fund
IBRD	: International Bank for Reconstruction and Development
IDA	: International Development Association
SYDTF	: Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu
SYDV	: Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı
TGMFI	: Target Group Member Microfinance Institutions Huoseholds
TGNMFI	: Target Group Nonmember Microfinance Institutions Huoseholds
NTGMFI	: Nontarget Group Member Microfinance Institutions Huoseholds
NTGNMFI	: Nontarget Group Nonmember Microfinance Institutions Huoseholds
ACPC	: Agricultural Credit Policy Consey
TISVA	: Türkiye İsrafi Önleme Vakfı
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
MFI	: Microfinance Institutions

TABLO LİSTESİ

Tablo 3.1 Grameen Bankası Performans Göstergeleri ve Rasyo Analizi	28
Tablo 3.2 Grameen Bank Veri Serisi	29
Tablo 3.3 Grameen Bankası Bilanço 2000-2005	29
Tablo 4.1 Mikrokredi Kurumlarının Kurumsal ve Finansal Başarı Kriterleri	49
Tablo 4.2: Chowdhury'nin Sosyal Etkileri İtibari ile Mikrokredi Başarı Değerlendirme Tasnifi	52
Tablo 5.1 Anakütlenin Yaptığı İşe Göre Dağılımı.....	68
Tablo 5.2 İş Koluna Göre Katmanlama	69
Tablo 5.3 Kredi Büyüklüğü ve İş Koluna Göre Anakütledeki Katılımcı Sayısı.....	70
Tablo 5.4 Kredi Büyüklüğü ve İş Koluna Göre Anakütledeki Katılımcı Sayısı Oransal	70
Tablo 5.5 Katmanlı Örneklem Planı Çapraz Tablo.....	71
Tablo 5.6 Örnek Olarak Ulaştırma İş Kolu ve Gelir Aralığı Çapraz Tablosu	72
Tablo 5.7 Mikrokredi Kullanıcılarının Mikrokrediye Üye Oldukları Süre (Gün)	75
Tablo 5.8 Katılımcı Yaş Bilgisi	76
Tablo 5.9 Medeni Durum.....	77
Tablo 5.10 Göç Etme Durumu	77
Tablo 5.11 Göç Etme Sebebi ve Göç Tarihini Çapraz Tablosu	78
Tablo 5.12 Oturulan Konutun Türü	79
Tablo 5.13 Şebeke Suyuna Ulaşımı Olan ve Şehirde Yaşayan Hanehahları, (1990'lar).....	80
Tablo 5.15 Sofrada Bulunan Yetişkin ve Çocuk Sayısı.....	82
Tablo 5.16 Mikrokredi Kullanıcılarının Ev Eşyası Bilgisi	83
Tablo 5.17 Katılımcıların Okuma Yazma Durumu.....	85
Tablo 5.18 Eğitim Seviyesi	85
Tablo 5.19 Çocukların Eğitim Durumları	86
Tablo 5.20 Borç Hesabını Yapabilme Durumu.....	86
Tablo 5.21 Borç Hesabını Yapamayanların Hesaplarını Yaptırdıkları Kişilerin Dağılımı	87
Tablo 5.22 Haftalık Erzağa Harcanan Para.....	87
Tablo 5.23 Beslenme Öğünleri	88
Tablo 5.24 Haftada En Az Bir Defa Eve Alınan Ürün Bilgisi.....	89
Tablo 5.25 Mikrokredi Alan Kadınların Eşlerinin İş Durumu.....	90
Tablo 5.26 Kocasını Çalışan Kadınların Kocalarına Ait Mikrokredi Sonrası Haftalık Kazançlar.....	90
Tablo 5.27 Mikrokredi Öncesi Ailenin Haftalık Kazancı	91
Tablo 5.28 Mikrokredi Sonrası Ailenin Haftalık Kazancı	91
Tablo 5.29 Sadece Kadının Kazandığı Paradaki Değişim	92
Tablo 5.30 Alınan Mikrokredi ve Geri Ödeme Rakamları	92
Tablo 5.31 Mikrokredi Haricinde Ailelerin Borç Durumu	93
Tablo 5.32 Katılımcıların Tasarruf Durumu	95
Tablo 5.33 Geçen Sene Harcananlarda Dâhil Olmak Üzere Biriktirilen Tasarruf Miktarı	96
Tablo 5.34 Tasarruf Hesabı Hariç Birikimler	96
Tablo 5.35 Mikrokredi Alma Nedenleri (%).....	98
Tablo 5.36 Alınan Mikrokreditinin İş Kurmak Haricinde Harcanan Bölümü	100

Tablo 5.37 Diyarbakır Mikrokredi Projesi Başarı Göstergeleri.....	105
Tablo 5.38 Nitel Ekonomik Kriterlerdeki Değişimi Gösterir Wilcoxon Eşlenik Çift Testleri.....	107
Tablo 5.39 Nitel Sosyal Olanaklara Ulaşım Kriterlerindeki Değişimi Gösterir Wilcoxon Eşlenik Çift Testleri	111
Tablo 5.40 Sağlık Güvencesine Göre Sağlık Koşullarındaki Değişim	112
Tablo 5.41 Daha İyi Beslenebilmeyi Önceleyen Katılımcıların Beslenme Durumlarındaki Değişim.....	113
Tablo 5.42 Sosyal Olanaklara Ulaşım (Nitel) İçin Düzeltilmiş Etki Tablosu.....	114
Tablo 5.43 Nitel Sosyal Kriterlerdeki Değişimi Gösterir Wilcoxon Eşlenik Çift Testleri	115
Tablo 5.44 Aileye Ayrılan Vaktin Mikrokrediyi İşletme Yöntemine Göre Dağıtılması	116
Tablo 5.45 Nicel Ekonomik Göstergelerdeki Değişimi Gösterir Wilcoxon Eşlenik Çift Testleri.....	119
Tablo 5.46 Revize Edilmiş Mikrokredi Etki Ölçüm Tablosu	122
Tablo 5.47 0-<41 Yaş Arası Katılımcıların Mikrokredi Etki Ölçüm Tablosu ve >40 ile Karşılaştırma	125
Tablo 5.48 40 Yaş Altı Katılımcıların Ekonomik Göstergeleri (Nitel)	126
Tablo 5.49 40 Yaş Altı Katılımcıların Sosyal Olanaklara Ulaşım (Nitel)	127
Tablo 5.50 40 Yaş Altı Katılımcıların Sosyal Kriterlerdeki Değişim (Nitel)	127
Tablo 5.51 40 Yaş Altı Katılımcıların Ekonomik Göstergeler (Nicel)	128
Tablo 5.52 40 Yaş Altı Katılımcıların Sosyal Olanaklara Ulaşım (Nicel)	128
Tablo 5.53 İlkokul ve Üzeri Mezuniyete Sahip Katılımcıların Mikrokredi Etki Ölçüm Tablosu ve İlkokul Altı Eğitim Seviyesine Sahip Katılımcılar ile Kıyaslanması.....	130
Tablo 5.54 İlkokul ve Üzeri Eğitimli Katılımcıların Ekonomik Göstergeleri (Nitel)....	132
Tablo 5.55 İlkokul ve Üzeri Eğitimli Katılımcıların Sosyal Olanaklara Ulaşımı (Nitel)	133
Tablo 5.56 İlkokul ve Üzeri Eğitimli Katılımcıların Sosyal Kriterlerdeki Değişim (Nitel)	133
Tablo 5.57 İlkokul ve Üzeri Eğitimli Katılımcıların Ekonomik Göstergeler (Nicel)	133
Tablo 5.58 İlkokul ve Üzeri Eğitimli Katılımcıların Sosyal Olanaklara Ulaşım (Nicel)	134
Tablo 5.59 Kocasını Çalışan Katılımcıların Mikrokredi Etki Ölçüm Tablosu ve Kocasını Çalışmayan Katılımcılar ile Kıyaslanması.....	136
Tablo 5.60 Kocasını Çalışan Katılımcıların Ekonomik Göstergeleri (Nitel).....	137
Tablo 5.61 Kocasını Çalışan Katılımcıların Sosyal Olanaklara Ulaşımı (Nitel)	138
Tablo 5.63 Kocasını Çalışan Katılımcıların Ekonomik Göstergeleri (Nicel)	139
Tablo 5.64 Kocasını Çalışan Katılımcıların Sosyal Olanaklara Ulaşım (Nicel).....	139
Tablo 5.65 1 Yıldan Eski Katılımcıların Mikrokredi Etki Ölçüm Tablosu ve 1 Yıldan Eski Olmayan Katılımcılar ile Kıyaslanması.....	141
Tablo 5.66 Bir Yıldan Eski Katılımcıların Ekonomik Göstergeleri (Nitel).....	143
Tablo 5.67 Bir Yıldan Eski Katılımcıların Sosyal Olanaklara Ulaşım (Nitel)	143
Tablo 5.68 Bir Yıldan Eski Katılımcıların Sosyal Kriterlerdeki Değişim (Nitel)	144
Tablo 5.69 Bir Yıldan Eski Katılımcıların Ekonomik Göstergeler (Nicel)	144
Tablo 5.70 Bir Yıldan Eski Katılımcıların Sosyal Olanaklara Ulaşım (Nicel).....	145
Tablo 5.71 Mikrokredi Sonrası Yoksulluk Sınırı Değişen Aile Sayısı	146

Tablo 5.72 Mikrokredinin Gelir Etkisinin Gösteren T Testi Tablosu.....	147
Tablo 5.73 Mikrokredi Öncesi Gelir ve Alınan Borç Bilgisi.....	147
Tablo 5.74 Gelir Değişkenini Etkileyen Faktörlerin Logit Analizi	148
Tablo 5.75 Beslenme Durumunu Etkileyen Faktörlerin Logit Analizi.....	149
Tablo 5.76 Beslenme Durumunu Etkileyen Faktörlerin Ortalama Değerleri ve Standart Hataları.....	150
Tablo 5.77 Mikrokredi Sonrası Alınan Ev Eşyasına Etki Eden Faktörler	151

ŞEKİL LİSTESİ

Çizim 5.1: Ailede bulunan yetişkin ve çocukların Dal-Yaprak gösterimi.....	81
Çizim 5.2: Alınan Mikrokredi Miktarı Dal-Yaprak Çizimi.....	93
Çizim 5.3: Mikrokredi harici alınan borç bilgisi Dal-Yaprak çizimi.....	94

TÜRKÇE ÖZET

Bu tez, Diyarbakır Şehir Merkezinde uygulanmakta olan ve pilot bir proje olan, yoksulluk ile mücadele araçlarından mikrokredinin, yoksullar üzerindeki etkilerini değerlendirmek için, 2 aylık bir süre zarfında uygulanan bir saha çalışması ve anketin sonuçlarını vermektedir. Araştırmanın amacı, Türkiye’de ilk defa Türkiye Grameen Mikrokredi Projesi (TGMP) tarafından uygulanmakta olan Grameen tipi mikrokredinin, mikrokredi üyesi kadınlar ve aileleri üzerindeki sosyal, ekonomik ve sosyal olanaklara ulaşım etkisini nicel ve nitel boyutlarda ölçmektir. Bu kriterlerdeki değişim ile kadınların ve ailelerinin ekonomik ve sosyal statülerindeki değişim ve yoksulluğa karşı savunmasızlıklarının ne ölçüde değiştiği bilimsel olarak test edilecektir.

Tez temel olarak altı bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde, yoksulluk literatürü incelenmiş olup, Türkiye ve çeşitli ülkelerde yoksulluğun hangi boyutta yaşandığının analizi yapılmış, aynı zamanda Türkiye’de ve çeşitli ülkelerde gelir dağılımı verileri ile Türkiye’de uygulanan bir mikrokredi programı ile çeşitli ülkelerdeki diğer mikrokredi programlarının hangi zeminde karşılaştırılması gerektiğinin altyapısı hazırlanmıştır. İkinci bölümde, Türkiye’de ve çeşitli ülkelerde yaygın olarak kullanılan yoksullukla mücadele şekilleri literatürü verilmiş, bölümün devamında ise mikrokredi sisteminin nasıl çalıştığı, çeşitli ülke uygulamalarının ne ölçüde başarılı olduğu ve mikrokrediye yönelik eleştirilerin neler olduğu özetlenmiştir. Üçüncü bölümde, mikrokredi programlarının başarı değerlendirmesinin yöntemleri incelenmiş ve literatürde bulunan yöntemler açıklanmıştır. Bu bölüm mikrokredinin başarı değerlendirilmesi esnasında hangi yöntemlerin hangi kurumlarda uygulandığını göstermesi açısından önem kazanmaktadır. Dördüncü bölüm, Türkiye’de uygulanmakta olan mikrokredi programlarından örnekler içermektedir. Bu bölümde Grameen tipi mikrokredinin sadece TGMP projesi ile Diyarbakır ve çevresinde uygulandığı ve diğer mikrokredi tarzı programların TGMP’den farklı olduğu anlatılmaktadır. Beşinci bölümde TGMP projesinin başarısının değerlendirilmesi için uygulanan anket çalışmasının hazırlık aşaması, örneklem seçme yöntemi, tanımlayıcı istatistiksel sonuçlar, başarı göstergeleri ve başarı göstergelerinin detaylı sonuçları sunulmaktadır. Son bölümde ise özet, sonuç ve değerlendirmeler yer almaktadır. Bu bölümde elde edilen temel sonuçlardan birisi, TGMP hanehalkı ve bireysel varlıklardaki değişim, ev şartlarındaki değişim, sağlık koşullarındaki değişim, iş yapma teknik ve yeteneğindeki değişim, aile içi ilişkilerdeki değişim noktasında orta dereceli pozitif etkide bulunmuş, kâr ve cirodaki değişim noktasında yüksek dereceli pozitif etkide bulunmuş, diğer başarı kriterlerinde (11 kriter) ise düşük pozitif etkide bulunmuştur. Diğer önemli bir sonuç, TGMP olarak yoksulun yoksuluna ulaşmayı kendisine misyon edinen bir kurumun, yeni iş kurmak isteyen işsiz yoksullardan ziyade, mevcut işlerini sürdüren yoksul kesimi finanse ederek hedef kitlelerinden başka bir kitleye ulaşmasıdır. Bir başka önemli sonuç, TGMP’nin mikrokredi katılımcıları kanalıyla ürettiği mal ve hizmetleri sadece mevcut ekonomi içerisinde pazarlayabilmesi, büyük pazarlara bu ürünlerin sunulamamasıdır. Yeni pazarlara açılmak noktasında eksiklikler vardır. Çalışmanın en önemli sonucu ise, bu projenin hiçbir ekonomik faydası olmasa dahi, sosyal açıdan bölgede meydana getirdiği dönüşümün faydasının ölçülemeyecek kadar fazla olmasıdır. Toplumda değerini yitiren kavramlar olan dayanışma ve komşuluk ruhunu yeniden canlandırıp toplumun dokularını tazelemesi ve yoksulların kendilerine olan saygılarını yeniden kazandırması açısından da TGMP’nin yaptığı çalışmanın faydası ölçülemeyecek kadar çoktur.

İNGİLİZCE ÖZET

is thesis draws a conclusion on the effects of Turkey Grameen Microcredit Project on poor, which is a pilot project applied in Diyarbakır City Center and one of the most popular tool for fighting against poverty, by the usage of a survey and field study that is concluded in two months and with the technique of layered random sampling method. The aim of the thesis is to measure the qualitative and quantitative social domain, economic domain and access to facilities of the first Grammen type microcredit programme of Turkey, Turkey Grameen Microcredit Project. And also thesis measures the scientific change in womens' and their families' social statues and their vulnerability over poverty with the change in these domains and criterias.

Thesis is formed from six chapters. In the first chapter, poverty literature is studied, poverty and income distribution in Turkey and in other countries is compared and from this point the differences between microcredit programmes in Turkey and other countries is analysed by poverty and income distribution data. In the second chapter, the literature about mostly used poverty elimination methods in Turkey and in other countries is discussed, the questions of how a Grameen type microcredit programme is operated technically, what is the success of various country models of microcredit and general critiques over microcredit is discussed. In the third chapter, success assessment techniques of microcredit programmes is discribed and this chapter is important for that what kind of assessment techniques is used for different kind of microfinance institutions. In the fourth chapter, some microcredit like practices in Turkey is studied and result is that Grameen style microcredit programme is just applied in Diyarbakır TGMP programme. In the fifith chapter, the formation of survey that is used to assess the success of TGMP, sample choice method, descriptive statistics results, the detailed anaysis of success indicators of TGMP is presented. In the last and sixth chapter, summary, result and evaluation of thesis is presented. One of the main results obtained from this chapter is that, TGMP achieved medium pozitive change in household and personal assets, housing conditions, health conditions, business skills an techniques and family bond and relations, higher pozitive change in income and revenue, and lover pozitive change in other eleven criterias. Other result obtained from this chapter is that, TGMP, that is a association whose client target is poorer of poor people, mostly finances poor people that has a continuous job and leastly financing poor people that has not a job but want to establish a business by using credit. The other important result is that, the goods and services produced by microcredit clients is just marketed in local economy, these goods and services is not marketed to big global markets like İstanbul, Ankara. Also there is not enough effort to reach new markets exist in TGMP. One other important result is that, pozitive social transformation effect of TGMP in the local region is the most important effect of this project. The concepts loosing their values in the Turkish society, which are solidarity, solidarity within neighbours and help of recovery of the self esteem of poors are reestablished by TGMP project in Diyarbakır.

1. GİRİŞ

Bu tez, Türkiye’de pilot bir proje olarak başlatılan ve Bangladeş’te uygulanmakta olan Grameen tipi mikrokredi modelinin uygulaması olan Türkiye Grameen Mikrokredi Projesinin Diyarbakır şehir merkezindeki uygulamasının başarısını ölçmeyi amaçlamaktadır.

Mikrokredi ilk defa 1974 yılında ekonomi profesörü olan Prof. Dr. Muhammed Yunus’un, Bangladeş’te yoksullukla mücadelede kullandığı bir araçtır. Mikrokredi temel felsefe olarak yoksulluğun azaltılması için yoksullara direkt yardım etmenin yoksulları tembelliğe ittiğini ve yoksulluk sorununu çözmediğini, ancak yoksullara iş yapmanın ve para kazanmanın yollarını öğreterek yoksulluktan kurtulmanın sağlanabileceğini benimsemiştir. Bu felsefesini ise bir Çin atasözünden alarak: “bir kişiye balık verirken bir gün, balık tutmayı öğretirsen hergün doyurursun” atasözünü benimsemiştir. 1974 yılında ilk defa birkaç yoksulun hayatını değiştirerek başlatılan mikrokredi projesi 90’lı yıllardan sonra Bangladeş’te elde ettiği başarıların da etkisi ile diğer ülkelerde de uygulanmaya başlamıştır. 3. Dünya ülkelerinde başarılı olduğu gibi refah seviyesi yüksek ülkelerde de başarılı olmuştur.

Türkiye’de ilk mikrokredi benzeri uygulamalar arasında Halk Bankası’nın esnaf kredileri ve Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü’nün girişimcileri destekleme fonları yer almaktadır. Ancak, bu iki örnek de Bangladeş örneğindeki model ile tam uyumlu örnekler değildir. 2003 yılında Diyarbakır’da pilot proje olarak uygulanmasına başlanan Türkiye Grameen Mikrokredi Projesi (TGMP), Bangladeş modelinin ilk Türkiye uygulaması olmuştur.

TGMP’nin başarısını ölçmeye yönelik yapılan en kapsamlı çalışma 2005 yılında Fikret Adaman ve öğrencisi Tuğçe Bulut tarafından 300’den fazla anket ve odak grup çalışması ile yapılmıştır. Bu çalışmada, TGMP’nin, bir başka mikrokredi projesi olan ve Marmara

Bölgesindeki kadınlara yönelik uygulanan Maya Mikrokredi ile karşılaştırması yapılmış ve her iki programın ekonomik ve sosyal açıdan karşılaştırılması yapılmıştır.

Bu tezin literatüre katkısı, Adaman ve Bulut'un çalışmasına ek olarak mikrokredi katılımcıların ekonomik, sosyal ve sosyal olanaklara ulaşım kriterlerindeki değişimi özellikle Afrane (2000) olmak üzere literatürde kullanılan başarı değerlendirme kriterlerine göre değerlendirmiş olması ve ortalama puanlara göre mikrokreditinin başarılı olduğu ve başarısız olduğu noktaları ortaya çıkarmasıdır. Ayrıca Adaman ve Bulut'un yapmış olduğu çalışma 2005 yılında yapılmış bir çalışmadır ve 2005 yılında mevcut TGMP anakütlesi olan 1000 kişiden örneklem seçilerek yapılmıştır. Bu tez kapsamında ise 2006 yılında anket çalışmasını hayata geçirmiş ve 2257 kişilik anakütleden örneklem seçerek çalışılmıştır

Tezin ikinci bölümünde, çeşitli tanımlamalar çerçevesinde yoksulluk kavramı, Türkiye'de ve çeşitli ülkelerde yoksulluğun boyutları, gelir dağılımı ve yoksulluk literatürü incelenmiştir. Bu bölümün incelenmesindeki amaç, tanımlanması çok güç olan yoksulluk kavramı konusundaki literatürdeki tanımlamaların açıklanması, Türkiye'deki yoksulluğun diğer ülkeler ile kıyaslanması ve bu kıyas ile Türkiye'de uygulanabilecek bir mikrokredi modelinin hangi yoksulluk tanımıyla ilgili olacağının açıklanmasıdır. Özellikle Türkiye'de yoksul olarak tanımlanan kişilerin özelliklerinin anlaşılması noktasında da bölüm önem arz etmektedir.

Üçüncü bölümde, çeşitli ülkelerde ve uluslararası uygulamalar ile yoksullukla mücadelenin nasıl yapıldığı genel olarak anlatılmış ve daha sonra konu daraltılarak yine bir yoksullukla mücadele aracı olan mikrokredi detaylı bir biçimde ele alınmıştır. Bölüm, yoksullukla mücadele noktasında tüm dünyada uygulanan tekniklerin bir özetini içermektedir. Özetle dolaylı yaklaşım ve dolaysız yaklaşım olarak ikiye ayırabileceğimiz yoksulluk ile mücadele teknikleri detaylı bir şekilde bu bölümde incelenmiş ve daha sonra mikrokreditinin yoksullukla mücadele de nerede yer aldığı belirtilmiştir. Ayrıca, mikrokreditinin teknik açıdan işleme mekanizması detaylı olarak anlatılmıştır. Bu bölümde mikrokreditinin uluslararası uygulamaları ve mikrokredi uygulamalarının genelde karşılaştığı sorunlar da anlatılmıştır.

Dördüncü bölüm mikrokredinin literatürde başarısının değerlendirilmesinde kullanılan yöntemlerin anlatıldığı bölümdür. Mikrokredi kurumlarının başarısı esas olarak üç ana kriterle analiz edilmektedir. Birinci yöntem mikrokredi kurumunun ekonomik başarısı ve sürdürülebilirliğini değerlendirmekte, ikinci yöntem mikrokredi müşterilerinin hayatlarında meydana gelen değişimi ekonomik ve sosyal açıdan değerlendirmekte, üçüncü yöntem ise birinci ve ikinci yöntemi beraber kullanarak mikrokredi kurumunun başarısını değerlendirmektedir. Bu bölümde literatürde bulunan başarı değerlendirme yöntemleri anlatılarak tez kapsamında kullanılan yöntem nasıl ulaşıldığı belirtilmiştir.

Beşinci bölüm, araştırmanın gövdesini oluşturmaktadır. Bu bölümde, ankete hazırlık sürecinden mikrokredi başarı değerlendirmesine kadar olan tüm sonuçlar bulunmaktadır. Bölüm, anket tasarımı, örneklem planı, anketin uygulanmasına dair bilgiler, tanımlayıcı istatistikler, TGMP başarı değerlendirmesi ve başarı durumuna göre katılımcıların sınıflandırılarak mukayeseli karşılaştırmaları ve logit analizleri ile devam etmektedir. Bölümde, ankete giden süreç, anakütlenin tanımlanması ve örneklem seçim sürecinde katmanlı rassal örnekleme yönteminin uygulanması aşamalarıyla açıklanmıştır. . Anketin tamamlanma süreci ardından veriler bilgisayara aktarılmış ve SPSS, STATA ve MS Office Excel paket programları kullanılarak veri analizine geçilmiştir. Bu istatistiklerden elde edilen sonuçlar temel noktalarda Adaman ve Bulut'un (Adaman ve Bulut, 2005) yapmış olduğu çalışma ile örtüşmektedir. Örnek vermek gerekirse, mikrokredi kurumunun hedef kitle olarak mevcut işlerini sürdüren yoksulları finanse ederek finansal riskini azalttığı yönündeki bulgu her iki çalışmada da ortaktır. Ayrıca her iki çalışmada da TGMP'Mikrokredinin göstergeler ışığında başarısının değerlendirilmesi tanımlayıcı istatistiklerin ardından gelmektedir. Bu bölümde mikrokredi katılımcılarının ekonomik, sosyal ve sosyal olanaklara ulaşım kriterlerindeki değişim incelenmiş ve bu kriterlerde kurumun düşük, orta veya yüksek derecede pozitif değişimlerden hangisini gösterdiği belirlenmiştir. Daha sonra mukayeseli karşılaştırmalar ile eğitim seviyesi, yaş durumu, eşin çalışma durumu, eski ve yeni katılımcıların üzerinde mikrokredinin başarısının fark edip etmediği araştırılmıştır. Buradan elde edilen sonuçlar ile mikrokredi kurumunun hedef kitlesinin belirlenmesi noktasında tavsiyelere yer verilmiştir. Daha sonra gelir, beslenme durumu ve ev eşyasına etki eden faktörlerin sınıandığı logit analizlerine yer verilmiştir.

Sonuç bölümünde çalışmanın temel sonuçları ve mikrokredi kurumuna tavsiyeler yer almaktadır. Çalışmanın sonuçlarının açıklandığı bu bölümde TGMP olarak ve Türkiye’de uygulaması başlayacak diğer bir mikrokredi projesi olarak nelerin yapılması ve nelerin yapılmaması gerektiği konusunda önerilerde bulunulmuştur.

2. YOKSULLUK KAVRAMI, TÜRKİYE VE ÇEŞİTLİ ÜLKELERDE YOKSULLUK

2.1. Yoksulluk Tanımları

Yoksulluk tanımları literatürde geniş bir şekilde yer almıştır. Bundan dolayı yoksulluğun birden çok tanımı literatürde mevcut bulunmaktadır. Bu tanımlardan birkaçı şöyledir:

“Toplam gelirin yaşamı sürdürebilmek için gerekli olan minimum ihtiyaçları karşılayamama durumu”dur. (Poverty Assessment Report, 1999, p.2).

“Yoksulluk, zenginlik ve refahın zıttı, bir diğer deyişle zenginliğin eksik olma durumu”dur (Kuhn, 2000).

“Yoksulluk maddi kaynaklardan uzak olmanın ötesidir ve temel haklardan mahrumiyettir” (Stallings, 1999)

“Yoksulluk zenginliğin zıttıdır, bir başka ifade ile refattan yoksun olma durumu olarak tanımlanabilir” (Hagenaars/van Prag, 1985).

Yoksulluk, asgari yaşam standardına erişilememiş olma durumudur. Bu tanım aynı zamanda yaşam standardının nasıl ölçüleceği, asgari yaşam standardının ne anlam ifade ettiği ve yoksulluğun şiddetinin bir ölçüt veya endeks ile ifadesinin mümkün olup olmadığı sorularını da beraberinde getirmektedir. Bu soruların yanıtları yoksulluk kavramına verilen farklı anlamlarda aranmıştır ve neticede farklı yoksulluk seviyeleri için farklı yoksulluk tanımlamaları kullanılmıştır (Poverty Assessment Report, 1999).

2.1.1. Mutlak yoksulluk

Günlük geliri 2400 kalori besini almaya yetmeyen insanlar mutlak yoksuldurlar. Bazı coğrafi bölgelerde ise 2000 kalori kullanılmaktadır (Poverty Assessment Report, 1999). Veri olan hane halkı nüfusu ile 2400 kalori besin karşılığı para meblağı çarpılarak bu hanehalkının en düşük seviyede tüketileceği gıda miktarının karşılığı belirlenebilir.

Mutlak yoksulluğun belirlenmesinde mal ve hizmetlerin asgari miktarlarının belirlenmesinin yanı sıra, bu mal ve hizmetlerin fiyatları da önemlidir. Fiyat düzeyi de hesaplandıktan sonra hanehalkının gelir düzeyine bakılarak mutlak yoksul olup olmadığı belirlenir. Mutlak yoksulluk çizgisinde fiyatların önemli olması, aynı ülke içerisinde kent ve kırsal için farklı, bölgeler için farklı yoksulluk çizgilerinin belirlenmesini gerekli kılmıştır (Gürsel ve diğ., 2000). Dünya standartlarında ise mutlak yoksulluk, satınalma gücü paritesine göre günlük kişi başına 1 \$ olarak belirlenmiştir. Ancak bölgesel olarak da artabilecek olan bu rakama göre, eşdeğer fert başına tüketim harcaması, satınalma gücü paritesine göre günlük kişi başına 1 \$, 2,15 \$ ve 4,30 \$'a kadar da çıkabilmektedir ve bu değerlerin altında kalanlar yoksul olarak sınıflandırılmaktadırlar (TÜİK Yoksulluk Çalışmaları Araştırması, 2003)

2.1.2. Göreli yoksulluk

Minimum kalori ihtiyacının yanı sıra temel kültürel ve toplumsal açıdan tüketimi yoksul olanlar için de zorunlu görülen malların kapsama alındığı yoksulluk türüdür. Bu yoksulluk ölçüsünün hesaplanmasında yoksulların toplumun ortalama refah düzeyinin belirli bir oranının altında olması dikkate alınır. Literatürde kabul görmüş uygulamaya göre toplumun ortalama gelir düzeyinin (ortanca veya aritmetik ortalama) %50'sinden daha az gelire sahip hane halkları göreli yoksul hane halklarıdır. Literatürde aritmetik ortalama yerine genellikle ortancayı kullanmak tercih nedenidir. Bu yönde bir tercihin sebebi, aritmetik ortalamayı çarpıtabilen ve yanlış yorumlamalara sebebiyet verebilecek dışa düşen değerlerin etkisini ortadan kaldırmaktır. Yani çok zengin ve azınlık bir kesimin toplumun ortalama gelir düzeyini yükselterek, göreli yoksulluk çizgisini yukarı çekmesini, ortanca gelir kullanarak düzeltebiliriz (Şenesen, 1998) Türkiye için 1994 yılı göreli yoksulluk sınırı kişi başına senelik 24 Milyon TL olarak, aylık ise 2 Milyon TL olarak belirlenmiştir (Gürsel ve diğ., 2000). Dolar değeri ile ifade edecek olursak, senelik 760 dolar, aylık ise 63 dolar değerine ulaşabiliriz¹.

¹ Bu değerler, 1994 yılı Haziran Ayı TCMB ortalama ABD Dolar Kuru üzerinden dönüştürülerek hesaplanmıştır.

2.1.3. İnsani yoksulluk

İnsani Yoksulluk Endeksi ile yoksulluğun üç boyutu olan ortalama ömür (40 yaşına kadar yaşayamama olasılığı), temel eğitimden yoksunluk (okuryazarlık oranı) ve kamu ve özel sektör kaynaklarına ulaşımdan yoksunluk değerlendirilir. Birleşmiş Milletler tarafından ölçülen bu endeks, fakirliği İnsani Gelişmişlik Endeksinin perspektifinden ölçmeye yardımcı olmaktadır (Pochun, 1999). İnsani Yoksulluk Endeksi 1 ve 2 olarak iki ayrı katmanda değerlendirilen bu endekse göre, İnsani Yoksulluk Endeksi 1 düşük gelirli ülkelerin insani yoksulluklarını ölçerken İnsani Yoksulluk Endeksi 2 OECD ülkelerinin insani yoksulluklarını ölçmektedir. İnsani Yoksulluk Endeksi 2’de, İnsani Yoksulluk Endeksi 1’den farklı olarak, uzun dönemli işsizlik de kriterlere eklenmiştir (Sustainable Economic Development Agency ve United Nations Development Programme, 2004)

2.1.4. Ultra yoksul

Gelirinin tamamını harcadığı halde, mutlak yoksulluk kriterinde esas alınan günlük kalori miktarının yalnızca %80’ini karşılayabilenler olarak tanımlanmaktadır. Ultra yoksulların yoksulluk durumlarının beş yıldan daha fazla sürmesi halinde onların durumlarının düzeltilmesinin olanaksız olduğu savunularak bu kategoridekiler ‘kronik yoksul’ olarak tanımlanmaktadır. Ayrıca Morduch’a (Morduch, 1994) göre yoksulluk kronik ve geçici olarak ikiye ayrılmaktadır ve yoksulluğun sürekli halde devam etmesi o ailenin kronik yoksul olmasına, yoksulluğun hayatın sadece belirli bir evresine tekabül etmesi yoksulluğun geçici olduğunu göstermektedir.

2.1.5. Öznel yoksulluk

Yoksulluk düzeyinin belirlenmesinde yukarıdakilerden oldukça farklı bir yaklaşım öznel yoksulluk yaklaşımıdır. Bu yaklaşıma göre yoksulluğun toplumun kabul edeceği minimum yaşam standardı olması sebebi ile yoksulluk sınırını büyük ölçekli anketler yolu ile yine topluma sorarak belirlemektir. “Bu toplumda 4 kişilik bir ailenin geçinebilmesi için ne kadar aylık gelir elde etmeli” sorusu anketin temel sorularındandır. Zamanla reel olarak artan yoksulluk çizgilerinin bu anketler yoluyla belirlenmesi ile yoksulluktaki değişimler incelenebilmektedir (Gürsel ve diğ., 2000).

2.1.6. Diğer yoksulluk göstergeleri

Bebek, çocuk ve yetişkin ölüm oranları, 1 yaş altı tüberküloz olmamışların nüfusa oranı, 100,000 kişiye düşen AIDS'li birey sayısı, tüberküloz, sıtma, kişi başına hemşire ve doktor sayısı, sağlık hizmetlerine ulaşamayan insanların toplam nüfusa oranı, toplam doğurganlık oranı, 5 yaşına ulaşmadan ölen çocukların oranı, okula gitme oranları, 1000 kişiye düşen radyo sayısı, cinsiyet ayrımcılığı, kırsal ve kentsel nüfustaki dağılım yoksulluğun diğer göstergelerindendir (Pochun, 1999). Ayrıca gini katsayısındaki oran da gelir dağılımı ile beraber o ülkedeki gelişmişliğin ve yoksulluğun boyutunun bir göstergesidir.

2.2. Yoksulluk Ölçümlerinde Metodoloji

2.2.1. Bireysel eşdeğer gelir yöntemi

Yoksulluk tanımlarının yapılmasının ardından, yoksulluğun ölçülmesinde kullanılan metodolojiyi açıklamak gerekmektedir. Yoksulluk ölçümlerinde, anket sonuçları hane halkı gelirini veri olarak bize sunduğu için, hane halkı gelirinden elde edilen veriyi bireye ait gelire çevirmek, bireysel eşdeğer gelir yöntemi ile olmaktadır.

Bireysel eşdeğer gelir yöntemi belirlenirken, tüm aile fertlerinin nasıl ölçeklendirileceği ve aileye giren gelirin bireyler arasında nasıl dağıtılacağı temel sorumuzdur. Bu soruya cevap verdikten sonra, kişi bazında gelir ve yoksulluk analizlerini yapabilmek mümkün olmaktadır. Yani bir örnek ile açıklamak gerekirse aynı geliri elde eden 4 kişilik bir ailenin refah düzeyi 3 kişilik bir ailenin refah düzeyinden daha fazla olmaktadır. Bir başka deyişle, hane halkının ortak tüketiminden kaynaklanan ölçek ekonomilerini dikkate alan yöntem ile hesaplanan gelire bireysel eşdeğer gelir denilmektedir.

Bireysel eşdeğer gelirin hesaplanabilmesi için, eşdeğerlik ölçeğinin ortaya konması gerekmektedir. Eşdeğerlik ölçeği, kısaca ailedeki çocuk sayısı ile yetişkinleri ayıran ve ortak geliri aile fertleri arasında yetişkin ve çocuklara farklı bir ölçek ile dağıtan ölçektir. Literatürde kabul görmüş eşdeğerlik ölçeklerinden bazıları, OECD ölçeği, Eurostat ölçeği, Oxford ölçeğidir (Gürsel ve diğ., 2000). Her bir ölçekte eşdeğerlik ölçeği (m), hane halkı nüfusunun bir fonksiyonu olarak (N) ifade edilmektedir ($m=f(N)$). OECD ölçeğinde, formülasyon $m=N^e$, $e=0,5$ olarak alınmıştır. Yani 4 kişilik bir ailede

yetişkin sayısı 2 olarak alınmıştır. Bireysel eşdeğer gelir ise hane halkı toplam gelirinin eşdeğer yetişkin sayına bölünmesi ile elde edilmektedir. Eurostat ölçeğinde kullanılan hesaplama yöntemi ile 4 kişilik bir ailenin bireysel eşdeğer geliri 2,1 yetişkine eşdeğerken, Oxford ölçeğinde 2,7 yetişkine eşit olmaktadır. Literatürde ise hala eşdeğer gelire yönelik tanımlamalar ve tartışmalar devam etmektedir (Gürsel ve diğ., 2000).

2.2.2. Yoksulluk ölçüleri

Yoksulluk ölçümünde öncelikle yoksulluk çizgisinin belirlenmesi gerekir. Yoksulluk çizgisi, yoksulluk tanımlarından hareketle mutlak yoksulluk veya görelî yoksulluk çizgisi olarak belirlenebilir.

Mutlak yoksulluk hanehalkı veya bireyin yaşamını sürdürebilecek asgari refah düzeyini yakalayamayanların sayısının toplam nüfusa oranıdır. Mutlak yoksulluk oranı Hanehalkı Tüketim ve Bütçe Anketleri ile belirlenmektedir. Mutlak yoksulluk çizgisi, asgari refah düzeyini sağlayacak gelire bağılı olarak oluşan çizgidir ve bu gelirden daha az gelire sahip olan bireyler mutlak yoksul, daha çok gelire sahip olanlar ise mutlak yoksul olmayanlardır.

Görelî yoksulluk, bireylerin, toplumun ortalama refah düzeyinin belli bir oranının altında olması durumudur. Buna göre toplumun genel düzeyine göre belli bir sınırın altında gelir ve harcamaya sahip olan birey veya hanehalkı görelî anlamda yoksul olarak tanımlanır. Refah ölçüsü olarak amaca göre tüketim veya gelir düzeyi seçilebilir. Genellikle, eşdeğer kişi başına tüketim harcaması medyan değerinin %50'si görelî yoksulluk sınırı (çizgisi) olarak tanımlanmıştır. Görelî yoksulluk oranı ise, eşdeğer fert başına tüketim harcaması, görelî yoksulluk sınırının altında kalan hanehalklarının oluşturduğu nüfusun, toplam nüfus içindeki payı olarak hesaplanmıştır (TÜİK Yoksulluk Çalışmaları Araştırması, 2003).

Yoksulluk ölçüleri kafa sayım oranı (yoksulluk oranı), yoksulluk açığı ölçüsü (poverty gap ratio), Foster-Greer-Thorbecke (F-T-G) ölçüsü, Watt ölçüsü, Clark ölçüsü vb. dir. Bu ölçülerin hesaplama metodları için Ek 3'e bakılabilir (Atkinson, 1987). Burada kısaca en çok kullanılan yoksulluk ölçülerine değinirsek, yoksulluk oranı yoksulluk çizgisi altındaki bireylerin sayısının toplam nüfusa oranıdır. Yoksulluk oranında, yoksulluk çizgisinin altındaki nüfusun gelir dağılımı veya yoksulluk çizgisinin sağ

tarafındaki nüfusun dağılımı değil, sadece birey sayısı önemlidir. Yoksulluk açığı ölçüsü, yoksulluk oranına kıyasla yoksulluğun derinliği hakkında da bilgi verir. F-G-T ölçüsü ise genel yoksulluk ölçüsünü farklı bölgelerdeki farklı hane halklarının yoksulluk ölçülerine ayırıştırabilmesi nedeniyle tercih edilmektedir. (Gürsel ve diğ., 2000)

2.3. Dünyada Yoksulluğun Boyutları

Dünyada yoksulluğun boyutları çalışmanın ilk bölümünde yer alan yoksulluk ölçülerine uyumlu bir şekilde açıklayarak ve dünya üzerinde mevcut yoksul bölgeler ve kıtaların yoksulluk haritalarına değinerek anlatılmaya çalışılacaktır. Ayrıca, bu bölümde yoksulluk çeken ülkelerin genel profilleri, İnsani Kalkınma Endeksi ve Birleşmiş Milletler kalkınma raporlarındaki yerleri, Dünya Bankası raporları çerçevesinde yoksul ülke vatandaşlarının yoksulluklarının boyutu ve sıralaması yapılacaktır. Kısaca Dünya yoksulluk haritasının bir özeti okuyucuya sunulmaya çalışılacaktır.

2.3.1. Mutlak yoksulluk ve insanî yoksulluk

Dünyada günde 1 \$'ın altında bir günlük gelir ile yaşayan nüfus 1987 yılında tüm dünya nüfusunun %29'u iken, 1998'e gelinceye kadar geçen 11 yıllık sürede %3'lik bir azalış ile %26'ya düşmüştür. Ancak nüfus artışının etkisi ile yoksulların oranı 11 yıl zarfında azalsa da, mutlak yoksul sayısı tüm dünyada 1,2 milyon kişidir². Dünya ölçeğinde mutlak yoksulluktaki bu azalma, Doğu Asya ülkelerindeki yoksulluk azalmasından, özellikle Çin'deki yoksulluk oranının düşmesinden kaynaklanmıştır. Afrika, Latin Amerika ve Güney Asya'daki yoksulluk oranları ya çok az düşmüş ya da hiç değişmemiştir, ancak bu üç bölgedeki yoksulların sayısı orandaki azalmaya rağmen nüfus artış hızına bağlı olarak artmıştır. Sahara Altı Afrika'da, 11 yıllık sürede mutlak yoksul nüfusa 74 milyon kişi daha ilave olmuştur ve mutlak yoksul oranı 291 milyon olmuştur. Latin Amerika'da 64 milyon'dan 78 milyona³ artan mutlak yoksul oranı, Güney Asya'da 1998 yılında 522 milyondur. Doğu Avrupa ve Orta Asya'da ise mutlak yoksul oranında bir artış meydana gelmiştir. %2'den %5'e çıkan yoksulluk oranı ile beraber, 24 milyon insan mutlak yoksul olmuştur (Global Poverty Report, 2000). Kısaca

² 2\$'lık yoksulluk sınırı söz konusu olursa bu rakam 2,8 milyara çıkmaktadır.

³ 2\$'lık yoksulluk sınırını alırsak bu sayı 183 milyona ulaşmaktadır.

mutlak yoksulluk oranı tüm dünyada oransal olarak düşmesine rağmen bazı ülkelerde artmıştır. En iyi düşüş oranları Bangladeş, Çin, Hindistan ve Pakistan'da gerçekleşirken, en ciddi artış oranı, Sahara Altı Afrika'da ve özellikle Nijerya, Güney Afrika ve Tanzanya'da meydana gelmiştir (Dünya Bankası Kalkınma Raporu, 2006)

Dünyanın mutlak yoksul oranı en yüksek ülkesi %70,2'lik oran ile Nijerya'dır. Nijerya'yı %66,6 ile Orta Afrika Cumhuriyeti, %63,7 ile Zambia ve %61,4 ile Niger takip etmektedir. İnsani Yoksulluk Endeksine göre ise, en fakir ülke %64,4 ile Nijer, %64,2 ile Burnika Faso, %60,3 ile Mali'dir. Günde 2\$'ın altında gelire yaşayan insanların toplam nüfusa oranı en çok olan ülke ise %90,6 ile Mali'dir (Human Poverty Index, 2006)

2.3.2. Diğer yoksulluk göstergeleri

1930-2006 yılları arasında, ortalama ömür, yaş ortalaması, bebek ölüm oranı, okuryazarlık oranı gibi yoksulluk göstergelerinde dünya ölçeğinde ilerleme kaydedilmiştir. Kalkınmakta olan ülkelerde 1975 yılında 55 yıl olan ortalama ömür, 1998 yılına gelindiğinde 65 yıla yükselmiştir, ancak hala OECD ülkelerinin mevcut durumu olan 78 yıla ulaşamamıştır. Gelire bağlı olarak ortalama beklenen ömrün dağılımına bakarsak, yoksulluk ile ortalama ömür arasındaki korelasyonu net olarak görebiliriz (Global Poverty Report, 2000). Geliri düşük ülkelerde beklenen ömür direkt olarak gelir ile ilişkilidir. Özellikle gelirin 1000\$'ın altına düştüğü ülkelerde ortalama ömür 35-45 yıl arasında değişmektedir. Kişi başına 1\$'ın altına inen ülkelerde ise daha da düşmektedir (Dünya Bankası Kalkınma Raporu; 2006). Bir örnek vermek gerekirse, 2005 yılı satınalma gücü paritesine göre düzeltilmiş GSYİH değeri 548 \$ olan Sierre Leone'de ortalama ömür 40,8 yıl, 835\$ olan Nijer'de ise 44,4 yıldır ve bu değerler fakirlik ile ortalama ömür arasındaki ilişkiyi göstermektedir. 2005 yılı İnsani Gelişmişlik Endeksinde düşük gelirli olarak sınıflandırılan ülkelerin ortalama yaş ortalaması 58,4 yıl, Beklenen Ortalama Ömür Endeksi de 0,56'dır (Human Development Index, 2005).

Bebek ölüm oranları ise 1970'deki %10,7'lik değerinden 1998'e gelindiğinde %5,9'a düşmüştür. Tüm dünyada Doğu Avrupa, Orta Asya ve Sahara Altı Afrika hariç her bölgede bu oranda bir iyileşme gözlenmiştir.

İlkokula gidiş oranlarında 1980’li yıllardaki %78’lik oran 1998 yılına gelindiğinde %84’e çıkmış, yetişkin okuryazarlık oranı da 1970’de %53 iken 1998’de %74 dünya ortalamasına ulaşmıştır. Ancak nüfustaki artışın okuryazarlıktaki oran artışından daha fazla olması ile 1998’de 1970’e göre 41 milyon daha fazla yetişkin okuma yazma bilmemektedir. Fakat bu gelişmelerde bazı bölgelerin performansı geride kalmış olabilmektedirler. Özellikle Sahara Altı Afrika, Güney Asya, Orta Doğu ve Kuzey Afrika çocuk ölümlerindeki azalmada ve ilkokula giden sayısını artırmada dünya ortalamasından geri kalmıştır (Global Poverty Report, 2000).

Gini katsayısı açısından baktığımızda ise, dünya gini katsayısı 0,66 olarak gerçekleşmiştir. Bu durum Dünya’da gelir dağılımının yoksulluğa etkisini göstermektedir (Milanoviç, 2002)

2.3.3. Bölgesel olarak dünyaya bakış

Dünyayı bölgelere ayırarak yoksulların profiline bakmak, Türkiye’deki yoksulluğu bölgesel olarak Dünyadaki yoksulluk ile kıyaslamak ve Türkiye’nin farklılığını görmek açısından önemlidir. Bu bölümde Afrika, Asya ve Pasifik, Latin Amerika, Doğu ve Orta Avrupa, Baltık Denizi Ülkeleri ve Eski Sovyet Ülkeleri incelenecektir. Batı Avrupa ve Kuzey Amerika ise yoksulluk oranının çok az olduğu gelişmiş ülkelerden oluştuğu için incelenmeyecektir.

Afrika, insan kaynağı ve doğal kaynaklar açısından bir bolluk içerisinde bulunmasına rağmen 1987’de %47 olan uluslararası yoksulluk sınırının altında olan nüfusunu 1998’de ancak %46’ya geriletebilmiştir. Sahara Altı Afrika ise günümüzde fakirliğin en yoğun olduğu bölge olma özelliğini sürdürmektedir. Bu bölgede her doğan çocuktan %15,9’u beş yaşına varmadan, %9,2’si de 1 yaşına varmadan ölmektedir. Ortalama ömür 50 yıl, temel resmi eğitim alma oranı da %60 ile dünyanın en düşük oranlarını yansıtmaktadır. Bölgedeki 6 ülkede 1990 yılından 1998 yılına gelinceye kadar ortalama ömür olarak 3 yıldan fazla geriye gidilmiştir. Toplam dünyada ortalama ömürde geriye giden 8 ülke olduğu düşünülürse, Afrika’nın durumunun ne durumda olduğu görülmektedir (Global Poverty Report, 2000). Neticede Sahara Altı Afrika’da 1981 yılında 160 milyon olan 1\$’ın altında yaşayan nüfus oranı 2001 yılına gelindiğinde 313 milyona çıkmıştır (Dünya Bankası Kalkınma Raporu, 2006).

Asya ve Pasifik'teki yoksulluk iki önemli faktör ile açıklanabilir. Bu faktörler büyüklük ve farklılıktır. Dünyanın yoksullarının %75'i, yani 1\$ günlük gelirin altında yaşayan nüfusun %75'i yaşlı kıta Asya ve Pasifik'te yaşamaktadır. Yaklaşık olarak ise bu rakamlar ile her üç Asyalıdan birisinin yoksul olduğunu söyleyebiliriz

Çin en büyük atılımı gerçekleştirerek 1\$'ın altında yaşayan yoksul nüfus oranını 1981 yılındaki oran olan %60'lardan 2001 yılında %20'lere indirmeyi başarmıştır. Bu başarıyı ekonomik büyümesine borçludur. Güney Asya'da ise Sahara Altı Afrika'yı aratmayacak derecede yoksulluk vardır ve yarım milyon insan mutlak yoksulluk çizgisinin altında yaşamaktadır. Pasifik ise, kişi başına yüksek gelire karşın dış şoklara karşı son derece duyarlı olması dolayısı ile riskli bir bölgedir (Global Poverty Report, 2000). .

Bu yüzyılın başında düzelme trendine giren Latin Amerika ekonomisi yoksulluğu azaltma yolunda yüzyılın ilk yarısında ilerleme kaydetmiş, ancak 2. yarıda gelen ekonomik şoklar ile beraber yoksulluğu azaltma yönündeki adımlar sekteye uğramıştır. Bölgede gelir dağılımı 1980'lerde bozulmuş ve bu trend 1990'larda da devam etmiştir. Neticede 1997 yılındaki mutlak yoksulluk oranı Latin Amerika'da 1980 yılına göre %3 artmış ve 70 milyon insan 1997 yılında mutlak yoksulluk çizgisinin altında kalmıştır.

Ancak diğer yoksulluk göstergelerinde ilerleme kaydedilmiştir. Bebek ölüm oranı, temiz suya ulaşım oranı, ortalama ömür, okuryazarlık, ortalama eğitim süresi gibi diğer yoksulluk göstergelerinde ilerleme kaydedilmiştir (Global Poverty Report, 2000).

Doğu ve Orta Avrupa, Baltık Denizi Ülkeleri ve Eski Sovyet Ülkelerin hepsinde mutlak yoksul insanların sayısında bir artış gerçekleşmiş ve bu artışın en fazla olduğu ülkeler kişi başına reel geliri en çok düşen ülkeler olmuştur. Aynı zamanda bu ülkelerde gelir dağılımı daha da bozulmuştur. Bu bozulma Orta Avrupa ülkelerinde %25 ve Bulgaristan, Rusya ve Ukrayna gibi ülkelerde ise %100 seviyesinde gerçekleşmiştir (Global Poverty Report, 2000). Bu ülkelerden günde 4\$'ın altında yaşayan nüfusu en fazla olan ülke %53 ile Rusya, %25 ile Ukrayna ve %23 ile Romanya olmuştur. Göreli yoksulluğa bakarsak eğer, %18,8 ile Rusya, onu takiben 12,7 ile İtalya, 12,5 ile İngiltere yoksulluk oranı yüksek ülkelerdendir. Bu rakamlar Avrupa'da da yoksulluğun ciddi bir problem olduğunun habercisidir (Human Poverty Index, 2006)

2.3.4. Ülkeler bazında yoksulluk

2001 yılı itibari ile Birleşmiş Milletlerin yoksulluk üzerine çalıştığı ve yoksulluk desteği verdiği 61 ülke dünya üzerinde mevcuttur. Bu çalışma kapsamında bu ülkelerden her birinin ayrı ayrı çalışması yapılmayacaktır. Ancak her bölgede, yoksulluk noktasında en uçta yer alan ülkeler üzerinden yoksulluğun vahameti çalışılacaktır.

2.3.4.1. Sahara altı Afrika

Sahara Altı Afrika ülkelerinden Angola, Gine Bise ve Sudan'ın yoksulluk istatistikleri bu bölümde verilecektir. Angola, 2000 yılı rakamları ile görel yoksulluk oranı %63,2 mutlak yoksulluk oranı %13,4 olan Sahara Altı Afrika ülkelerinden birisidir. Bu yoksulluk oranına ek olarak Angola'nın yurtdışı borçlarının toplamının gayri safi yurtiçi hasılasına oranı %244, toplam ihracatına oranı %178'dir (UNDP Support For Poverty Reduction Strategies The PRSP Countries Interim Report, 2001). İnsani kalkınma endeksinde ise Angola 146. sıradadır (Human Poverty Index, 2006).

Gine-Bise, 1997 yılı rakamları ile görel yoksulluk oranı %49 olan Sahara Altı Afrika ülkelerinden birisidir. Ayrıca, Gine-Bise, toplam yurtdışı borçlarının toplamının gayri safi yurtiçi hâsılasına oranı %327, toplam ihracatına oranı %1508 olan bir ülkedir. Bu borç oranlarına göre Gine-Bise'nin yoksulluk oranlarını azaltması bir yana, borcunun faizini bile ödemesi imkânsız gözükmeaktadır (UNDP Support For Poverty Reduction Strategies The PRSP Countries Interim Report, 2001). Gine-Bise, İnsani Kalkınma Endeksinde 156. sırada bulunmaktadır. (Human Poverty Index, 2006)

Sudan, 1992 yılı rakamları ile görel yoksulluk oranı %85 olan Asya ülkelerinden birisidir. Ayrıca, Sudan, toplam yurtdışı borçlarının toplamının gayri safi yurtiçi hasılasına oranı %166, toplam ihracatına oranı %2113 olan bir ülkedir (UNDP Support For Poverty Reduction Strategies The PRSP Countries Interim Report, 2001). Nikaragua, İnsani Kalkınma Endeksinde 138. sırada bulunmaktadır (Human Poverty Index, 2006).

2.3.4.2. Güney Amerika

Güney Amerika ülkelerinden Nikaragua'nın yoksulluk profili bu bölümde incelenecektir. Nikaragua, 1998 yılı rakamları ile görel yoksulluk oranı %50, mutlak

yoksulluk oranı %29 olan Güney Amerika ülkelerinden birisidir. Ayrıca, Nikaragua, toplam yurtdışı borçlarının toplamının gayri safi yurtiçi hâsılasına oranı %291, toplam ihracatına oranı %662 olan bir ülkedir (UNDP Support For Poverty Reduction Strategies The PRSP Countries Interim Report, 2001). Nikaragua, İnsani Kalkınma Endeksinde 106. sırada bulunmaktadır (Human Poverty Index, 2006).

2.3.4.3.Eski Sovyet ülkeleri

Bu bölümde örnek olarak Kırgızistan ve Gürcistan'ın yoksulluk profili incelenecektir. Kırgızistan, 1999 yılı rakamları ile göreceli yoksulluk oranı %55, mutlak yoksulluk oranı %23 olan Eski Sovyet ülkelerinden birisidir. Ayrıca, Kırgızistan, toplam yurtdışı borçlarının toplamının gayri safi yurtiçi hâsılasına oranı %82, toplam ihracatına oranı %201 olan bir ülkedir. Kırgızistan, İnsani Kalkınma Endeksinde 92. sırada bulunmaktadır (UNDP Support For Poverty Reduction Strategies The PRSP Countries Interim Report, 2001). Kırgızistan, Sahara Altı Afrika ülkeleri ile yoksulluk açısından kıyaslandığında durumu daha iyi olan bir ülkedir (Human Poverty Index, 2006).

Gürcistan, 2000 yılı rakamları ile göreceli yoksulluk oranı %51,8, mutlak yoksulluk oranı %10,2 olan Eski Sovyet ülkelerinden birisidir. Ayrıca, Gürcistan toplam yurtdışı borçlarının toplamının gayri safi yurtiçi hâsılasına oranı %38, toplam ihracatına oranı %142 olan bir ülkedir (UNDP Support For Poverty Reduction Strategies The PRSP Countries Interim Report, 2001). Gürcistan, İnsani Kalkınma Endeksinde 92. sırada bulunmaktadır. Kırgızistan ve Gürcistan gibi Eski Sovyet ülkeleri kapitalizme yeni geçtikleri için borç oranları yüksek, ihracatları düşük ve fakirlik oranları, Sahara Altı Afrika ülkelerine kıyasla daha iyi olan ülkelerdir (Human Poverty Index, 2006).

2.4. Türkiye’de Yoksulluk, Çeşitli Ülkelerle Karşılaştırılması ve Gelir Dağılımı

Dünya’da yoksulluğun etkileri ve en çok hangi bölgelerde etkili olduğu çalışma kapsamında incelenmiştir. İnsani Kalkınma Endeksinde en alt seviyelerde yer alan, İnsani Yoksulluk Endeksinde alt seviyelerde bulunan ülkeler yoksulluğun en çok etkilendiği ülkelerdir. Türkiye’yi yoksulluk bağlamında Dünya’da konumlandırmak için ilk bakacağımız boyut İnsani Kalkınma Endeksi ve İnsani Yoksulluk Endeksi olacaktır. Daha sonra Türkiye’de yoksulluk bağlamında daha detaylı ve gelir dağılımını da içeren

bir boyutta yoksulluk incelenecektir. En sonunda değişik faktörlerin yoksulluğa etkisi Türkiye örneğinde incelenecek ve Türkiye'nin yoksulluk haritası kısaca çıkartılacaktır. En son bölümde ise Türkiye'de gelir dağılımı incelenecektir.

Türkiye, İnsani Gelişmişlik Düzeyi Endeksine göre 177 ülke arasında orta gelişmişlik düzeyinde 94. sırada yer almıştır. Orta gelişmişlik düzeyinde yer alan 72 ülke arasında ise 28. sırada yer almıştır. Bu durum Türkiye'nin st seviye insani gelişmişlik endeksine sahip 57 ülke'den sonra, orta seviye insani gelişmişlik endeksine sahip ülkelerin ilk yarısında yer aldığıın göstergesidir. Bu durum, Türkiye'nin mutlak yoksulluğun en temel kriteri olan Alt Seviye İnsani Gelişmişlik Endeksi Seviyesinde uzaklığını göstermektedir (Human Development Report, 2005). Ancak bu tablo yoksulluğun Türkiye'deki seviyesini en kaba şekilde vermektedir. Yoksulların nüfus içerisindeki dağılımını görebilmek için İnsani Yoksulluk Endeksi ve diğer yoksulluk göstergelerine bakmak gerekmektedir.

İnsani Gelişmişlik Endeksinde 94. sırada bulunan Türkiye, İnsani Yoksulluk Endeksinde 103 lke arasında 19. sırada bulunmaktadır. Yani en zengin OECD lkeleri hariç tutulursa, Türkiye, bu ülkelerden sonra yoksulluk durumu en iyi olan 19. lkedir. 18. sırada bulunan Lübnan ve 20. sırada bulunan Brezilya'nın ortasında yer almaktadır. Bu sıralamaya karşılık gelen İnsani yoksul sayılan nüfusun toplam nüfusa oranı ise %9,7'dir. Bu oran, 40 yaşına kadar yaşayamama oranı olan %8,9, okuryazar olmayan 15 yaş üstü vatandaşların toplam nüfusa oranı olan %11,7, temiz su kaynağına ulaşım imkânı olmayan nüfusun toplam nüfusa oranı olan %7 ve 5 yaşının altında olup normal kilosunun altında olan çocukların akranlarına oranı olan %8'in İnsani Yoksulluk Endeksini oluşturan hesaplama tekniğine dâhil edilmesi ile elde edilmiştir.

Türkiye, %9,7'lik İnsani Yoksul oranına ilave olarak, toplam nüfusunun %2'den daha az bir oranı günde 1\$ ile yaşayan yoksula, yani mutlak yoksula sahiptir. Günde 2\$ ile yaşayan yoksul sayısı oranı ise %10,3'tür. Yani nüfusunun %8'e yakın bir kısmı günde 1\$ ile 2\$ arasında bir gelir ile yaşamaktadır. Mutlak yoksulluk oranı olan 1\$'dan az bir günlük gelir ile yaşayanların oranı ile 2\$'dan az bir günlük gelirle yaşayanların oranı İnsani Yoksulluk endeksinde Türkiye'nin bir üstünde yer alan Brezilya için sırasıyla %8,8 ve %22,4'tür. Yani Türkiye mutlak yoksulluk oranında iyi bir konumdadır

denilebilir. 103 ülke arasında günde 1\$'dan az bir gelirle yaşayanların oranı %2'den az olan ülke sayısının sadece 13 olduğunu göz önünde bulundurursak, Türkiye'de yoksulun yoksulu olan mutlak yoksul insan sayısının düşük olduğu sonucuna ulaşabiliriz (Human Poverty Index, 2005).

Türkiye İstatistik Kurumu'nun 2002 Hanehalkı Bütçe Anketi verilerini kullanarak yayınladığı 2002 Yoksulluk Çalışması sonuçlarına göre ise, mutlak yoksul oranı hakkında daha net ve detaylı verilere ulaşabilmemiz mümkün olmaktadır. Birleşmiş Milletlerin Kalkınma Raporunda sadece %2'lik nüfus hassasiyeti ile belirttiği mutlak yoksul oranı, TÜİK araştırmasına göre Türkiye'de %0,20'ye karşılık gelmektedir. Yani Türkiye'de 2002 yılı verilerine göre 136,000 kişi mutlak yoksul olarak tanımlanabilir. Bu rakamın 10,000'i kentlerde, 126,000'i ise kırdaki yaşamaktadır. Oransal olarak bakarsak, %0,03'e düşen kent mutlak yoksulluk oranı kırdaki %0,46'ya kadar çıkmaktadır. (TÜİK Yoksulluk Çalışması Sonuçları, 2002)

Görelî yoksulluk açısından Türkiye'de yoksulların oranını incelersek, 10 milyon kişi görelî yoksulluk sınırının altında bulunmaktadır. Bu rakamın, 4,6 milyonu kentlerde, 5,4 milyonu ise kırdaki yaşamaktadır. Yani, nüfusun %14,74'ünün toplamda görelî yoksul olduğu Türkiye'de, kent görelî yoksul oranı %11,33, kır görelî yoksul oranı ise %19,86'dır (TÜİK yoksulluk Çalışması Sonuçları, 2002). Eurostat ve OECD eşdeğerlik ölçeklerine göre görelî yoksulluk oranı %0,8'lik bir dalgalanma göstermektedir. Ölçüm yönteminden kaynaklanan bu fark dikkate alınmaz ise nüfusun %15'i görelî yoksuldur yorumu yapılabilir (Gürsel ve diğ., 2000)

Gelir türüne göre kimlerin yoksul olduğunu belirlemede, Eurostat eşdeğerlik ölçeğine göre belirlenmiş olan bireysel eşdeğer ortanca gelirin %50'sinin altında kalan bireyler analize dâhil edilmiştir. Yani görelî yoksullar içerisinde gelir türlerine göre insanlar ayrıştırılmıştır. Neticede gelir türüne göre Türkiye'de yoksulluk profilini incelersek, Türkiye'de yoksulların %48,3'ü ücretlilerden oluşmaktadır. Bu oran, tüm ücretlilerin %16,4'üne karşılık gelmektedir. Geriye kalan %51,7'lik yoksul kesim ise %22,6 oranında tarım müteşebbisleri, %11,8 transfer geliri elde eden kesim (emekli aylıkları vs.), %9,7 müteşebbis geliri elde eden hanehalkları, %7,4 karma gelir elde eden kesim ve %0,2 faiz geliri elde eden kesimden oluşmaktadır. Tarımdan geçimini temin eden

hanehalklarından yoksul olanlar, tüm tarım kesiminin %22,2'sini oluştururken, transfer gelirinde bu oran %19,5 olarak gerçekleşmiştir. Beklenildiği üzere faizi geliri elde edenler arasında yoksul sayısı %0,2 gibi ihmal edilebilecek bir oranda gerçekleşmiştir. Transfer geliri elde edenlerin beşte biri hala yoksul olduğuna göre Türkiye'de devlet transferlerinin yoksulluğu önlemede faydalı olduğu, ancak tamamen önleyemediği sonucuna varılabilir (Gürsel ve diğ., 2000).

Eğitim düzeyine göre yoksulluk oranını incelediğimizde tablo netleşmektedir. İlkokul ve daha düşük eğitim seviyesine sahip hanehalklarında yoksulluk oranı %16,9 seviyesinde iken, bu oran eğitim seviyesi ile gitgide azalmakta ve 15 yıldan çok eğitim görmüş ailelerde %1,8 seviyesine düşmektedir (Gürsel ve diğ., 2000).

Aile tipine göre yoksulluk oranlarına baktığımızda, görelî yoksulluk oranı iki veya daha fazla çocuklu ailelerde %19,6 iken, tek çocuklu ailelerde bu oran %13 olmaktadır. Yani çocuk sayısına bağılı olarak yoksulluk oranı da artmaktadır.

Bölgelere göre yoksulluk oranına baktığımız zaman, en düşük yoksulluk oranının Marmara bölgesinde olduğunu görmekteyiz. Bölge içi görelî yoksulluk oranlarına bakarsak, Marmara Bölgesinde %7,5 olan yoksulluk oranı, Ege Bölgesine %8,1, Akdeniz Bölgesinde %16,2, Karadeniz Bölgesinde %14,4, İç Anadolu'da %11,0 Doğu Anadolu'da %13, Güneydoğu Anadolu'da ise %34,5'dir. Güneydoğu Anadolu Bölgesi yoksulluk oranı en yüksek bölge olarak bu tabloda göze çarpmaktadır. Bu bölgede yaşayanların üçte birinden fazlası yoksuldur denilebilir. (Gürsel ve diğ., 2000).

Dünya nüfusunun gelir dağılımı gini katsayısı ile ifade edilirse 0,66 olarak gerçekleşmektedir (Milanoviç, 2002). Türkiye'de ise gelir dağılımı 1963 yılından bu yana çeşitli araştırmalar kapsamında ölçülmektedir. En son araştırma olan 1994 yılı gelir dağılımı araştırmasına göre, Türkiye için gini katsayısı 0,49 olarak ölçülmüştür. Ancak bu oran Dünya ortalaması olan 0,66 rakamı ile karşılaştırılmak doğru değildir. Bu dağılıma göre Türkiye'de nüfusun en fakir %20'sinin gelirden aldığı pay %4,9, ikinci %20'nin gelirden aldığı pay %8,6, üçüncü %20'nin gelirden aldığı pay %12,6, dördüncü %20'nin gelirden aldığı pay %19 ve ilk %20'nin gelirden aldığı pay %54,9 olarak gerçekleşmiştir. Yani gelirin %45,1'i nüfusun %80'i tarafından kullanılırken, geriye kalan %54,9'u nüfusun %20'si tarafından kullanılmaktadır. Hanehalkı geliri kullanılarak

elde edilen bu verilerin Eurostat Ölçeği ile bireysel eşdeğer gelir olarak yeniden düzenlenmesi ile elde edilen tabloya göre Türkiye’de nüfusun en yoksul %1’i gelirden %0,1’lik bir pay alıyorken, nüfusun en zengin %1’i gelirden %12,3’lük bir pay almaktadır (Gürsel ve diğ., 2000).

Türkiye’de devlet transferleri gelir dağılımını %7,1 nispetinde iyileştirmekte ve gini katsayısını 0,447’ye kadar düşürmektedir. Bu durum devlet transferlerinin gelir dağılımını tamamen düzeltmediğini, ancak gelir dağılımını düzelmesinde önemli bir rol icra ettiğini göstermektedir (Gürsel ve diğ., 2000).

3. YOKSULLUK İLE MÜCADELE YOLLARI

Yoksulluk ile mücadele ekonomik unsurların yanı sıra, siyasal yapı ile yani sivil toplum kuruluşları, bürokrasi, uluslararası kuruluşlar gibi siyasi unsurların tek başlarına veya hep beraber hareket ederek oluşturdukları karmaşık bir yapıdır.

Yoksulluk ile mücadele politikalarının oluşturulmasında ilk aşama, kimin yoksul kimin yoksul olmadığına karar verme mekanizmasını oluşturma, yani temel yoksulluk yaklaşımının belirlenmesidir. Mutlak yoksulluk veya göreceli yoksulluk oranları ile ayrı ayrı yürütülecek yoksulluk ile mücadele farklı olacaktır. Bu bağlamda, Sahara Altı ülkeler için mutlak yoksulluk ile mücadele ön plana çıkabilirken, Avrupa ülkeleri için göreceli yoksulluk ile mücadele daha doğru sonuç verebilecektir. Yoksulluk ile mücadele de literatürde dolaylı ve dolaysız yaklaşım olarak sınıflandırabileceğimiz iki yaklaşım bulunmaktadır. Dolaylı Yaklaşım, yoksulluk ile mücadeleyi büyüme ve büyüme sürecinde gelir dağılımında ortaya çıkan değişiklikleri inceleyerek açıklamaya çalışır. Dolaysız yaklaşım ise devletin beslenme, sağlık, eğitim, konut vb. temel ihtiyaçların giderilmesine yönelik ortaya koyduğu somut programları ve bu programlar aracılığı ile yoksullara sağlanan transferleri inceler. Dolaysız yaklaşım altında değerlendirilebilecek başlıklar ise radikal reform, kamu harcamaları ve yoksullukla mücadele programlarıdır. Radikal reform üretim araçlarının mülkiyetinin ve üretim ilişkilerinin yeniden yapılandırılması olarak tanımlanabilir. Köklü toprak reformu, rejim değişiklikleri vb. gibi reformlar bu mahiyettedir (Şenses, 2001). Kamu harcamaları, kamu harcamaları yolu ile yoksulluk ile mücadeleyi inceler. Yoksullukla mücadele programları ise, kamu ve özel teşebbüslerin yoksulluk ile mücadele programlarını inceler.

3.1. Dolaylı Yaklaşım

Yoksulluğun azalması yönündeki yaygın bir görüş ekonomik büyümenin gerçekleşmesidir. Hızlı büyüme bu bağlamda özellikle gelişmiş ülkelerde yoksulluğun azaltılmasının en etkili yoludur. 1990-2000 döneminde en yüksek büyüme hızı göstermiş olan Çin (%10,7) ile Güney Kore (%5,7) bu anlamda yoksulluk oranlarını büyüme ile azaltmış ülkelerdendirler (World Development Report, 2000).

Büyümenin yoksulluk üzerine iki etkisi vardır. Bunlardan birincisi, büyüme ile beraber eğitim, sağlık gibi temel hizmetlerdeki artış ve esas olarak ekonominin istihdam yaratma kapasitesindeki artıştır. İkinci etki ise büyümenin gelir dağılımı üzerindeki etkisidir (Şenses, 2001). Ekonominin büyümesinin istihdam yaratma kapasitesine etkisi ekonomiyi oluşturan sektörlerin bu büyümeden ne şekilde etkilendiği ve pozitif etkilenen sektörlerin istihdam yaratma kapasitesindeki artışa bağlıdır. Ekonominin istihdam yaratma kapasitesindeki artış, az gelişmiş ülkelerde (AGÜ), genellikle tarım sektörünün büyümesi ve istihdam yaratma kapasitesindeki artış ile doğru orantılıdır. Bu bağlamda AGÜ’de ürün çeşitlendirilmesine dayalı tarımsal büyüme ve bununla beraber küçük toprak sahiplerine öncelik veren altyapı iyileştirmeleri istihdama ciddi olarak olumlu tesir etmektedir. Ayrıca ekonomideki sektörler arasındaki etkileşimin yapısı ekonomik büyümenin istihdam yaratma kapasitesinde etkilidir. Özellikle sanayileşen ekonomilerde sanayi sektörünün büyümesi çoğu durumda istihdama katkı sağlamamaktadır. Sanayi sektörünün sermaye yoğun bir biçimde büyümesi kalifiye işçi ihtiyacını artırmakta ve bu durumda yoksul ve eğitimsiz kesimin bu sektöre girişi zorlaşmaktadır. Sanayileşerek kalkınan ülkelerde bu bağlamda yoksul kesimin üretime katkısının teknolojik gelişme ile uyumlu hale getirilmesi gerekmektedir. Bu durum yoksul hanelerin eğitim olanaklarına daha çok ulaşmaları ile mümkündür (Şenses, 2001). BM için tarımsal gelişme konusunda çalışan bir kuruluş olan IFAD raporuna göre, 1970-90 yılları arasında AGÜ’de yoksulluk oranının düşmesi konusunda elde edilen başarı tarımsal altyapı ve teknoloji yatırımlarına bağlanmıştır. Bu bağlamda Doğu ve Güney Asya’da sulanabilir tarım alanları ekilebilir tarım alanlarının üçte birine ulaşırken bu oran Sahra Altı Afrika’da en fazla %5 olmuştur ve birincide yoksullukla

mücadelede aşama kaydedilirken, ikincide yoksulluk ile mücadele sonuçsuz kalmıştır (The Economist, 2001)

Büyümenin gelir dağılımı üzerindeki etkisi, yoksulluk ile mücadelede önemli bir yer tutmaktadır. Bu bağlamda büyümenin gelir dağılımı üzerinde standart bir etkisi yoktur. Aynı ülkelerde aynı etkileri olabileceği gibi, aynı ülkede değişik dönemlerde değişik etkileri de görülebilmektedir. Örneğin Çin gibi hızlı büyüyen bir ekonomide eşitsizlikler 1980'e kadar azalmış sonra ise artmaya başlamış, yine hızlı büyüyen Hindistan'da ise yakın geçmişe kadar azaldıktan sonra duraksamıştır (UNDP Support For Poverty Reduction Strategies The PRSP Countries Interim Report, 2001).

Büyüme ile beraber istikrarlı büyüme de önemlidir. İstikrarsız büyüyen ekonomilerde ise gelir dağılımındaki bozulma ile beraber yoksulluk da artmaktadır. Özellikle kısa dönem istikrarsızlığın yaşandığı, enflasyonun yüksek düzeylere ulaştığı ve sık sık krizlerin görüldüğü ekonomilerde yatırım yapılmamakta ve ellerinde likit fonları bulunduranlar çok büyük kârlar elde ederlerken, çoğunluk kesim ise yoksul kalarak gelir dağılımı çarpılmaktadır (Şenses, 2001).

3.2. Dolaysız Yaklaşım

3.2.1. Radikal reform

Kaynakların köklü bir şekilde yeniden dağıtımı yoksulluğun azaltılmasında önemli rolleri oynayabilmektedir. Yeniden dağıtım, üretim faktörlerinin mülkiyetinin tabana yayılmasından kredi ve istihdam olanaklarının ve kamu harcamalarının yoksullara yönelik yapılmasına kadar birçok şekle girebilmektedir.

Toprak reformu, çoğu ülkede söylem olarak kalmış ve hayata geçirilememiş bir yeniden dağıtım politikasıdır. Toprak reformu uygulanmaya kalkışıldığı zaman ciddi siyasi engeller ön plana çıkmaktadır. Karşı kaldığı siyasi engellere rağmen toprak reformu özellikle toprak mülkiyetinin çok adaletsiz bir biçimde dağıtıldığı, topraksız veya az topraklı köylülerin hâkim olduğu tarımsal yapılarda yoksulluğun önlenmesi için en etkili araçtır.

Toprak reformu her ülke için ayrı ayrı düşünülmesi gereken ve farklı şekillerde uygulanması gereken bir yoksullukla mücadele programıdır. Örneğin, çok parçalı toprak mülkiyet sahibi olunan fakir ülkelerde toprakları birleştirerek bir toprak reformuna gitmek uygun olabilir. Toprak mülkiyet yapısının dağınık olduğu ve topraksız köylülüğün ve toprak işçiliğinin yaygın olduğu Hindistan gibi ülkeler ile büyük toprak sahipliğinin yaygın olduğu Latin Amerika ülkelerinde toprak reformu aynı kapsamda değerlendirilemez. Yani toprak reformunun başarısı yoksulluğu giderecek kadar büyüklükteki dağıtılacak toprağın bulunması ile yakından alakalıdır. Ancak toprak reformu gibi son derece riskli bir reforma girişme neticesinde başarısızlık da söz konusu olabilmektedir. Bazı çalışmalarda toprak reformu neticesinde Hindistan, Sri Lanka ve Filipinler’de yoksulluğun arttığı gösterilmiştir (Şenses, 2001).

3.2.2. Kamu harcamaları

Yoksulluğun azaltılması politikalarından olan kamu harcamaları özellikle sanayileşmiş ülkelerde olumlu sonuç veren bir politikadır. Değişik Avrupa ülkelerini kapsayan bir çalışmada bu başarının transfer miktarının yüksek ve yoksulluk oranının düşük olduğu Belçika, Hollanda gibi ülkelerde yüksek, Yunanistan gibi ülkelerde ise düşük olduğu ortaya konulmuştur. Bu sonuca ise kamu harcamaları öncesi ve sonrası yoksul nüfus kapsamından çıkanların transfer öncesi yoksul nüfusa oranına bakılarak ulaşılmıştır (Vanderbosch ve diğ., 1993). İsveç’te kamu harcamaları yolu ile ekonomideki gerileme döneminde dahi yoksulluk hemen hemen tamamen yok olmuştur. ABD’de ise devletin yoksul kesimlere verdiği transferler ile 1980’lerde toplam nüfusun %7-8’i, yaşlı nüfusun ise üçte biri yoksulluktan çıkmıştır (Şenses, 2001).

Kamu harcamalarını yoksullara eğitime kanalize edip yoksul kesimi eğitmek yolu ile yoksulluktan çıkmalarını sağlamak da bir başka yoksulluk ile mücadele yöntemidir. Özellikle eğitim seviyesi yüksek ülkelerde çok yüksek gelir seviyesine ulaşmadan bile insani gelişme endekslerinde önemli derecelere ulaşılabilmiştir. Ayrıca eğitimin herkese eşit hale getirilmesi ve fırsat eşitliğinin sağlanması, büyük kitlelerin önünün açılmasını da sağlamaktadır. Bu bağlamda yoksul ve eğitim seviyesi düşük ülkelerde temel eğitime ağırlık verilmesi ve kamu sağlık harcamalarının taşra sağlık hizmetlerine yönlendirilmesi yoksulluk üzerinde direkt etkide bulunacaktır (Şenses; 2001)

3.2.3. Dünyada ve Türkiye’de yoksulluk ile mücadele programları

Yoksulluk ile mücadele programları, kıtlık olan ülkelere direkt gıda yardım programları, yoksulların işgücü piyasalarındaki konumlarını iyileştirmeye yönelik projeler, tarımda istihdam ve verimliliğin artırılmasına yönelik projeler, mesleki eğitim ve kredi olanaklarının yoksullara sağlanmasına yönelik projeler, yol, sulama ve ağaçlandırma gibi alanlarda düşük ücretli istihdam yaratan projeler, yoksullara küçük projelerini hayata geçirmek için verilen destek kredileri, vs.’den oluşmaktadır.

Gıda alanındaki önlemler, Güney Asya’daki kadın ve çocuklara yönelik gıda programları, körfez savaşı ertesi açlık tehlikesi yaşayan halka dağıtılan gıda maddeleri, artan yoksulluk karşısındaki siyasal gerilimi azaltmak için Şili ve Bangladeş’te halka yönelik gıda yardımları vs. sayılabilir (Şenses, 2001)

Dünya ölçeğinde yoksullukla mücadele konusunda çalışan resmi teşkilatlar, Dünya Bankası, Birleşmiş Milletler, Asya Kalkınma Bankası, Afrika Kalkınma Bankası, Inter-Amerikan Kalkınma Bankası vs. kuruluşlardır. Asya ve Afrika kalkınma bankaları Asya ve Afrika ölçeğinde yoksulluğun azaltılması yönünde hizmet verirlerken, Birleşmiş Milletler ve Dünya Bankası tüm dünyada yoksulluk ile mücadeleyi sürdürmektedir.

Bu kuruluşlardan Birleşmiş Milletler, yoksulluk ile mücadelesini birkaç platformda sürdürmektedir. Birleşmiş Milletler Dünya Gıda Programı, Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP), UNICEF bu platformlardandır. Dünya Gıda Programı, tüm bu çalışmalar arasında en çok dikkat çeken ve yoksulluk ve açlığa direkt olarak yardımlar ile cevap verebilen bir programdır. Büyük ölçekte açlığın ve fakirliğin hâkim olduğu bölgelere direkt gıda yardımını sağlayan bu programın 2004 yılı toplam maliyeti 3,1 Milyar Dolar olarak gerçekleşmiştir. En çok gıda ulaştırılan bölgeler ise, Kuzey Uganda, Batı Afrika, Bangladeş, 2005 yılı Tsunami felaketinde zarar gören bölgeler, Haiti, Kamboçya, Afganistan ve Irak ülkeleridir. Toplamda 2004 yılında 80 ülkedeki 113 milyon insana ulaşılmış, 1,6 milyon tonu Irak’a olmak üzere, toplamda 5,1 milyon ton gıda yardımı yapılmıştır (World Bank Food Programme Yearly Report, 2004).

Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı, ulusal düzeyde üretken varlıklara ve ekonomik fırsatlara ulaşılması noktasında destek sunmak, fakirlik programlarını ulusal düzeyde ekonomik programlara taşımak, ticaret reformu ile küresel ticarete destek vererek

Ülkelerin kalkınmasına öncelik etmek üzere çalışmaktadır (World Bank Food Programme Yearly Report, 2004).

UNICEF, (United Nations Children’s Fund), yerel hkmetler, sivil toplum kuruluşları, diğەر birleşmiş milletler birimleri ve özel sektör ile çalışarak çocukların yaşam koşullarını iyileştirip onların temel haklarını korumaktadır. 2004 yılında Dünya Gıda Programı ile yapılan koordineli çalışma sonucu, 16,6 milyon okul çağındaki ocuğā UNICEF ile ulaşılmış ve 72 ülkede çocukların beslenmesine katkıda bulunulmuştur.

Dünya Bankası, daha çok sivil toplum kuruluşları ile küresel, bölgesel ve ülke ölçeğinde çalışmaktadır. Bu sivil toplum organizasyonları, yardım götürülen ülkelerdeki yerel sivil toplum organizasyonları, dini temelli organizasyonlar, yerel yardımsever vatandaşlar ve yerel vakıflardır. Bu kuruluşlara yardım Dünya Bankasının politikasına uygunluk derecesine göre yapılmaktadır. Başlıca iki kuruluş aracılığı ile yardımlarını sürdüren Dünya Bankası, daha çok kalkınma için düşük maliyetli, maliyetsiz veya karşılıksız kredi veren bir kuruluştur. Yardımlarını Uluslararası Yeniden Yapılanma ve Kalkınma Bankası (International Bank for Reconstruction and Development (IBRD)) ve Uluslararası Kalkınma rgt (International Development Association (IDA)) aracılığı ile sürdürmektedir (World Bank, 2004). Her iki kurum da, küresel fakirliğin azaltılmasında ve hayat standartlarının yükseltilmesinde Dünya Bankasının misyonuna hizmet etmekte ve 184 ye ülkenin desteğı ile bu vazifeyi yerine getirmektedir. IRBD, orta gelir seviyesine sahip ve kredi notu düşük fakir ülkelere odaklanmışken; IDA, dünyanın en fakir ülkelerine yönelmiştir. Dünya Bankası bu kurumlar aracılığı ile düşük faizli kredi, faizsiz kredi ve hibe şeklinde bu ülkelerdeki eğitim, sağlık, altyapı, iletişim ve diğەر hizmetleri finanse ederek fakirlikle mücadele etmek istemektedir (International Development Agency, 2006)

Türkiye’de dolaysız yaklaşım yöntemi ile çok çeşitli yoksullukla mücadele programları uygulanmaktadır. İlk olarak 1976 yılında, yoksul, mll ve sakatlara yönelik aylık ödenmesine başlanmışsa da enflasyonist süreçte bu ödeme önemini yitirmiştir. Günümüzde ise yoksullukla mücadele devlet eli ile Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşik Fonu ile sürdürülmektedir. 1986 yılında kurulan fonun temel kuruluş amacı, sosyal güvenlik şemsiyesi altında olmayan, yoksul, kimsesiz, muhtaç ve düşkün

vatandaşlara yönelik devletin tüm sosyal sorumluluklarını yerine getirmektir. SYDTF, il ve ilçelerde yurt genelinde 931 şube ile örgütlenmiş ve Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı kanalı ile uygulamalarda bulunmaktadır. SYDTF sağlık, eğitim, proje, gıda ve yakacak yardımları yapmaktadır. 1996 yılında fona gıda, yakacak ve giyecek için başvuruların sayısı Türkiye nüfusunun %8'i olan 4 milyon 382 bine ulaşmıştır.

Ayrıca 1991 yılında uygulamaya giren yeşil kart ile sosyal devlet ilkesinin bir gerekliliği olarak herhangi bir sağlık güvencesi olmayan vatandaşlara ücretsiz sağlık hizmeti verilmeye başlanmıştır. 2003 yılı rakamları ile yeşil kart sahibi olan vatandaş sayısı 13 milyon 266 bin olmuştur.

Ayrıca, devlet eli ile uygulanan yoksullukla mücadele şekillerinden başka, milletin kendi inisiyatifi ile uygulamaya başladığı projeler de bulunmaktadır. Deniz Feneri Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği gibi örgütlenmeler ülke genelinde bağış ve yardımları toplayarak ihtiyaç sahiplerine ulaştırmaktadırlar. Ancak bu kurumların hangi ölçekte yoksullara yardım yaptıklarını gösterir güvenilir bir finansal veri bulunmamaktadır (Şenses ve Önder, 2006).

3.2.3.1. Mikro kredi

Mikro kredi 1974 yılında ilk defa Bangladeş'te uygulanmaya başladığından itibaren en etkili yoksulluk ile mücadele mekanizmalarından birisi olmuştur. Bu mücadeleyi yoksullara küçük işleri kurabilecekleri kadar kredi vererek başarmaktadır. Mikro kredi temel felsefe olarak yoksulluk ile mücadeleyi yoksullara balık vererek değil, yoksullara balık tutmasını öğreterek yapmaktadır. Mikro kredi neticede yoksulların bulunmadığı bir dünyanın bir hayalden ziyade gerçek olabileceğini ve tüm dünyada yoksulların bu durumdan kurtulabileceğini, insan doğasının bize öğretilenlerden çok farklı olduğunu, yoksulların esasında bilindiğinin aksine kendine güvenlerinin olduğunu, yoksulların son derece yaratıcı olduğu tezlerini savunmaktadır. Mikro kredi şimdi daha detaylı olarak incelenecektir.

3.2.3.1.1. Tarihi süreci ve ilk ortaya çıkışı

1974 yılında Bangladeş açlığın pençesine düştüğü zaman, Çittagong üniversitesinde Ekonomi Profesörlüğü yapmakta ve bir avuç besini veya bir biberon sütü bulamadığı

için sessiz sedasız ölen insanların olduğu bir kentte yaşamakta olan Muhammed Yunus, ekonomi derslerinde her iktisadi problemin zarif bir çözümü olduğunu öğrencilerine anlatırken bu durumdan rahatsız olmuş ve nihayetinde aç insanlar arasında kendisini bir ekonomi profesörü olarak işe yaramaz hissetmiştir. Bu durum karşısında bir şeyler yapma ihtiyacı hisseden Yunus, yoksullara yönelik araştırmalarına başlamış ve sahaya çıkarak yoksullar ile birebir görüşmeler yapmıştır. Neticede yoksulların çok küçük sermaye ile çok büyük işler başarabileceğini görmüştür. Özellikle 3. Dünya ülkelerinde yoksulların çok fahiş faizler ile çok küçük meblağları borçlanarak elde ettikleri sermayeyi işleterek hayatlarına devam ettiklerini görmüştür. Ancak ne yazık ki, 3. Dünya ülkelerinde yoksulların kredi ihtiyaçlarına cevap verecek hiçbir resmi finansal kurumun olmadığını anlayan Yunus, yoksulların kredi talebini test etmek amacı ile önceden tefeciden borç alarak ufak işler yapan 40 yoksula sadece 27 \$ vererek ilk mikrokredi uygulamasını başlatmıştır. Ancak kendi cebinden verdiği 27 dolar ile 40 yoksulun hayatını değiştirmiş olsa bile, bu oluşumu kurumsallaştırmanın yollarını aramıştır (Yunus 2003). Neticede 2006 yılında 1781 şube, 60815 köyde şimdiye kadar 5,6 milyon yoksula 5,3 milyar \$ kredi veren ve teminatsız verdiği bu kredileri %98,8 geri dönüş oranı ile geri toplayabilen kurumsal Grameen Bankası'nı kurmuştur (Grameen Bank Monthly Report, 2006). Grameen Bankası'nın 1976'da başlayan serüveni neticesinde geldiği noktayı rakamsal göstergelerle incelersek, Tablo 3.1, 3.2 ve 3.3 bize rehberlik edebilir.

Tablo 3.1'de Grameen Bankası'nın 2002-2005 yıllarını kapsayan performans göstergelerini görebilmekteyiz. Grameen Bankası'nın büyüme trendi de aynı zamanda tabloda görülebilmektedir. Grameen Bankası'nın 2005 yılı verileri ile hareket edersek, 678 Milyon \$ toplam varlıkları olan ve bu varlıkların 612 milyon dolarını mikrokredi olarak 5,09 milyon mikrokredi müşterisine dağıtan ve sadece 7,28 milyon dolar vadesi geçmiş alacağı olan bir finans kurumunu görmekteyiz. Yani vadesi geçmiş borçlarının tüm borçlara oranı sadece % 1,19'dur. Bu oran normal bankacılık sisteminden bile daha düşük bir orandır. Vakıfbank'ın 2005 verisi ile Grameen Bankası'nı karşılaştırsak, Vakıfbank'ın aktiflerinin sadece %30'unu kredi olarak dağıttığını, buna karşın Grameen Bankası'nın neredeyse hepsini dağıttığını görmekteyiz. Yani Grameen Bankası normal bankacılık sisteminden daha likit olan ve varlıklarını da kredi olarak dağıtabilen bir

yapıya sahiptir. Bu yapısını mobil çalışanlarına ve şatafatsız ofislerine borçludur diyebiliriz. Vadesi geçmiş borçlarının düşüklüğünü yine Vakıfbank örneği ile kıyaslayarak görebiliriz.

Tablo 3.1 Grameen Bankası Performans Göstergeleri ve Rasyo Analizi

GRAMEEN BANK**					VAKIF BANK*
Kurumsal Göstergeler	2002	2003	2004	2005	2005
1 Toplam Varlıklar (In million USD)	391	467	558	678	23554
2 Merkez Sayısı	1332	1357	1525	1944	
3 Çalışan Sayısı	11699	11846	13038	16142	
Genel Göstergeler					
4 Şube Sayısı	1178	1195	1358	1735	
5 Müşteri Sayısı (In millions)	2,5	3,1	4,1	5,6	
6 Aktif Müşteri Sayısı (In millions)	2,1	2,9	3,7	5,0	
7 Şube Başına Aktif Müşteri Sayısı (year-end)	1766	2402	2722	2912	
8 Sahada Çalışan Sayısı	7448	7495	7925	9166	
9 Kadın Müşteri Oranı (%)	95,2	95,4	95,7	96,3	
10 Müşteri Başına Ortalama Verilen Borç (USD)	106	96	90	85	
Verilen Borç Bilgisi					
11 Toplam Verilen Kredi (In million USD)	274	369	435	612	8489
12 Kredi Verilen Kişi Sayısı (In millions)	2,1	3,2	3,8	5,1	
13 Vadesi Gelmemiş Alacaklar (Brüt) (In million USD)	220	276	334	427	
14 Vadesi Geçmiş Alacaklar (In milion USD)	2,0	6,4	6,1	7,3	736
15 Kredi Büyüme Hızı (%)	2,0	26,5	24,7	39,7	
Rasyo Analizleri					
16 Brüt Marj (Kâr Payı) (nominal) (%)	18,0	18,5	18,9	19,2	19,8
17 Ortalama Fon Maliyeti (%)	5,2	6,2	7,2	7,3	12,9
Kredi Kalitesi					
18 Riskli Kredi Oranı (%)	1,8	2,8	2,9	2,6	8,7
Verimlilik ve Üretkenlik Rasyoları					
19 Çalışan Başına Düşen Müşteri Sayısı	291	399	487	579	
20 Faaliyet Gideri / Verilen Toplam Kredi (%)	11,2	10,5	9,2	9,8	10,9
21 Personel Gideri / Verilen Toplam Kredi (%)	8,7	8,1	6,8	6,9	
22 Müşteri Başına Maliyet (In USD)	12,0	11,0	8,0	8,3	
23 Çalışan Başına Verilen Kredi (Bin USD)	31,0	38,0	44,0	49,0	
Finansal Yapı					
24 Sermaye Yeterlilik Oranı (%)	9,7	19,3	16,5	13,4	12,3

**Kaynak: <http://www.grameen.org>, 2007 ve * <http://www.imkb.gov.tr>, 2007

Ayrıca, Grameen Bankası'nın 1944 merkezde, 16142 çalışanı istihdam eden ve şube başına 2912 müşteri portföyüne sahip, çalışan başına 579 müşteri ile çalışan bir banka olduğunu görmekteyiz. Bu rakamlar personel performansının yüksekliğini göstermektedir. Çünkü köy koşullarında bir çalışanın 579 müşteriye hizmet verebilmesi kırılsması zor bir rekordur. Grameen Bankası, ortalama olarak %19,24'lük oran ile kredi vermekte ve bu krediyi %7,38'e mal etmektedir. Vakıfbank'ta alınan fon maliyeti ile kullanılan fon geliri arasındaki marjın daha düşük olması, mikrokredi ile daha yüksek

oranlarda kredi verilebildiğini göstermektedir. Faaliyet giderinin toplam ciroya oranı %9,97 olarak gerçekleşmekte ve toplam faaliyet sonrası kârı %1,99 olmaktadır. Bu rakamlara göre ayrıca müşteri başına senede 8,27 \$ maliyet oluşmaktadır. Ayrıca bankanın sermaye yeterlilik oranı %13,41'dir. Yani banka %13,41'lik sermayesi haricindeki sermayeyi piyasadan borçlanarak veya mevduatlarından karşılarken %13,41'i kendi öz sermayesidir.

Tablo 3.2 Grameen Bank Veri Serisi

Performans Göstergeleri (Milyon USD)	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Şimdiye Kadar Verilen Toplam Kredi	3060	3348	3621	3986	4417	5026
Yıl İçinde Verilen Ev Kredisi	1,4	1,0	2,1	3,1	4,7	3,0
Yaptırılan Ev Sayısı (Stok) (Bin)	533	545	558	578	607	627
Grup Sayısı (Bin)	503	504	513	578	685	877
Ulaşılan Köy Sayısı (Bin)	40,2	40,4	41,6	43,6	48,4	59,9
Kâr / Zarar	0,21	1,05	1,03	6,15	7,00	15,21

*Kaynak: <http://www.grameen.org>, 2007

Tablo 3.2'ye bakacak olursak, kuruluşundan bugüne kadar Grameen Bankası'nın toplam 5.0 Milyar \$ kredi dağıttığı ve 627.058 konut yaptırdığını görebilmekteyiz. 59.912 köye 2005 yılına kadar girebilen bankanın 2005 yılı kârının da 15,21 milyon \$ olmuştur.

Tablo 3.3 Grameen Bankası Bilanço 2000-2005

Aktifler (Bin USD)	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Kasa	92	127	86	104	48	33
Banka	4381	7166	7528	9915	13178	14865
Menkul Kıymetler	96832	90233	69463	91280	119811	151804
Alacaklar ve Verilen Avanslar	201899	192600	196597	287831	345654	439227
Amortisman Hariç Duran Varlıklar	17829	16579	15907	15585	15030	14521
Diğer Varlıklar	43305	40328	36377	59671	64283	57830
Toplam	364339	347034	325958	464385	558003	678280
Pasifler (USD)						
Yasal Karşılıklar (Authorized)	9259	8772	8636	8554	8290	7600
Alınan Avanslar	4991	4776	4767	4979	5273	4834
Rezervler	32666	30947	30466	135894	72893	66821
Mevduat	122442	135038	169674	251766	372699	526084
Alınan Krediler	196841	171598	120514	72075	48016	29144
Diğer Yükümlülükler	7399	3651	537	-329	59122	51397
Kâr / Zarar Hesabı		1026				
Toplam	364339	347034	325958	464385	558003	678280

*Kaynak: <http://www.grameen.org>, 2007

Tablo 3.3'de ise Grameen Bankası'nın bilançosu görülmektedir. Bilânço kalemleri çok detaylı olmasa da Grameen Bankası'nın mevduatının hepsini kredi olarak dağıtmadığı

ve bir kısmını da menkul kıymetlerde değerlendirdiğini söyleyebiliriz. Ancak, Grameen Bankası son derece likit ve varlıklarının neredeyse büyük bir kısmını kredi olarak dağıtan bir bankadır.

3.2.3.1.2. Bankacılık sistemi-mikrokredi ilişkisi

Yoksul ve teminat veremeyen insanların resmi bankacılık sisteminden faydalanması mümkün değildir (Alamgir, 2000). Bunun sebebi ise, resmi bankacılık sisteminde, bankalar veya diğer finansal kurumlar kredi verirken teminat istemekte, yüksek gelire sahip olan ve yüksek tutarda ödeme yapabilecek müşterileri tercih etmekte ve kredi sürecini uzun ve bürokratik tasarlamaktadırlar. Ayrıca tefeciler, yoksullara kredi vermekte ve bürokratik süreci uygulamaktadırlar, ancak bu durumda da yoksullardan yüksek faiz talep etmektedirler. Neticede yoksulların finansal sistemden faydalanmalarının imkânı kalmamaktadır (Chowdhury ve diğ, 2005).

Bu noktadan hareketle, mikrokredi uygulaması ilk defa kurumsal hale dönüştürülmeye çalışıldığı zaman bankacılık sisteminden destek istenmiş ve bankaların yoksullara yönelik kredi vermesinin temin edilmesi sağlanmaya çalışılmıştır. Ancak bu talep karşısında bankacılık sisteminden hiç umulmadık tepkiler gelmiştir ve bankacılar yoksullara kredi vermeyeceklerini beyan etmişlerdir. Gerekçe olarak da (Yunus, 2003):

- Yoksullar okuma yazma bilmedikleri için banka formlarını dolduramazlar
- Yoksullara verilecek ufacık krediler için uğraşmaya değmez

gerekçelerini öne sürmüşlerdir. Bankaların yoksullara kredi vermemesi altında yatan bilinçaltı sebepleri incelersek (Yunus, 2003):

- “Yoksullar gelir getiren bir etkinliğe girişmeden önce eğitilmeleri gerekir.
- Tek başına kredi bir işe yaramaz; mutlaka eğitim, pazarlama, nakliye tesisleri, teknoloji ve eğitimle desteklenmesi gerekir.
- Yoksullar para biriktiremez.
- Yoksulların son derece ivedi tüketim gereksinimleri olduğundan, her şeyi tüketmek alışkanlığındadırlar.
- Yoksullar bir arada çalışamaz

- Kronik yoksulluğun yoksulların aklı ve hedefleri üzerinde mahvedici bir etkisi vardır. Tıpkı bütün yaşamını kafeste geçirmiş bir kuşun kafesten çıkartıldığında uçmayı istememesi gibi.
- Yoksul kadınların hiçbir becerileri yoktur; o yüzden yoksul kadınlara yönelik programlardan söz etmenin bir yararı yoktur.
- Yoksullar mantıklı değerlendirmeler yapamayacak kadar aç ve çaresizdirler.
- Yoksulların hayata bakış açıları son derece dardır ve kendi yaşamlarını değiştirebilecek hiçbir şeyle ilgilenmezler.
- Yoksullar üzerinde (özellikle de kadınlarda) dinin geleneklerin etkisi o kadar güçlüdür ki, herhangi bir yönde bir santim bile ilerleyemezler.
- Kırsal kesimde sosyal hiyerarşi böyle bir kredi programının başarılı olmasına izin vermeyecek ölçüde güçlü ve yerleşiktir.
- Yoksullara kredi devrime karşıdır. Yoksullardaki devrimcilik ruhunu öldürür ve statükoyu kabullenmeleri yolunda rüşvet etkisi yapar.
- Kredi yoksulların zenginlere karşı birleşip yerleşik sosyal düzeni yıkmalarının zekice bir yoludur.
- Kadınların aldıkları krediyi ya da gelirlerini kendilerine saklamalarına olanak yoktur. Kocaları gerekirse onlara öldüresiye işkence edecek ve bu parayı ellerinden alacaklardır.
- Yoksullar kendi başlarının çaresine bakmak yerine efendilerine hizmet etmekten hoşlanır.
- Yoksullara kredi verimli olmaz. Bu, geriye ödeyemeyecek yoksulların cılız omuzlarına kredinin yükünü bindirecektir. Böylece yoksul kişi krediyi geri ödemeye çalışırken (ya da buna zorlanırken) daha da yoksullaşacaktır.
- Yoksulların bağımsız birer iş edinmeye teşvik etmek işgücü sıkıntısına yol açacaktır. Bunun sonucunda ücretler artacaktır; bu da üretim maliyetlerini yükseltecek, enflasyona yol açacak ve tarımsal üretimi ters etkileyecektir.

- Kadınlara kredi verilmesiyle kadının aile içindeki geleneksel rolü de, kocasıyla olan ilişkisi de olumsuz etkilenecektir.
- Kredinin geçici bir yararı olabilir, ancak uzun dönemde hiçbir şey sağlamayacak, toplumun eşit biçimde yeniden yapılanması başarılmayacaktır”.

Yukarıdaki liste genelde, bankacıların söylemek istediklerini fazlasıyla ifade etmektedir. İster tarımsal, ister ticari ya da sınaî olsun bu gerçeklerden çoğu yoksullar için olduğu kadar zenginler için de ileri sürülebilecektir. Bu eleştirilerin etkinliği bir kredi programının nasıl yönetildiğine, kredi verme ve tahsil etme mekanizmasının nasıl tasarlanıp uygulandığına bağlıdır. Yani bankacılık sisteminin zengin ve teminat gösterenler için kurulması durumunda yoksullara kredi vermemek için çeşitli sebepler bulunabilecektir. Ayrıca bu mazeretler toplumun hafızasına yerleştiği zaman norm olarak kabul edilecektir. Bu mazeretler neticede toplumları bunlara dayanarak politikalar ve kurumlar geliştirmeye sevk ederken, bir yandan da toplumun bir kesimine ayrıcalık sağlarken, toplumun diğer kesiminin önünde engel oluşturmaktadır (Yunus, 2003).

Ancak, teminatsız kredi vermenin sonuçları deneye dayalı olarak denenmedikçe, yoksullara yönelik teminatsız, düşük faizli ve küçük meblağlı kredilerin geri dönmesi garanti değildir. Bu noktada ise yapılan ampirik deneylerde teminatsız kredi veren insanların geri ödeme oranlarının kredileri muazzam varlıklarla güvence altına alınanlara oranla çok daha yüksek olduğunu öğrenilmiştir (Grameen Bank Mountly Report, 2006). Kredi dönüş oranının yüksek olması, yoksulların bunun yoksulluktan kurtulmak için tek fırsatları olduğunu bilmeleridir. Yoksulların sırtlarını dayayacakları hiçbir güvenceleri yoktur. Eğer bu tek bir krediyi de elden geçirirsa, hayattaki tek umutlarını da kaybedeceklerdir

Öte yandan, hali vakti yerinde insanlar yasaları kendi çıkarlarına kullanmayı bildiklerinden, yasal yaptırımlara hiç aldırmaz etmezler. En alttaki insanlar her şeyden korkarlar ve düzgün çalışmak zorundadırlar. Başka seçenekleri yoktur. Böylece yoksullar kendilerini dışlamış, çepeçevre engellere kuşatılmış bulurlar (Yunus, 2003).

3.2.3.1.3. Mikrokredi: Kadınlara kredi

Mikrokredi uygulamasında kredilerin %95'i kadınlara yönelik olarak verilmektedir (Grameen Bank Mountly Report; 2006). Bu durumun sebebine bakacak olursak (Yunus, 2003):

- “Açlık ve yoksulluk erkeklere oranla kadınları nispeten daha çok ilgilendiren konulardır. Kadınlar açlık ile yoksulluğu erkeklerden daha yoğun biçimde yaşarlar. Eğer aile üyelerinden birinin aç kalması gerekiyorsa, bunun anne olması yazılı olmayan bir yasadır. Açlık ve yokluk günlerinde bebeğine meme verememe travması yaşamak zorunda kalan da yine annedir.
- Bir haneye kadın aracılığıyla giren para, erkek aracılığı ile giren paraya oranla ailenin bütününe daha çok yarar sağlayacaktır.
- Çaresiz bir anne gelir sağlamaya başladığında, düşleri mutlaka çocuklarına odaklanmıştır. Genelde annenin gelirinde birinci öncelik sırası çocuklarıdır. Kadının ikinci önceliği ise evidir. Birkaç araç gereç almak, daha sağlam bir dam yapmak ve ailenin yaşam koşullarını iyileştirmek ister”.

Ancak bu noktada kadınlara verilen kredilerin neticede kocaları tarafından ellerinden alınacağı ve bu kredilerin üretime aktarılamayacağı sorusu sorulabilmektedir. Bu türden vakaların Bangladeş'te ve Kenya'da görüldüğü ve çoğu örnekte, kadınların kredinin kontrolünü ellerinde tuttukları zannedilse de kocaları için krediyi aldıkları gözlenlenmektedir. Bu durumda kredi taksitlerinin geri ödenmesi aile içi dinamikler ile alakalıdır. Zaten bir aile bireyi olan kadının kredi alması durumunda kredinin evin erkeğinden bağımsız kullanılması ve kadının erkeği görmezden gelerek hareket etmesi mümkün değildir. Kredi dönüş oranlarının yüksek olması alınan kredinin aynı zamanda aile içi dayanışmayı ve çalışmayı artırması ile açıklanabilir. (Johnson, 2004). Başka bir çalışma da ekonomik kontrolünü kadına vermenin, ona aile birimi içinde bir insan olarak haklarını vermenin birinci adım olduğunu ve ayrıca kocalarından dayak yiyen kadınların ev ekonomisine katkıda bulunmasından sonra dayaktan kurtulduklarını göstermektedir (Yunus, 2003).

Ayrıca, kadınlara kredi vermenin sonuçlarını araştıran ve Endonezya'da yapılan bir çalışmada, kadınlara verilen kredinin kadınların aile içerisinde alınan kararlarda katılımı

artırdığı, doğum oranını düşürdüğü ve hanehalkının beslenme şartlarını iyileştirip çocukların eğitimine olan ilgiyi artırdığı sonucuna ulaşılmıştır (Panjaitan-Drioadisuryo, 1999)

3.2.3.1.4. Kredilendirme mekanizması

Yoksullara yönelik bir banka çalıştırmak Grameen Bankası ilk kurulduğunda daha hiç denenmemiş bir kredilendirme mekanizması olduğundan, ilk önce bankaların krediler konusunda yaptıkları gözlenmiştir. Sonunda, geleneksel bankaların geri ödemeyi kredi döneminin sonunda toplu bir ödeme olarak istedikleri için bu durumun kredi müşterilerini psikolojik olarak büyük miktarda nakit ödeme konusunda isteksiz kıldığına kanaat getirilmiştir. Sonuçta mekanizmayı tam tersinden işleterek, geri ödemeyi günlük çok küçük taksitler halinde yapmanın en uygun yöntem olduğu görülmüştür (Bliss, 2005). Ancak daha sonra ulaşılan yoksul sayısı arttığından uygulamada problem yaşandığı için günlük ödemeler haftalık ödeme olarak değiştirilmiştir.

Haftalık geri ödemeler, daha önceden hiç kredi almamış insanların daha disiplinli olmasına da yol açmıştır. Muhasebesel açıdan kolaylık olması için krediler genellikle bir yılda geri ödenmektedir (Yunus, 2003).

Yoksulların krediyi geri ödeme konusunda başarılarını artırmak için grup oluşturmak fikri de ilk defa denenerek pratik sonuçları gözlenmiştir. Neticede yoksulların tek başlarına her türlü tehlikeye karşı açık olduğu, yoksulun tek başına iken davranışlarında değişken oldukları, ancak bir grup halinde hareket ettikleri zaman grup desteği ve grup baskısı ile davranışlarını düzelttikleri ve kredi müşterilerinin daha güvenilir oldukları gözlemlenmiştir. Esas olarak mikrokreditin teminatı grup baskısıdır sonucuna da ulaşabiliriz (Bliss, 2005).

Ayrıca, grup içi ve gruplar arası rekabet hissi herkesin başarılı olma arzusu kamçılamaktadır. Bireysel müşterilerin izini sürmek güç olmaktadır, ancak müşteri bir grubun üyesiye, bu çok daha kolaylaşmaktadır. Dahası, başlangıçtaki gözlemlene görevinin bir gruba kaydırılması banka görevlisinin işini hafifletirken, grubun özgüvenini de arttırmaktadır (Yunus, 2003).

Grup her üyesinin kredi talebini onayladığından, grup dinamik olarak kendisini kredi konusunda ahlaki olmakla yükümlü görmektedir. Böylelikle grubun herhangi bir üyesinin başı derde girdiği zaman grup genellikle ona yardımcı olmaya çalışmaktadır. Bu durum aynı zamanda kredi alan üyelerin sadakati ile de yakından ilgilidir. Neticede grup üyeleri sadık insanlar olmadığı durumda grup baskısı yeterince teminat oluşturmayabilir (Churchill, 2000). Ancak krediler bireylere verilmektedir ve her bir kredi müşterisi resmen kendi kredisinden sorumludur. Ayrıca her bir kredi grubu mikrokredi yetkilileri tarafından kurulmamakta, grubun kendi kendine oluşması sağlanmaktadır. Bu durum insanların kendi aralarında görüşmesinden sonra kurulan grupların daha fazla grup dayanışmasına sahne olacağından dolayı teşvik edilmektedir.

Mikrokredi müşterileri gruplarını oluşturduktan sonra grup halinde mikrokredi hakkında öğrendikleri hakkında sınava tabi tutulurlar. Bu sınavda mikrokredi hakkında basit ve temel sorular sorulmaktadır. Ancak herhangi bir grup üyesi doğru yanıtı veremezse biraz daha çalışmaları istenen grup bir ileri tarihte tekrar sınava alınmaktadır. Bu durum karşısında grup üyeleri birbirlerine mahcup olmamak için çok sıkı hazırlanmakta ve sınavı genellikle geçmektedirler. Ayrıca bu sınav süreci kredi müşterisi olarak sadece çok istekli ve azimlilerin alınmasını sağlamaktadır.

Ayrıca mikrokrediye katılma mümkün olduğu kadar güçleştirilerek gerçekten muhtaç olan yoksulların katılması sağlanmak istenmiştir. Bu amaç ile grup sınavı geçtikten sonra bir ay süre ile haftalık toplantılara katılmaktadır. Bu süre sonunda grup üyelerinden birisinin cesaretini toplayıp kredi talep etmesi ile süreç başlamaktadır.

İlk başta grubun yalnızca iki üyesine kredi verilmektedir. Bu ikisi altı hafta süresince geri ödemelerini düzgün bir biçimde yaparlarsa, iki üye daha kredi alabilmektedir. Beş kişinin içinden en son krediyi grubun başkanı almaktadır.

İlk kez kredi alan müşteri ilk taksitini ödediğinde, bunu ödemek için gerekli parayı kazanabileceğini kendi kendine kanıtladığından heyecanlıdır. Sonra ikinci, üçüncü taksitler gelir. Bu durum kredi müşterisinin kendisine olan güvenini pekiştirmektedir.

Bir üyenin ödemeyi aksatması halinde, grubun başka hiçbir üyesi kredi alamamaktadır. Uygulamada, bir üye krediyi geri ödemekte güçlüklerle karşılaşınca, grubun diğer üyeleri bankaya geri ödemeyi güvence altına alan bir çözüm üretirler.

Sayıları sekize kadar varan grupların bir ‘merkezde ‘örgütlenmesi, kendi kendini geliştirme tekniklerini güçlendirmek üzere ve liderlik becerileriyle kapasitelerini artırmak amacıyla kullanılan bir yoldur. Bu haftalık toplantılarda üyeler ödemelerini yaparlar, tasarruf hesaplarına para yatırırlar ve yeni kredi talepleriyle ilgilendikleri başka konuları görüşürler. Eğer grubun ödemeleri aksatan üyelerinden biriyle sorunu varsa, merkez bir çözüm bulunmasına yardımcı olabilir.

Bütün işler özellikle de para alışverişi ve kredi görüşmeleri açıkta yürütülmektedir. Bu hem yolsuzluk olasılığını azaltmakta, hem de üyelere sorumluluk yüklenmek için daha fazla fırsat sunmaktadır. Her grup bir başkan ve bir sekreter belirler. Merkez bir şef ve bir şef yardımcısı seçer. Bunlar bir yıllığına görev yapar ve yeniden seçilemezler (Yunus, 2003).

3.2.3.1.5. Geri ödeme mekanizması

Geri ödeme mekanizması çok basit prensipler ile çalışmaktadır. Bu prensipler, bir yıl süreli kredilerden oluşması, eşit haftalık taksitlerle ödenmesi, geri ödemenin kredi alındıktan bir hafta sonra başlaması, belirli bir kâr oranına sahip olmasıdır.

Kredilerin geri ödenmemesi durumunda hiçbir zaman adli takip yapılmamaktadır. Bu durumun gerekçesi, geri ödemelerin mümkün olduğunca kurulu sistem tarafından sağlanmaya çalışılmasıdır.

İşin felsefesine gelinirse, “kredi” sözcüğü güven manasına gelmektedir ve klasik bankacılıkta kredinin karşılığı hep maksimum güvensizlik olagelmıştır. Bu durumda mekanizmayı geleneksel bankacılığın tam tersine işleterek mikrokredi tüm yapısını karşılıklı güvene dayandırmıştır. Mikrokredinin bir diğer varsayımı da “Yoksullar dürüştür” varsayımdır. Bunun sonucunda gereksiz evrak kullanımı bitmiş ve vakit daha verimli kullanılır hale gelmiştir. Kredi geri dönüş oranı ise %99’lar seviyesinde olduğu için bu varsayımın doğruluğu ispatlanmıştır.

Kredisini geri ödemeyen müşterinin hiçbir zaman kötü müşteri olduğu sonucuna varılmaz. Bunun yerine, bireysel koşullarının çok kötü olduğunu ve bu nedenle o azıcık borcunu ödeyemediği varsayılır. Yüzde 0.5 oranındaki karşılıksız krediler iş riskidir.

Aynı zamanda kredilerin geri dönüşünün en iyi yolu haftalık küçük dilimler ile krediyi tahsil etmektir (Yunus, 2003).

3.2.3.1.6. Uluslararası uygulamalar

Grameen tarzı mikrokredinin ilk bulunduğu ülke olan Bangladeş haricinde uygulanması, mikrokredinin temel prensiplerinin bu ülkelerde işlemesi ile mümkün olmuştur. Bu bağlamda temel prensipler şunlardır (Yunus, 2003):

- Kredinin geri dönüş oranı %100'e yakın değilse uygulama mikrokredi değildir. Çünkü mikrokredinin başarısı kusursuz kredi tahsilât oranlarından kaynaklanmaktadır.
- Mikrokrediden amaç krediden yararlanacak olanları doğru hedeflemektir. Özellikle hedef halkın en yoksul %25'i olmalı ve ayrıca yoksul kadınlar üzerine yoğunlaşılmalıdır.

1999 yılı itibari ile tüm dünyada beş kıtada ve 58 ülkede mikrokredi uygulanmaktadır. Bu ülkeler, Özellikle Afrika, Asya ve Amerika kıtası yoğunurlar. Avustralya'da sadece Papua Yeni Gine ve Avrupa'da Arnavutluk, Fransa, Hollanda ve Norveç'te uygulanmaktadır (Yunus, 2003).

Mikrokrediden 1999 yılı itibari ile dünya çapında faydalanan 10 milyondan fazla yoksulun olduğu tahmin edilmektedir. 1997 yılında, Mikrokredi Zirvesinde hedeflenen rakam ise 2005 yılı için 20 Milyar ABD \$'ı kaynak ile 100 milyon yoksula ulaşmaktır (Chowdhury ve diğ., 2005).

Afrika'da mikrokredi, Burkina Faso, Çad, Etyopya, Fas, Gana, Gine, Güney Afrika Cumhuriyeti, Kenya, Lesotho, Malavi, Mali, Mısır, Moritonya, Nijerya, Orta Afrika Cumhuriyeti, Sierre Lone, Somali, Sudan, Tanzanya, Togo, Uganda ve Zimbabve'de olmak üzere 22 devlette uygulanmaktadır. Mikrokredi 18. yy'dan bu yana Afrika'da sömürü faaliyetlerinde bulunan Avrupa ülkeleri tarafından değil de yoksulluk ile mücadele eden Bangladeş'te çıkıp bu ülkeden Afrika'ya geldiği için Afrika'da kısa sürede yayılmıştır. Yani Afrika kendisini yoksulluk ile mücadelede Bangladeş ile silah arkadaşı olarak görmektedir (Yunus, 2003).

Afrika'da mikrokredi 1999 yılı itibari ile 2,6 milyon yoksula ulaşabilmektedir. Bu durum milyonlarca fakirin olduğu Afrika'da küçük bir rakamdır. Neticede Afrika'da hala mikrokredi yoksullara yüzeysel olarak ulaşabilmiştir (Microcredit Summit Report, 2000).

Güney Amerika'da Arjantin, Bolivya, Brezilya, Dominik Cumhuriyeti, Ekvator, Guatemala, Guyana, Jamaika, Kolombiya, Meksika, Peru, Salvador ve Şili olmak üzere 13 ülkede mikrokredi uygulanmaktadır. Güney Amerika mikrokredi uygulamaları toplumun en yoksul kesimini değil, yoksulluk çizgisinin biraz üzerindeki hedef almalarına rağmen başarı elde etmişlerdir.

Güney Amerika'da mikrokredi büyük finansörler tarafından yapılmaktadır. Güney Amerika'da en büyük mikrokredi finansörü olan Accion Latin Amerika'da on üç ülkede ve ABD'de 6 eyalette toplam 25 ayrı yan kuruluşta hizmet vermektedir. Accion 1991 ile 1997 arasında 1,3 milyon çalışan mikrogirişimciye ortalama 600 dolar, toplam 1,7 milyar dolar tutarında kredi vermiştir. 1997'de daha çok Grameen benzerinin Latin Amerika'daki en yoksul insanları hedef alması için Grameen Foundation USA Washington D.C'de kurulmuştur (Yunus, 2003).

Asya'da Afganistan, Bangladeş, Bhutan, Çin, Endonezya, Fiji, Filipinler, Hindistan, Hindistan, Kamboçya, Kırgızistan, Lübnan, Malezya, Nepal, Pakistan, Sri Lanka ve Vietnam'da mikrokredi yoksullukla mücadelede kullanılmaktadır. Grameen tarzı mikrokredi en iyi ve en verimli olarak Asya'da uygulanmaktadır.

1986 yılında Asya Kalkınma Bankası'nın finansmanı ile Malezya'da ilk mikrokredi Bangladeş'ten sonra başlatılmıştır. Bugün Malezya'da 30.000 yoksul mikrokredi ile finanse edilerek kendi işlerini yapmaktadır.

Filipinlerde Grameen benzeri 32 program iç savaş ve doğal afetler ile iyice fakirleşmiş ülkede çalışmaktadır.

Anı zamanda Çin'de Dışişleri Bakanlığı, iki eyalette yoksulluğu giderici yöntem olarak mikrokrediyi benimsemiştir (Yunus, 2003).

Avrupa'da mikrokredi, Arnavutluk, Fransa, Hollanda ve Norveç'te uygulanmıştır. Genel olarak Avrupa kentlerinde, özelde Paris'te mikrokredi başarısızlık ile sonuçlanmıştır.

Mikrokredi alanlar aldıkları krediyi geri ödememişlerdir. Bu durumun açıklaması, Avrupa’da ve Fransa’da mikrokredi alıp iş kuranların işsizlik sigortasından faydalanamaması ve işsizlik maaşlarını kaybetmesi, ayrıca bu ülkelerde insanların grup olacak şekilde birbirlerini desteklememeleridir. Örneğin Paris’te mikrokredi alanlar bir grup oluşturarak almalarına rağmen hiçbir grup üyesi birbirlerinin borcu ile ilgilenmemektedir.

Norveç’te kırsal kesinden şehre göçü önlemek için balıkçıl köylerinde uygulanan mikrokredi ise son derece başarılı olmuş ve köyden kente göçü önlemiştir (Yunus, 2003).

ABD’de kızıl derililere yönelik ortalama 5000\$ olarak verilen mikrokrediler ciddi başarılarla ulaşmıştır ve Grammen tarzı mikrokrediler ABD’de uygulanabilmiştir. Calmeadow Vakfı tarafından yürütülen mikrokredi çalışması başarılıdır (Yunus, 2003).

3.3. Mikrokredi’de sorunlar ve çıkış yolları

Mikrokredi, doğru uygulandığı zaman yoksulların yoksulluktan kurtulması için bir araç olarak kullanıldığı gibi yanlış uygulandığı zaman ise çeşitli sorunları bünyesinde ihtiva etmektedir. Mikrokredinin yanlış uygulanması sonucunda ortaya çıkabilecek sorunlar mikrokredinin hedef kitlesine ulaşamaması, kadınların ellerindeki krediyi kocalarını finanse etmekte kullanması ve kadınların iktisadi anlamda faydalı olamaması, mikrokredinin tefecilere hizmet etmesi ve Grameen taklitlerinin sürdürülebilir olmaması olarak literatürde bulunmaktadır.

Mikrokredi, amaç olarak yoksulun yoksuluna ulaşmayı kendisine hedef edinen bir uygulamadır. Ancak mikrokredi savunmasız (vulnerable) yoksullarda uygulandığında başarısız olabileceğine dair söylemler mevcuttur. Burada temel alınan varsayım ise şiddetli yoksulların eski hayatlarını bırakıp üretken hayata geçmelerinin zor olacağı yönündeki düşüncedir. Burada savunmasız yoksuldan kasıt, yardıma ihtiyacı olan, kişisel özelliklerinden dolayı yoksulluğun kendilerini iyice yıprattığı kesimdir. Yani, bir yoksul ne kadar şiddetli bir şekilde yoksul ise o kadar savunmasız yoksuldur. Amin, Rai ve Topa’nın 1991-2 yılları arasında yaptığı araştırmaya göre Kuzey Bangladeş’te mikrokredi uygulaması olan 2 köy karşılaştırılmıştır. Bu bağlamda yoksulluğa karşı

savunmasızlık katsayısı belirlenmiştir. Bu katsayı, tamamen yoksulların gelir ve tüketimi ile alakalıdır. Ancak gelir ve tüketime etki eden risk paylaşımı, sağlık harcamaları, kadın aile reisliği vs. gibi faktörlerde savunmasızlık katsayısını etkilemektedir. Neticede çalışmada 1995 yılında mikrokredi programına katılanların 1991-2 yıllarında 1995 yılında mikrokrediye katılmayanlardan daha çok savunmasız fakir oldukları gözlenmiştir. Çalışmanın sonucunda mikrokrediye katılma oranının berk olarak savunmasız yoksullarda daha az olduğu söylenmiştir. Ayrıca, mikrokrediye başvurma yoksulluk çizgisinin altındakilerde yüksek, yoksulluk çizgisinin üzerine çıkıldıkça ise düşük olarak gözlenmiştir (Amin ve diğ., 2003).

Navajas'ın 2000 yılında yaptığı çalışmada, Bolivya'da faaliyet gösteren beş mikrokredi kurumu araştırılmış ve sonuçta mikrokredi kurumlarının yoksulun yoksuluna ulaşmakta zorluk çektiğini ve yoksulluk çizgisinin biraz altı ve biraz üstündeki ailelere uygulandığı zaman başarı oranının arttığı tespit edilmiştir. Yani mikrokredi savunmasız yoksullarda Bolivya örneğinde de yeterince başarılı olamamıştır (Navajas ve diğ., 2000). Ayrıca, Bangladeş'te yapılan bir diğer çalışma da göstermiştir ki, mikrokredi yoksulun yoksuluna ulaşmamakta ve genellikle orta derece yoksul ve iyi durumda olan yoksullara ulaşmaktadır. Bu durumun sebebi, daha sağlam nakit akışı ve kredi geri ödemesi isteyen mikrokredi kurumlarının, kendilerini kredi geri ödemesinde güç durumda bırakacak olan yoksulun yoksuluna kredi vermekten geri durmalarıdır. Potansiyel risk içeren yoksulun yoksulu insanlar mikrokredinin hedef kitlesinden uzak tutulmaktadır (Datta, 2000).

Mikrokredinin suistimal edilip üretime aktarılmasının önündeki engellerden birisi olan, kocanın krediye el koyması ve kadının sermayesini ve ekonomik anlamda güçlenmesinin önüne geçilmesi üzerine yapılmış çalışmalar literatürde mevcuttur. Bu alanda yapılmış çalışmalardan bir tanesi de Kabeer'in 2000 yılında Bangladeş mikrokredi uygulamalarından elde ettiği veriler ile yapmış olduğu ve mikrokredinin kadınlar ve tüm aile üzerindeki güç artırımına yönelik etkilerini araştırdığı çalışmasıdır. Bu çalışmada krediye ulaşımın kadını güçlendirip güçlendirmeyeceği araştırılmıştır. Neticede kadınlar tarafından alınan kredilerin daha paylaşımlı bir şekilde aileler tarafından kullanıldığı ve ailenin refahını topluca artırdığı, buna karşın erkekler tarafından alınan kredinin ise erkek merkezli olarak kullanıldığı ve ailenin refahına olan etkisinin sınırlı olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Erkeklerin kredi aldığı hanhalklarında

kredinin hangi alanda kullanılacağına dair kararda kadınların da söz sahibi olma olasılığı %20 iken, kadınların kredi aldığı hanehalklarında kredinin hangi alanda kullanılacağına dair kararda erkeklerin de söz sahibi olma olasılığı %90'a ulaşmaktadır. Bu durum kadınların aldığı kredilerde tüm ailenin katılımcı olmasını artırıcı bir unsur olarak daha katılımcı bir şekilde kredinin değerlendirilmesini ve alınan kredinin aile refahını artırmasını doğurmaktadır. Yani kadınların kredi alması durumunda tüm aile o krediye destek olarak üretime katılmaktadır.

Neticede Bangladeş örneğinde şu söylenebilir ki, erkeklerinde kredinin ne alanda kullanılacağına dair söz sahibi olması erkeğin krediyi kadının elinden çekip almasına neden olmamakta, bilakis tüm ailenin ortak karar alıp krediyi daha verimli kullanmasına ve kadının güçlenmesine yol açmaktadır (Kabeer, 2000).

Mikrokredi'nin uygulanma prensibi olan haftalık geri ödeme prensibi, asimetric bilgi ile bileştiği zaman mikrokredi harici finansörlerin de mikrokredi kullanıcılarını finanse etmesine yol açabilmektedir. Jaina ve Mansuri'nin 2003 yılı çalışması, mikrokredi uygulanan bölgelerde borç taksitlerini ödemede güçlük çekenlerin gayri resmi finansörlerden kredi alabileceğini ve bu alımın o bölgede mikrokredi kurumunun gözünden kaçan bir yeniden finansmana ve faiz oranlarının yükselmesine sebep olabileceğini göstermektedir. Bu çalışma ve bazı yeni çalışmaların ışığında söyleyebiliriz ki, mikrokredi kullanıcıları yüksek oranda tefecilerden borç almaktadırlar. Çalışma Uluslararası Gıda Politikası Araştırma Enstitüsünün 1994-5 yılları arasında yapmış olduğu hanehalkı anketini kullanmaktadır. Bu anket aynı zamanda borç alma ile ilgili de sorular içermektedir. Bu sorular çapraz finansman ile ilgili bilgi vermektedir.

Bu çalışmada hanehalkları 4 gruba ayrılmıştır (Jaina ve Mansuri, 2003).

- Hedef MFI üyesi hanehalkları (TGMFI)
- MFI üyesi olmayan hedef hanehalkları (TGNMFI)
- Hedef olmayan MFI üyesi hanehalkları (NTGMFI)
- Hedef olmayan MFI üyesi olmayan hanehalkları (NTGNMFI)

Hedef grup 1 acre'den daha az toprağı olan hanehalklarını temsil etmektedir.

Çalışmanın sonuçlarına göre tefecilerden borç almada TGMFI'ler en az TGNMFI'ler kadar aktiftirler ve %78'i tefeciden borç almıştır. Aynı zamanda alınan borcun büyüklüğü bakımından TGMFI ler TGNMFI lerden daha büyük miktarlarda borç almaktadırlar. TGMFI ler için ortalama tefeciden alınan borç 595 taka iken TGNMFI'lerde bu oran 470 taka olmuştur.

Sonuç olarak mikropokredinin geri ödeme mekanizmasında değişiklik yapılması ve kredi alınır alınmaz 1 hafta içerisinde başlanan geri ödemenin mikrokredide bu türden aksaklıklara yol açtığı tespit edilmiştir. Ayrıca mikrokrediye aidiyet duygusunun az olduğu ve mikrokredi üyeleri arasında daha çok girişimciden öte işçi olarak çalışmaya meyilli insanların olduğu mikrokredi uygulamalarında tefeciden borç alma oranı da yüksektir. (Jaina ve Mansuri, 2003)

Bangladeş Grameen Bankası örneği, iyi uygulanan bir mikrokredi örneği olmaktadır. Ancak, Grameen taklitleri tüm dünyada ortaya çıkmaya başladıkça, bu uygulamaların ne kadar sürdürülebilir ve başarılı olduğu sorusu da ortaya çıkmıştır. Bu anlamda en iyi örneklerden bir tanesi mikrokredinin ilk taklitlerinin olduğu Filipinlerdir. Filipinler, 27 Grameen tarzı taklit mikrokredi ile (23'ü 1993 yılında faaldir) bu alanda gerçekten bir başarıya imza atmıştır. Ancak Filipinler ve diğer taklitlerde olduğu gibi bu mikrokredi programları bağış ve yardımlar ile finanse edildiklerinden bağışta bulunanlar bu programların performanslarını önemsemektedirler. Bu bakımdan Filipin Hükümetinin bir kuruluşu olan Tarımsal Kredi Politikası Konseyi (ACPC) mikrokredi programlarına yönelik bir araştırmada bulunmuştur. Neticede, bu kurumların, %96,3 gibi yüksek bir kredi dönüş oranına rağmen, kendi kendilerine yeterlilikleri %24 olarak çıkmıştır. Ayrıca yönetim giderleri olması gerekenin çok üzerinde çıkmıştır. 1995 yılına gelindiğinde ise, aynı araştırma tekrarlanmış ve Grameen tekniğini kullanan 6 programın başarısı ve sürdürülebilirliği artarken, diğerlerinin sürdürülebilirliği azalmıştır. Yani aralarındaki fark açılmıştır.

Neticede, mikrokredi kuruluşlarının başarılı ve sürdürülebilir olabilmeleri için gerekli kriterler ortaya çıkmıştır. Bu kriterlerden sosyal sermaye ile alakalı olanlar şunlardır (Siebel ve Torres, 2000):

- Yöneticilerin eğitimle kazanılmış yüksek ahlaki yapıya sahip olması

- Kredi disiplinin mevcut olması, ödemelerin haftalık ve zamanında yapılmasının çok önemli olması, kredi alanların başarılı olması halinde yeniden kredilendirilmelerinin teşvik edilmesi

Ayrıca sürdürülebilirlik için gerekli olan inovatif özellikler de şunlardır (Siebel ve Torres, 2000):

- Bölgesel kırsal banka olma statüsüne sahip olma (resmi tanınırlık)
- Yoksullara yönelik çeşitli mikrokredi seçeneklerini sunabilme
- Düşük faiz talep etme
- Talep merkezli sigorta sistemini hayat geçirme ve yoksulları tüm risklerden koruma

4. MİKROKREDİ BAŞARI DEĞERLENDİRME YÖNTEMLERİ

Literatürde mikrokredinin başarı değerlendirilmesi ana hatları ile üç şekilde gerçekleşmektedir. Kısaca bu yöntemler, mikrokredi kurumunun finansal başarı değerlendirmesi, mikrokredinin katılımcılarda va ailelerinde ortaya çıkardığı sosyal ve ekonomik değişimin değerlendirilmesi ve mikrokredi kurumunun ve mikrokredinin katılımcılarda va ailelerinde ortaya çıkardığı sosyal ve ekonomik değişimin beraber değerlendirilmesidir

Mikrokredi kurumunun başarı değerlendirmesi kurum içerisinde faaliyetlerin düzenlenmesi ve kurum dışından kontrol noktasında önem kazanmıştır. Mikrokredi değerlendirme sonuçları ile kurumun gelişme trendini belirlenen aralıklar ile raporlama, önceki değerlendirme sonuçları ile yeni sonuçları karşılaştırma, mikrokredi kurumunun düzenli iç bilgi sistemlerinden birisi olma sonuçları elde edilebilmektedir. (Reed ve Cheston, 2000)

4.1. Mikrokredi Kurumunun Finansal ve Kurumsal Başarı Değerlendirmesi

Sayısı 2004 yılı rakamları ile tüm dünyada 7000'i aşan mikrokredi kurumlarının başarı değerlendirmesi, kurumların rasyolarına ve başarı göstergerine bakılarak yapılmaktadır. Bu göstergeler ve rasyolar literatürde, hedef kitleye ulaşma oranı, ölçek, programın sunduğu hizmetler, programın hizmet performansı, maliyet, verimlilik ve sürdürülebilirlik, kurumsal kapasite ve finansal durum olarak bulunmaktadır (Doyle ve Black, 2001). Mikrokredinin hedef kitlesi, kurumun kendi misyonuna göre belirlemiş olduğu hedef kitlesine ne ölçüde ulaşıldığını gösterirken, mikrokredi kurumunun ölçeği, kurumun ulaştığı topluluğun büyüklüğünü göstermektedir. Programın sunduğu hizmetler, programın metodolojisini ve sunduğu hizmetlerin yelpazesini gösterirken, program hizmetlerinin performansı sunulan hizmetleri ne ölçüde başardığını

ölçmektedir. Maliyet, verimlilik ve sürdürülebilirlik ile kurumsal kapasite ve finansal durum kurumun finansal rasyolar ile başarısını ölçmektedir.

4.1.1. Hedef kitleye ulaşma oranı

Mikrokredinin hedef kitlesine ulaşabilmesi için öncelikle mikrokredi veren kurumun hedef kitlesin tanımlaması ve daha sonra tanımlanan hedef kitleye ulaşma oranına göre değerlendirme yapılması gerekmektedir. Hedef kitle ise genellikle düşük gelirli ve yoksul insanlar olmaktadır. Düşük gelirli ve yoksul insanlar tanımlamasının nasıl yapılacağı ise mikrokredi kurumunun misyonu tarafından değerlendirilmelidir. Mesela günlük kişi başı 1\$ sınırlaması da yapılabileceği gibi, ulusal yoksulluk sınırının %150'sinden çok geliri olmayanlar da bir hedef olarak belirlenebilir, ya da kredinin kadınlara ve göçmenlere kredi verilmesi bir hedef olarak belirtilebilir. Daha sonra hedeften sapışlar kontrol altına alınmalı ve başarı değerlendirmesi yapılmalıdır. Yani misyona göre hareket edilip edilmediği mikrokredinin hedef kitlesine ulaşp ulaşmadığının değerlendirilmesi olacaktır. Aynı zamanda, misyona göre belirlenen hedef kitleye hangi oranda ulaşılabiliyorsa, mikrokredinin hedef kitleye ulaşma başarısı da o orandadır. (Doyle ve Black, 2001).

4.1.2. Ölçek

Ölçek, bir mikrokredi programının ulaştığı kitlelerin büyüklüğünü göstermektedir. Bir programın ölçeği üç kriter ile anlaşılmaktadır (Doyle ve Black, 2001):

1. Program kaç katılımcıya hizmet vermektedir.
2. Program kaç katılımcının yeni bir iş kurmasını sağlamıştır
3. Herhangi bir mikrokredi kullanıcısının mikrokrediden tam manası ile faydalanabilmesi için, mikrokredi kullanıcısı ne kadar servis almalıdır. Yani bir adayın 10 hafta eğitim alması veya bir atölye çalışmasına katılması, adayın mikrokredi katılımcısı olması için yeterli midir?

Bir program yukardaki kriterlerde verdiği hizmet ile doğru orantılı olarak ölçeğini büyütülmüştür. Yukardaki kriterlerdeki değerlendirme ölçütü, mikrokredi uygulanan

bölgedeki kurumların karşılaştırılmasıdır. Burada ortalamadan pozitif olarak ayrılan kurumlar başarılı kurumlar olarak nitelendirilirler. (Doyle ve Black, 2001).

4.1.3. Programın sunduğu hizmetler

Bir mikrokredi programının sunduğu hizmetler, programın metodolojisini göstermesi açısından önemlidir. Programın sunduğu hizmetler, açık uçlu ve mikrokredi kurumunun sunduğu her çeşit hizmeti kapsamaktadır. Bu hizmetler aşağıdaki gibi özetlenebilir (Doyle ve Black, 2001):

- Mikrokredi Kalkınma Araçları:
 - Borç verme çeşitleri:
 - Grup Kredisi
 - Bireysel Krediler
 - Borç Tahsil Süresi
 - Borç Tahsil Koşulları
- Eğitimler
 - Eğitim süresi
 - Verilen eğitim konularının çeşitliliği
- Teknik Yardım
 - Hizmet sahasının genişliği
 - Birebir danışmanlık hizmeti
 - Mentorlük hizmetleri
 - Grup çalışması atölyeleri
 - Ekonomi danışmanlığı
- Pazarlama Hizmetleri
 - Her türlü pazarlama hizmeti

Herhangi bir mikrokredi kurumu yukardaki hizmetlerden ne kadar fazlasını yapabiliyorsa, programın sunduğu hizmetlerin genişliği de o oranda artacaktır. Burada fazla olan hizmet demek, programın kararlaştırılan ve misyonu ile belirlenen hedeflerinden pozitif sapmayı ifade etmektedir. Belirlenen hedeften daha fazlasını yapabilen kurum başarılı kurumdur. (Doyle ve Black, 2001).

4.1.4. Program hizmetlerinin performansı

Mikrokredi programlarının hizmet performansı, borcun performansı ile ilgilidir. Borç performansları ise (Doyle ve Black, 2001):

- Batık kredi oranı
- Yeniden yapılandırılmış kredi oranı
- İlk kredi alanlar için verilen kredinin toplam krediye oranı
- İlk defada verilen kredi miktarının ortalaması
- Eğitimlerin tamamlanma oranı
- İş planlarının tamamlanma oranı

Bu kriterlerde bölgesel olarak faaliyet gösteren mikrokredi kurumlarının başarı ortalaması alınmakta ve ortalamadan pozitif yönde ayrılan kurumlar başarılı olarak değerlendirilmektedir. (Doyle ve Black, 2001).

4.1.5. Maliyet, verimlilik ve sürdürülebilirlik

Mikrokredi kurumları için maliyet verileri en önemli göstergelerdendir. Bir programın maliyet verileri bir üyenin eğitim gideri, yeni bir iş kurdurmaya yardımcı olma maliyeti, operasyonel hizmetlerin ciroya oranı, bir üyenin ortalama hizmet maliyeti olarak özetlenebilir. Bu göstergeler, aynı bölgede faaliyet gösteren mikrokredi programlarının ortalaması ile karşılaştırılmakta ve ortalamadan pozitif yönde ayrılan kurumlar başarılı olarak kabul edilmektedir (Doyle ve Black, 2001).

Sürdürülebilirlik ise maliyet ve verimlilikten farklı bir konudur. Maliyet ve verimlilik açısından yeterli olabilen kurumlar sürdürülebilir kurumlar olamayabilirler. Örneğin, sayısı 2004 yılı rakamları ile tüm dünyada 7000'i aşan mikrokredi kurumlarının bir kısmı kendi kendine sürdürülebilirliğe sahiplerken, çok daha az bir kısmı denetlenen finansal kurumlar olabilmişlerdir (Tucker ve Miles, 2004). Bu noktada bir mikrokredi kurumunun finansal yeterliliği ve sürdürülebilir oluşu önem kazanmaya başlamıştır.

Sürdürülebilirlik, kelime anlamı ile bir finansal kurumunun, –mikrokredi kurumları da dâhil- finansal olarak hiçbir sübvansiyon ve yardım almadan tek başına ayakta kalabilme

gücüdür. Finansal kendi kendine yeterlilik ise, finansal kurumun hiçbir sübvansiyon ve yardıma ihtiyaç duymadan genel giderlerinin %99,5'ini kendi kendine karşılayabilme gücüdür (Tucker ve Miles, 2004). Bu tür mikrokredi kurumları ise genellikle ölçek ekonomisinden faydalanan ve ödeme gücü yüksek katılımcılara daha yüksek miktarlarda kredi olanağı sağlayan büyük kurumlardır.

4.1.6. Kurumsal kapasite ve finansal durum

Bu kategori, mikrokredi programını uygulayan kurumun gücü ve sağlamlılığı ile ilgilenmektedir. Kurumsal kapasite, kurumun misyon ve strateji, insan kaynakları, finansman ve bilgiye ulaşımında ne durumda olduğu ile ilgilidir. Örnek vermek gerekirse, mikrokredi kurumu, piyasada söz sahibi ise, misyonunu geleceğe taşıyacak bir lideri, kurumsal kültürü ve temel değerleri varsa, liderler kurumun şeffaflığını kamuya açıklayabiliyor ve misyonun arkasında durabiliyorlarsa, kurumsal kapasiteden söz edilebilmektedir.

Finansal durum, tüm organizasyonun finansal durumunu gösteren organizasyonun net değeri, operasyonel geliri, sermaye yeterliliği ve kaldıraç oran, batık kredi oranı ve bîlânçodan çıkabilecek tüm rasyoları kapsamaktadır. (Doyle ve Black, 2001).

Ayrıca, özet olarak beş finansal rasyo bir mikrokredi kurumunu değerlendirmek için yeterli olabilmektedir. Bu rasyolar (Tucker ve Miles, 2004):

1. Operasyonel Masraflar / Toplam Varlıklar

2. Net Gelir / Toplam Varlıklar = Ölçek Verimliliği

3. Net Gelir / Toplam Sermaye = Sermaye Kârlılığı

4. Net Gelir / Satışlar = Net Kâr Aralığı

5. Toplam Borçlar / Toplam Sermaye = Sermayenin Borcu Karşılama Oranı

Bu oranlar, mikrokredi kurumunun faaliyet gösterdiği bölgede faaliyet gösteren ticari bankaların oranı ile karşılaştırılarak mikrokredinin başarı değerlendirmesi yapılabilmektedir. Mikrokredi kurumu ticari bankalardan daha başarılı ise rasyoları ticari bankalardan daha olumlu sonuç vermelidir. (Tucker ve Miles, 2004).

Ayrıca, Microrate tarafından yayımlanan ve bir mikrokredi kurumunun başarısını değerlendiren 21 kriter bulunmaktadır. Bu kriterler Tablo 4.1’den okunabilmektedir

Tablo 4.1 Mikrokredi Kurumlarının Kurumsal ve Finansal Başarı Kriterleri

Kriter	Kriter Türü	Karşılaştırma Kriteri
Riskli Portföy Oranı= Riskli Portföy / Brüt Verilen Kredi	Portföy Kalitesi	Bankacılık
Provizyon Masraf Oranı= Batık Kredi Masrafı / Ortalama Kredi	Portföy Kalitesi	Bankacılık
Risk Karşılık Oranı= Karşılık Ayrılmış Batık Kredi / Riskli Kredi Oranı	Portföy Kalitesi	Bankacılık
Silinen Borç Oranı= Silinmiş Borçlar / Ortalama Portföy	Portföy Kalitesi	Bankacılık
Operasyonel Masraf Oranı= Operasyonel Masraflar / Brüt Krediler	Verimlilik/ Sürdürülebilirlik	Bankacılık
Brim Müşteri Maliyeti= Operasyonel Masraflar / Müşteri Sayısı	Verimlilik/ Sürdürülebilirlik	Bölgesel
Personel Üretkenliği=Personel Başına Düşen Müşteri Sayısı	Verimlilik/ Sürdürülebilirlik	Bölgesel
Saha Personeli Üretkenliği= Müşteri Sayısı / Saha Personeli Sayısı	Verimlilik/ Sürdürülebilirlik	Bölgesel
Fonlama Masrafı Oranı= Faiz Gideri / Verilen Kredi Toplamı	Finansal Yönetim	Bölgesel
Fonlama Maliyeti Oranı= Fonlama İçin Faiz gideri / Ortalama Fon	Finansal Yönetim	Bölgesel
Borç / Sermaye Oranı= Toplam Borç / Toplam Sermaye	Finansal Yönetim	Bölgesel
Sermaye Dönüş Oranı= Gelir / Sermaye	Kârlılık	Bankacılık
Varlık Dönüş Oranı= Gelir / Varlıklar	Kârlılık	Bankacılık
Portföy Geliri= Gelir / Portföy (Verilen Kredi Toplamı)	Kârlılık	Bankacılık
Personel Masrafı / Ortalama Brüt Portföy	Verimlilik	Bölgesel
Saha Personeli / Toplam Personel	Verimlilik	Bölgesel
Primler / Temel Ücret	Verimlilik	Bölgesel
12 Aydan Daha Kısa Süreli Çalışan Personel / Toplam Personel	Verimlilik	Bölgesel
Personel Başına Sorumlu Olunan Portföy	Diğer	Bankacılık
Toplam Varlıklar / Toplam Borç	Diğer	Bankacılık
Sermaye / Aktifler	Diğer	Bankacılık

(Nieto, 2005)

Kriterler değerlendirilirken, bir mikrokredi kurumu eşdeğer başka bir kurum ile veya kurumların ortalaması ile karşılaştırılabilir. Ayrıca, karşılaştırılabilir kurum yoksa bankacılık sistemi ile de uygun kriterlerde karşılaştırma mümkündür (Nieto, 2005).

4.2. Mikrokredinin Katılımcılarda ve Ailelerinde Ortaya Çıkardığı Sosyal ve Ekonomik Değişimin Değerlendirilmesi

Mikrokredinin etkisinin değerlendirme yöntemlerinden birisi olan katılımcılar ve aileler üzerinde ortaya çıkan ekonomik ve sosyal etkinin değerlendirilmesi yöntemi, kurumun başarısından ziyade, mikrokredinin etkisinin direkt olarak gözlemlenebildiği katılımcıların mikrokredinin sonuçlarından nasıl ve ne ölçüde etkilendiğini ölçmektedir. Mikrokredinin nihai etkisinin görüldüğü ve esasında mikrokredinin amacı olan yoksul ailelerin hayatını değiştirme ve yoksulları yoksulluktan uzaklaştırma misyonunun ne ölçüde gerçekleştiğini ölçebilirsek, asıl etkinin ne ölçekte gerçekleştiğini de yorumlayabilmek mümkün olacaktır. Başka bir açıdan bakarsak, mikrokredi kurumu iç

dinamikleri itibari ile yetersiz olsa ve dış desteğe ihtiyaç duysa bile, katılımcılar ve aileleri üzerinde meydana getirdiği etkisi itibari ile çok başarılı ise kurumun dış destek ile hayatına devam ettirilebilmesinin faydası daha yüksek olabilir ve kurum dış destek alabilir. Netice olarak, katılımcılar ve aileler üzerindeki etkisi itibari ile başarılı olan bir mikrokredi kurumu, iç dinamikleri itibari ile yeterince başarılı olmasa dahi, nihai sonuçları ile başarılıdır.

Mikrokredinin nihai sonucu ile değerlendirilmesi konusunda temel olarak hanehalklarının ekonomik ve sosyal kriterlerdeki değişim literatürde incelenmektedir. Örnek vermek gerekirse, Navajas (2000), Afrane (2000) ve Falaiye (2002) çalışmaları bu konuda bize ışık tutacaktır. Her üç çalışmada da mikrokredi katılımcılarının ekonomik ve sosyal açılardan hayatlarında meydana gelen değişimlerin ölçeği tespit edilerek mikrokredi kurumunun başarısı tespit edilmiştir. Falaiye'nin çalışmasında mikrokredinin gelir, hanehalkı varlıkları, tasarruflar, sağlık, beslenme, iş gelişimi, iş için kullanılan varlıklar ve gider boyutlarında etkisi ölçülmüş ve ekonomik ve sosyal hayattaki değişimler ile beraber programın sürdürülebilirliği ve kurumun finansal tablosu da çıkartılmıştır. Bu analiz yapılırken, anket sonuçları ile mikrokredi kullanmayan katılımcıların durumları ile mikrokredi kullanıcılarının durumu karşılaştırılmış ve anlamlı bir fark görülürse farklılığın mikrokredi ile ilişkisi incelenmiştir (Falaiye, 2002). Navajas'ın çalışmasında, veri olarak aldığı ev durumu, kamu servislerine ulaşma, eğitim ve sağlık koşullarında meydana gelen değişimler ile değişik mikrokredi kurumlarının olması gereken seviyeye yaklaşma durumunu ele almış ve kurumları bu şekilde mukayese etmiştir. Afrane (2000) ise çalışmasında iki mikrokredi kurumunun hem finansal olarak değerlendirilmesi yapılmış ve karşılaştırılmış, hem de mikrokredi katılımcılarının ekonomik, sosyal, sosyal olanaklara ulaşım ve ruhsal açıdan hayatlarında meydana gelen değişimler incelenmiştir. Afrane (2000) mikrokredinin etkisini ölçmek için kriterleri detaylandırmış ve nitel ile nicel olarak ikiye ayırmıştır. Bu kriterlerden ekonomik kriterler (Afrane, 2000):

- İş ortamının kalitesindeki değişim
- Hanehalkı ve bireysel varlıklardaki değişim
- İş fırsatlarındaki değişim

- Pazar fırsatlarındaki değişim
- İş yapma tekniklerindeki değişim

olmak üzere alt başlıklara ayrılmıştır.

Sosyal Olanaklara Ulaşım kriteri ise şu alt başlıklara ayrılmıştır;

- Ev şartlarındaki değişim
- Sağlık koşullarındaki değişim
- Gıda ve beslenmedeki değişim
- Eğitim olanaklarındaki değişim

Sosyal Kriter şu alt başlıklara ayrılmıştır;

- Aile ilişkilerindeki değişim
- Sosyal saygı ve kabul görülebilirlik
- Zaman baskısı
- Sosyal aktivitelere katılım
- Kadının finansal bağımsızlığı

Nicel kriterler ise şunlardır;

- 1)Gelirdeki değişim (ciro artışı)
 - (i)Kadının gelirindeki değişim
 - (ii)Erkeğin gelirindeki değişim
- 2)Kullanılan alet ve ekipmandaki değişim
- 3)İşçilikteki değişim değişkenleri
- 4)Çalıştırılan işçi sayısındaki değişim
- 5)Yeni işçi çalıştıran işletme sayısındaki değişim

Çalışmada nitel ve nicel kriterlerin negatif, pozitif değişim ve değişim olmamış olarak üç şekilde sınıflandırılması yapılmaktadır. Afrane (2000)'ye göre pozitif değişim ankete giren kitlenin:

- %40'ından az ise mikrokredi uygulaması düşük etki vermiş
- %40-%60 arasında ise mikrokredi uygulaması normal etki vermiş
- %60-%100 arasında ise mikrokredi uygulaması yüksek etki vermiş

olarak yorumlanmaktadır.

Chowdhury ve diğ (2004) çalışmasında, mikrokredinin sosyal etkilerini araştırmak için yaptığı tasnifte, nitel, nicel ve nitel ve nicel beraber kullanılarak sonucun elde edilebileceği mikrokredi ölçüm tasnifini göstermiştir. Bu tasnife Tablo 4.2'den ulaşabiliriz

Tablo 4.2: Chowdhury'nin Sosyal Etkileri İtibari ile Mikrokredi Başarı Değerlendirme Tasnifi

Başarı Kriterleri	Sadece Nicel Metod	Sadece Nitel Metod	Nitel ve Nicel Metodlar bir Arada
Katılımcı Merkezli Etki Kriterleri			
Katılımcı Geliri			X
Katılımcı Varlıkları			X
Çalışan Kişi Sayısı	X		
Eğitim	X		
Sağlık	X		
Kadın Haklarındaki İyileşme		X	
Aile İçi İlişkilerdeki Değişim		X	
Katılımcıdan Daha Geniş Merkezli Etki Kriterleri			
Yoksulluktan Çıkma			X
Fiziki Varlıklardaki Değişim			X
Örgütlenmedeki değişim			X
Siyasete Katılımdaki Değişim			X
İş Piyasasına Entegrasyon		X	
Faiz Oranındaki Değişim		X	
Piyasaya Entegre Olma		X	
Makroekonomik Etkiler	X		

*Chowdhury ve diğ, 2004

Tablo 4.2'deki mikrokredi değerlendirme kriterleri, Afrane'nin (2000) mikrokredi değerlendirme kriterleri ile paraleldir. Paralel değerlendirme kriterleri literatürde mevcuttur. Netice olarak mikrokredinin nihai başarısının ölçümü sosyal ve ekonomik kriterler ile değerlendirilmektedir.

4.3. İki Yöntemin Birlikte Kullanımı

Bu değerlendirmede bölüm 4.1 ve 4.2’de belirtilen hususlardan her ikisi de bir arada değerlendirilebilmektedir. Burada önemli olan, çok geniş bir yelpazeye yayılmış bulunan değerlendirme kriterlerinden hangilerinin seçileceğidir. Bu noktada önemli olan değerlendirilecek mikrokredi programının hangi kriterler ile değerlendirmeye tabi tutulması gerektiğidir.

Türkiye Grameen Mikrokredi Projesi’nin değerlendirilmesi için literatürde bulunan üçüncü yöntem seçilecektir. Yani hem mikrokredi kurumunun finansal ve sürdürülebilirlik durumu hem de mikrokredi katılımcıları üzerine olan etkisi incelenecektir. Bu anlamda en fazla literatürde ikinci yöntemi kullanan yazından faydalanılacaktır. Afrane (2000)’nin çalışması Türkiye Grameen Mikrokredi Projesi projesinin değerlendirilmesi için bize şablon tabloyu sunarken, Falaiye’nin çalışması ise anket taslağı ile çalışmaya yardımcı olmaktadır. Falaiye’nin çalışmasında mevcut olan anket Türkiye’ye uygulanabilir olması için değiştirilmiştir, ancak anketin ölçtüğü sonuç sabit kalmıştır. Anket sonuçları ile Falaiye (2002), Afrane (2000) ve Navajas’ın (2000) ulaştığı sonuçlara ulaşabilmek ise mümkün olacaktır.

5. TÜRKİYE’DE MİKROKREDİ UYGULAMALARI VE TÜRKİYE GRAMEEN MİKROKREDİ PROJESİ ARAŞTIRMA SONUÇLARI

Türkiye’de mikrokredi, devlet ve özel sektör öncülüğünde yürütülmektedir. Özel sektör, Grameen tipi mikrokrediyi TİSVA öncülüğünde Diyarbakır kırsalında sürdürmektedir. Türkiye’de bu kapsamda uygulanan mikrokredi, Grameen tipi mikrokredidir. Grameen tipi mikrokredi haricinde Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Fonu’nun yürüttüğü ve tam mikrokredi olarak işlememesine rağmen yoksulların projelerini desteklemek amacı ile oluşturulmuş devlet destekli bir proje de mevcuttur.

Devletin yürüttüğü mikrokredi projesi Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Fonu aracılığı ile herhangi bir sosyal güvencesi olmayan ve uygulanabilir bir proje ile kuruma başvuran vatandaşlara verilen ve ilk yıl ödemesiz 3 yılda 3 eşit taksit ile ödenen, YTL cinsinden ve herhangi bir faiz unsuru içermeyen destekleme kredileridir. Bu şekilde uygulandığı için tam manası ile bir mikrokredi sayılmamaktadır. 2005 yılına kadar toplam 150 milyon \$’lık bir fon bu şekilde kullanılarak yoksullar desteklenmiştir. Gelir getirici küçük ölçekli projeler olarak isimlendirilen SYDF’nin destek kredileri, yoksulları desteklemektedir.

SYDF’nin gelir getirici küçük ölçekli projelerinin amacı, yoksul birey veya hanelerin kendi geçimlerini sağlayacak işleri kurmaları, gelir elde etmeleri ve başlattıkları çalışmaları uzun süre devam ettirebilmeleridir. Uygulanacak projelerin teknik ve ekonomik olarak yerel koşullara uygunluğu yanında, üretilecek ürün veya hizmetin “yöresel satış ve pazarlama olanaklarının bulunması gerekmektedir. Gelir getirici küçük ölçekli projelere bu bağlamda fayda sahipleri tarafından kişisel başvurular yapılabilir ancak, başvuruların mümkün olduğunca grup bazlı olması tercih edilmektedir. Projelerin grup bazlı olması, uygulama süreci ve sonrasında, gerekli teknik destek hizmetlerinde etkinliği sağlayıcı büyüklüğe sahip olunması açısından önemli

olmaktadır.

Gelir Getirici Projeler için herhangi bir konu sınırlaması bulunmamaktadır. Mevcut ekonomik faaliyetlerde üretim ve verim artışı sağlanması ya da potansiyel kaynaklardan yararlanarak gelir elde edilebilmesi amacıyla; bitkisel ya da hayvansal üretim, tarımsal ürün işleme, el sanatları, hediye-turistik eşya üretimi, ticaret, perakendecilik, satış-pazarlama vb. her türlü konuda proje sunulabilir. Gelir getirici projeler için kentsel alanda 5000 dolar, kırsal kesimde yoksul birey ya da hane başına en fazla 3.000 ABD Dolarına eşit YTL tutarına kadar destek sağlanmaktadır. Kişisel limitleri geçmemek üzere, birden fazla kişinin bir araya gelerek uygulayacağı grup bazlı ortak projelerde, toplam bütçe 100.000 ABD doları eşdeğeri YTL'yi aşamaz. Gelir getirici projeler aynı zamanda değerlendirmeye tabi tutularak önceliklendirilmektedir. Değerlendirmede dikkate alınan önemli konular ise şunlardır (Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü Web Sitesi, 2006):

- Yoksul aile/hanelerin geçimine katkı sağlayacak gelir elde edilmesi ve bunun devamlılığının olması.
- Projenin uygulanması sonucu elde edilecek ürüne ve üretilecek miktara bölgesel/ulusal talep olması.
- Zorunlu olmamakla beraber, öz kaynak katkısı da dikkate alınmaktadır. Bütçenin %10'undan az olmayacak maddi veya ayni nitelikteki öz kaynak katkısı, projenin sahiplenme düzeyini göstermesi açısından anlamlı olabilmektedir

TİSVA, (Türkiye İsrafi Önleme Vakfı), Diyarbakır Milletvekili ve Profesör Aziz Akgül tarafından kurulmuş olan ve Diyarbakır bölgesinde Grameen Tipi mikrokredi uygulamasını başlatan bir vakıftır. Esas olarak aynen Bangladeş örneğini uygulamaktadır. Şu anda uygulama çerçevesinde, Türkiye Grameen Mikrokredi Projesi (TGMP) adı altında Diyarbakır kırsalında 2 alan yöneticisi, 3 yabancı uzman ve 9 Türk çalışan ile mikrokredi projesini sürdürmektedir. Diyarbakır İli Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma İl Müdürlüğü tarafından Diyarbakır Valiliği bünyesinde sahiplenilen Proje pilot olarak uygulanmakta olup başarılı olması durumunda muhtemelen tüm Türkiye’de yaygınlaştırılması amaçlanmaktadır.

İlk olarak Diyarbakır'da mikrokredi Pilot olarak 18 Temmuz 2003 yılında 6 kişiye verilerek yola çıkılmıştır. 3 ay içerisinde ise 130 kişilik bir mikrokredi portföyüne ulaşılmıştır. Bu bölgede verilen mikrokrediler 200-500 YTL arasında değişmektedir ve verilen krediler aynen Bangladeş'te olduğu gibi 1 yıllıktır. Haftalık geri ödemeler ile tahsil edilmektedir. Verilen kredilerde %20'lik hizmet maliyeti alınmaktadır. Ancak 2005 yılında mikrokredi verilen birey sayısı 1000 kişiyi geçtiği için hizmet maliyeti ölçek ekonomisinden faydalanılarak %15'e düşürülmüştür.

TİSVA Mikrokredi projesinde 500 YTL borçlanan bir şahıs, 100 YTL hizmet maliyeti ile birlikte, tatiller hariç 46 hafta boyunca haftada 13 YTL ödeyerek borcunu bitirmektedir.

Bugüne kadar olan geri ödemelerde %99'un üstünde bir başarı sağlanmıştır. Ödemeler müşterilerin ayağına gidilerek proje görevlileri tarafından tahsil edilmektedir. Bu ziyaretlerde su dâhil hiçbir ikram kabul edilmemektedir. Mikrokredi kullananlar, terzilik, manavcılık, el işi, nakış, kümes hayvancılığı, bakkaliye, tatlıcılık, çamaşır yıkama, iç çamaşırı satma, bisiklet kiralama, buz üretimi, süt satıcılığı vs. faaliyetlerde bulunmaktadırlar.

Mikrokredi alabilmek için kırsal kesimde toprağı olmamak veya herhangi bir sosyal güvencesinin bulunmaması gerekmektedir. Kırsal alanda 10 dönümden az toprağı olanlar da toprağı olmayan kabul edilmektedir. Bir grubun üyeleri aynı köy\mahalle sakinleri olmalıdır, ancak aynı grupta akraba olmaması gerekmektedir, yani her grupta bir aileden bir kişinin bulunması gerekmektedir. Bu gruplarda birbirine güvenen ve benzer ekonomik şartlara sahip aileler bulunmaktadır.

2005 yılı itibari ile mikrokredi verilen kişi sayısı 1000'i geçerken, dağıtılan mikrokredi ise 1.000.00 USD'yi geçmiştir. 2006 yılında ise fonlanan miktar 2.000.000 USD'yi aşmış durumdadır. 2006 yılı Haziran ayı itibari ile de Diyarbakır İli Merkez Şube'de 2257 kişiye ulaşmıştır.⁴ (Akgül, 2003)

⁴ Bu veriye Haziran başında Diyarbakır'a yapılan ilk ziyaret neticesinde Mikrokredi Merkezinde mevcut bulunan veritabanından ulaşılmıştır.

5.1. Diyarbakır Ziyaretleri İzlenimleri

İlk ziyaret neticesinde Diyarbakır Pilot Mikrokredi uygulaması hakkında edindiğimiz bilgiye göre Diyarbakır’da toplam 4 şubede mikrokredi uygulanmaktadır. Bu şubeler Diyarbakır şehir merkezinde Bağlar ve Sur şubesi, Diyarbakır ilçelerinde ise Ergani ve Bismil şubeleridir. Diyarbakır Merkez’de uygulanan mikrokredi programları ilçelerde uygulanan mikrokredi programlarından daha eski olması sebebi ile kurumsallık açısından daha da gelişmiştir. Bu durumu bir örnekle açıklamak gerekirse, Diyarbakır şubelerinde mikrokredi katılımcılarının verilerinin tutulduğu bir veritabanı ve yazılım mevcut iken, yeni kurulmakta olan Ergani Şubesi için son şeklini almamış ve hala hazırlanmakta olan bir veritabanı mevcuttur. Bu nedenle araştırma Diyarbakır il merkezi şubelerinden Sur ve Bağlar Şubesinde gerçekleştirilmiştir.

Sur bölgesi, Diyarbakır’ın daha çok eski yerleşim yerlerini kapsayan ve yoksulların çoğunlukla yaşadığı bir yerdir. Sur Şubesinde, Haziran 2006 sonu itibari ile toplam 1168 mikrokredi kullanıcısı vardır. Bağlar Bölgesi, Sur Bölgesine nispeten daha yeni bir yerleşimdir ve genellikle halk bu bölgede apartmanlarda oturmaktadır. Bağlarda ikamet eden yoksullar görünüş ve ev eşyası vb. kriterlerdeki gözlemler neticesinde Sur Şubesinden daha iyi durumdadır. Bağlar Şubesinde ise Haziran 2006 itibari ile 1089 mikrokredi kullanıcısı mevcuttur.

Anket için Diyarbakır’a yaptığımız ilk ziyarette mikrokredi çalışanları ile tanışılmıştır. Mikrokredi Merkezinde Bangladeş tecrübesini Türkiye’ye aktarmak üzere Bangladeş’ten gelmiş olan Proje Koordinatörü Shamsul Chowdery ve Bağlar Şubesi Merkez Müdürü Muhammed Abdulmatin ve Sur Şubesi Müdürü Esat Akgül ile hem Bangladeş hem de Türkiye örneğinde Mikrokredinin başarısı ve uygulaması üzerine sohbet edilmiş ve örnek seçilen mikrokredi merkez toplantısı, eğitim programı ve borç verme töreninde hazır bulunulmuştur.

Merkez toplantısı, teorik okumalara paralel olarak, en fazla 5 kişiden oluşan ve bir merkeze bağlı olan en fazla 5 grubun haftada 1 gün 1 saatliğine bir araya geldiği ve haftalık taksitlerini ödediği, sorunlarını ve isteklerini paylaştıkları, birbirlerini gördükleri ve sosyal anlamda kardeşlik bağlarını geliştirdikleri bir toplantı olarak gözlenmiştir. Merkez toplantısı hafta içi günlerde sabah 9.00-12.00 saatleri arasında 1 saatlik bir

sürede yapılmaktadır, yani herhangi bir merkez için toplantı saati standart olarak her hafta buluşulan önceden kararlaştırılmış bir saattir ve bu saat sabittir.

Toplantı başlangıcında merkez toplantısında hazır bulunan grupların kendi aralarında seçmiş oldukları merkez başkanı ayağa kalkmakta ve merkez müdüründen izin alarak toplantıyı başlatmaktadır. Merkez başkanının ayağa kalkması ile toplantıya katılan diğer mikrokredi katılımcıları da merkez başkanının komutu ile ayağa kalkmaktadır. Merkez toplantısına gelen katılımcıların birbirlerini bir haftadır görmediklerinden dolayı daldıkları koyu bir muhabbet ortamından sıyrılmaları ve toplantıya zihinsel olarak hazır hale gelmeleri ancak hep beraber ayağa kalkarak toplantıya başlamakla mümkün olabilmektedir. Toplantı esnasında haftalık taksitlerini ödeyen katılımcılar yine toplantı bitiminde ayağa kalkarak yeminlerini tazelemektedirler. Bu yemin, “Disiplin, birlik, cesaret, çok çalışmak, başarıyı ailemize getireceğiz” şeklindedir ve kadınlar yumruklarını havaya kaldırarak bu yemini etmektedirler. Bu yemin haftalık motivasyonları onlara vermek ve unuttuklarını hatırlatmak için yapılmaktadır.

Eğitim programı, mikrokredi talebinde bulunan yeni katılımcı adaylarına bir hafta süre ile hergün verilen programdır. Bu programda mikrokredi ile ilgili her detay katılımcılara öğretilmektedir. Bir haftanın sonunda şube müdürü katılımcı adaylarını ziyaret etmekte ve kısa bir sözlü sınav yaparak eksik noktaları bulmaktadır. Şube müdürünün ardından proje koordinatörü son defa gelip sözlü sınav yapar ve uygun görülürse kredi önce grubun 2 üyesi, sonra başarılı olması durumunda grubun diğer üyelerine verilmektedir.

Diyarbakır’da borç verme töreni esas olarak eğitim sürecini başarı ile geçmiş katılımcıların mikrokredi merkezine gelerek kredilerini alma törenidir. Katılımcı mikrokredi merkezine sadece kredisini almak için gitmekte, taksitlerini ödemek için gitmemektedir. Bu durumda kredi kurumu müşterinin ayağına da gidiyor denilebilir. Buraya kadar olan izlenimlerimiz, literatürde mevcut olan mikrokredi uygulamaları ile örtüşmektedir.

Birinci ziyaret esnasında izlenimler haricinde hazırlamış olduğumuz anketi 4 katılımcıya uygulanmış ve anketin eksik, yetersiz veya fazla olan kısımları tespit edilmiş ve anket yöre halkının anlayacağı formatta revize edilmiştir. Ayrıca bu ziyaret neticesinde 2257 katılımcının şube, merkez, aldığı kredi miktarı, yapmış olduğu işi içeren veri tabanı da

alınmıştır. Bu veritabanı kullanılarak katmanlı rassal örneklem yöntemi ile örneklem seçimi yapılabilmektedir.

2. Ziyaret 11-14 Temmuz 2006 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir. Bu ziyaretin asıl amacı anketörlerin eğitilmesi ve anket yapılacak asil ve yedek katılımcıların hangi tarihte, nerede, hangi merkez müdürünün eşliğinde, saat kaçta yapılacağına listesinin hazırlanmasıydı. Listelerin oluşturulması için Türkiye Grameen Mikrokredi Projesi Merkezinde 2 gün çalışılmıştır.

2. Ziyaretin neticesinde anketörler ile beraber 13 anket gerçekleştirilmiş ve anket esnasında anketörlerin eğitimi uygulamalı olarak verilmiştir.

5.2. Anket

2006 yılı Temmuz ve Ağustos aylarında Diyarbakır İli merkez ilçede anket gerçekleştirilmiştir. 104 anketin yapıldığı çalışmada, anketler 12 Temmuz ile 10 Ağustos tarihleri arasında, yaklaşık bir aylık sürede yapılmıştır. Anket katılımcıları “Örneklem Planı” başlığında daha detaylı anlatılacağı üzere katmanlı rassal örnekleme ile seçilmiş olup, her bir katılımcı için 2 yedek katılımcı seçilmiştir.

Anket 29 soru ve 226 değişkeni ölçmektedir. Sorular kişisel sorular, ev ile ilgili bilgiler, çocukların eğitimi, mikrokredi kullanımı ve kişisel gelir, iş bilgisi, gelir, işgücü ve kâr, bireysel tasarruflar, ev varlıkları ve refahı ölçmektedir⁵

5.3. Araştırmanın Amacı

Araştırmanın amacı Diyarbakır’da uygulanmakta olan mikrokredi pilot projesinin ekonomik, sosyal ve sosyal olanaklara ulaşım açısından başarısının değerlendirilmesi ve dünyada uygulanmakta olan diğer mikrokredi örnekleri ile karşılaştırmasının sağlanmasıdır. Bu amaca ulaşabilmek için mikrokredi uygulamalarının ekonomik, sosyal ve sosyal olanaklara ulaşım boyutlarında başarısının değerlendirilmesinde literatürde yaygın olarak kullanılan yöntemler araştırılmıştır. Bu yöntemler yazın bölümünde de belirtildiği üzere Nieto (2005), Navajas (2000), Afrane (2000) ve Falaiye (2002) vb.

⁵ Anket için bkz Ek 1.

alışmalarıdır. Bu alışmalar mikrokredi kurumunun değerlendirilmesinde başlıca iki yöntemi belirlemişlerdir. Birinci yöntem, mikrokredi kurumunun finansal ve sürdürülebilirlik esasına göre finansal gösterge ve rasyolarını değerlendiren yöntemdir. İkinci yöntem ise birinci yönteme ek olarak mikrokredi alan katılımcıların hayatlarında meydana gelen ekonomik ve sosyal değişimleri de dikkate alan çalışmalarıdır.

Bu araştırmada Türkiye’de pilot bölge olarak seçilen Diyarbakır’daki yoksul hanehalklarının üzerinde mikrokredi uygulamasının ekonomik, sosyal ve sosyal olanaklara ulaşım açılarından başarısı analiz edilerek ikinci yöntem kullanılmıştır. İkinci yönteme ek olarak yörenin sorunları ve konular ile ilgili ek sorular sorulmuştur. Örneğin katılımcıların göçmen olup olmadıkları ve g etmişlerse hangi sebep veya sebeplerden dolayı g ettikleri sorulmuştur.

Diyarbakır’da 18 Temmuz 2003 tarihinden bu yana mikrokredi projesi uygulanmaktadır. Anketin yapıldığı tarih olan 11 Temmuz 2006 ile 10 Ağustos 2006 tarihleri arasında, pilot projenin Diyarbakır şehir merkezinde 2257 katılımcısı bulunmaktadır. Bu anakütle içerisinden rassal katmanlı örnekleme yöntemi ile 104 hanehalkı seçilerek anket uygulanmıştır. Anakütle yapısı, örnekleme planı ve araştırmanın uygulanması aşağıda ayrı bölümler olarak anlatılacaktır. Anketin temel yapısını, Falaiye (2002) alışması oluşturmaktadır. Ancak anket Türkiye’de yapılacağı için anket literatürde örnekleri bulunan diğer mikrokredi değerlendirme yöntemlerini kapsayacak şekilde sorular ile donatılmıştır. Ancak gerek anket yapılan yörenin kendine has şartları, gerekse anket yapılan insanların soruları anlama ve değerlendirme şekilleri de dikkate alınarak sorular Türkiye şartlarına göre değiştirilmiş, yeni sorular eklenmiş ve uygun olmayan sorular ise anketten çıkartılmıştır. Anketin lceği göstergeler sabit kalmak şartı ile orijinal ankette bulunan sorular gerek ilk hazırlanma evresinde, gerekse birinci Diyarbakır n görüşmesinde yapılan deneme anketleri ile düzeltilmiştir.

Anket, bireysel seviyede katılımcının yaşını, eğitim ve okuryazarlık durumunu ve mikrokredi alma nedenini sormaktadır. Ev ile ilgili bilgilerde evin kira olup olmadığı, içme suyu, elektrik, tuvalet, yakıt, aynı evde yaşayan kişi sayısı, aile içi ilişkilerin değişimi, aileye ayrılan vakit, sosyal ilişkilerdeki değişim, ev geliri ve kocanın işi ile ilgili bilgiler ölçülmektedir.

Çocukların eğitimi ile ilgili sorularla çocukların hangi eğitim seviyesinde okudukları ve çocukların eğitimine harcanan paradaki değişim ölçülmüştür. Mikrokredi kullanımı ve bireysel gelir bölümünde katılımcıların mikrokredi harici aldıkları borç bilgisi, iş bilgisi ve alınan kredinin kullanılma bilgisi ölçülmüştür. İş bilgisinde işin yapılış şekli, çalıştırılan işçi bilgisi, işin maliyeti ciro ve kâr bilgisi, kazanılan paranın harcandığı alanlar, mikrokredi sonrası iş hakkında yapılan yatırım veya uygulama değişikliği, kurulan işe yönelik tehditler ölçülmüştür. Tasarruflar bilgisinde bireysel tasarrufların değişimi, ev varlıkları bölümünde ev eşyası ve mikrokredi etkisi, refah bölümünde sağlık bilgisi, haftalık yiyecek ve içecek durumu, evde yenilen öğün türleri ve beslenme durumundaki değişim ölçülmüştür.

5.4. Anket Tasarımı

Anket, literatürde mikrokredinin başarısını ölçen temel kriterleri ölçebilecek şekilde tasarlanmıştır. Anketin faydalandığı kaynaklar, Falaiye (2002), Navajas (2000) ve Afrane (2000) olmuştur. Her üç kaynaktan da anketin oluşturma sürecinde faydalanılmış, ancak anketin şablon olarak örnek alındığı ve ankete en büyük katkıyı sağlayan kaynak Falaiye (2002) olmuştur.

Anket temel olarak bölümler ve bölümler altında bulunan sorular ile soruların ölçtüğü kriterlerden oluşmaktadır. Bölümler;

- Kişisel bilgiler
- Ev ile ilgili bilgiler
- Çocukların eğitim bilgisi
- Mikrokredi kullanımı ve gelir
- İş ile ilgili bilgiler
- Tasarruflar
- Refah

bilgilerini ölçmektedir. Anket detaylı olarak ekler bölümünde bulunabilir. (Ek 1)

Kişisel sorular, katılımcıların kişisel bilgileri ve mikrokredi geçmişlerini öğrenmek üzere sorulmuş sorulardır. Bireysel soruların hazırlanış ve her bir sorunun amacına dair anketi açacak olursak, 1. soruda katılımcının mikrokredi programına olan ilgisi ölçülmek istenmiş ve Türkiye Grameen Mikrokredi Projesi programına üye olduğu tarihi ay ve yıl olarak hatırlayabilme durumu sorulmuştur. Katılımcı eğer mikrokrediye ilgili ise üye olduğu tarihi ay ve yıl olarak hatırlayabilecektir. Sorunun devamında ise üye olduğu tarih sorularak üyelik tarihine göre veri elde edilmiştir. 2. soruda katılımcının yaşı sorulmuştur. Bu soru ile yaş durumuna göre analizleri yapmak mümkün olacaktır.

3. soru ile katılımcıların medeni durumuna yönelik veri elde edilmiştir. Bu soruda dikkat çekmemiz gereken husus katılımcıların evli, bekâr, dul, olma durumu yanında bir de ikinci eş olma durumunun da sorulmasıdır. Bu soru yörede birden çok eşliliğin yaygın olmasından dolayı sorulmuştur.

4. soruda anket katılımcısının akışkan bir şekilde okuyabilme durumunu sorgulamaktadır. Sorunun devamında ise mikrokredi borç hesabı yapabilme durumu sorulmakta, yapılamadığı takdirde borç hesabının kime yaptırıldığı sorulmakta ve bu durumun eğitim bilgisi ile desteklenerek cevap verilmesini sağlayan eğitim seviyesi sorusu ile katılımcının en son mezun olduğu okul sorulmaktadır. Sorunun ilerleyen bölümünde ise katılımcının Diyarbakır'ın yerlisi mi yoksa göçmeni mi olduğu sorulmakta ve göç ettiyse hangi yılda göç ettiği bilgisi sorulmaktadır. Göç edenler katılımcılara ise göç etme sebepleri sorulmaktadır. Göç etme sebepleri yoksulluk, terör, çocukların eğitimi, köy koşulları ve diğer sebepler olarak şıklara eklenmiştir. Burada göç etme sebebi olarak “diğer” seçeneğini işaretleyen katılımcılar tahminimizce büyük olasılıkla terörden dolayı göçmüş ve terör seçeneğini belirtmek istemeyen katılımcılar olacaktır, çünkü sorunun diğer şıklarında göç etmeye sebep teşkil edecek tüm sebepler vardır.

5. soruda katılımcının mikrokrediyi alma nedenini en az önemli olan şıktan en çok önemli şığa doğru sıralaması istenmiştir. Bu soruda mikrokrediyi alan katılımcıların hangi güdü ile başvurdukları öğrenilmiştir.

Ev ile ilgili bilgiler bölümünde katılımcıların ev şartları, evde yaşayan insanların bilgisi, aile içi ilişkiler, eş bilgisi ve ev gelirindeki değişim sorulmuştur. Özetle 6. soruda

katılımcının oturduğu evin mülkiyet ilgisi, 7. soruda içme suyu temin etme şekli, 8. soruda evde elektriğin olup olmadığı bilgisi, 9. soruda kullanılan tuvaletin evin içinde olup olmaması, 10. soruda yemek için kullanılan yakıt türü sorulmuştur. Bu bilgiler Diyarbakır'lı yoksul ailelerin yaşam şartlarını diğer dünya ülkelerindeki yoksulların yaşam şartları ile kıyaslamak için önemlidir. 11. soruda normal bir öğünde sofrada bulunan yetişkin ve çocukların bilgisi, evde diğer akrabaların yaşayıp yaşamadığı, evin reisi bilgisi, mikrokredi sonrası aile içi ilişkilerin nasıl değiştiği ve aileye ayrılan vaktin nasıl değiştiği sorulmuştur. Bu sorular ile hem ailenin büyüklüğü hem de ailenin çekirdek aile olup olmadığı ve mikrokreditin aile içi ilişkileri etkileme düzeyi belirlenmiştir. Mikrokredi sonrası kadınların daha fazla çalıştığını göz önünde bulundurursak, aileye ayrılan vaktin nasıl değiştiği bu sorular ile ölçülecektir. 11. sorunun devamında, mikrokredi sonrası akraba komşu ve bayram ziyaretleri, seminer, toplantı ve eğitim faaliyetlerindeki değişim sorulmuş ve bu soru ile mikrokreditin sosyal faaliyetlerde meydana getirdiği etki ölçülmüştür. Sorunun diğer bir seçeneğinde ise mikrokredi sonrası insanların anket katılımcısına olan saygılarındaki değişim sorularak mikrokreditin insanlar arasındaki saygınlığı ölçülmüştür. 12. soru gelir ve gelir artırıcı bilgilerin ölçüldüğü sorudur. Katılımcının kocasının çalışıp çalışmadığı, çalışıyorsa ne iş yaptığı, haftalık kazancının ne olduğu, mikrokredi sonrası sadece katılımcının gelirinin artıp artmadığı, ailenin toplam gelirinin artıp artmadığı, ev gelirinin hangi sebepler ile arttığı, ev geliri azaldıysa hangi sebeplerle azaldığı sorulmaktadır.

Çocukların eğitimi bölümünde çeşitli eğitim seviyelerinde okuyan çocukların bilgisi ve çocukların eğitim masrafları sorulmuştur. Bu bölümde hangi eğitim seviyesinde kaç çocuğun okuduğu, mikrokredi öncesi çocukların eğitime harcanan günlük harcama miktarı, mikrokredi sonrası çocukların eğitime harcanan paranın artıp artmadığı, mikrokredi sonrası çocukların eğitime günlük harcanan para miktarı sorulmuştur. Bu sorular ile mikrokrediden elde edilen gelirin çocukların eğitime ne kadar olumlu yansıdığı bilgisine ulaşılmıştır.

Mikrokredi kullanımı ve bireysel gelir bölümünde anket katılımcılarının aldığı mikrokreditin ve eğer varsa mikrokredi haricinde almış oldukları diğer borçların kullanım bilgisi sorulmuştur. Bu bölümde mikrokredi hariç geçen 5 sene içerisinde banka, akraba, arkadaş, tefeci ve diğer borç kaynaklarından borç alınıp alınmadığını,

alındıysa alınan miktarı ve borcun ödenen miktarı, mikrokrediden alınan borcun hangi sektörde kullanıldığı, alınan mikrokreditin ne kadarının ilgili iş kolunda yatırıma gittiği, eğer %100'ü iş için kullanılmadıysa geri kalan miktarının hangi alanda kullanıldığı sorulmuştur.

İş bilgisini ölçen bölümde yapılan işin bilgisi detaylı bir şekilde sorulmuş ve bu bölüm ile katılımcıların gelir ve maliyet bilgisi elde edilmiştir. Yapılan işin ciro ve maliyet bilgisi, mikrokredi öncesi kâr bilgisi, mikrokredi sonrası işe yapılan yatırım, uygulanan yöntem değişikliği ve işe karşı görülen riskin bilgisi sorulmuştur. Özetle bu bölümde ailenin birden fazla iş yapıp yapmadığı ve eğer yapıyorsa hangi işin daha fazla kazandırdığı sorulduktan sonra, işin kuruluş zamanı sorulmaktadır. Eğer işin kuruluş zamanı mikrokredi alım tarihinden önce ise katılımcı aldığı mikrokredi ile mevcut işini devam ettirmiş demektir. İşte kaç kişinin çalıştığı ve çalışanlara nasıl ödeme yapıldığı bilgisi genellikle aileden kaç kişinin bu işte çalıştığını ve mikrokredi sonrası aileden başka katılan fert olup olmadığını ölçmektedir. Bu soru aynı zamanda mikrokredi sonrası ailecek çalışkanlığın artıp artmadığını ölçmektedir. Çalışan kişilere yapılan ödeme tablosunda ise eğer nakdi ödeme yapılan işçiler varsa bu işçilere haftalık verilen ücretin detayı sorulmaktadır. 16. soru iş ile ilgili gider bilgilerini ölçmektedir ve bu soruda bulunan işin aylık gider ve hammadde maliyetinin sorulduğu tablo ile hem katılımcının maliyetlerini bilip bilmediği ölçülmüş, hem de detaylı bir tasnif yapılarak işini kendisi yapan bayanların gider bilgisi ölçülmüştür. İşini kendisi yapmayan bayanlar bu soruda maliyet kalemlerini bilemediklerini, sebep olarak ise eşlerinin veya yakınlarının krediyi işlettiğini söyleyeceklerdir. Sorunun devamında normal bir haftalık satışlardan elde edilen ciro, kredi öncesi elde edilen ciro ve mikrokredi sonrası kâr sorulmuştur. 17. ve 18. sorular 16. sorunun devamı niteliğinde olup eğer katılımcı ikinci bir iş yapıyorsa o iş ile ilgili bilgileri ölçmektedir. 19. soru, mikrokrediden kazanılan paranın en çok harcandığı alan bilgisi ile mikrokredi sonrası yeni bir iş kurmak cesaretini katılımcıların kendilerinde görme cesaretinin olup olmadığını sınamaktadır. 20. soru, mikrokredi sonrası katılımcıların işlerine herhangi bir şekilde yatırım yapıp yapmadıkları, işin kalitesini ve ölçeğini büyütüp büyütmedikleri, yeni bir iş alanına daha girip yeni pazarlara açılıp açılmadıklarını, yani kısaca iş fırsatlarındaki değişimi ölçmektedir. 21. soru, katılımcının mikrokredi sonrası işlerine yaptıkları yatırımları

göstermektedir. 22. soru ise katılımcıların işleri için gördükleri en büyük riskleri sıralamaktadır. Bu anlamda 20-22. sorular katılımcıların mikrokredi sonrası yatırım ve risk bilgilerini göstermektedir. Bu anlamda mikrokreditin yatırım ve risk tercihlerinde oynadığı rol ölçülebilecektir.

Tasarruf bilgisinin ölçüldüğü bölümde anket katılımcıların mikrokredi merkezi bünyesinde tutukları tasarruf hesapları ve bu hesap haricinde diğer tasarruflarının bilgisini ölçmektedir. Özetle, 23. soruda mikrokredi sonrası katılımcıların tasarruflarında meydana gelen değişimler ölçülmektedir. Soru ile katılımcıların planlı bir tasarruflarının olup olmadığı, geçen 12 ay boyunca tasarruf hesabı hariç ve dâhil olmak üzere biriktirdikleri para miktarı ölçülmektedir.

Refah ile ilgili anket bölümünde katılımcıların ev eşyası bilgisi, sağlık ve beslenme bilgileri ve bu bilgilerdeki mikrokredi sonrası değişim sorulmuştur. Özetlersek, 24. soru katılımcıların ev eşyası bilgilerini ölçmektedir. Bu soruda katılımcılara evlerinde düşük, orta ve yüksek değerli eşyalardan hangisine sahip olduğu, bu eşyaların kullanılabilecek durumda olup olmadığı ve bu eşyaların mikrokredi sonrasında mı yoksa öncesinde mi alındığı sorulmaktadır. Bu soru ile hem katılımcılar evlerindeki eşya bilgisi ölçülmüş hem de mikrokreditin bu eşyaların alınmasındaki etkisi ölçülmüştür.

25. soru ile mikrokreditin sağlık koşullarındaki etkisi ve katılımcıların herhangi bir sosyal güvencelerinin olup olmadığı sorulmuştur. Mikrokreditin sağlık koşullarında pozitif veya negatif etkide bulunup bulunmadığı ölçülmüştür. 26. 27. ve 28. sorular beslenme bilgisini ve mikrokreditin beslenme koşullarında herhangi bir değişim etkisinde bulunup bulunmadığını sormaktadır.

29. soru bir kontrol sorusu niteliğinde olup anketin ortalarında sorulan gelir sorusunun bir teyidi niteliğindedir ve katılımcıların haftalık aile gelirlerini sormaktadır.

5.5. Anketin Kapsamı

Anket Diyarbakır ili merkez ilçesinde uygulanmakta olan mikrokredi pilot projesinin başarısını ölçmektedir. Diyarbakır'da uygulanmakta olan mikrokredi projesinin 2006 yılı Temmuz ayı itibari ile 2257'si şehir merkezinde, 200 Ergani İlçesinde ve 300 Bismil İlçesinde olmak üzere 2757 katılımcısı bulunmaktadır. Ancak gerek Bismil ve Ergani

İlçelerinin direkt olarak Diyarbakır Merkez Şubelerine dâhil olması, gerekse Bismil Şubesinin veritabanının o tarihlerde tam olarak hazırlanmamış olması sebepleri ile anakütle olarak Diyarbakır İl Merkezinde bulunan ve toplam katılımcıların %80'ini oluşturan kesim alınmıştır. Yani anakütleyi Diyarbakır İli Merkez İlçesinde yaşayan ve mikrokredi almış olan katılımcılar oluşturmaktadır.

Mikrokredi ve benzeri uygulamalar, Diyarbakır ili haricinde Türkiye’de literatür araştırması bölümünde de belirtildiği gibi uygulanmaktadır. Ancak Grameen tarzı mikrokredi ilk olarak Diyarbakır’da uygulanmıştır. Grameen tarzı mikrokredi, Muhammed Yunus’un ilk olarak Bangladeş’te kurmuş olduğu Grameen Trust Mikrokredi Bankasının uyguladığı yöntemle göre uygulanan mikrokredi örneğidir (Yunus, 2003). Grameen tarzı mikrokredi haricinde SYDF desteği ile girişimci destekleme fonları (Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü, 2006) Halk Bankası’nın ilk kuruluş yıllarında esnaflara yönelik verdiği krediler, Maya Mikrokredi’nin çalışma sistemi vs. değişik yöntemler ile mikrokredi uygulanmıştır ve uygulanmaktadır. Bu bağlamda anket sadece Diyarbakır’da uygulanmakta olan Grameen tarzı mikrokredinin başarısını ölçmektedir.

Anket için 2257 katılımcılı anakütleden katmanlı rassal örnekleme yöntemi ile 104 kişi seçilmiştir. Örneklem büyüklüğü istatistiksel olarak şu şekilde belirlenmiştir:

$N=2257$ (anakütle büyüklüğü)

iken, örneklem standart hatası; (5.1)

$$\epsilon = Z * \sqrt{\frac{(p * q)}{n} * \frac{(N - n)}{(N - 1)}} \quad (5.2)$$

Formülü ile hesaplanabilir. Buradan “n” değerini çekersek:

$$n = \frac{N * Z^2 * p * q}{\epsilon^2 * (N - 1) + Z^2 * p * q} \quad (5.3)$$

değerini elde ederiz;

Formulasyona göre, %5 örnekleme hatası ile anketten veri elde etmek için ($z=1,96$, $p=0,5$, $q=0,5$, $N=2257$ değerleri için) $n=328$ katılımcı ile anket yapmak gerekmektedir. %10 örnekleme hatası ile ölçüm yapabilmek için ise 92 katılımcı ile anket yapmak gerekmektedir. Anket için kaynaklarımız kısıtlı olduğu için 104 katılımcı ile anket yapılmıştır. 104 katılımcı ile yapılan anket neticesinde ise %9,38 örnekleme hatası ile anakütleye ait oransal değişimler tahmin edilebilmektedir.

Ayrıca, pozitif değişimi tahmin etmeye ek olarak, ortalamadan sapmayı tahmin ederken örnekleme hatasını hesaplarken “p” ve “q” parametreleri yerine, standart sapma kullanılmaktadır. Ancak standart sapmanın araştırma öncesinde belirlenmesi ve örneklem sayısının bu sonuca göre seçilmesi gerekmektedir. Aynı anakütle içerisinde önceden yapılmış olan çalışmaların sonuçları bize bu konuda yardımcı olabilir, ancak gerek Adaman’ın çalışmasının bir sene önce 1000 kişilik bir anakütle ile yapılmış olması, gerekse çalışmanın ana hedefinin Afrane (2000) belirttiği gibi pozitif değişimi belirlemek olmasından dolayı örnekleme hatası oransal değişime göre belirlenmiştir.

Anket mikrokredi pilot projesinde yer alan katılımcıların ekonomik durumları, sosyal yaşantıları ve sosyal olanaklara ulaşma durumlarındaki değişimi ölçmekte ve belirlenen kriterlere göre pilot projenin hangi alanlarda başarılı olduğu veya hangi alanlarda yeterince başarılı olmadığı sergilemektedir.

5.6. Örneklem Planı

Örneklem oluşturma sürecinde teorik olarak katmanlı rassal örneklemenin mikrokredi projesi için en uygun olan örnekleme yöntemi olduğu düşünülmüştür. Katmanlı örnekleme için tüm katılımcıların detaylı bilgisinin olduğu bir veritabanına ihtiyaç duyulmuştur. 1. Diyarbakır ön görüşmesi neticesinde 2257 kişi için alınan veritabanında merkez kodu, müşteri kodu (burada mikrokredi katılımcılarını göstermekte), müşteri isim ve soy ismi, yaptığı iş, en son aldığı kredi miktarı, kredinin ödemesinin biteceği tarihi, aldığı kredi miktarı bilgileri yer almaktadır.

Bu veritabanı göz önünde bulundurularak iki tane katman seçilmesi uygun görülmüştür. Birinci katman iş koluna göre oluşturulmuş, ikinci katman ise alınan kredi büyüklüğüne göre oluşturulmuştur. Yapılan işe göre katman seçilmesinin gerekçesi, seçilen

örnekleme herhangi bir iş grubunda yoğunlaşma olmaması ve iş grubuna göre daha “en iyi” (best) olan bir dağılımın sağlanmasıdır.

Tablo 5.1 Anakütlenin Yaptığı İşe Göre Dağılımı

Yapılan İş	Toplam	% Frekans	Yapılan İş	Toplam	% Frekans
Aşçılık malzemesi	4	0,18	Inek yetiştiriciliği	50	2,22
At Arabası	2	0,09	İnternet Kafe	3	0,13
Ayakkabı boyama	8	0,35	İs ve ticaret	88	3,90
Ayakkabı yapımı	12	0,53	İşlem ve üretim	32	1,42
Baharat	2	0,09	Kahvehane	63	2,79
Bahçecilik	2	0,09	Kalıpcı	2	0,09
Bakkal dükkani	204	9,04	Kasap	18	0,80
Balık	2	0,09	Kaset ve CD dükkani	13	0,58
Battani ye	4	0,18	Kaynak malzemesi	2	0,09
Bisiklet kiralama	3	0,13	Keçi yetiştiriciliği	2	0,09
Boya malzemeleri	9	0,40	Kirtasiye	5	0,22
Bugday	1	0,04	Kıyafet alım satımı	71	3,15
camasir suyu	3	0,13	Koyun yetiştiriciliği	8	0,35
Camci dükkani	6	0,27	Kozmetik	32	1,42
Cay ve kahve satıcısı	32	1,42	Küçük bas hayvan ticareti	50	2,22
Cep telefonu dükkani	15	0,66	Lokanta	15	0,66
Cicekci Dukkani	2	0,09	Mermer	2	0,09
Çamasir makinesi	5	0,22	Motorsiklet	23	1,02
Çerez	13	0,58	Nakis makinesi	15	0,66
Çeyizlik esya	30	1,33	Nevresim	11	0,49
Çikolata	3	0,13	Odun alım satımı	1	0,04
Çocuk giysisi	4	0,18	Pamuk	1	0,04
Demir	3	0,13	Perde	1	0,04
Deri	1	0,04	Peynir yapımı	4	0,18
Dikis makinesi	102	4,52	Pul biber alım satımı	5	0,22
Dondurma	4	0,18	Saat tamirciliği	2	0,09
Doner	1	0,04	sağlık ocağı	2	0,09
Dükkanlar	81	3,59	Sebze	106	4,70
Ekmek	12	0,53	Sebze/meyve alım satımı	32	1,42
Ekmek yapımı	33	1,46	Seyyar satıcılık	48	2,13
Elektrik malzemeleri dük.	42	1,86	Seyyar satıcısı	36	1,60
Elisi	487	21,58	Sigara alım satımı	26	1,15
Et ve et ürünleri	4	0,18	Sobacı	8	0,35
Fotograf	4	0,18	Sus esyasi	7	0,31
Gaz satışı	3	0,13	Tarım	3	0,13
Gelinlik	1	0,04	Tarla kiralama	1	0,04
Giysi	34	1,51	Tatlı yapımı	16	0,71
Güzellik Mer. ve Kuaför	82	3,63	Tavuk	10	0,44
Hali	3	0,13	Temizlik malzemesi	4	0,18
Hayvan besiciliği	25	1,11	Ticari Taksi	2	0,09
Hayvan yemi	5	0,22	Tost/sandviç yapımı	4	0,18
Hizmetler	41	1,82	Trikotaj	14	0,62
Hurda alım satımı	6	0,27	Tütün	8	0,35
İç çamasir ve çorap	54	2,39	Yağ yapımı	1	0,04
Inek sütü	15	0,66	Yogurt	1	0,04
Genel Toplam			2257	100%	

Aynı şekilde alınan kredi miktarına göre katman seçilmesinin gerekçesi, rassallığın bozulmadan daha “en iyi” bir dağılımın alınan kredi miktarına göre seçilmesidir. Ayrıca diğer bir sebep, katmanlama yapabilmek için ilk Diyarbakır ön görüşmesi için gidilen ziyarette alınan kredi miktarı ve yapılan işin bulunduğu bir veritabanının elde edilmesidir.

İşe göre katmanlamanın detayına bakacak olursak, yapılan işler iş koluna göre yeniden dizayn edilmiştir. Burada TÜİK İktisadi Faaliyet Sınıflaması verileri kullanılmıştır (TÜİK İktisadi Faaliyet Sınıflaması, 2000). Tablo 5.1, sınıflama konusunda bize bilgi sunmaktadır. Tabloda tüm anakütlede kaç kişinin hangi oranda ilgili işi yaptığının bilgisi vardır. Tablo 5.1’e bakacak olursak, katılımcıların yaptıkları iş, o işi yapan katılımcı sayısı o işi yapan katılımcıların toplam anakütledeki oranı bilgisine ulaşabilmekteyiz. Tabloda en çarpıcı nokta katılımcıların büyük çoğunluğunun el işi, bakkal dükkânı işletmeciliği, sebzeçilik ve dikiş makinesi ile dikiş işi yaptıkları görülmektedir. Diğer katılımcılar ise çok geniş bir yelpazede iş yapmaktadırlar.

Ancak yapılan bu kadar detay işi sınıflandırarak iş kollarına göre tasnif etmek gerekmektedir. Bunun için ise TÜİK İktisadi Faaliyet Sınıflaması verileri kullanılmıştır ve Tablo 5.1’de görülebilen işlerin hangi iş koluna dâhil olduğu detaylı olarak belirlenmiştir. (Bkz. Ek 2) (TÜİK İktisadi Faaliyet Sınıflaması, 2000).

Tablo 5.2 İş Koluna Göre Katmanlama

İş Kolu	Genel Toplam	% Frekans
Ticaret	1134	50,24
İmalat	760	33,67
Tarım, avcılık ve ormancılık	151	6,69
Diğer Toplumsal	98	4,34
Otel, lokanta	78	3,46
Ulaştırma	30	1,33
Gayrimenkul kiralama	4	0,18
Sağlık İşleri	2	0,09
Genel Toplam	2257	100,0

Tablo 5.2’de ise özet olarak sınıflandırma sonrasında diğer toplumsal, gayrimenkul kiralama, imalat, otel ve lokanta, sağlık işleri, tarım, avcılık ve ormancılık, ticaret, ulaştırma ana iş kollarında çalışan katılımcıların bilgisi özet olarak her bir iş kolunda çalışan katılımcıların sayısı ve yüzdesi belirlenerek verilmiş ve birinci katman hazırlanmıştır. Tablo 5.2’ye göre, anakütledeki en fazla yoğunlaşma ticaret iş kolunda

olurken ikinci büyük yoğunlaşma imalat iş kolunda gerçekleşmiştir. Bu iş kollarını takiben ise tarım avcılık ve ormancılık, diğer toplumsal, otel lokanta, ulaştırma, gayrimenkul kiralama ve sağlık işleri gelmektedir. Birinci katmanı oluşturan bu bilgiye dayanarak en fazla örneklem seçimi de iş kollarının büyüklük sıralamasına göre gerçekleşmiştir.

İkinci katmanda alınan kredi miktarı kullanılmıştır. Bu katmanda 500 YTL’den az kredi, 500 YTL ve civarı kredi (500-600 YTL), 600-800 arası kredi, 800-1000 arası kredi, 1000-1500 arası kredi, 1500-2000 arası kredi ve 2000’den büyük meblağda kredi kullanılmıştır. Tablo 5.3 bu konuda detaylı bilgi vermektedir.

Tablo 5.3 Kredi Büyüklüğü ve İş Koluna Göre Anakütledeki Katılımcı Sayısı

İş Kolu	0- <500	500- <600	600- <800	800- <1000	1000- <1500	1500- <2000	>2000	Genel Toplam
Ticaret	48	628	94	323	38	2	1	1134
İmalat	76	449	49	167	17	1	1	760
Tarım, avcılık ve ormancılık	15	75	23	33	5			151
Diğer Toplumsal	2	64	8	20	3	1		98
Otel, lokanta	5	26	7	38	2			78
Ulaştırma	3	15	1	9	2			30
Gayrimenkul kiralama		1	2		1			4
Sağlık İşleri		1		1				2
Genel Toplam	149	1259	184	591	68	4	2	2257

Tablo 5.4 Kredi Büyüklüğü ve İş Koluna Göre Anakütledeki Katılımcı Sayısı Oransal (%)

İş Kolu	0- <500	500- <600	600- <800	800- <1000	1000- <1500	1500- <2000	>2000	Genel Toplam
Ticaret	2,1	27,8	4,2	14,3	1,7	0,1	0,0	50,2
İmalat	3,4	19,9	2,2	7,4	0,8	0,0	0,0	33,7
Tarım, avcılık ve ormancılık	0,7	3,3	1,0	1,5	0,2	0,0	0,0	6,7
Diğer Toplumsal	0,1	2,8	0,4	0,9	0,1	0,0	0,0	4,3
Otel, lokanta	0,2	1,2	0,3	1,7	0,1	0,0	0,0	3,5
Ulaştırma	0,1	0,7	0,0	0,4	0,1	0,0	0,0	1,3
Gayrimenkul kiralama	0,0	0,0	0,1	0,0	0,0	0,0	0,0	0,2
Sağlık İşleri	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,1
Genel Toplam	6,6	56,8	8,2	26,2	3,0	0,2	0,1	100,0

Tablo 5.3 ve Tablo 5.4’e bakarsak, katılımcıların ekseri çoğunluğu 500 YTL ve 800- <1000 YTL arasında mikrokredi almışlardır. Katılımcılardan 1000 YTL üzeri mikrokredi alanlar da mevcuttur. Katmanlama yaparken her bir dilime giren katılımcılar anakütle içerisinde yüzde içerisindeki oranına göre katmanlanmıştır. Ancak 1500 YTL

ve üzeri kredi alan katılımcıların hepsi ankete asil örneklem olarak toplam içerisindeki oranına bakılmaksızın alınmıştır.

Katmanlama yaparken oluşturulan çapraz tabloda her iki katmanı da görerek çapraz tabloda ortaya çıkan yüzdelik orana göre örneklem dağıtılmıştır. Tablo 5.5 bu noktada özet bilgi sunmaktadır.

Tablo 5.5 Katmanlı Örneklem Planı Çapraz Tablo

İş Kolu	0-<500	500-<600	600-<800	800-<1000	1000-<1500	1500-<2000	>2000	Genel Toplam
Ticaret	2	29	4	15	2	1	1	54
İmalat	3	21	2	7	1	1	1	36
Tarım, avcılık ve ormancılık	1	3	1	1	0	0	0	6
Diğer Toplumsal	0	3	0	1	0	0	0	4
Otel, lokanta	0	1	0	2	0	0	0	3
Ulaştırma	0	1	0	0	0	0	0	1
Gayrimenkul kiralama	0	0	0	0	0	0	0	0
Sağlık İşleri	0	0	0	0	0	0	0	0
Genel Toplam	6	58	7	26	3	2	2	104

Oluşturulan çapraz tablo ile yüzdelik dilimler elde edilmiş ve her bir yüzdeye düşen kişi sayısına oranla örneklem seçilmiştir. Bu bölümü teknik olarak açmak gerekirse, iki boyutlu bir matriste sütunda alınan kredi miktarı, satırda ise iş kolu ve iş kolunun alt başlığı olarak o iş kolunda çalışan katılımcıların ismi yer almıştır. Seçilen herhangi bir gelir aralığı ve herhangi bir iş kolunda çalışan kişilerin toplam anakütleye oranı ile bu aralıkta örnekleme girecek kişi sayısı tespit edilmiştir. Daha sonra MS Excel 2003 programı, “=random()” formülü ile atanan rassal sayı kullanılarak, ilgili aralıktaki toplam kişilerin sayısına göre mod alınmış ve elde edilen sayı o aralıktaki ilgili sıra numarasındaki rassal örnekleme vermiştir.

Tablo 5.6’da “ulaştırma” iş kolunda çalışan ve ilgili mikrokredi aralıklarında mikrokredi almış olan katılımcıların bilgisi yer almaktadır ve tablo üzerinden örneklem seçme süreci kısaca anlatılacaktır. “Ulaştırma” iş kolundan 500<600 arası mikrokredi alan katılımcılar arasından 1 kişi örnekleme girecekse, “=random()” formülü ile MS Excel’e 0,0000-0,9999 arasında bir sayı üretilmektedir. Daha sonra ortaya çıkan rassal sayı “=round()” formülü ile sıfırdan sonra iki haneye yuvarlanmaktadır. Çıkan sayıyı 100 ile çarptığımız

zaman elde edilen sayı hem rassal bir sayı olmakta, hem de 0-100 arasında bir sayıyı göstermektedir.

Tablo 5.6 Örnek Olarak Ulaştırma İş Kolu ve Gelir Aralığı Çapraz Tablosu

İş Kolu	Katılımcı İsmi ⁶	Borç Verme Aralığı							Genel Toplam
		0-<500	500-<600	600-<800	800-<1000	1000-<1500	1500-<2000	>2000	
ULAŞTIRMA	Aynur...				√				1
	Ayşe...		√						1
	Azize...		√						1
	Bedriye...				√				1
	Bessi...					√			1
	Binnaz...				√				1
	Bircan...					√			1
	Bircan...		√						1
	Fatma...				√				1
	Fatma...		√						1
	Gazal...		√						1
	Gülbahar....		√						1
	Halime...	√							1
	Halise...			√					1
	Hatice...		√						1
	Havva...				√				1
	Hülya...		√						1
	Hülya...		√						1
	Ikram...		√						1
	Özlem...		√						1
	Pinar ...				√				1
	Saadet...				√				1
	Saliha ...		√						1
	Selma ...				√				1
	Sidika ...		√						1
	Songül ...		√						1
	Sultan ...	√							1
	Sultan ...	√							1
	Sultan ...				√				1
	Yildiz ...		√						1
Toplam ulaştırma		3	14	1	9	2			30
Genel Toplam (Tüm Anakütile)		149	1236	184	591	68	4	2	2257

Ancak 0-100 arasındaki sayı bizim işimize yaramamaktadır. Çünkü örneklemimizi seçeceğimiz anakütile katmanında sadece 14 katılımcı bulunmaktadır. Bu durumda çıkan sayıyı “=mod()” formülü ile 14’e göre mod aldirarak 0-14 arasında bir rassal sayı elde

⁶ Tablo 5.6’da katılımcıların soyisimleri özellikle gizlenerek isimleri korunmuştur

edilmektedir. Ancak 0-100 arasında çıkan sayı eğer 100 ile $14 \times 7 = 98$ arasında bir sayı çıkarsa atılmalıdır. Çünkü bu 98-100 arasında rassal bir sayı üretme olasılığı diğer sayılara nazaran daha yüksektir ki 98-100 arasındaki sayıları çıkartmak ile bu olasılık da giderilmiş olur. Yani kısaca $\text{=mod}(((\text{round}(\text{random}());2)*100);14)$ formülü ile 0-14 arasında bir rassal sayı üretebiliriz. Bu şekilde üretilen 2 rassal sayı ile bir asil örneklem bir de yedek örneklem seçilmiştir. Her bir iş kolu için bu işlem tekrarlanarak 2257 kişilik anakütleden 104 asil ve 104 yedek olmak üzere 208 örneklem seçilmiştir.

Her bir örneklem için ise ayrıca bir de yedek örneklem seçilmiştir. Ancak daha sonra uygulama esnasında hem asil hem de yedek üyelere ulaşamaması gibi pratik bir sorun karşısında ikinci bir yedek örneklem daha seçilip anketörlere faks ile iletilmiştir. Yani anket bir asil örneklem ve iki yedek örneklem ile yapılmıştır. Toplamda 316 örneklem seçilmiştir.

Tablo 5.6 uzatıldığı takdirde 2257 satır olacağı için burada tamamı gösterilememiştir, ancak istenildiği takdirde araştırmacıdan temin edilebilir.

5.7. Uygulama Zamanı ve Dönemi

Anket 2006 yılı Temmuz ve Ağustos aylarında Diyarbakır şehir merkezine bağlı Sur ve Bağlar bölgelerinde gerçekleştirilmiştir. Anket gerçekleştirilme tarihleri tam olarak 11 Temmuz ile 10 Ağustos tarihleri arasındaki dönemdir. Anket hafta sonları hariç mikrokredi kuruluşunun mesai saatleri içerisinde ve mikrokredi personeli eşliğinde yapılmıştır.

Anketin gerçekleştirildiği dönemde pratik bir takım problemler ile de karşılaşmıştır. Bu problemlerden en büyüğü anket yapılan dönemde tarım işçisi, özellikle fındık toplayıcılığında çalışmak üzere katılımcıların bir kısmının şehirden uzaklaşmış olmasıdır. Bu negatif ve öngörülemeyen durum karşısında ikinci bir yedek listenin oluşturulması gerekmiştir. İkinci büyük pratik problem yaz ayının Diyarbakır'da çok sıcak geçmesidir. Anketörler açısından bazı aşırı sıcak günlerin hiç anket yapılamadan geçmesi sonucunu doğuran aşırı sıcaklar anketin uzamasına sebep olmuştur. Normalde 2,5-3 hafta sürmesini planladığımız anketler gerek listedeki isimlere ulaşamaması ve yedek listeler ile vakit kaybı, gerekse aşırı sıcaklardan dolayı 1,5 hafta uzamıştır.

5.8. Temel Bulgular

5.8.1. Tanımlayıcı istatistikler

Bu bölümde anket sonuçları ile ilgili tanımlayıcı istatistiksel bilgilere yer verilecektir. Bu istatistikî bilgiler anket ile elde ettiğimiz bilgilerin bir özeti ve Türkiye Grameen Mikrokredi Projesinin temel göstergelerini sunmaktadır. Aynı zamanda Türkiye Grameen Mikrokredi Projesi katılımcılarının yaşam şekli hakkındaki bilgiyi de bu bölümden almak mümkündür. Özetle bu bölümde mikrokredi kullanıcılarının ve ailelerinin kişisel ve ailevî bilgileri, eğitim, gelir, tüketim ve tasarruf bilgilerine ulaşılabilir. Bu bilgiler özellikle anakütlenin ve genelde yörede yaşayan yoksul halk hakkında fikir vermesi ve mikrokredinin nasıl bir gruba uygulandığı hakkında açıklayıcı olması bakımından önemlidir.

5.8.1.1. Aile bilgileri ve kişisel bilgiler

Bu bölümde mikrokredi kullanıcılarının ve ailelerinin bilgileri incelenecektir. Özetle, katılımcıların yaş, mikrokredi kullanım süresi, medeni durumları, göç durumları, ev bilgisi, yaşam şartları, aile nüfusu ve bilgisi, ev eşyası bilgisi bu bölümde anlatılmaktadır. Katılımcıların yaş bilgisi ile mikrokredi kullanıcılarının yaşları ve yaşlarının hangi aralıkta dağıldığı bilgisi elde edilmiş ve normal bir dağılımda mikrokrediye hangi yaş aralığındaki kadınların başvurduğu bilgisi elde edilmiştir. Mikrokredi kullanım süresi ise katılımcıların mikrokrediye başvurduğu tarihten anket tarihten kadar olan süreyi göstermektedir ve okura mikrokredinin eski kullanıcıları ile yeni kullanıcıları arasındaki rakamsal bilgiyi vermektedir. Medeni durum katılımcılarının hepsinin kadınlar olduğu mikrokredi programında hangi medeni duruma sahip kadınların mikrokrediye başvurduğu bilgisini vermektedir. Göç durumu, göç eden veya Diyarbakır'ın yerlisi olan katılımcılar arasında mikrokredi dağılım oranını vermektedir ve göçmenler ile yerli halk arasında mikrokredi kullanım oranı arasındaki farkı ortaya koymaktadır. Ev bilgisi katılımcıların ev sahip olma oranı bilgisini okura verirken, yaşam şartları mikrokredi kullanıcılarının ailecek yaşadıkları ortamın hangi standartta olduğu bilgisini vermektedir. Aile nüfusu, çekirdek veya geleneksel aile olarak yaşayan katılımcı ailelerin yetişkin ve çocuk nüfus bilgisini sunmaktadır. Ev

eşyası bilgisi mikrokredi kullanıcısı ailelerin evlerinde hangi eşyaların ne oranda bulunduğu bilgisini vermektedir.

5.8.1.1.1. Kişisel bilgiler

Bu bölümde mikrokredi kullanıcılarının yaş, mikrokredi kullanım süresi ve medeni durum bilgisi sunulmaktadır.

Mikrokrediye başlama tarihi mikrokredi müşterilerinin ne kadar eski müşteri oldukları ve yeni müşterilerin oranının ne olduğu noktasında bize bilgi sunmaktadır. Katılımcıların mikrokrediye başlama tarihini ay ve yıl olarak hatırlama durumunu inceleyen Tablo 5.7'ye bakacak olursak, 92 katılımcı mikrokrediye başlama tarihini hatırlamaktadır. 12 katılımcı ise mikrokrediye başlama tarihini hatırlayamamaktadır. %88,5'lik bir hatırlama oranı bize katılımcıların mikrokrediye olan ilgilerinin boyutunu da göstermektedir. Yani ne zaman mikrokrediye başladığını hatırlayabilen bir katılımcı gündeminde mikrokrediyi bulunduran bir katılımcı olarak nitelendirilebilir. Bu anlamda katılımcıların %88,5'lik kesimi mikrokrediyi gündeminde tutmaktadır. En eski katılımcı Temmuz 2002'de mikrokrediye başlamış iken, en yeni katılımcı Temmuz 2006'da mikrokrediye başlamıştır.

Tablo 5.7 Mikrokredi Kullanıcılarının Mikrokrediye Üye Oldukları Süre (Gün)

	Sıklık	% Sıklık	Ortalama	Ortanca	Std. Sapma	En Büyük	En Küçük
Hatırlıyor	92	87,5	444,0	334,0	326,9	1461	0

* 12 Katılımcı (%11,5) üye olduğu tarihi ay ve yıl olarak hatırlayamamıştır

Ayrıca katılımcıların ortalama mikrokrediye üye olma tarihi anket tarihinden 444 gün öncedir, yani katılımcılar ortalama olarak bir seneden daha eskidirler. Ancak ortanca 334 gün ile bir seneden daha yenidir. Yani dağılım sola çarpıktır ve esasında katılımcıların yarısından çoğu bir seneden daha yeni katılımcılardır. En eski katılımcının 1461 günlük mazisi olduğunun gözlemlersek bu sonucun daha açık olduğunu görebiliriz. Bu sonuç aynı zamanda mikrokredinin esas katılımcı sayısını Temmuz 2006 ile Ağustos 2005 tarihleri arasında artırdığını göstermektedir.

Katılımcıların yaşı, gelir ve kredileri ile ilgili istatistiksel bilgiler Tablo 5,8'den okunabilmektedir. Tabloya göre, katılımcıların 3'ü yaşını hatırlamazken, 101'i yaşını

beyan etmişlerdir. Katılımcı yaşı ortancası 35 olarak gerçekleşmiştir. Sağa çarpık bir yaş dağılım tablosu gözlenmektedir (ort 37). Katılımcıların en genci 16 yaşında iken en yaşlısı 70 yaşındadır. Katılımcıların yaşlarının standart sapması ise 11,7 olarak gerçekleşmiştir. Burada elde edilen ortalama katılımcı yaşı sonucu, Diyarbakır'da Adaman tarafından yapılan çalışmada da benzer şekilde ortalama 37 olarak elde edilmiştir (Adaman, 2005). Nijerya örneği ile Diyarbakır'ı karşılaştıracak olursak, Nijerya'nın Kaduna, Ondo ve Plateau Bölgelerinde faaliyet gösteren COWAN Mikrokredi Programı değerlendirmesi için 129 mikrokredi kullanıcısına yapılan ankette ortalama yaş ortalaması 42,2 olarak gerçekleşmiştir (Falaiye, 2002). Ortalama yaşam beklenti süresi 43,4 yıl olan Nijerya için mikrokredi kullanıcılarının yaşlı olduğunu ve Türkiye Grameen Mikrokredi Projesindeki katılımcılar ile kıyasladığımızda Diyarbakır projesindeki katılımcıların genç olduğunu söyleyebiliriz (Human Development Report, 2005). Bu tablolardan çıkan sonuç mikrokreditin yaş konusunda esnekliğidir. Yoksul insanların yaşı ne olursa olsun mikrokredi bu insanlara hitap edebilmektedir. Bu durum TGMP pilot projesinin pozitif yönlerinden birisi sayılabilir.

Tablo 5.8 Katılımcı Yaş Bilgisi

	Gözlem Sayısı	Ortanca	Std. Sapma	En Küçük	En Büyük
Yaş Bilgisi	101	35	11,69	16	70

Katılımcıların medeni durumu Tablo 5.9'da gösterilmektedir. Tabloya göre katılımcıların tamamı medeni durumlarını beyan etmişlerdir. Katılımcıların %76'sı, yani ezici çoğunluğu evli olarak gözlenmektedir. Evli katılımcılardan sonra en büyük çoğunluğunu %16,3 ile dul katılımcılar oluşturmaktadır. Bekâr katılımcıların oranı ise %3,8 ile sınırlı kalmıştır. Boşanmış katılımcıların oranı %1 olarak gerçekleşirken ikinci eş olan katılımcıların oranı da %2,9 olmuştur. Adaman tarafından bir yıl önce yapılan çalışmada ise programa dâhil kadınların %90,5'inin evli olduğu sonucuna varılmıştır (Adaman, 2005). Demek ki bir sene içerisinde dul katılımcıların oranı artmıştır. Katılımcıların medeni durumlarında dikkat çekici noktalar mevcuttur. Bunlardan birincisi katılımcılar arasında bekâr katılımcıların yok denecek kadar az olmasıdır. Türkiye'nin batı kesimlerinde evlenme yaşı bayanlarda yükselmesine rağmen Diyarbakır'da mikrokredi kullanıcıları arasında bekâr kadınların oranı çok düşüktür. Bu

tablo Diyarbakır'ın erken yaşta evlenme geleneğine hala sıkı sıkıya bağlı bir yöre olduğu yorumunu da beraberinde getirmektedir. Ayrıca boşanma oranının katılımcılar arasında çok düşük olduğu da gözlenmektedir. Katılımcıların durumu Diyarbakır geneline bilimsel olarak genelleyemesek bile, tablo bize Diyarbakır'da boşanma oranının düşük olduğu izlenimini vermektedir.

Tablo 5.9 Medeni Durum

	Sıklık	% Görelî Sıklık
Evli	79	75,9
Dul	17	16,3
Bekar	4	3,8
İkinci Eş (Kuma)	3	2,9
Boşanmış	1	0,9
Toplam	104	100

5.8.1.1.2. Aile ve yaşam şartları bilgisi

Bu bölümde katılımcıların göç durumları, ev bilgisi, yaşam şartları, aile bilgisi ve ev eşyası bilgisi bulunmaktadır. Mikrokredi kullanıcılarının nasıl bir aile yapısına sahip olduğu ve hangi şartlar içinde yaşamlarını devam ettirdikleri bu bölümde anlatılacaktır.

Tablo 5.10 Göç Etme Durumu

	Sıklık	% Görelî Sıklık
Yerli	77	74,0
Göçmen	22	21,2
Cevapsız	5	4,8
Toplam	104	100

Göç durumunu incelersek, Tablo 5.10'a göre katılımcıların %77,8'i Diyarbakırın yerlisi, %22,2'si ise Diyarbakır'a göçmen olarak geldiklerini belirtmişlerdir⁷. Diyarbakır'ın özellikle son yıllarda fazla göç alan bir şehir merkezi olduğunu ve anakütlemizin de Diyarbakır Şehir Merkezi olduğunu göz önüne alırsak mikrokrediyi oransal olarak daha çok yerli nüfusun kullandığı yorumunu bu sonuçtan yola çıkarak yapabiliriz. Göçmenlerin kırsal kesimden gelmesi ve kamu fırsatlarından haberdar olma durumlarının yerli halka göre daha düşük olması bu sonucun bir sebebi olabilir.

⁷ 5 katılımcı bu soruyu cevapsız bırakmıştır, bkz Tablo 5.11

Tablo 5.11 Göç Etme Sebebi ve Göç Tarihini Çapraz Tablosu

Göç Yılı	Göç Sebebi				Genel Toplam
	Yoksulluk	Terör	Köy Koşulları	Diğer	
1966			1	1	2
1970	1				1
1971	1				1
1973				1	1
1975				1	1
1976			1		1
1986	1			1	2
1989		1			1
1991				1	1
1993				2	2
1997		2			2
1998	1	1			2
1999				1	1
2004				2	2
Genel Toplam	4	4	2	10	20

* 2 katılımcı göç etmelerine rağmen göç etme sebeplerini belirtmemişlerdir.

Ayrıca Tablo 5.11'e bakarsak, göçmen olan katılımcıların göç etme tarihleri ile ilgili bilgi yer almaktadır. Çizimden de görülebileceği üzere göçmen katılımcıların 1990'lı yıllardan itibaren göç etme frekanslarının arttığı görülmektedir. Bu durum o dönemde G. Doğu Anadolu Bölgesi'nde yoğunlaşan terör olayları ile ilişkilendirilebilir. Bu sonucu göç etme sebepleri ile ilişkisine bakarak karşılaştırsak, en fazla göç etme sebebi beyan eden katılımcıların "diğer sebepleri", %50'lik pay ile göç etmek için gerekçe gösterdiğini görmekteyiz. Yoksulluktan dolayı göç edenler %20'lik kesimi oluştururken, terörden göç edenler de %20'lik kesimi oluşturmaktadır ve 90'lı yıllardan sonra göç etmişlerdir. Köy koşullarından göç edenler %10'luk paya sahiptir. Ancak dikkat çekici nokta, 90'lı yıllardan itibaren diğer sebeplerden dolayı göç edenlerin sayısının arttığıdır. Bu durum bir olasılıkla göç eden kimselerin göç etme sebeplerini ankete vermek istememesi ile açıklanabilir. Diyarbakır'ın terör nedeni ile göç alan bir şehir merkezi olduğu varsayımı ile hareket edersek özellikle 1990'dan sonra göç edip de ankete diğer sebepleri beyan eden katılımcıların terör nedeni ile göç ettikleri söylenebilir. Diğer bir olasılıkla ise göç eden katılımcılar göç etme sebeplerini tam olarak bilmemekte veya anket ile verilen şıklarda kendi göç etme sebepleri bulunmadığından diğer yanıtını vermiş olabilirler. Ancak her iki durumda da 90'lı yıllardan sonra göç trafiği mikrokredi üyeleri için artmıştır.

Bu durumda göç eden katılımcıların mikrokrediye daha az oranda katılmaları göç etme sebepleri ile ilişkilendirilebilir. Ancak terör nedeniyle göç eden katılımcıların hangi sebep ile mikrokrediden daha düşük oranda faydalandıkları anket verileri ile belirlenememektedir. Ama sebep ne olursa olsun bu göçmenlerin mikrokrediden daha fazla faydalanması için fırsatlar oluşturulmalıdır.

Tablo 5.12’de kendi evinde oturan mikrokredi katılımcıları, kirada oturan mikrokredi katılımcıları ve yakın dostu veya akrabasının evinde ücretsiz oturtan katılımcıların oranı gözlemlenmektedir. Tabloya göre anket katılımcılarının %54,8’i kendi evinde otururken, %42,3’ü kirada oturmaktadır. Ev sahibi olma oranının yüksek olması katılımcıların çoğunun kira giderinin olmadığını ve refah seviyelerinin kira giderleri ölçüsünde daha fazla olduğunu göstermektedir. Ayrıca bu durum mikrokreditinin verilme aşamasında oturlan evin mülkiyetinin dikkate alınmadığı ve kiracı olanlara mikrokredi verilmesinde herhangi bir önceliğin olmadığını göstermektedir. Mikrokredi alma şartlarına kiracılara öncelik tanınması bu anlamda daha doğru olabilir.

Tablo 5.12 Oturulan Konutun Türü

	Sıklık	% Görelî Sıklık
Kendi evi	57	54,8
Kiracı	44	42,3
Ücretsiz oturma	3	2,9
Toplam	104	100

Mikrokredi katılımcılarına yapılan ankette içme suyu ile ilgili sorulara verilen cevaplara göre, katılımcılar içme sularını %99 oranında belediyenin evlerine bağlamış olduğu şebekeden sağlamaktadırlar. Bu durum şehir merkezinin gelişmişlik ve yoksulların belediye hizmetinden yararlanabilirlik düzeyini de göstermektedir. Devlet eli ile götürülen hizmetlerin yoksullara bu oranda ulaşması Türkiye’de uygulanan mikrokreditinin diğer ülkelere kıyas ile farklı bir ortamda uygulandığını da göstermektedir. Dünyada özellikle şehir merkezleri haricinde temiz su bulma oranının çok düşük olduğunu ve milyonlarca insanın temiz sudan mahrum yaşadığını düşünürsek, %99’luk şebeke suyuna ulaşma oranı bölgenin suya ulaşma refah seviyesinin dünya ortalamasından yüksek olduğunu göstermektedir. Nijerya COWAN örneğinde de temiz suya ulaşma oranının çok düşük olduğu belirtilmiştir (Falaiye, 2002). Ayrıca Birleşmiş Milletler tarafından 1997 yılında yapılan çalışmada Afrika’da şebeke suyuna ulaşımın

%5'ler seviyesinde olduğu ülkelerin dahi olduğu görülmektedir (United Nations, 1997) (Bkz Tablo 5.13). Türkiye bu anlamda Afrika ve çoğu 3. sınıf dünya ülkesi ile kıyaslanamayacak kadar iyi durumdadır.

Sosyal imkânlarla ulaşma parametrelerinden birisi olan elektriğe ulaşma durumunda da bölge ortalaması yüksek çıkmış ve katılımcıların hepsinin evinde elektrik olduğu ölçülmüştür. Bu tablo içme suyunda olduğu gibi yörenin temel kaynaklara sahip olduğunun göstergesidir. Bu sonuçta anket bölgesinin şehir merkez olmasının katkısı büyüktür ancak yine de yoksullar için mevcut olan dünya standartlarından yüksektir. Örneğin, Nijerya'da yapılan çalışma neticesinde elektrik olan evlerin oranı %77 olarak gerçekleşmiştir. (Falaiye, 2002)

Tablo 5.13 Şebeke Suyuna Ulaşımı Olan
ve Şehirde Yaşayan
Hanehahları, (1990'lar)

Şehir, Anket Yılı	Şebeke Suyu (%)
Namibiya, 1992	82
Senegal, 1997	64
Kenya, 1998	58
Zambia, 1995-96	47
Eritre, 1995	41
Gana, 1998	41
Tanzanya, 1996	32
Nijer, 1997	27
Burkina Faso, 1993	26
Mozambik, 1997	23
Kamerun, 1998	20
Nijerya, 1990	17
Uganda, 1995	13
Malavi, 1996	12
Gine, 1999	10
Güney Afrika Cumhuriyeti, 1995-95	5

United Nations, 1997

Mikrokredi kullanıcılarının yemek pişirmek için kullandığı yakıt türü bilgisine bakarsak, kullanıcıların %69,2'si ev tüpü ile yemeklerini pişirirlerken, %30,8'i elektrik ocağı ile pişirmektedirler. Yani mikrokredi kullanıcılarının tamamı yemek pişirmek için hazır yakıtları kullanmaktadır. Bu tablo refah seviyesinin mikrokredi katılımcıları arasında iyi durumda olduğunun da göstergesidir. Ankete göre katılımcıların %95,2'si yüksek bir oranda ev içi tuvalet kullandıklarını beyan etmişlerdir. Bu oran gelişmişlik açısından yüksek bir orandır. Ayrıca katılımcıların hepsinin tuvalete ulaşma imkânı vardır. Nijerya

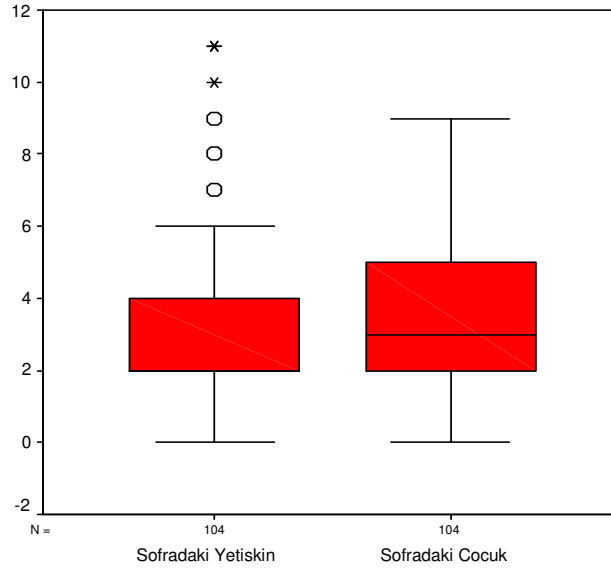
ile Diyarbakır'ı karşılaştıracak olursak, Nijerya'da benzer bir mikrokredi etki ölçüm anketi neticesinde katılımcıların sadece %71,31'inin tuvalete ulaşım imkânı olduğu belirlenmiştir (Falaiye, 2002). Bu sonuç özelde Diyarbakır ve genelde Türkiye'nin mikrokredi değerlendirmesinde dünya ortalamasından farklı düşünülmesi gerektiğini göstermektedir.

Tablo 5.14 Aile Tipi

	Sıklık	% Görelî Sıklık
Çekirdek Aile	71	68,3
Geleneksek Aile	33	31,7
Toplam	104	100

Mikrokredi kullanıcılarının aile yapısına bakarsak, Tablo 5.14 bize yol gösterecektir. Teorik olarak Diyarbakır doğu illerinden olduğu için geleneksel ailelerin oranının yüksek olması beklenmektedir. Pratik sonuca göre ise katılımcıların %31,7'si büyük aileler şeklinde yaşarlarken, %68,3'ü çekirdek aile şeklinde yaşamaktadır. Bu durum yörede geleneksel aile yapısının Diyarbakır Şehir Merkezindeki yoksul ve mikrokredi alan aileler arasında çekirdek aile lehine dönüştüğünü göstermektedir.

Mikrokredi kullanıcıların aile fertlerinden olan ve yemek sofrasında bulunan yetişkin ve çocukların sayısı bilgisi Tablo 5.15'de bulunmaktadır.

Çizim 5.1 Ailede bulunan yetişkin ve çocukların Dal-Yaprak gösterimi.

Özetle yorumlarsak, yemek sofrasında bulunan kişi ortancası yetişkinlerde 2, çocuklarda 3 olarak gözlenmiştir. Sofrada yetişkinlerin en fazla bulunduğu ailede sofradaki yetişkin sayısı 11 iken, çocuğun en fazla bulunduğu ailede çocuk sayısı 9 olarak gerçekleşmiştir. Tablodan da görülebileceği üzere, sofrada bulunan yetişkin sayısı 2 ile 6 arasında dağılırken, sofrada bulunan çocuk sayısı daha geniş bir aralıkta, 0 ile 8 arasında dağılmaktadır. Ayrıca Çizim 5.1’den de görülebileceği üzere sofradaki yetişkin ve çocukların dağılımı sağa çarpık dağılıma birer örnektir. Çocukların dağılımı bu anlamda daha yayık ve basıktır.

Tablo 5.15 Sofrada Bulunan Yetişkin ve Çocuk Sayısı⁸

	Yetişkin Sayısı	Çocuk Sayısı
Ortanca	2	3
Maksimum	11	9
St. Sapma	2,02	2,1

Tablo 5.16’da ise katılımcıların ev eşyalarına dair bilgileri bulunmaktadır. Özetle katılımcıların evlerinde düşük değerli eşyalardan kilim, yer yatağı, soba ve halının genelde bulunduğunu, koltuk, masa, radyo ve sandalyenin çoğu katılımcının evinde bulunmadığını söyleyebiliriz. Bu durum, yöredeki evlerde sandalye, masa ve koltuk kültürünün olmaması ile bir nebze açıklanabilir. Ancak, bu sebebin dışında da, bu eşyaların yer yatağı, soba kilim ve halı gibi daha önemli eşyalar gibi evlerde yer almadığı yorumunu yapabiliriz. Yoksul insanların düşük değerli olsa bile evlerine öncelikle yaşamalarına yetecek temel eşyaları aldığını, ancak daha sonra refah seviyesindeki artışla beraber ev eşyalarını tamamladıklarını görebiliriz.

Orta derecedeki eşyalara bakacak olursak, katılımcıların ortalama olarak yarısında nevresim takımı bulunurken, katılımcıların çoğunda bisiklet bulunmamaktadır. Entresan olan ise katılımcıların neredeyse tamamında buzdolabı ve televizyonun bulunmasıdır.

Buzdolabını Diyarbakır’ın sıcak ikliminde önemli ve vazgeçilmez bir eşya olarak görerek katılımcıların neredeyse tamamında bu eşyanın bulunmasını normal karşılasak bile televizyonun neredeyse tüm katılımcıların evinde bulunması anketin önemli sonuçlarından birisidir.

⁸ * Çocuk olarak vasıflandırılanlar 18 yaşından küçük, yetişkin olarak vasıflandırılanlar ise 18 yaşından büyüklerdir

Tablo 5.16 Mikrokredi Kullanıcılarının Ev Eşyası Bilgisi

Düşük Değerli Eşyalar	Var	Yok	(% Var / Toplam)
Soba	102	2	98,1
Yer Yatağı	99	5	95,2
Kilim	97	7	93,3
Halı	92	12	88,5
Kanepe	63	41	60,6
Radyo ve kasetçalar	44	60	42,3
Koltuk	41	63	39,4
Sandalyeler	32	72	30,8
Masa	29	75	27,9
Orta Değerli Eşyalar			
Buzdolabı	100	4	96,2
Televizyon	100	4	96,2
Nevresim Takımı	46	58	44,2
Bisiklet	20	84	19,2
Yüksek Değerli Eşyalar			
Çamaşır makinesi	68	36	65,4
Büyük Fırın	52	52	50,0
Bulaşık Makinesi	5	99	4,8

Yüksek değerli eşyalardan, katılımcıların en yüksek oranda sahip olduğu eşya fırın olmuştur. Katılımcıların yarısının evinde fırın vardır. Çamaşır makinesi ise sadece 36 katılımcının evinde bulunmamaktadır. Bulaşık makinesi ise 5 katılımcıda bulunan lüks eşyalardandır. Diyarbakır’da yaptığımız gözlemler neticesinde, belediye tarafından fakir mahallelere sunulan en büyük hizmetin mahallelerde kurulmuş olan ücretsiz çamaşır evleri olduğu görülmüştür. Bu evlerde her türlü masrafı belediye tarafından üstlenilen ve durumu olmayan yoksul ailelerin sadece deterjanlarını alarak çamaşır yıkatabilecekleri altyapı bulunmaktadır. Katılımcıların evlerinde çamaşır makinesinin bu imkâna rağmen bulunması düşündürücüdür. Yoksul olmalarına rağmen evlerine televizyon ve çamaşır makinesi alabilmeleri, katılımcıların gelir bilgilerini de sorgulamamıza sebep olmaktadır.

Adaman tarafından bir sene önce yapılan çalışmada, katılımcıların %42’sinde otomatik çamaşır makinesi bulunduğu bilgisi yer almaktadır. Bu rakam, bir sene içerisinde yeni gelen katılımcılar ile beraber, %65,4’e tırmanmıştır (Adaman, 2005)

Nijerya örneği ile Diyarbakır örneğini burada bazı eşyalar üzerinden karşılaştıracak olursak, Nijerya COWAN örneğinde radyo ve kasetçalar %73, televizyon %48, yatak ve nevresim takımı %78, soba %65 oranında katılımcılarda bulunmaktadır. Bu durum

Diyarbakır'ın televizyon ve sobada Nijerya'dan daha iyi durumda olduğunu ve Nijerya'nın ise radyo kasetçalar ve yatak nevresim takımında Diyarbakır'dan daha iyi durumda olduğunu göstermektedir. Ancak, iki yörenin farklı şartlara sahip olması bu alanda kıyaslama yapmamızın önüne geçmektedir.

Neticede, bu bölümde katılımcıların ev, aile ve kişisel bilgilerine yönelik sonuçlar verilmiştir. Bu sonuçların karşılaştırılabilir olanları diğer dünya örnekleri ile karşılaştırılmış ve okurun Türkiye Grameen Mikrokredi Projesi katılımcıları hakkında fikir sahibi olması amaçlanmıştır. Katılımcıların yaş, mikrokredi kullanım süresi, medeni durumları, göç durumları, ev bilgisi, yaşam şartları, aile nüfusu ve bilgisi, ev eşyası bilgisi hakkında detaylı bilgilere yer verilerek ileri aşamalarda yapılacak olan detaylı analizlerin daha anlaşılır olması sağlanmak istenmiştir.

5.8.1.2. Eğitim bilgileri

Bu bölümde mikrokredi kullanıcılarının okuma yazma bilme durumu, eğitim seviyeleri, ailelerindeki çocukların eğitim durumları, mikrokredi borç hesaplarını yapabilme durumları bilgileri incelenecektir. Okura bu bölümde Diyarbakır Şehir Merkezinde mikrokredi alan ailelerin ve mikrokredi katılımcılarının eğitim seviyeleri hakkında bilgi verilmiş ve mikrokredinin başarı değerlendirmesinin hangi eğitim temelindeki insanlar ile yapıldığı bilgisi aktarılmıştır.

Katılımcıların eğitim seviyesine verdikleri cevabı Tablo 5.18'den incelersek, katılımcıların %69,2'sinin hiç okula gitmediğini, %26,9'unun ilkokulu bitirebildiğini ve sadece %1,9 oranında ortaokul ve %1,9 oranında lise mezununun olduğunu gözlemleyebiliriz. Ancak okuma yazma bilme sorusuna olumlu cevap veren kişilerin oranı (Tablo 5.17) % 40,4⁹ iken ilkokul üzeri okul bitirenlerin oranının %30,8 olması arada kalan %9,5 kişinin ya yanlış beyanda bulunduğunu veya okula gitmese bile okuma yazmayı bir şekilde öğrendiğini göstermektedir. Ancak ikinci ihtimalin uzak olması katılımcıların bir kısmının okuma yazma bilmemesine rağmen utandıklarını ve bu soruya olumlu cevap verdiklerini göstermektedir. Bu durumda okuma yazma

⁹ Okuma yazma sorusunu yanıtsız bırakanlar devam eden sorulardan da anlaşılabilceği gibi okuma yazma bilmeyenleri göstermektedir. Tablo 5.17'ye göre okuma yazma bilmeyenlerin oranı cevap vermeyenleri de dikkate alırsak %59,6 olarak gerçekleşmektedir. Bu durumda okuma yazma bilenlerin oranı %40,4'tür

bilmeyenlerin oranının çok daha yüksek olduğunu gözlemleyebilmekteyiz. Katılımcıların %70'i neredeyse hiçbir eğitim kurumuna gitmemiş olması Diyarbakır'lı yoksulların eğitim seviyesini de göstermektedir ve mikrokredi kurumuna bu alanda eğitim programı vs. düzenleme yolunda bir bilgi de vermektedir. Bu tablo Adaman tarafından bir yıl önce yapılan çalışmada hiç okula gitmemiş katılımcıların oranının %69,1, (bu katılımcıların %9,8'i okur yazar) ilkokul %26,9, ortaokul %2 ve lise %2 eğitim oranları ile paralel çıkmaktadır (Adaman, 2005). Bu tabloyu Türkiye ortalaması ve dünyadan örneklerle karşılaştırsak, Türkiye'de 15 yaşın üzerindeki okuma yazma oranı %88,7'dir (Eğitim İstatistikleri, TÜİK, 2003). Demek ki Diyarbakır ortalaması Türkiye ortalamasının altında gerçekleşmiştir. Dünya ortalamasına bakacak olursak, Diyarbakır'dan daha düşük oranda okuma yazma oranına sahip olan 8 ülke bulunmaktadır. Bu ülkeler, Gambia, Senegal, Benin, Chad, Mali, Burkina Faso, Sierra Leone, Niger'dir (Human Development Report, 2005). Yani mikrokredi katılımcılarının eğitim durumları Dünya ortalamasının çok çok altındadır.

Tablo 5.17 Katılımcıların Okuma Yazma Durumu

	Sıklık	% Görelî Sıklık
Okuma Yazma Biliyor	42	40,4
Okuma Yazma Bilmiyor	48	46,2
Cevap vermeyenler	14	13,5
Toplam	104	100

Okula giden çocukların bilgisine Tablo 5.19'dan ulaşılabilir. Tabloya göre en çarpıcı sonuç, bu ailelerin çocuklarının da kendileri gibi yüksek öğrenime katılamamasıdır. Üniversitede okuyan veya okumuş çocuğu olmayan katılımcı sayısı 100 ve lisede okuyan veya okumuş çocuğu olmayan katılımcı sayısı ise 79'dur. Okula hiç gitmemiş çocuğu olan katılımcı sayısı ise 28'dir.

Tablo 5.18 Eğitim Seviyesi

	Sıklık	% Görelî Sıklık
Hiç okula gitmemiş	72	69,2
İlkokul	28	26,9
Ortaokul	2	1,9
Lise	2	1,9
Toplam	104	100

Bu rakamdan daha yeni evli olup çocuğu olmayan 5 katılımcıyı çıkartacak olursak oransal olarak (23 katılımcı) %22,1'lik kesimin çocuğu okula hiç gitmemiştir. Her 5 çocuktan birisinin okula gitmediği bu tablo yörenin eğitim şartları hakkında fikir vermektedir. Tabloda dikkat çekmemiz gereken bir konu da toplamda çocukları okuyan aile sayısının 194 olmasıdır. Bu rakamın örneklem büyüklüğü olan 104'ten büyük olması aynı anda birkaç eğitim seviyesinde okuyan çocuğu olan ailelerin olmasındandır.

Tablo 5.19 Çocukların Eğitim Durumları

	Çocukları Okuyan Aile Sayısı	Toplam Okuyan Çocuk Sayısı
Üniversite	4	5
Lise	25	41
Ortaokul	47	72
İlkokul	69	132
Okul öncesi	21	36
Hiç okula gitmemiş	28	67
TOPLAM	194	353

Katılımcıların kendi kendilerine borç alacak hesabı yapabilmeleri, okuma yazma bilmeyen fakat buna rağmen hesabını yapabilen katılımcıların ortaya çıkartılmasını sağlayacaktır. Ayrıca borç alacak hesabını herkesin yapmasının şart olduğu ve bu işin eğitiminin mikrokredi başvurusundan sonra kendilerine mikrokredi kurumu tarafından verildiği katılımcıların, hangi ölçüde bu işi yaptıklarını ve eğer yapamıyorlarsa kime yaptırdıklarını göstermektedir. Tablo 5.20 ve Tablo 5.21 bu noktada bilgi vermektedir. Tablo 5.20'ye göre katılımcıların %69'u¹⁰ kendi kendilerine borç alacak hesaplarını yapabilmektedirler. Bunun dışında kalan %35'i kendi kendisine borç alacak hesabını yapamamaktadır. Yani okuma yazma bilmeyen katılımcıların da büyük bir kısmı hesaplarını yapabilmektedirler.

Tablo 5.20 Borç Hesabını Yapabilme Durumu

	Sıklık	% Görelî Sıklık
Yapabiliyor	67	69
Yapamıyor	30	31
Toplam	97	100

* 7 katılımcı bu soruya cevap vermemiştir

¹⁰ 98 kişilik bu soruya cevap veren katılımcılar arasındaki oranı

Borç alacak hesabını kendi kendine yapamayan katılımcılar hesaplarını Tablo 5.21’de görüldüğü üzere yaptırmaktadırlar. Tablodan okunacağı üzere, kendi kendisine borç hesabını yapan katılımcılar haricinde, en fazla diğer merkez üyelerine borç alacak hesabını yaptırılmaktadırlar. Diğer merkez üyelerini takiben ise katılımcılar kocalarına, okula giden çocuklarına, diğer grup üyelerine ve diğer akrabalarına borç alacak hesabı yaptırmaktadırlar.

Tablo 5.21 Borç Hesabını Yapamayanların Hesaplarını Yaptırdıkları Kişilerin Dağılımı

	Sıklık	% Görelî Sıklık
Kendisi yapabilenler	67	64,4
Diğer Merkez Üyelerine	12	11,5
Kocasına	11	10,6
Okula Giden Çocuğuna	7	6,7
Diğer Grup Üyelerine	6	5,8
Diğer Akrabalarına	1	1
Toplam	104	100

5.8.1.3. Gıda harcamaları

Mikrokredi kullanan ailelerin gıda harcamaları bölümünde katılımcıların ailelerinin haftalık erzak harcaması, günlük tüketilen öğün sayısı ve her hafta eve alınan gıda maddesi türü bilgileri bulunmaktadır. Yoksul ailelerin en büyük gider kaleminin gıda olduğu ve gıda harcaması yapmadan diğer harcamaları yapmadıklarını göz önüne alırsak, normalin altındaki gıda tüketimine sahip olan yoksul ailelerin en temel ihtiyaçlarını bile karşılayamadıklarını, ancak gıda harcamasınada problem olmayan ailelerin diğer harcamalara da pay ayırabildiklerini söyleyebiliriz. Ayrıca bu bölümde yoksul ailelerin beslenme davranışlarını da gözlemlemek mümkün olacaktır.

Tablo 5.22 Haftalık Erzağa Harcanan Para

	Sıklık	% Görelî Sıklık	% Birikimli Sıklık
0-<50 YTL	62	59,6	59,6
50-<100 YTL	32	30,8	90,4
100-<200 YTL	7	6,7	97,1
200-<300 YTL	1	1	98,1
300-<400 YTL	1	1	99,1
>=400 YTL	0	0	99,1
Cevapsız	1	1	100
Toplam	104	100	100

Gıda harcamalarının detaylarına incek olursak, katılımcı ailelerin haftalık ortalama olarak ev erzağına harcadığı paranın aralığını gösteren Tablo 5.22'ye bakabiliriz. Katılımcıların birisi hariç tüm katılımcılar bu soruya yanıt vermişlerdir. Sonuçlara bakacak olursak, katılımcıların %60,2'si evlerine haftada 50 YTL'nin altında erzak alımı yapmaktadırlar. 50-100 YTL arası haftalık erzak alımı yapan ailelerin oranı %31,1 olarak gerçekleşmiştir. Haftalık olarak 100 YTL ve üzerinde evine erzak alabilen ailelerin oranı toplamda %8,8 olarak gerçekleşmiştir. Hiç şüphesiz eve alınan yiyecek ve içecek malzemesi ailelerin büyüklüğüne göre değişmektedir. Ancak haftalık 50 YTL'nin altında bir erzak harcaması, ortalama olarak sofraya oturan kişi sayısının 6,55 olduğu örneklem için düşük bir rakamdır ve aylık kişi başına en fazla 32,72 YTL gıda harcamasına, günlük olarak da kişi başına en fazla yaklaşık 1 YTL gıda harcamasına karşılık gelmektedir.

Tablo 5.23 Beslenme Öğünleri

	Evet	Hayır	% (Evet/Toplam)
Kahvaltı	100	4	96,2
Öğle Yemeği	84	20	80,8
Akşam Yemeği	103	1	99,0

Evde yenilen öğün sayısına bakacak olursak Tablo 5.23 bize bu konuda yol gösterecektir. Tabloya göre, genel olarak evlerde 3 öğün yemek yenilmektedir. Detaylara bakacak olursak, kahvaltı sadece 4 hanede yenilmezken, akşam yemeği sadece 1 hanede yenilmemektedir. Öğle yemeği ise 20 hanede yenilmemektedir. Tablo beslenme durumunu göstermesi açısından olumlu sonuçlar içermektedir. Yoksul olmalarına rağmen evlerinde yaklaşık olarak 3 öğün kazan kaynaması, yoksulların açlık çekmediklerini göstermektedir. Ayrıca TGMP yoksullarının beslenme haricinde diğer giderlerine de kaynak ayırabildiklerini göstermektedir.

Tablo 5.24 haftada bir eve giren ürünlerin bilgisini içermektedir. Tabloya göre, haftada bir eve alınan ve tüketilen gıda maddeleri temel gıda maddeleri olarak sınıflandırabileceğimiz tahıl, şeker, meyve ve sebze olmuştur. Süt ve süt ürünleri ile yumurta ise evlerin büyük kısmına her hafta girmektedir, fakat yine de evine her hafta yumurta girmeyen 31 aile ve süt ve süt ürünlerinin girmedikleri 37 aile bulunmaktadır. Haftalık olarak et ürünlerinin evlerine girmedikleri 58 aile vardır. Bu rakam etin yoksullar

için lüks bir tüketim olduğunu göstermektedir. Tabloya göre, evine balık ve deniz ürünleri girmeyen ailelerin et girmeyen ailelere oranla daha fazla olduğunu görebiliriz. Burada dikkat çekici nokta deniz ve balık tüketim kültürünün yörede fazla olmamasıdır. Ayrıca temel gıdaları tüketen ve gıdaya ayrılacak bütçesi kalan yoksullar balık, et gibi gıda maddelerini daha az tüketmektedirler.

Tablo 5.24 Haftada En Az Bir Defa Eve Alınan Ürün Bilgisi

	Evet	Hayır	% (Evet/Toplam)
Şeker	102	2	98,0
Sebze	102	2	98,0
Meyve	92	12	88,4
Tahıl (pirinç, bulgur)	92	12	88,4
Yumurta	73	31	70,2
Süt ve Süt Ürünleri	67	37	64,4
Et (Tavuk dâhil)	46	58	44,2
Balık ve Deniz Ürünleri	23	81	22,1

Katılımcıların beslenme bilgisi, aynı zamanda bize gelir bilgisi ile çelişen tarafların da olduğunu göstermektedir. Katılımcıların beyan ettikleri gelir bilgisine göre yukardaki gıda maddelerini tüketmeleri zor görünmektedir. Bu durumda katılımcıların gelirlerini düşük gösterdikleri sonucuna ulaşabiliriz.

5.8.1.4. Gelir

Gelir bölümünde mikrokredi katılımcılarının aile gelirleri, kadınların bireysel gelirleri ve kocalarının gelirleri, mikrokredi öncesi ve sonrası gelirdeki değişim, ortalama alınan kredi ve mikrokredi haricinde alınan diğer kredi ve borçlar incelenerek katılımcıların gelir bilgisi okura sunulacaktır. Gelir bilgisi ve gelirdeki değişim esas olarak mikrokreditin temel amacı olması itibari ile çalışmanın en önemli bölümünün teşkil etmektedir. Bu noktada mikrokredi öncesi ve sonrası gelirdeki durumun bilinmesi çalışmanın anlaşılması açısından gereklidir. Tanımlayıcı istatistikler bölümünde gelire yer ayrılmasının ve temel gelir bilgisinin verilmesinin amacı budur.

Gelir bilgilerini incelemeye başlarsak, Tablo 5.25 mikrokredi katılımcılarının hepsinin kadın olduğu Türkiye Grameen Mikrokredi Pilot Projesinde mikrokredi alan katılımcıların kocalarının iş durumunu göstermektedir. Kocalarının işine yanıt gelmeyen veya boş kalan sorulara tablo haricinden bilgi ile bakarsak, 27 katılımcının 3'ü evli fakat

kocasından ayrı yaşayan kadın, 1'i boşanmış, 17'si dul, 4'ü bekâr ve 2'si ikinci eşten oluşmaktadır. Kocasını çalışmayan 12 kadın ise evli fakat kocaları çalışmayan kadınları temsil etmektedir. Kocasından ayrı yaşayan 3 kadından 3'ü de kocasının işi hakkında bilgi sahibi olduğu için soruya cevap vermişlerdir.

Tablo 5.25 Mikrokredi Alan Kadınların Eşlerinin İş Durumu

	Sıklık	% Görelî Sıklık
Kocasını Çalışıyor	64	61,5
Dul, Bekâr, Boşanmış veya 2. eş	27	25,9
Kocasını Çalışmıyor	12	11,5
Bilmiyor (Kocasından Haberi Yok)	1	0,9
Toplam	104	100

Bu durumda, tablodan okunabileceği üzere 12 kadının kocası herhangi bir şekilde ya yoktur ya da işsizdir. Bu rakam ise toplamda %11,5'lik bir yüzdeye karşılık gelmektedir. Dul, bekâr boşanmış veya 2. eş olan 27 katılımcıyı ve eşinden ayrı yaşayan 2 katılımcıyı da hesaba katarsak, toplamda 39 kadının kocasına bağımlı olmadığı halde mikrokredi olarak geçindiğini söyleyebiliriz. 39 kadına karşılık gelen %37,5'lük oran kocasına bağımlı olmadan ayakta kalabilen kadınların oranını göstermektedir. Diğer kadınların kocaları ise bir işte çalışmaktadır.

Tablo 5.26 Kocasını Çalışan Kadınların Kocalarına Ait Mikrokredi Sonrası Haftalık Kazançlar

	Sıklık	% Görelî Sıklık	% Birikimli Sıklık
0-<50 YTL	20	19,2	19,2
50-<100 YTL	32	30,8	50,0
100-<200 YTL	8	7,7	57,7
200-<300 YTL	3	2,9	60,6
300-<400 YTL	0	0,0	60,6
>400 YTL	1	0,9	61,6
Kocasını Çalışmıyor	39	38,4	100

Tablo 5.26'dan okunabileceği üzere kadınların eşlerinin büyük çoğunluğunun (%50,0) haftalık kazancı 100 YTL'den daha azdır. Bu ise aylık asgari ücretin altında bir gelire karşılık gelmektedir. Eşlerinin haftalık kazancı 100 YTL ve üstü olan eşler sadece %10,6 olarak gerçekleşmiştir. Bu oran içerisinde de haftalık kazancı 200 YTL ve üstü olan eş oranı sadece %2,9'dur. Bu tablo bize gerçekten de ailesi yoksul olan ve ailede

yaşayan kişi sayısı fazla olan ailelerin mikrokrediden faydalandığını ve mikrokredinin aile nüfusu fazla olan katılımcılar açısından hedef olarak doğru kitleye yöneldiğini göstermektedir.

Ailenin haftalık kazancına bakacak olursak, ortaya çıkan tablo ailelerin gelirini tam olarak gösterecektir. Ailelerin gelirlerine Tablo 5.28’den bakarsak, haftalık 0-100 YTL arasında kazancı olan aileler %48’lik bir paya sahipken, haftalık 100-200 YTL arasında gelire sahip olan aileler %41,3’lük bir paya sahiptir. Haftalık geliri 200 YTL’nin üzerinde olan ailelerin oranı yalnızca %11,7 olarak gerçekleşmiştir. Bu rakamlara göre, yalnızca kocalarının geliri ile ailelerin toplam geliri arında bir fark olduğunu söyleyebiliriz. Ailelerin toplam geliri kocaların kazandığı gelirden daha yüksek çıkmıştır. Özellikle, sadece kocaların kazandığı para %69,2 oranında 0-100 YTL arasında kalırken ve 100 YTL üzeri gelire sahip olan sadece 12 eş olduğunu düşünürsek, mikrokrediden gelen gelir ile beraber ailelerin kazancının büyük oranda arttığını söyleyebiliriz. Mikrokredinin aile gelirine etkisini daha net incelemek için Tablo 5.27’ye bakarsak, mikrokredi öncesi aile geliri 0-100 YTL arasında 64 ailenin geliri varken mikrokredi sonrası aile geliri 0-100 YTL arasında olan aile sayısı 50’ye düşmüştür ve 14 aile bir üst gelir grubuna dâhil olmuştur. Tablo 5.27 ve Tablo 5.28’e beraber bakacak olursa gelirdeki pozitif değişim çok daha net anlaşılabılır.

Tablo 5.27 Mikrokredi Öncesi Ailenin Haftalık Kazancı

	Sıklık	% Görelî Sıklık	% Birikimli Sıklık
0-<100 YTL	64	61,5	61,5
100-<200 YTL	32	30,8	92,3
200-<300 YTL	6	5,8	98,1
300-<400 YTL	1	1	99,1
>=500 YTL	1	1	100

Tablo 5.28 Mikrokredi Sonrası Ailenin Haftalık Kazancı

	Sıklık	% Görelî Sıklık	% Birikimli Sıklık
0-<100 YTL	50	48,0	48,0
100-<200 YTL	43	41,3	89,3
200-<300 YTL	7	6,7	96,0
300-<400 YTL	3	2,9	99,0
>=500 YTL	1	0,9	100

Mikrokredi ile beraber sadece kadının kazandığı paradaki artışı ölçen soruya bakacak olursak, mikrokredinin kadının geliri üzerindeki etkisini daha net görebiliriz. Tablo 5.29'a bakarsak, sadece kadının kazandığı paradaki artışın bütün katılımcılarda %46,2 oranında gerçekleştiğini görebiliriz. Yani, kocanın geliri ve ailenin toplam geliri arasındaki fark, mikrokredi vasıtasıyla elde edilen geliri göstermektedir. Tabloya göre, sadece kocasının elde ettiği gelir ile sadece 12 aile haftalık 100 YTL sınırını aşabilmişken, kadının mikrokredi vasıtası ile elde ettiği gelirle beraber bu rakam 50'ye çıkmıştır. Yani 38 katılımcı gelirini mikrokredi vasıtası ile yükseltebilmiş ve asgari ücretin yukarısına çıkartabilmiştir. Kocasının yaptığı işe cevap vermeyen katılımcıların kocalarının herhangi bir iş yapmadığı veya kocalarının olmadığını göz önüne alırsak, mikrokredinin 38 katılımcıyı, yani toplam katılımcıların %36,5'ini asgari ücret seviyesinin üzerine çıkartabildiğini söyleyebiliriz.

Tablo 5.29 Sadece Kadının Kazandığı Paradaki Değişim

	Sıklık	% Görelî Sıklık
İyice Azaldı	0	0
Azaldı	4	3,9
Değişmedi	51	49,0
Arttı	44	42,3
İyice Arttı	4	3,9
Cevapsız	1	1

Tablo 5.30 Alınan Mikrokredi ve Geri Ödeme Rakamları

	Gözlem Sayısı	Ortalama	Ortanca	St. Sapma	En Küçük	En Büyük
Ortalama Alınan Kredi	104	642,93	500	370,94	200	2940
Ortalama Geri Ödeme	104	16,07	12,5	9,27	5	35

Tablo 5.30'a bakarsak, katılımcıların ortalama aldıkları mikrokredi miktarı 642,93 YTL olarak gerçekleşmişken, ortancası 500 YTL olarak gözlenmiştir. Ancak alınan kredinin standart sapması yüksek çıkmış ve 370,94 YTL olarak gerçekleşmiştir. Yani katılımcıların performansı ve ödeme gücüne göre aldıkları kredi miktarı da artmaktadır.

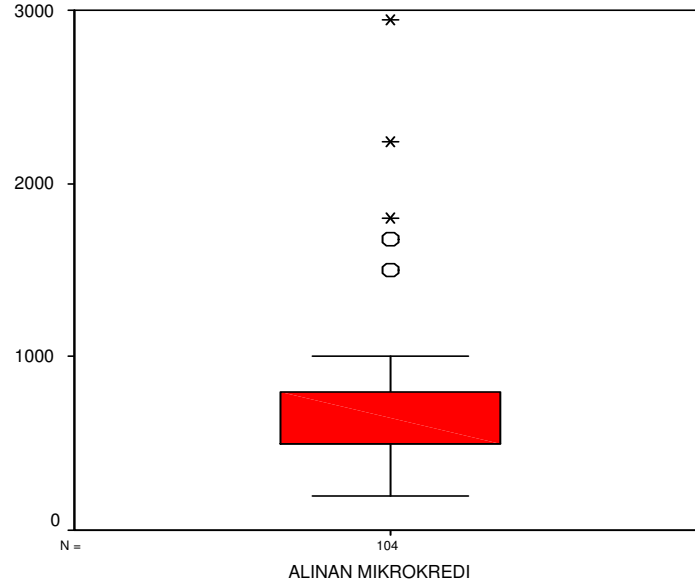
Minimum kredi alan katılımcı 200 YTL alırken maksimum 2940 YTL kredi alan katılımcı vardır.

Tablo 5.31 Mikrokredi Haricinde Ailelerin Borç Durumu

	Gözlem Sayısı	Ortalama (YTL)	Std. Sapma (YTL)	Min. (YTL)	Max. (YTL)
Alınan Banka Kredisi	3	2000,0	1000,0	1000,0	2000,0
Ödenen Banka Kredisi	3	833,3	288,7	500,0	1000,0
Arkadaştan Alınan Borç	22	3868,2	6604,5	200,0	30000,0
Ödenen Arkadaştan Alınan Borç	22	865,9	2128,2	0,0	30000,0
Tefeciden Alınan Borç	0	0	0	0	0
Bakiye Tefeciden Alınan Borç	0	0	0	0	0
Diğer Borç	0	0	0	0	0
Diğer Bakiye Borç	0	0	0	0	0

*Ortalama, Standart Sapma, Minimum ve Maksimum değerleri tüm örneklem değil gözlenen kümenin değerleridir.

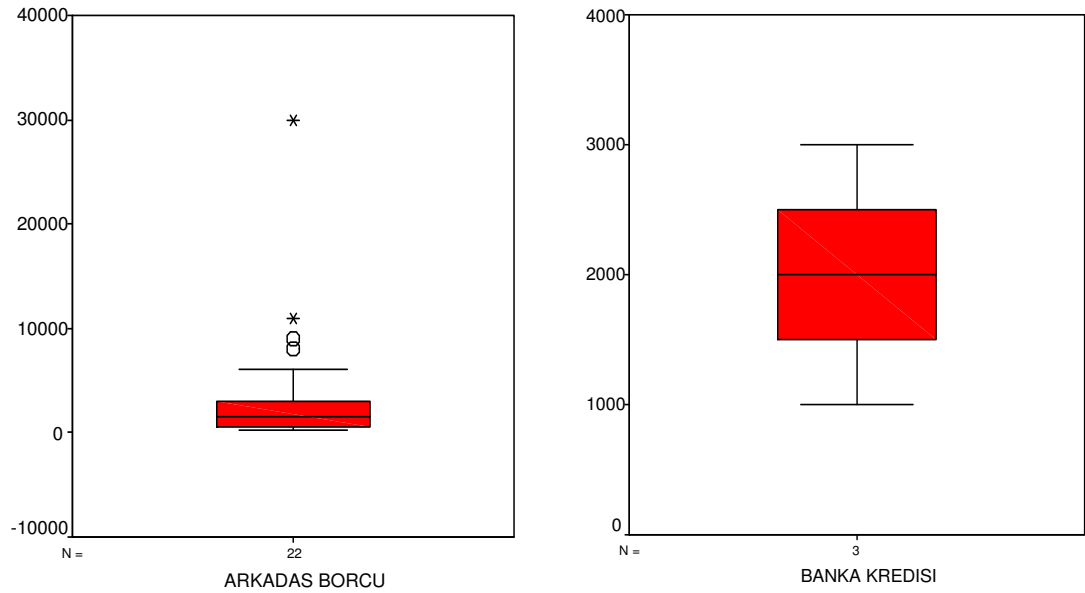
Çizim 5.2’de de verilen mikrokredi rakamları ve dışa düşenler görülmektedir. Görüldüğü üzere 1000 YTL sınırının üzerinde 3’ü uç değer olmak üzere 5 dışadüşen mikrokredi bulunmaktadır. Katılımcıların performansına göre aldıkları mikrokredi rakamı artabilmektedir.

Çizim 5.2 Alınan Mikrokredi Miktarı Dal-Yaprak Çizimi

Tablo 5.31’de katılımcıların mikrokredi haricinde aldıkları kredilerin bir dökümü görülmektedir. Tabloya göre katılımcıların 3’ü (%2,8) bankadan kredi alabilirlerken 22’si (%21,15) arkadaş çevresinden borç almıştır. Katılımcıların bankadan kredi

alamaması banka kredilerinin yoksullara kapalı olması ile açıklanabilir, ayrıca yoksulların finansman ihtiyacını karşılayacak bir kurumun olmaması da yoksulların banka kredisinden faydalanma oranları ile tabloda okunabilmektedir. Kendilerine finansman olanağı sağlayamayan yoksulların arkadaş çevresinden borç bulma oranı da toplama baktığımızda düşük kalmaktadır (%21,15), yani yoksullara borç ve kredi kapıları teori ile uyumlu olarak pratik hayatta da kapalı kalmaktadır. Mikro kredi bu noktada yoksulların finansman ihtiyacına kısıtlı da olsa cevap verecek bir mekanizmayı getirerek bu probleme çözüm olabilmektedir. Çünkü örneklem grubundaki katılımcıları hepsi de finansmana ihtiyaç duyarak mikro kredi aldıklarına göre, diğer finansman kaynaklarından ihtiyaçlarını karşılayan katılımcılar örneklemin %23'üne karşılık gelmektedir. Yani %77'lik bir kesim hiçbir kaynaktan finansman bulamamıştır. Çizim 5.3'te mikro kredi haricinde alınan borçların bir dal yaprak çizimi görülmektedir

Çizim 5.3 Mikro kredi haricinde alınan borç bilgisi Dal-Yaprak çizimi

5.8.1.5. Tasarruf

Tasarruf bölümünde okura yoksul ailelerin ve özellikle mikro kredi kullanıcısı ailelerin tasarrufları hakkında bilgi verilmek istenmiştir. Mikro kredi kullanıcısı ailelerin iki çeşit tasarrufları bulunmaktadır. Biricisi, acil durumlarda kullanılabilen ve mikro kredi merkezindeki hesaplarında mecburi olarak tutulmak zorunda olan tasarruflardır ki, haftada en az 1 YTL bu hesaba para yatırmak zorundadırlar. İkincisi ise bu hesaplar dışında ailelerin bizzat biriktirdikleri diğer tasarruflardır.

Tablo 5.32 Katılımcıların Tasarruf Durumu

	Sıklık	% Görelî Sıklık
Var	34	32,7
Yok	70	67,3
Bilmiyor	0	0
Cevapsız	0	0
Toplam	104	100

Tasarrufların detayına bakarsak, Tablo 5.32’de acil durumlar için tasarrufu bulunan ve bulunmayan katılımcıların bilgisi görülebilmektedir. Tabloya göre katılımcıların sadece %32,7’si tasarrufa sahipken geriye kalan %67,3’lük katılımcı kitlesinin herhangi bir tasarrufu bulunmamaktadır. Bu tablo mikrokredi kullanıcıların %32,7’sinin artık geçimi dışında da tasarruf edebilirliğinin bir göstergesidir. Tasarruf hesabını açmak gerekirse, tasarruf hesabı Türkiye Grameen Mikrokredi Projesinde katılımcılardan mecburi olarak alınan cüzi bir tasarruf hesabıdır. Hesap, her hafta ödenen taksitler ile birlikte en az 1 YTL olmak üzere katılımcılardan alınan ve en erken 26 hafta sonra çekilebilen hesaptır. Aynen bir banka hesabında olduğu gibi tasarruflar mikrokredi merkezinde bulunan cari hesaplarda birikmektedir. Katılımcı eğer daha fazla tasarrufta bulunmak istiyorsa haftalık 1 YTL’den daha fazla tasarrufta bulunabilmektedir. Burada önemli olan nokta katılımcının her hafta ödeyeceği tasarruf miktarının haftadan haftaya değişmemesi ve sabit olmasıdır. En başta katılımcı tarafından taahhüt edilen haftalık tasarruf miktarının bir sene boyunca değiştirilmeden ödenmesi gerekmektedir. Bu zorunluluk mikrokredi kurumunun nakit akışını öngörebilmesi için gereklidir (Akgül, 2006).

Mikrokredi kurumu tasarruf hesabında çekilen meblağlar da dâhil olmak üzere 1 senede biriktirilen tasarruf miktarına bakacak olursak, bu soruya olumlu yanıt veren 47 kişiden %53,2’si bir senede toplam 50 YTL’den daha az tasarruf etmiştir. Katılımcıların %21,3’ü ise 50-100 YTL arası tasarrufta bulunmaktadır. 100-200 YTL arası tasarrufta bulunan katılımcıların oranı %17 olarak gerçekleşmiştir. 200 YTL ve üstü tasarrufta bulunanların oranı ise sadece %8,5 olarak gerçekleşmiştir. Bu tabloda 47 kişinin tasarruflarının meblağı yer almıştır. Ancak Tablo 5.32’de tasarruf edenlerin sayısı 34 olarak gerçekleşmiştir.

Tablo 5.33 Geçen Sene Harcananlarda Dâhil Olmak Üzere
Biriktirilen Tasarruf Miktarı

	Sıklık	% Görelî Sıklık	% Birikimli Sıklık
0-<50 YTL	25	24	24
50-<100 YTL	10	9,6	33,6
100-<200 YTL	8	7,7	41,3
200-<300 YTL	1	1	42,3
300-<400 YTL	1	1	43,3
>=400 YTL	2	1,9	45,2
Cevapsız	57	54,8	100
Toplam	104	100	100

Tablo 5.33’de sayının 47 çıkmasının sebebi geçen bir sene içerisinde, anket yapıldığı tarihte herhangi bir tasarrufları olmasa dahi, kullanılan tasarruflar da dâhil olmak üzere ne kadar para biriktirildiğini göstermesindendir. Burada 47 sayısı, katılımcıların %45,2’sinin sene içerisinde tasarruf etme potansiyeli olduğunu göstermektedir. Bu rakam 3 yıllık bir mikrokredi tecrübesi için son derece olumlu bir sonuçtur.

Tablo 5.34 Tasarruf Hesabı Hariç Birikimler

	Sıklık	% Görelî Sıklık
İyice Azaldı	4	3,8
Azaldı	5	4,8
Değişmedi	22	21,2
Arttı	13	12,5
İyice Arttı	2	1,9
Cevapsız	58	55,8
Toplam	104	100

Tablo 5.34 tasarruf hesabı hariç birikimlerin artması sorusuna verilen yanıtları içermektedir ve bir kontrol sorusu niteliğindedir. Tablo 5.34’e göre tasarruf hesabı hariç birikimi değişmeyen veya artan katılımcı sayısı 37 olarak gerçekleşmiştir. Bu sayı tasarrufunun olup olmadığı sorusuna olumlu cevap veren 34 kişiden 3 kişi daha fazladır. Kontrol sorusu neticesinde tasarruf yapan katılımcıların toplamda 35,6’lık bir oranda olduğunu söyleyebiliriz. Çünkü katılımcılar biriktirilen tasarrufun ne kadar olduğunu net olarak beyan edemeseler bile, tasarrufun artıp artmadığı veya azaldığı konusunda net yanıt verebilmektedirler. Ayrıca tasarruf edebilen katılımcıların yoksullar arasında bulunması, yoksulların tüm ihtiyaçlarını karşıladıktan sonra ellerinde bir miktar fazla paranın da kaldığını göstermektedir. Bu durum, yoksulların beyan ettikleri gelir

bilgisinin de sorgulanmasını gerektirmektedir. Çünkü beyan edilen gelirin çok düşük olduğu bir örnekleme tasarrufun bu boyutta olması düşündürücüdür.

5.8.1.6. Mikro kredi alma nedeni ve mikro kredinin harcanma yeri

Yoksulların mikro krediyi alma nedeni çok değişken olabilmektedir. Temel sebep geçimini sağlamak ve daha rahat bir hayat sürerek yoksulluktan kurtulmak olarak düşünülse bile katılımcılar mikro krediyi çok daha değişik sebeplere dayanarak alabilmektedirler. Bundan dolayı katılımcılara mikro kredi alma nedenlerinin en önemliden en önemsizine doğru sıralamaları söylenmiş ve alınan cevaplara göre Tablo 5.35 oluşturulmuştur. Tablo 5.35’de mikro kredi alma sebebine göre katılımcıların oransal olarak bilgileri yer almaktadır. Tabloda “0” ile gösterilen sayı ilgili sebebi önem sırasına koymamış olan katılımcıları gösterirken “1” ile gösterilen mikro kredi alma sebebi olarak 1. sırada ilgili sebebi gösteren katılımcıları ve sırasıyla “0” hariç her numara mikro kredi alma sebebinin önem derecesini göstermektedir. Tabloya göre analiz yaparsak, mikro kredi almak için en önemli sebep olarak daha iyi beslenebilmeyi beyan eden katılımcıların oranı %2,9 olarak gerçekleşirken, 2. sırada daha iyi beslenebilmeyi beyan eden katılımcıların oranı %7,7 olarak gerçekleşmiştir. Asıl çoğunluk %21,2’lik oran ile 3. sırada daha iyi beslenebilmeyi beyan eden katılımcılar oluşturmuştur. Katılımcıların %51’i ise daha iyi beslenebilmeyi önem sırasına koymamışlardır, yani %51 oranında katılımcı için daha iyi beslenebilmek, mikro kredi almak için bir gerekçe değildir.

Geçimini temin etmek için mikro kredi alan katılımcıların bilgisine bakarsak, katılımcıların %8,7’si mikro krediyi geçimini temin etmek için almadığını söylemiştir. Ancak mikro kredi alma sebebi 2. ve 3. sırada geçimini temin etmek olan katılımcıların oranı sırası ile %20,2 ve % 57,7, toplamda %77,9 olarak gerçekleşmiştir. Bu oran aslında mikro kredinin alınma sebeplerinden 2. ve 3. öncelikli olarak en büyüğünün geçimini temin etmek olduğunu, fakat birinci sıradaki sebebin yine de büyük oranda başka bir sebep olduğunu göstermektedir.

Yeni bir iş kurmak için mikro kredi alan katılımcıların bilgisine bakacak olursak mikro kredi alan katılımcıların %22,1’i birinci sebep olarak yeni bir iş kurmak için mikro kredi almışlardır. Ayrıca katılımcıların %69,2’si yeni bir iş kurmayı mikro kredi

almanın sebepleri arasında görmemiştir. Bu tablo katılımcıların büyük oranda mikrokredi alarak yeni bir iş kurma amacıyla olmadığını, mikrokrediyi öncelikli olarak daha farklı bir amaç için aldığını göstermektedir. Mikrokredi alarak yeni bir iş kuran katılımcı sayısı da tablodaki bilgilere dayanarak toplam katılımcıların %30,8'inden fazla değildir. Bu durum yoksulun yoksuluna ulaşmayı kendisine hedef olarak gösteren mikrokredi kurumunun yeni iş kuran katılımcıları değil de, kendisine ödemesini aksatmayacak olan ve az da olsa düzenli bir gelire sahip olan, fakat resmi bankacılık sistemine ulaşımı sınırlı olan ve bir işi olan katılımcıları finanse ettiğini göstermektedir.

Mevcut işini büyütmek için öncelikli sebep olarak mikrokredi alan katılımcıların bilgilerine bakacak olursak, katılımcıların %48,1'i mikrokrediyi mevcut işlerini büyütmek için almaktadırlar. 2. ve 3.sebep olarak mikrokredi alan toplam %8,6 lık kesimi de katarsak katılımcıların %56,9'u mevcut işlerini büyütmek için mikrokredi almaktadırlar. Yani, mikrokrediyi en büyük talep mevcut işlerini büyütmek isteyen katılımcılardan gelmektedir. Diyarbakır'da yaşayan yoksul ailelerin esasında yaptıkları işi büyütmek için finansman bulma sorunları olduğu ve bu sorunu da kısmen mikrokredi kullanarak aştıkları yorumunu yapabiliriz.

Tablo 5.35 Mikrokredi Alma Nedenleri (%)

Öncelik Sırası	Daha iyi beslenebilmek	Geçimini Temin etmek	Yeni bir iş kurmak	Mevcut işi büyütmek	Çocukların eğitimi	Daha rahat yaşamak
1	2,9	20,2	22,1	48,1	1,0	4,8
2	7,7	57,7	5,8	6,7	10,6	11,5
3	21,2	10,6	1,9	1,9	16,3	41,3
4	9,6	2,9	1,0	0,0	13,5	12,5
5	7,7	0,0	0,0	0,0	3,8	1
Toplam	49,0	91,3	30,8	56,7	45,2	71,2
Öncelikte olmayan	51	8,7	69,2	43,3	54,8	28,8
Genel Toplam	100	100	100	100	100	100

Öncelikli sebep olarak çocukların daha iyi bir eğitim alması için mikrokredi alan katılımcıların bilgilerine bakarsak, sadece bir katılımcı çocuğuna daha iyi bir eğitim verebilmek için mikrokredi alarak gelirini artırmak istemiştir. Mikrokredi alanların birinci sebep olarak mikrokredi almalarında çocukların eğitimi oransal olarak önemsiz

bir yer tutsa da (%1), ikinci sebep olarak alanların oranı %10,6, üçüncü sebep olarak alanların oranı %16,3, dördüncü sebep olarak alanların oranı %13,5 olarak gerçekleşmiştir. Yani aileler temel öncelik olarak mevcut işlerini büyütme, yeni bir iş kurma ve geçimini temin etmeyi öncelerlerken, esasında zihinlerinin arka planında çocukların eğitimine de önem vermektedirler.

Öncelikli sebep olarak daha rahat yaşamayı belirten katılımcıların bu sebebi hangi öncelik sırasında gördüklerinin bilgisine bakarsak, katılımcıların sadece %4,8'i birinci sebep olarak daha rahat yaşamayı önceleyerek mikrokredi almışlardır. Ancak ikinci, üçüncü dördüncü ve beşinci sebep olarak daha rahat yaşamayı önceleyen katılımcılarının toplamda oranı %66,3 olarak gerçekleşmiştir. Yani katılımcılar temel sebep olarak yeni bir iş kurmak ve mevcut işlerini büyütmeyi amaçlıyorlarsa da bu amaçlarını takiben daha rahat yaşamayı öncelemektedirler.

Tablo 5.35'e topluca bakacak olursak, 1. öncelik olarak mikrokrediyi almış olan katılımcıların oranının en yüksek oranda mevcut işlerini büyütme isteyen katılımcılarda olduğunu görmekteyiz. İlk sebep olarak yeni bir iş kurmak isteyen katılımcıların oranı ancak %22,1'de kalmıştır. Bu ise mikrokredi alan katılımcıların büyük kısmının mevcut işlerini finanse etmek için bu yola başvurduğunu, mikrokredi alarak yeni bir iş kuran katılımcıların oranının düşük olduğunu göstermektedir. Katılımcıların %20,2'si temel sebep olarak geçimlerini temin etmek için mikrokrediyi aldıklarını beyan etmişlerdir. Ancak ilk 5 sebep arasında geçim temini toplamda %91,3 oranında gerçekleşmiştir ve geçim teminini mikrokrediyi alma sebebi arasında hiç göstermeyen sadece %8,7 oranında bir mikrokredi katılımcısı vardır. Bu durum %8,7 oranında katılımcının aslında geçim temini gibi bir kaygı olmadığı halde mikrokredi aldığını göstermektedir ki bu düşük oran mikrokreditinin amacına hizmet ederek yoksullara verildiğinin bir göstergesidir. Geçimini temin etmek mikrokredi almanın temel sebebi olmasa bile yeni bir iş kurmak ve mevcut işi büyütmenin neticesinde esas sebep olarak karşımızda durmaktadır.

Toplamda bakacak olursak mikrokredi almanın sebepleri arasında en büyük oranda geçimini temin etmek sebebini daha rahat yaşamak sebebi takip etmektedir. Daha rahat yaşamak bu anlamda geçimini teminden sonra asıl amaç olarak karşımızda durmaktadır.

Bu sonuca aynı zamanda geçimini temin etmeyi 2. sebep olarak gösteren katılımcıların oranı ve daha rahat yaşamayı 3. sebep olarak gösteren katılımcıların oranına bakarak da görebiliriz. Geçimini temin etmeyi 2 sebep olarak beyan eden katılımcıların oranı %57,7 iken, daha rahat yaşamayı 3. sebep olarak beyan eden katılımcıların oranı %41,3 olmuştur. Yani katılımcılar öncelikle geçim teminini, daha sonra ise daha rahat yaşamayı mikrokredi alarak öncelemektedir.

Tablo 5.36 Alınan Mikrokredinin İş Kurmak Haricinde Harcanan Bölümü

	Göz.	En Küçük	En Büyük	Ort.	Std. Sapma
Alınan Kredi	104	200	2.940	643	371
Yiyecek için harcanan miktar	10	25	300	151	101
Acil durumlar veya geri ödemek için tutulan para	9	25	400	181	129
Giyecek ve ev eşyasına harcanan rakam	7	75	300	170	97
Çocukların okul masrafları için tutulan para	4	50	250	125	96
Eşinize veya başka birisine borç verilen para	3	20	250	97	133
Sağlık harcamaları için tutulan para	2	100	500	300	283
Diğer tutulan para	1	140	140	140	
Cenaze hizmetleri için tutuluna para	0				
Evlilik hizmetleri için tutulan para	0				
Ev yapımı için tutulan para	0				

Katılımcılar iş kurmak veya mevcut işlerini büyütmek için yatırım amacı ile aldıkları mikrokrediyi tamamen bu amaca yönelik harcamamışlar ve aldıkları miktarın bir kısmını farklı amaçlar için ya ellerinde bekletmişler veya harcamışlardır. Tablo 5.36 bu noktada alınan kredinin ne amaçla kullanıldığı veya harcandığını göstermektedir. Tablo 5.36'ya göre 10 katılımcı aldığı kredinin bir kısmını yiyecek ve içeceğe direkt olarak ayırmıştır. Ortalama 151 YTL yiyecek ve içeceğe ayrılmış ve maksimum ayrılan rakam 300 YTL olmuştur. Yatırım için alınan paranın yiyeceğe ayrılması bu ailelerin zor durumda olduğunu ve ellerindeki son umudu da zorunlu ihtiyaçlarına harcadığını göstermektedir. Bu yoksullar için ilk etapta krediden ziyade yoksulluk yangınına söndürücü bir yardım verilebilir. Ancak mikrokredi yoksulluktan kurtarılmaları ve kurtuluşun sürekli olması bakımından gereklidir. Ancak burada daha önemli olan bir sonuç daha vardır. Yatırıma gitmeyen kredi ile işe başlayan yoksullar ellerindeki para ile acil ihtiyaçlarını karşıladıktan sonra ödeme işten gelir elde edemeyip de düzenli nakit akışını

sağlayamazlarsa, geri ödemede temerrütte düşebilirler ve bu noktada TGMP tarafından önlem alınması gerekmektedir.

9 katılımcı Tablo 5.36'e göre aldıkları kredinin bir bölümünü yatırıma dönüştürmeyip acil durumlar ve kredi geri ödemesi için ellerinde tutmuşlardır. Bu durum, Siebel H.,veTorres D'nin (Siebel ve Torres, 2000) yaptığı araştırmayı ve mikrokrediye eleştirilerini haklı çıkarmıştır. Mikrokrediye eleştiriler bölümünde de değinildiği üzere, mikrokredi taksitlerinin kredi verilişinden hemen 1 hafta sonra geri ödemesinin başlaması bazı katılımcıları tedirgin etmiş ve tüm krediyi yatırıma dönüştürmeyerek bir kısmını atıl bir şekilde ellerinde tutmuşlardır. Diyarbakır örneğinde de görüldüğü üzere 9 katılımcı elinde bu sebeple bir miktar krediyi tutmuştur. 9 katılımcının ortalama tuttuğu rakam 181 YTL olurken, en fazla para tutan katılımcı 400 YTL para tutmuştur.

Tablo 5.36'in diğer sonuçlarına bakarsak, 7 katılımcı giyecek alımı için, 4 katılımcı çocuklarının eğitimi için, 3 katılımcı eşine veya bir başkasına borç vermek için, 2'si sağlık hizmetleri için ve 1'i diğer harcamalar için elinde para tutmuştur. Toplamda aynı anda birkaç durum için mikrokrediyi harcayan veya tutan katılımcıları da düşersek toplamda 20 katılımcı aldığı mikrokrediyi yatırıma tam olarak dönüştürememiştir.

Ayrıca katılımcılar aldıkları mikrokrediyi sadece kendileri işletmemişler, genellikle kocalarına veya erkek çocuklarına bu parayı vererek taksitlerini buradan elde ettikleri gelirle ödemeyi tercih etmişlerdir. 29 katılımcı (%27,9) aldıkları krediyi kocalarına veya erkek çocuklarına vererek değerlendirirken, 75 katılımcı (%72,1) aldıkları kredi ile kendileri çalışarak gelir elde etmektedirler.

5.8.1.7. Tanımlayıcı istatistik sonuçları

Tanımlayıcı istatistikler bölümünde Türkiye Grameen Mikrokredi Projesine başvurmuş yoksul halkın bir profili çıkartılmaya çalışılmıştır. Bu bölümde hem mikrokredi katılımcılarının genel yapıları hem de programın uygulandığı yörenin özellikleri anlatılarak mikrokredi programının hangi koşullarda uygulandığı anlatılmak istenmiştir.

Bu bağlamda katılımcıların Türkiye Grameen Mikrokredi Projesine üye oldukları tarih, katılımcı yaşı, medeni durum, okuma yazma ve eğitim seviyesi, katılımcıların göçmen olup olmadığı bilgisi, mikrokrediyi öncelikli olarak alma sebebi bilgisi, oturulan ev

bilgisi, elektrik, su, kullanılan yakıt, sofrada yemek yenilen ortalama kişi sayısı, çocukların eğitim seviyesi, tasarruuf ve sağlık bilgisi, ev eşyası ve beslenme bilgisi hakkında tanımlayıcı bilgileri içeren istatistikler sunulmuştur.

Sunulan bilgiler bir sonraki aşamada mikrokredi projesinin başarı kriterlerinin ve bilimsel sonuçların açıklanacağı bölümün anlaşılmasında ön bilgi işlevi görecektir. Tanımlayıcı istatistikler bölümü doğru anlaşıldığı zaman tezin temel sonuçlarının sunulacağı bir sonraki bölümde okurun konuya daha hâkim olarak okumasını yapacağı düşünülmektedir.

5.9. Mikrokredi Başarısının Değerlendirilmesi

Mikrokredi programlarının başarı kriterlerini ölçmek için literatürde mevcut olan farklı ölçme yöntemleri bulunmaktadır. Bu yöntemlerin bir kısmı, mikrokredi kurumunun finansal olarak sürdürülebilirlik ve kendi kendine yeterliliğini ölçerken (Nieto, 2005), bir kısmı da mikrokredi alan yoksulların hayatında meydana gelen değişiklikleri ölçmektedir (Navajas ve diğ., 2000)¹¹. Bu uygulamalar mikrokredi kurumunun finansal yeterliliğini ölçen çalışmalar, finansal rasyolar ve mikrokredi kurumunu ilgilendiren kalite ölçütleri ile değerlendirmede bulunurken, yoksulların hayatında meydana gelen değişiklikleri ölçen çalışmalar ise yoksulların ekonomik olarak yaşama koşullarındaki iyileşme, eğitim, sağlık, sosyal olanaklara ulaşım noktasındaki değişmeyi vs. ölçmektedir.

Burada yapılacak olan çalışmada büyük oranda yoksulların hayatında meydana gelen değişimleri ölçen ve nispeten de mikrokredi kurumunun başarısını ölçen bir çalışma olacaktır. Bu noktada referans olarak alacağımız makalelerden birisi Afrane'nin (Afrane, 2000) yapmış olduğu çalışmada belirlenen kriterlere göre, mikrokredi alıcıların hayatlarında meydana gelen değişimlerin etkisini ölçmek için geliştirdiği yöntem olacaktır. Bu yöntem gere, mikrokredinin başarısı nitel ve nicel kriterler ile ölçülebilmektedir (Afrane, 2000).

Nitel kriterler:

¹¹ Ayrıca mikrokredi kurumlarının iç başarısını ölçen daha kolay ve ölçme maliyeti düşük uygulamalar da bulunmaktadır. Bu uygulamalar, mikrokredinin gelişim trendini ölçüp, kurum personeli tarafından uygulanmakta ve maliyetli olmamaktadır (Reed & Cheston 2000).

- Ekonomik kriterler
- Sosyal olanaklara ulaşım
- Sosyal kriterler
- Ruhsal kriterler

olarak sınıflandırılmıştır. Bu kriterlerden ruhsal kriterler çalışmanın yapıldığı yörenin kendine has yapısına göre yapıldığı için bizim çalışmamızda dışarıda tutulmuştur.

Ruhsal kriterler haricinde kalan diğer kriterler ise çalışmamızın konusu dâhilindedir. Bu kriterlerin detayları ise (Afrane, 2000):

Ekonomik göstergeler

- İş fırsatlarındaki değişim
- İş çeşitliliğindeki değişim
- Hanehalkı ve bireysel varlıklardaki değişim
- İş ortamının kalitesindeki değişim
- İş yapma teknik ve yeteneğindeki değişim

Sosyal olanaklara ulaşım

- Ev şartlarındaki değişim
- Sağlık koşullarındaki değişim
- Gıda ve beslenmedeki değişim
- Eğitim olanaklarındaki değişim
- Su
- Tuvalet
- Okula gitmeyen çocuk
- Hastane

Sosyal kriterlerdeki değişim

- Aile ilişkilerindeki değişim
- Sosyal saygı ve kabul görülebilirlik
- Aileye ayrılan zamandaki değişim
- Sosyal aktivitelere katılım

Olarak özetlenebilir.

Nicel kriterler ise;

- Çalışan İşçi Sayısındaki değişim
- Kâr ve Cirodaki Değişim
- Kullanılan alet ve ekipmandaki değişim
- Pazar Fırsatlarındaki değişim

değişkenleri ile ölçülmektedir.

Nitel ve nicel değişkenlerden oluşan ortalama bir değişim oranı ile mikrokredi projesinin hangi noktana ne şiddette değişim yaptığı belirlenmektedir. Değişim oranı;

- %40'ından az ise mikrokredi uygulaması düşük etki vermiş
- %40-%60 arasında ise mikrokredi uygulaması normal etki vermiş
- %60-%100 arasında ise mikrokredi uygulaması yüksek etki vermiş

olarak literatürde uygulanmaktadır. Bu oranların tespit edildiği mikrokredi uygulamaları Türkiye örneğinde olduğu gibi 3 yıllık bir geçmişe sahip mikrokredi projeleridir. (Afrane, 2000). Ancak bu noktada, Chowdury'nin mikrokreditinin uygulanma süresi uzadıkça başarısının arttığına dair söylemi yerinde olacaktır (Chowdhury ve diğ, 2005). Türkiye Grameen Mikrokredi Projesi gerek Türkiye'deki ilk tecrübe olması gerekse kuruluşunun üzerinden 3 yıl geçmiş olması (anket yapılma tarihi itibari ile) nedeni ile yukardaki göstergelerden daha düşük etki göstermesi beklenebilir. Ayrıca Türkiye'nin refah bakımından diğer ülkelere göre iyi durumda olması da iyileşme açısından kıyasladığımız zaman Türkiye'deki iyileşmenin diğer ülkelere göre görece olarak daha düşük olmasını gerektirmektedir. Bir başka ifade ile Türkiye gerçekliği içerisinde göstergelerdeki iyileşme daha düşük oranda gerçekleşecektir.

Ayrıca, Afrane çalışmasında adı geçen kurumlardan SOMED ve SAT 3 yıllık kurumlar olmaları sebebiyle, Temmuz 2003 yılında kurulan ve Temmuz 2006 yılında anket gerçekleştirdiğimiz Türkiye Grameen Mikrokredi Projesi ile benzerliğe sahiptir. Ancak bu oranların bir kriter olarak tespit edildiği mikrokredi kuruluşları daha önceden mikrokredi konusunda tecrübe sahibi olan kurumların desteği ve kadrosu ile ilgili bölgelere kurulmuş olan mikrokredi kuruluşlarıdır. Örneğin, değişim oranlarının bu şekli ile uygulandığı mikrokredi kuruluşlarından Güney Afrika'da SOMED ve Gana'da SAT, ABD Chicago merkezli ve 40 ülkede mikrokredi kurumlarını finanse eden tecrübeli bir kurum olan "Opportunity International"ın partneri olarak hizmet veren kurumlardır. Bu

anlamda bu gibi köklü kurumların desteklediği mikrokredi projelerinde değişim etkilerinin yüksek olması beklenecektir.

Tablo 5.37 Diyarbakır Mikrokredi Projesi Başarı Göstergeleri

GÖSTERGELER	Negatif Değişim (kişi)	Değişim Yok (kişi)	Pozitif Değişim (kişi)	Negatif Değişim %	Değişim Yok %	Pozitif Değişim %
Ekonomik Göstergeler (nitel)						
İş Fırsatlarındaki değişim	29	41	23	31,2	44,1	24,7
İş çeşitliliğindeki değişim	0	77	27	0,0	74,0	26,0
Hanehalkı ve bireysel varlıklardaki değişim	6	39	41	7,0	45,3	47,7
İş ortamının kalitesindeki değişim	0	88	16	0,0	84,6	15,4
İş yapma teknik ve yeteneğindeki değişim	0	60	44	0,0	57,7	42,3
Ortalama	7	61	30,2	7,6	61,2	31,2
Sosyal Olanaklara Ulaşım (nitel)						
Ev Şartlarındaki Değişim	0	69	35	0,0	66,3	33,7
Sağlık Koşullarındaki değişim	3	90	10	2,9	87,4	9,7
Gıda ve Beslenmedeki değişim	5	76	23	4,8	73,1	22,1
Eğitim olanaklarındaki değişim	1	57	21	1,3	72,2	26,6
Ortalama	2,25	73	22,25	2,2	74,7	23,0
Sosyal Kriterlerdeki Değişim (nitel)						
Aile ilişkilerindeki değişim	1	55	47	1,0	53,4	45,6
Sosyal saygı ve kabul görülebilirlik	2	82	18	2,0	80,4	17,6
Aileye ayrılan zamandaki değişim	9	81	14	8,7	77,9	13,5
Sosyal Aktivitelere katılım	3	87	14	2,9	83,7	13,5
Ortalama	3,75	76,25	23,25	3,6	73,8	22,6
Ekonomik Göstergeler (Nicel)						
Çalışan İşçi Sayısındaki değişim	2	81	13	2,1	84,4	13,5
Kâr ve Cirodaki Değişim	1	22	81	1,0	21,2	77,9
Kullanılan alet ve ekipmandaki değişim	0	93	11	0,0	89,4	10,6
Pazar Fırsatlarındaki değişim	0	86	18	0,0	82,7	17,3
Ortalama	0,75	70,5	30,75	0,8	69,4	29,8
Sosyal Olanaklara Ulaşım (Nicel)	YOK		VAR			
Su	1		103	1,0		99,0
Tuvalet	5		99	4,8		95,2
Okula gitmeyen çocuk	29		75	27,9		72,1
Hastane	13		91	12,5		87,5
Ortalama	12		92	11,5		88,5

Daha önemli olan bir mevzu, değişim oranlarının bu şekli ile bir başarı kriteri olarak belirlendiği Gana ve Güney Afrika'nın 3. dünya ülkelerinden olması ve yoksul halkın

çok fazla bulunduğu ülkeler olmasıdır. Yoksulluğun şiddetinin daha fazla olduğu yörelerde mikrokredinin gösterdiği etkinin de görece olarak daha fazla olması beklenecektir. Çünkü hiçbir hayat standardı olmayan insanları düşük bir standartta çıkartmak başarı kriterlerinin değişim oranını fazlaca yerinden oynatırken, belirli bir standartta yaşayan insanları o standartın üzerine çıkartmak daha düşük oranlı etkide bulunacaktır.

Tablo 5.37, Türkiye Grameen Mikrokredi Projesi başarı kriterlerini göstermektedir. Kriterler nitel ve nicel kriterler olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Kriterlerin nitel veya nicel olma durumu her bir kriterin sağında parantez içerisinde yazılmıştır. Tablo 5.37 şimdi detaylıca ve başlıklar halinde incelenecektir.

5.9.1. Kalitatif kriterler

5.9.1.1. Ekonomik göstergeler (nitel)

Nitel kriterlerden ekonomik kriterler, iş fırsatlarındaki değişim, iş çeşitliliğindeki değişim, hanehalkı ve bireysel varlıklardaki değişim, iş ortamının kalitesindeki değişim, iş yapma teknik ve yeteneğindeki değişim kriterlerinin toplamı ile ölçülmektedir. İş fırsatlarındaki değişim pozitif, negatif ve değişimin olmaması üzerine üçe ayrılmaktadır. İş fırsatlarındaki pozitif değişim aldığı mikrokredi ile yeni bir iş kuran katılımcıların oranını göstermektedir. İş fırsatlarında değişimin olmadığı durum, aldığı mikrokredi ile ek bir iş yapmayan ve mevcut işini büyüten katılımcıların oranını göstermektedir. İş fırsatlarındaki negatif değişim ise aldığı mikrokredi ile hiçbir iş yapmayan ve aldığı krediyi kocası veya oğluna veren katılımcıları göstermektedir. Rakamlara göre iş fırsatlarındaki pozitif değişim %24,7 olarak gerçekleşirken, değişimin olmadığı durumun oranı %44,1 olarak gerçekleşmiştir. İş fırsatlarındaki negatif değişim ise %31,2 ile yüksek bir seviyede seyretmektedir. İş fırsatlarında pozitif değişimin oranının oranlar içerisinde en düşük orana sahip olması ve %40'ın altında bir oranda bulunması, bu noktada mikrokredi projesinin etkisinin düşük olduğunu göstermektedir.

İş fırsatlarındaki değişimin anlamlı bir değişim olup olmadığını non parametrik bir test olan Wilcoxon Eşlenik Çift Testi ile mikrokredi öncesi durumda değişimin olmadığı ve

mikrokredi sonrası değişim olduğu varsayımı ile sınayacak olursak hipotezlerimiz şu şekilde olacaktır.

H0: Mikrokredi sonrası iş fırsatlarındaki değişimde herhangi bir değişim yoktur

H1: Mikrokredi sonrası iş fırsatlarında değişim vardır.

Mikrokredi öncesi değişimin olmadığı durumu “2”, mikrokredi sonrası negatif değişimi “1”, pozitif değişimi “3” ile gösterecek olursak, eşlenik çift örneklem testi ile ancak H0 hipotezi %40 anlamlılık derecesinde red edilebilmektedir. %5 anlamlılık seviyesinde ise H0 red edilemez. Aynı şekilde Tablo 5.38’de de görülebileceği gibi H0 hipotezi red edilmektedir. Yani mikrokredi sonrası iş fırsatlarında bir değişim yoktur.

Tablo 5.38 Nitel Ekonomik Kriterlerdeki Değişimi Gösterir
Wilcoxon Eşlenik Çift Testleri

Test	Z	Anlamlılık (Çift Kuyruk)
M. S İş Fırsatları–M.Ö. İş fırsatları	0,832	0,405
M. S İş Çeşitliliği–M.Ö. İş Çeşitliliği	5,196	0,000
M. S Hanehalkı Varlıkları–M.Ö. Hanehalkı Varlıkları	5,105	0,000
M. S iş ortamının kalitesi–M.Ö. iş ortamının Kalitesi	4,000	0,000
M. S İş Yapma Teknik ve Yeteneği–M.Ö. İş Yapma Teknik ve Yeteneği	6,633	0,000

İş çeşitliliğindeki pozitif değişim, yeni bir işe girişen veya mevcut işini büyütmek için yeni bir ürün ekleyen katılımcıları göstermektedir. İş çeşitliliğindeki değişimin olmadığı durum ise yeni bir işe girişmeyen veya yeni bir ürün eklemeyen katılımcıların toplamdaki oranıdır. İş fırsatlarında negatif değişim ise mevcut işi biten veya sattığı ürün sayısını azaltan katılımcıları göstermektedir. Tablo 5.37’ye göre iş fırsatlarında pozitif değişim yaşayan katılımcıların oranı %26 iken iş fırsatlarında değişim yaşamayan katılımcıların oranı %74 olarak gerçekleşmiştir. %26’lık oran mikrokredinin bu alanda da düşük etkili olduğunu göstermektedir. İş çeşitliliğindeki değişimin anlamlı olup olmadığını test etmek istersek, Wilcoxon Eşlenik-Çift Testini kullanabiliriz. Hipotelerimiz bu noktada şöyle olacaktır:

H0: Mikrokredi sonrası iş çeşitliliğinde değişim yoktur.

H1: Mikrokredi sonrası iş çeşitliliğinde değişim vardır.

Tablo 5.38'e bakarsak H0 hipotezi %5 anlamlılık düzeyinde red edilmektedir ve mikrokredi sonrası iş çeşitliliğinde anlamlı bir değişim olmuştur.

Hanehalkı ve bireysel varlıklardaki pozitif değişim, mikrokrediye başladıktan sonra evine en az bir eşya alan veya tasarruf miktarı artan katılımcıları göstermektedir. Değişimin olmadığı durumda ise evindeki eşyası değişmeyen ve tasarruf miktarları değişmeyen veya hiç tasarrufu olmayan katılımcılar ölçülmektedir. Negatif değişimde ise tasarruf miktarları azalmış ve evine mikrokrediden sonra yeni bir eşya almayan katılımcılar dâhildir. Hanehalkı ve bireysel varlıklardaki pozitif değişim %47,7 seviyesinde gerçekleşmiştir. Bu seviye mikrokreditinin hanehalkı ve bireysel varlıklarda orta dereceye çok yakın etkisi olduğunu göstermektedir. Hanehalkı ve bireysel varlıklardaki değişimin olmadığı katılımcıların oranı %45,3'dir. Bireysel ve hanehalkı varlıklarında azalış görünen katılımcıların oranı ise %7,0 olarak gerçekleşmiştir.

Hanehalkı ve bireysel varlıklarda pozitif değişimin anlamlı bir değişim olup olmadığını ölçmek için non parametrik bir test olan eşlenik çift örneklem testini uygulayacak olursak hipotezlerimiz şu şekilde olacaktır:

H0: Mikrokredi sonrası hanehalkı ve bireysel varlıklarda değişim meydana gelmemiştir.

H1: Mikrokredi sonrası hanehalkı ve bireysel varlıklarda değişim meydana gelmiştir

Tablo 5.38'deki verilere bakarsak, mikrokredi sonrası hanehalkı varlıkları mikrokredi öncesi hanehalkı varlıklarına göre %5 anlamlılık derecesinde değişim olmuştur ve H0 hipotezi red edilir.

İş ortamının kalitesindeki pozitif değişim, mikrokredi sonrası dükkan veya tezgahına yatırım yapan, yeni bir ulaşım aracı alan, yeni alet ve ekipman alarak yaptığı işi kolaylaştıran katılımcılar yer almaktadır. Tabloya göre iş ortamının kalitesinde pozitif değişim olan %15,4'lük bir katılımcı kitlesi vardır. İş ortamının kalitesinde değişim olmayan katılımcıların oranı ise %86,4'tür. İş ortamının kalitesinde negatif değişim olan katılımcı ise yoktur. Bu oranlara göre mikrokredi iş ortamının kalitesinin değiştirilmesinde düşük etkilidir diyebiliriz. Ancak iş ortamının kalitesinde meydana gelen değişimin anlamlılığını sınamak gerekirse, hipotezlerimiz şunlar olacaktır:

H0: Mikrokredi sonrası iş ortamının kalitesinde değişim olmamıştır.

H1: Mikrokredi sonrası iş ortamının kalitesinde değişim olmuştur

Tablo 5.38'e göre iş ortamının kalitesindeki değişimin %5 anlamlılık derecesinde anlamlı olduğunu ve H0 hipotezinin red edildiğini söyleyebiliriz. Bu durum, esasında literatüre göre (Afrane, 2000) düşük etkili olan iş ortamının kalitesindeki değişimin literatüre göre (Afrane, 2000) düşük etkili bir değişim olmasına rağmen aynı zamanda anlamlı bir değişim olduğunu da göstermektedir.

İş yapma teknik ve yeteneğindeki pozitif değişim, mikrokredi aldıktan sonra ürünün kalitesini ve talep edilirliğini artırmak, daha fazla sermaye ile toptan alım satım yapıp kârı artırmak, pazarlama alanını genişleterek ürünü farklı kanallarda pazarlamak, büyük veya küçük yeni aletler alarak işi kolaylaştırmak eylemlerinden herhangi birisini veya birkaçını yapmış olan katılımcıların oranıdır. Tabloya göre katılımcıların %42,3'ü iş yapma teknik ve yeteneğini geliştirirken, %57,7'si geliştirmemiştir. Pozitif değişim oranı mikrokredini iş yapma teknik ve yeteneğinde orta ölçekli etkide bulunduğunu göstermiştir. Mikrokredinin en ciddi etkide bulunduğu sahalardan birisi de iş yapma teknik ve yeteneğindeki değişim olmuştur yorumunu yapabiliriz.

İş yapma teknik ve yeteneğindeki değişimin anlamlı bir değişim olup olmadığını sınavacak olursak hipotezlerimiz şunlar olacaktır:

H0: Mikrokredi sonrası iş yapma teknik ve yeteneğindeki değişim olmamıştır.

H1: Mikrokredi sonrası iş yapma teknik ve yeteneğindeki değişim olmuştur

Tablo 5.38'e göre iş yapma teknik ve yeteneğindeki değişimin %5 anlamlılık derecesinde anlamlıdır ve H0 hipotezinin red edilmektedir. Bu durum, değişimin %40'ın üzerinde olduğu ve orta derecede pozitif etki gösteren iş yapma teknik ve yeteneğindeki değişimin aynı zamanda anlamlı bir değişim olduğunu da göstermektedir

Sonuç olarak mikrokredi sonrası nitel ekonomik göstergelerde ortalama olarak % 30,0 oranında pozitif değişim söz konusuysa, %62,6'luk kesimde nitel ekonomik göstergelerde herhangi bir değişim olmamıştır. %7,4'lük kesimde ise ortalama olarak negatif anlamda ekonomik değişim olmuştur. Ekonomik göstergelerdeki en büyük değişim hanehalkı ve bireysel varlıklardaki değişim ile iş yapma teknik ve yeteneğindeki değişimde sırasıyla %41,4 ve %42,3'lük oranlar ile meydana gelmiştir. En düşük

değişim ise iş ortamının kalitesindeki değişim göstergesi ile %15,4'lük oranda gerçekleşmiştir.

5.9.1.2. Sosyal olanaklara ulaşım (nitel)

Nitel olarak sosyal olanaklara ulaşım göstergesi dört göstergenin ortalamasından oluşmaktadır. Dört gösterge sırasıyla ev şartlarındaki değişim, sağlık koşullarındaki değişim, gıda ve beslenmedeki değişim, eğitim olanaklarındaki değişimdir.

Sağlık ve eğitim esasında tüm Türkiye’de devlet tarafından verilen bir hizmettir. Özellikle yörede yoksul halkın büyük kısmı yeşil kartlıdır. Ankete katılan katılımcıların %35,5’i yeşil kartlı olduğunu direkt olarak belirtirken, %38’i diğer sosyal güvencelerinin olduğunu belirtmiş ve 15 katılımcı da soruyu yanıtsız bırakmıştır. Tahminimizce büyük ihtimalle katılımcılardan bu soruya cevap vermeyenler de yeşil kartlıdır. Neticede katılımcıların %88,46’sı herhangi bir sosyal güvence ile korunmaktadır ve sağlık masrafları devlet tarafından ücretsiz olarak karşılanmaktadır. Böyle bir anakütle örnekleminde mikrokredinin sağlık koşullarında pozitif etkide bulunması fazlaca beklenmemelidir.

Ayrıca yörede yoksulların çocukları devlet okullarında eğitim görmektedirler ve eğitim masrafları da büyük oranda devlet tarafından karşılanmaktadır. Ancak, çocukların daha iyi bir eğitim alması ve daha yüksek okullarda okuması ailenin kazancı ve eğitimi ile ilgili bir unsur olduğundan mikrokredinin bu noktada etkisi anlamlıdır, fakat yine de etkinin çok büyük olmaması beklenmektedir.

Mikrokredinin sosyal olanaklara ulaşım noktasında etkisinin detaylarını açacak olursak, ev şartlarındaki pozitif değişim, mikrokredi sonrasında evine en az yeni bir ev eşyası alan veya evine yatırım yapan katılımcıların oranıdır. Tabloya göre katılımcıların %33,7’sinin ev şartlarında pozitif değişim meydana gelmiştir. Bu oran mikrokredinin ev şartlarındaki değişime orta derecede etkiye çok yakın bir seviyede etkide bulunduğunu göstermektedir. Ev şartlarında değişim olmayan kesim ise %66,3'lük orana karşılık gelmektedir. Ev şartlarında negatif değişim olan katılımcı ise yoktur.

Ev şartlarındaki değişimin anlamlı bir değişim olup olmadığını sınayacak olursak hipotezlerimiz şunlar olacaktır:

H0: Mikrokredi sonrası ev şartlarında değişim olmamıştır.

H1: Mikrokredi sonrası ev şartlarında değişim olmuştur

Tablo 5.39 Nitel Sosyal Olanaklara Ulaşım Kriterlerindeki Değişimi Gösterir Wilcoxon Eşlenik Çift Testleri

Test	Z	Anlamlılık (Çift Kuyruk)
M. S ev şartları–M.Ö. ev şartları	5,916	0,000
M. S sağlık koşulları–M.Ö sağlık koşulları	3,162	0,002
M. S gıda ve beslenme–M.Ö gıda ve beslenme	5,292	0,000
M. S eğitim olanaklarına ulaşma–M.Ö eğitim olanaklarına ulaşma	3,800	0,000

Tablo 5.39’a göre ev şartlarındaki değişimin %5 anlamlılık derecesinde anlamlıdır ve H0 hipotezi red edilmektedir. Bu durum, değişimin %40’ın altında olduğu ve düşük derecede pozitif etki gösteren ev şartlarındaki değişimin anlamlı bir değişim olduğunu da göstermektedir

Mikrokrediden sonra sağlık koşullarında pozitif değişim sadece %9,7’lik kesimde meydana gelmiştir. Bu oran düşük görünmesine karşın yukarıda yaptığımız açıklamaya göre yüksek bile sayılabilir.

Sağlık koşullarındaki değişimin anlamlı bir değişim olup olmadığını sınavacak olursak hipotezlerimiz şunlar olacaktır:

H0: Mikrokredi sonrası sağlık koşullarında değişim olmamıştır.

H1: Mikrokredi sonrası sağlık koşullarında değişim olmuştur

Tablo 5.39’a göre sağlık koşullarındaki değişimin %5 anlamlılık derecesinde anlamlıdır ve H0 hipotezi red edilmektedir. Bu durum, pozitif değişimin %9,7’in olduğu ve düşük derecede pozitif etki gösteren sağlık koşullarındaki değişimin anlamlı bir değişim olduğunu göstermektedir

Herhangi bir sağlık güvencesi olmayan kesimin sağlık koşullarındaki değişime bakacak olursak, Tablo 5.40 bu noktada bize ışık tutacaktır.

Tablo 5.40’a göre herhangi bir sosyal güvencesi olmamasına rağmen işten veya mikrokrediden elde ettiği gelir ile sağlık harcaması yapan ailelerin sağlık koşullarında pozitif bir değişim görülmektedir. İşten elde ettiği gelir ile sağlık koşullarında pozitif

değişim olan aile %28,5 iken mikrokrediden elde ettiği gelir ile sağlık masrafını karşılayan katılımcıların sağlık koşullarındaki pozitif değişim oranı %60'a varmıştır. Toplamda herhangi bir sağlık güvencesi olmayan ailelerin sağlık koşullarındaki değişimine bakarsak, %41,6'lık oranda pozitif değişim olurken, %58,3'lük oranda değişimin olmadığı görülebilir. Bu oran mikrokredinin sağlık koşullarında orta derecede etki ettiğini göstermektedir.

Tablo 5.40 Sağlık Güvencesine Göre Sağlık Koşullarındaki Değişim

	Mikrokredi sonrası sağlık koşullarındaki değişim					
	Olumlu değişim		Olumsuz değişim		Değişim yok	
Tıbbi Bakım İçin Finansman	%	Kişi	%	Kişi	%	Kişi
İşten elde edilen gelir	28,5	2	0,0	0	71,4	5
Mikrokrediden elde edilen gelir	60,0	3	0,0	0	40,0	2
Yeşil Kart	8,1	3	5,4	2	86,4	32
Diğer Güvence	5,0	2	0,0	0	95,0	38
Cevapsız	0,0	0	6,7	1	93,3	14

Gıda ve beslenmedeki değişim, mikrokredinin en önemli etkilerinden birisidir. Tabloya göre gıda ve beslenmelerinde pozitif değişim olan katılımcılar %22,1'lik bir orana sahipken, değişim olmayan katılımcılar %73,1'lik orana sahip ve negatif değişim olan katılımcılar %4,8'lik bir orana sahiptir.

Gıda ve beslenmedeki değişimin anlamlı bir değişim olup olmadığını sınavacak olursak hipotezlerimiz şunlar olacaktır:

H0: Mikrokredi sonrası gıda ve beslenmede değişim olmamıştır.

H1: Mikrokredi sonrası gıda ve beslenmede değişim olmuştur

Tablo 5.39'a göre, gıda ve beslenmedeki değişimin %5 anlamlılık derecesinde anlamlıdır ve H0 hipotezi red edilmektedir. Bu durum literatüre göre (Afrane, 2000) düşük derecede pozitif etki gösteren gıda ve beslenmede değişimin anlamlı bir değişim olduğunu göstermektedir

Gıda ve beslenme koşullarındaki değişimin düşük etkili olması mikrokredinin bu noktada etkisinin düşük olduğunu veya mikrokrediden de önce katılımcıların düzenli beslenirken, mikrokredi sonrası beslenme durumlarında daha fazla iyileşmenin mümkün olmadığını göstermektedir. Bu tablodan emin olabilmek için, mikrokredi alma sebeplerine bakabiliriz.

Katılımcıların mikrokredi alma sebeplerini gösterir tabloyu inceleyecek olursak, daha iyi beslenebilmek için mikrokredi alan katılımcıların oranının hem çok düşük olduğunu, hem de ilk sırada daha iyi beslenebilmeyi önceleyen katılımcıların oranının sadece %2,9 olduğunu görmekteyiz. Ayrıca katılımcıların %50'si daha iyi beslenebilmeyi mikrokredi almanın sebepleri arasında göstermemektedir. Bu durumda daha iyi beslenebilmenin önemsiz olduğu bir anakütlede mikrokreditin katılımcılarına daha iyi beslenebilme noktasında yüksek derecede etki göstermesi beklenemez. Neticede %22,1'lik bir pozitif değişim oranı mikrokreditin bu tabloda yüksek derecede etki gösterdiğinin işaretidir. Bu sonucu analiz edebilmek için daha iyi beslenebilmeyi önceliğine koyan katılımcıların arasında mikrokreditin beslenme durumundaki etkisini ölçecek olursak:

Tablo 5.41 Daha İyi Beslenebilmeyi Önceleyen Katılımcıların Beslenme Durumlarındaki Değişim

	Beslenme durumundaki değişim							
	Pozitif		Değişim Yok		Negatif			
Daha iyi beslenebilmek önceliği	Kişi	Oran (%)	Kişi	Oran (%)	Kişi	Oran (%)		
1	1	33,3	0	0	2	66,6		
2	0	0	8	100	0	0		
3	4	18,2	16	72,7	2	9,1		
4	3	30	7	70	0	0		
5	4	50	4	50	0	0		
Toplam	12	23,52	35	67,3	4	7,6		

Tablo 5.41'e göre, daha iyi beslenebilmeyi önceleyerek mikrokredi alan katılımcıların beslenme durumlarında %23,5'lik pozitif değişim olmuştur. Bu durum mikrokreditin gıda ve beslenme noktasında düşük etkili olduğunu göstermektedir.

Eğitim olanaklarındaki değişim, mikrokredi sonrası çocukların eğitimi için harcanan paradaki değişim, mikrokredi için alınan paranın çocukların eğitimi için harcanıp harcanmadığı ve mikrokredi sonrası eğitim faaliyetleri ve seminerlere katılım sorularına yanıt veren katılımcıların bilgisi ile ölçülmektedir. Mikrokredi sonrası çocukların eğitimi için harcanan parada artış olan veya mikrokredi için aldıkları parayı çocukların eğitimi için harcayan veya eğitim faaliyetleri ve seminerlere katılımları artan aileler eğitim olanaklarında pozitif değişim olan aileler olmuştur. Bu veri ile bakıldığı zaman eğitim olanaklarında pozitif değişim olan ailelerin toplama oranı %26,6 olarak gerçekleşmiştir. Eğitim olanaklarında değişim olmayan aileler, herhangi bir şekilde mikrokredi sonrası çocukların eğitimi için harcanan parada artış olmayan, mikrokredi için aldıkları parayı

çocukların eğitimi için harcamayan ve eğitim faaliyetleri ve seminerlere katılımları değişmeyen aileleri göstermektedir. Bu ailelerin toplama oranı ise %72,2 olarak gerçekleşmiştir. Mikrokredi sonrası çocukların eğitimi için harcanan parada azalış olan ve eğitim faaliyetleri ve seminerlere katılımları azalan aileler ise mikrokredi sonrası eğitim olanaklarında negatif değişim olan aileleri göstermektedir. Bu ailelerin oranı ise %1,3 olarak gerçekleşmiştir. Neticede mikrokredi eğitim olanaklarının değişmesinde düşük fakat orta dereceye yakın etkide bulunmuştur. %26,6'lık bir etki, örgün eğitimin devlet tarafından verildiği bir ülkede orta derecede etki olarak sayılabilir. Bu oran katılımcı ailelerin yaklaşık olarak üçte birinin gerek çocuklarına gerekse kendilerine yönelik eğitim faaliyetlerini ve eğitime harcadıkları parayı artırdıklarını göstermektedir. %72,2'lik kesimin, yani katılımcı ailelerin çoğunluğunun eğitim olanaklarına ulaşımında herhangi bir değişim olmamıştır. Ayrıca, eğitim olanaklarına ulaşmada negatif değişim olan ailelerin oranı son derece düşük bir oran olan %2,9 olarak gerçekleşmiştir.

Eğitim olanaklarına ulaşmadaki değişimin anlamlı bir değişim olup olmadığını sınavacak olursak hipotezlerimiz şunlar olacaktır:

H0: Mikrokredi sonrası eğitim olanaklarına ulaşmada değişim olmamıştır.

H1: Mikrokredi sonrası eğitim olanaklarına ulaşmada pozitif değişim olmuştur

Tablo 5.39'a göre eğitim olanaklarına ulaşmada değişimin %5 anlamlılık derecesinde anlamlıdır ve H0 hipotezi red edildiğini görebiliriz. Bu durum literatüre göre (Afrane, 2000) düşük derecede pozitif etki gösteren eğitim olanaklarına ulaşmada değişimin anlamlı bir değişim olduğunu göstermektedir

Nitel kriterlerden sosyal olanaklara ulaşımında özet olarak bakacak olursak, tablo 40 bize ışık tutacaktır

Tablo 5.42 Sosyal Olanaklara Ulaşım (Nitel) İçin Düzeltilmiş Etki Tablosu

GÖSTERGELER	Negatif Değişim (kişi)	Değişim Yok (kişi)	Pozitif Değişim (kişi)	Negatif Değişim %	Değişim Yok %	Pozitif Değişim %
Sosyal Olanaklara Ulaşım (nitel)						
Ev Şartlarındaki Değişim	0	69	35	0,0	66,3	33,7
Sağlık Koşullarındaki değişim	0	7	5	0,0	58,3	41,7
Gıda ve Beslenmedeki değişim	4	35	12	7,8	68,6	23,5
Eğitim olanaklarındaki değişim	1	57	21	1,3	72,2	26,6
Ortalama	1,25	42	18,25	2,3	66,4	31,4

Tablo 5.42'ye bakacak olursak, nitel sosyal olanaklara ulaşım kriterindeki ortalama değişim %31,4 oranında pozitif, %2,3 oranında negatif olmuş ve %66,4 oranında değişim olmamıştır. Nitel sosyal olanaklara ulaşım kriterinde %31,0'lük oran literatürde mevcut olan %40'lık pozitif değişim sınırına yakındır ve mikrokredi bu noktada orta derecede etkilidir diyebiliriz.

5.9.1.3. Sosyal kriterlerdeki değişim

Nitel olarak sosyal kriterlerdeki değişim aile ilişkilerindeki değişim, sosyal saygı ve kabul görülebilirlikteki değişim, aileye ayrılan zamandaki değişim ve sosyal aktivitelere katılımdaki değişimden oluşmaktadır.

Aile ilişkilerindeki değişim, mikrokredi alan katılımcıların aileleri ile olan ilişkileri ve aile bireylerinin kendi aralarındaki ilişkilerinin değişimini ölçmektedir. Aile içi ilişkilerdeki değişim, mikrokrediye başladıktan sonra aile içi ilişkiler ile mikrokredi öncesi aile içi ilişkileri kıyaslamaktadır. Tabloya göre katılımcıların %45,6'lık kesiminin mikrokredi sonrası aile içi ilişkilerdeki düzelme gözlenmiştir. Bu oran mikrokreditinin aile içi ilişkilerde orta derecede etkili olduğunu göstermektedir. Aile içi ilişkilerinde negatif değişim olan kesim ise sadece %1'lik bir orana sahiptir. %53,4'lik kesim ise aile içi ilişkilerde herhangi bir değişim olmayan kesimdir.

Aile içi ilişkilerdeki değişimin anlamlı bir değişim olup olmadığını sınavacak olursak hipotezlerimiz şunlar olacaktır:

H0: Mikrokredi sonrası aile içi ilişkilerde değişim olmamıştır.

H1: Mikrokredi sonrası aile içi ilişkilerde pozitif değişim olmuştur

Tablo 5.43 Nitel Sosyal Kriterlerdeki Değişimi Gösterir Wilcoxon Eşlenik Çift Testleri

Test	Z	Anlamlılık (Çift Kuyruk)
M. S aile içi ilişkilerde değişim –M.Ö aile içi ilişkilerde değişim	6,861	0,000
M.S sosyal saygı ve kabul edilebilirlik–M.Ö sosyal saygı ve kabul edilebilirlik	4,344	0,000
M. S aileye ayrılan zaman–M.Ö aileye ayrılan zaman	4,344	0,000
M. S. sosyal aktivitelere katılım–M.Ö sosyal aktivitelere katılım	3,879	0,000

Tablo 5.43'e göre aile içi ilişkilerde değişimin %5 anlamlılık derecesinde anlamlıdır ve H0 hipotezinin red edilmektedir. Bu durum literatüre göre (Afrane, 2000) orta derecede

pozitif etki gösteren aile içi ilişkilerde ulaşmada değişimin anlamlı bir değişim olduğunu göstermektedir

Sosyal saygı ve kabul görülebilirlikte ise Tablo 5.37'ye göre, katılımcıların %17,6'lık kesiminin sosyal saygı ve kabul edilebilirliğinde bir artış sözkonusudur. Ancak katılımcıların %80,4'ünde ise herhangi bir değişim olmamıştır. %2'lik bir kesimde ise sosyal saygı ve kabul edilebilirlikte bir azalış sözkonusudur. Yani sosyal saygı ve kabul edilebilirlikte mikrokredi düşük etkide bulunmuştur.

Sosyal saygı ve kabul edilebilirlikteki değişimin anlamlı bir değişim olup olmadığını sınavacak olursak hipotezlerimiz şunlar olacaktır:

H0: Mikrokredi sonrası sosyal saygı ve kabul edilebilirlikte değişim olmamıştır.

H1: Mikrokredi sonrası sosyal saygı ve kabul edilebilirlikte değişim olmuştur

Tablo 5.43'e göre sosyal saygı ve kabul edilebilirlikteki değişimin %5 anlamlılık derecesinde anlamlıdır ve H0 hipotezinin red edilmektedir. Bu durum literatüre göre (Afrane, 2000) düşük derecede pozitif etki gösteren sosyal saygı ve kabul edilebilirlikteki değişimin esasında anlamlı bir değişim olduğunu göstermektedir

Aileye ayrılan zaman için tabloya bakacak olursak, mikrokredi sonrası katılımcıların %13,5'inde aileye ayrılan zamanda artış meydana gelmişken, %77,9'luk kesimde ise aileye ayrılan vakit değişmemiştir. Mikrokredi sonrası aileye ayrılan vakitte azalış olan aileler ise %8,7 oranındadır. Bu durum aile içi ilişkilerde düzelmeye rağmen aileye ayrılan vaktin, mikrokredi sonrası yeni bir iş kurma veya işi büyütmeden kaynaklanan çalışma süresindeki artıştan dolayı azalmasından kaynaklanmaktadır denilebilir. Aileye ayrılan vakitteki azalış bu noktada tahminler ile doğru orantılı çıkmıştır.

Tablo 5.44 Aileye Ayrılan Vaktin Mikrokrediyi İşletme Yöntemine Göre Dağıtılması

	Aileye Ayrılan Vakitteki Değişim					
	Azalış		Değişmedi		Artış	
Mikrokrediyi kendisi işleten	8	%10,7	54	%72	13	%17,3
Mikrokrediyi bir yakınına verip işleten	1	%3,45	27	%93,1	1	%3,45
Toplam	9	%8,7	81	%77,9	14	%13,5

Mikrokrediyi kendisi işleten katılımcıların ailelerine ayırdıkları vaktin teorik olarak azalması, mikrokrediyi kocasına veya bir akrabasına veren katılımcıların ise teorik

olarak ailelerine ayırdıkları vaktin değişmemesi beklenmektedir. Tablo 5.44 bu noktada bize anket bilgisini sunmaktadır. Tablo 5.44'e göre, mikrokrediyi kendisi işleten ailelerin %17,3'lük kesiminde aileye ayrılan vakitte artış gözlenirken, mikrokrediyi bir yakınına veren ve kendisi bir iş yapmayan katılımcıların %3,45'inde aileye ayrılan vakitte artış meydana gelmiştir. Mikrokrediyi kendisi işleten katılımcıların ailelerine ayrılan vakitteki değişimi bu noktada mikrokredinin iş verimliliğini artırdığı sonucunu bize vermektedir. Mikrokrediyi kendisi işleten katılımcıların ailelerine ayrılan vakitte herhangi bir değişim olmadığı durumda katılımcıların oranı %72 olarak gerçekleşirken, mikrokrediyi bir yakınına verip de işleten katılımcıların ailelerine ayırdıkları vakitte değişim olmadığı durumun oranı %93,1, azalış olduğu durumun oranı %3,45 olarak gerçekleşmiştir. Bu tablo teori ile uyumludur.

Aileye ayrılan zamandaki değişimin anlamlı bir değişim olup olmadığını sınavacak olursak hipotezlerimiz şunlar olacaktır:

H0: Mikrokredi sonrası aileye ayrılan zamanda değişim olmamıştır.

H1: Mikrokredi sonrası aileye ayrılan zamanda değişim olmuştur

Tablo 5.43'e göre aileye ayrılan zamandaki değişimin %5 anlamlılık derecesinde anlamlıdır ve H0 hipotezi red edilmektedir. Bu durum literatüre göre (Afrane, 2000) düşük derecede pozitif etki gösteren aileye ayrılan zamandaki değişimin esasında anlamlı bir değişim olduğunu göstermektedir

Sosyal aktivitelere katılım, mikrokredi sonrası akraba, komşu ve bayram ziyaretlerindeki artış, seminer ve toplantılardaki artış ve eğitim faaliyetlerindeki artıştan en az bir tanesindeki artış ile ölçülmektedir. Tablo 5.37'e göre, sosyal aktivitelere katılımlarında pozitif değişim olan katılımcıların oranı %13,5 olarak gerçekleşirken, değişim olmayan katılımcıların oranı %83,7, negatif değişim olan katılımcıların oranı da %2,9 olarak gerçekleşmiştir. Neticede mikrokredi sosyal aktivitelere katılım noktasında düşük etki göstermiştir. Ancak sosyal aktivite olarak anket şıklarında bulunan mikrokredi sonrası akraba, komşu ve bayram ziyaretleri zaten kültür gereği katılımcıların devamlı yaptıkları işlerden olduğu için mikrokredinin bu alanda yüksek oranda pozitif etkide bulunmaması normal karşılanabilir. Asıl etki daha fazla çalıştıkları için kendilerine ve çevrelerine daha az zaman ayıran katılımcıların sosyal faaliyetlerini aksatmamasıdır. Ayrıca bu

faaliyetleri çıkartmamız durumunda sadece 7 katılımcı seminer toplantı ve eğitim faaliyetlerinde bir artış olduğunu beyan etmiştir. Yani mikrokredinin başarı oranı sosyal aktivitelere katılımda düşük çıkmaktadır.

Sosyal aktivitelere katılımdaki değişimin anlamlı bir değişim olup olmadığını sınavacak olursak hipotezlerimiz şunlar olacaktır:

H0: Mikrokredi sonrası sosyal aktivitelere katılımda değişim olmamıştır.

H1: Mikrokredi sonrası sosyal aktivitelere katılımda değişim olmuştur

Tablo 5.43'e göre aileye ayrılan zamandaki değişimin %5 anlamlılık derecesinde anlamlıdır ve H0 hipotezi red edilmektedir. Bu durum literatüre göre (Afrane, 2000) düşük derecede pozitif etki gösteren aileye ayrılan zamandaki değişimin esasında anlamlı bir değişim olduğunu göstermektedir

Netice olarak nitel sosyal kriterlerdeki değişime bakacak olursak, %22,6 oranında pozitif iyileşme, %73,8 oranında değişimin olmadığı durum ve %3,6 oranında da negatif değişim söz konusudur. Mikrokredi katılımcılarını negatife götürmemiş, fakat iyileşme noktasında da çok fazla etkili olamamıştır. Sadece aile içi ilişkilerindeki değişim noktasında orta derecede etkili olmuştur. Diğer ilişkilerde ise düşük etkili olmuştur.

5.9.1.4. Ekonomik göstergeler (nicel)

Mikrokredi değerlendirme kriterlerinden bir tanesi de nicel ekonomik göstergelerdir. Bu kriteri oluşturan alt kriterler ise çalışan işçi sayısındaki değişim, kâr ve cirodaki değişim, kullanılan alet ve ekipmandaki değişim ve pazar fırsatlarındaki değişimdir.

Çalışan işçi sayısındaki değişim mikrokredi sonrası çalıştırılan ve aynı veya nakdi ödeme yapılan işçi sayısındaki artış veya azalışı ölçmektedir. Bu artış işin ölçeğindeki büyüme ile aile içerisinde çalışmaya başlayan personeli veya tekstil atölyelerinde görüldüğü üzere, nakdi ödeme yapılan ve dışardan istihdam edilen işçi sayısında artış ile olabilmektedir. Bu şekilde çalışan işçi sayısında azalış olan katılımcıların oranı (soruya yanıt verenler arasında) %2,1, değişim olmayan katılımcıların oranı %84,4 ve artış olan katılımcıların oranı %13,5 olarak gerçekleşmiştir. Yani mikrokredi çalışan işçi sayısındaki artışta düşük etkide bulunmuştur.

Çalışan işçi sayısındaki değişimin anlamlı bir değişim olup olmadığını sınavacak olursak hipotezlerimiz şunlar olacaktır:

H0: Mikrokredi sonrası çalışan işçi sayısında değişim olmamıştır.

H1: Mikrokredi sonrası çalışan işçi sayısında değişim olmuştur

Tablo 5.45 Nicel Ekonomik Göstergelerdeki Değişimi Gösterir Wilcoxon Eşlenik Çift Testleri

Test	Z	Anlamlılık (Çift Kuyruk)
M. S. çalışan işçi sayısı–M.Ö çalışan işçi sayısı	3,690	0,000
M. S. kâr ve ciro–M.Ö kâr ve ciro	9,003	0,000
M. S. iş için kullanılan alet ve ekipmanlar –M.Ö İş için kullanılan alet ve ekipmanlar	3,317	0,001
M. S. pazar fırsatları–M.Ö pazar fırsatları	4,243	0,000

Tablo 5.45’e göre çalışan işçi sayısındaki değişimin %5 anlamlılık derecesinde anlamlıdır ve H0 hipotezi red edilmektedir. Bu durum literatüre göre (Afrane, 2000) düşük derecede pozitif etki gösteren çalışan işçi sayısındaki değişimin esasında anlamlı bir değişim olduğunu göstermektedir

Kâr ve cirodaki değişime bakacak olursak, katılımcıların %77,9’u kâr ve cirolarını artırırlarken, katılımcıların %21,2’si kâr ve cirolarını değiştirememişlerdir. Kâr ve ciroları azalan katılımcı ise sadece %1 oranındadır. Bu durum mikrokredinin asıl etkisinin kâr ve cirodaki artışta görüldüğünün ve mikrokredinin kâr ve cirodaki değişim noktasında ciddi pozitif etkisinin olduğunu göstermektedir. Kâr ve cirolardaki değişim katılımcılara sorulan mikrokredi sonrası ile mikrokredi öncesi kâr karşılaştırılarak hesaplanmıştır. Bu hesaplama katılımcıların haftalık ciro bilgisi ile haftalık işletme maliyetleri arasındaki fark dikkate alınarak yapılmıştır. Katılımcılar kârlarını tam olarak ankete net söyleyemediklerinden, anket soruları detaylı bir şekilde ciro ve maliyet hesaplama üzerine tasarlanmıştır (Bkz Ek 1, anket soru 16). Tüm detaylar bir araya getirildiğinde ise katılımcıların kâr ve ciro bilgileri ortaya çıkmaktadır. Mikrokredi öncesi kâr ve ciro bilgisi ise katılımcılardan 16. sorunun “c” seçeneğine verdikleri cevap ile ölçülmektedir.

Bangladeş’te uygulanmakta olan PKSF mikrokredi kurumunun kâr ve ciro değişim oranlarına bakarsak, katılımcıların %97,34 oranında kâr ve cirolarını artırdıkları görülmüştür. Ancak, hem uzun zamandır uygulanmakta olan ve 30 yıllık bir geleneğe

sahip olan Bnagladeş mikrokredi tecrübesinin etkisi, hem de Türkiye'ye göre daha fakir olan Bangladeş halkında gelir etkisinin görelî olarak daha fazla görülmesi bu sonuca bizi ulaştırmıştır (Alamgir, 2000)

Kâr ve cirodaki değişimin anlamlı bir değişim olup olmadığını sınavacak olursak hipotezlerimiz şunlar olacaktır:

H0: Mikrokredi sonrası kâr ve ciroda değişim olmamıştır.

H1: Mikrokredi sonrası kâr ve ciroda değişim olmuştur

Tablo 5.45'e göre kâr ve cirodaki değişimin %5 anlamlılık derecesinde anlamlıdır ve H0 hipotezi red dilmektedir. Bu durum literatüre göre (Afrane, 2000) yüksek derecede pozitif etki gösteren kâr ve cirodaki değişimin normalde olması gerektiği gibi anlamlı bir değişim olduğunu göstermektedir.

İş için kullanılan alet ve ekipmanlardaki değişim noktasında da mikrokredi %10,6 oranında pozitif etkide bulunurken, %89,4 oranında etkisiz kalmıştır. Katılımcıların sadece %10,6'sı mikrokredi sonrası işi için yeni alet ve ekipman yatırımında bulunmuştur ve mikrokredi bu kriterde düşük etkide bulunmuştur. Yani mikrokredi katılımcıların alet ve ekipman yatırımında daha yol gösterici olmalıdır.

İş için kullanılan alet ve ekipmanlardaki değişimin anlamlı bir değişim olup olmadığını sınavacak olursak hipotezlerimiz şunlar olacaktır:

H0: Mikrokredi sonrası iş için kullanılan alet ve ekipmanlarda değişim olmamıştır.

H1: Mikrokredi sonrası iş için kullanılan alet ve ekipmanlarda değişim olmuştur

Tablo 5.45'e göre iş için kullanılan alet ve ekipmanlardaki değişimin %5 anlamlılık derecesinde anlamlıdır ve H0 hipotezinin red edilmektedir. Bu durum literatüre göre (Afrane, 2000) düşük derecede pozitif etki gösteren iş için kullanılan alet ve ekipmanlardaki değişimin anlamlı bir değişim olduğunu göstermektedir

Pazar fırsatlarındaki değişim, mikrokredi sonrası ürününü farklı alanlarda pazarlayan veya pazarlama alanına yatırım yapan katılımcıların oranını göstermektedir. Tablo 5.37'e bakacak olursak, katılımcıların %17,3'ü pazar fırsatlarında pozitif değişim gerçekleştirirken, katılımcıların %82,7'u ise pazar fırsatlarında değişim göstermemiştir.

Negatif değişim ise gözlenmemiştir. Sonuç olarak mikrokredi katılımcıların yeni pazarlara açılmasında veya pazarlama alanına yatırım yapmasında düşük etkili olmuştur.

Pazar fırsatlarındaki değişimin anlamlı bir değişim olup olmadığını sınavacak olursak hipotezlerimiz şunlar olacaktır:

H0: Mikrokredi sonrası pazar fırsatlarında değişim olmamıştır.

H1: Mikrokredi sonrası pazar fırsatlarında değişim olmuştur

Tablo 5.45'e göre pazar fırsatlarındaki değişimin %5 anlamlılık derecesinde anlamlıdır ve H0 hipotezinin red edilmektedir. Bu durum literatüre göre (Afrane, 2000) düşük derecede pozitif etki gösteren pazar fırsatlarındaki değişimin anlamlı bir değişim olduğunu göstermektedir

Nicel ekonomik kriterlere bakacak olursak, mikrokredi %29,8'lük oranda pozitif değişim sağlarken, %69,4 oranında nötr ve %0,8 oranında negatif değişim sağlamıştır. Mikrokreditinin nicel ekonomik kriterler açısından düşük derecede etkili olduğunu söyleyebiliriz.

5.9.1.5. Nicel sosyal olanaklara ulaşım

Nicel sosyal olanaklara ulaşım mikrokrediden daha ziyade mikrokreditinin pilot olarak uygulandığı Diyarbakır şehir merkezinde kamu hizmetlerinin yoksul halka ne kadar ulaştığının göstergesi olacaktır. Tablo 5.37'e göre temiz içme suyuna katılımcıların %99'u ulaşırken, ev içi tualete sahip katılımcılar %95,2'lik orana sahiptirler. Okula giden çocukların oranı ise %72,1 olarak gerçekleşmiştir. Bu oran 2003 yılı genel nüfus sayımı sonuçlarına göre Diyarbakır okullaşma oranına çok yakındır. (%74) (TÜİK Eğitim İstatistikleri, 2003). Evinin yakınında hastane veya sağlık ocağı olan katılımcıların oranı da %87,5 olarak gerçekleşmiştir. Bu sonuçlar mikrokredi katılımcılarının çok büyük çoğunluğunun kamu hizmetlerinden faydalandığını göstermektedir. Yani devlet eli ile sunulan altyapı hizmetleri yörede üst seviyede bulunmaktadır.

Sonuçta Tablo 5.37'ün yukarıda detayı verilen revizyonlar ile yeniden düzenlenmiş şekli olan tablo aşağıdadır.

Tablo 5.46 Revize Edilmiş Mikrokredi Etki Ölçüm Tablosu

GÖSTERGELER	Negatif Değişim (kişi)	Değişim Yok (kişi)	Pozitif Değişim (kişi)	Negatif Değişim %	Değişim Yok %	Pozitif Değişim %
Ekonomik Göstergeler (nitel)						
İş Fırsatlarındaki değişim	29	41	23	31,2	44,1	24,7
İş çeşitliliğindeki değişim	0	77	27	0,0	74,0	26,0
Hanehalkı ve bireysel varlıklardaki değişim	6	39	41	7,0	45,3	47,7
İş ortamının kalitesindeki değişim	0	88	16	0,0	84,6	15,4
İş yapma teknik ve yeteneğindeki değişim	0	60	44	0,0	57,7	42,3
Ortalama	7	61	30,2	7,6	61,2	31,2
Sosyal Olanaklara Ulaşım (nitel)						
Ev Şartlarındaki Değişim	0	69	35	0,0	66,3	33,7
Sağlık Koşullarındaki değişim	0	7	5	0,0	58,3	41,7
Gıda ve Beslenmedeki değişim	5	76	23	4,8	73,1	22,1
Eğitim olanaklarındaki değişim	1	57	21	1,3	72,2	26,6
Ortalama	1,5	52,25	21	1,5	67,5	31,0
Sosyal Kriterlerdeki Değişim (nitel)						
Aile ilişkilerindeki değişim	1	55	47	1,0	53,4	45,6
Sosyal saygı ve kabul görülebilirlik	2	82	18	2,0	80,4	17,6
Aileye ayrılan zamandaki değişim	9	81	14	8,7	77,9	13,5
Sosyal Aktivitelere katılım	3	87	14	2,9	83,7	13,5
Ortalama	3,75	76,25	23,25	3,6	73,8	22,6
Ekonomik Göstergeler (Nicel)						
Çalışan İşçi Sayısındaki değişim	2	81	13	2,1	84,4	13,5
Kâr ve Cirodaki Değişim	1	22	81	1,0	21,2	77,9
Kullanılan alet ve ekipmandaki değişim	0	93	11	0,0	89,4	10,6
Pazar Fırsatlarındaki değişim	0	86	18	0,0	82,7	17,3
Ortalama	0,75	70,5	30,75	0,8	69,4	29,8
Sosyal Olanaklara Ulaşım (Nicel)	YOK		VAR			
Su	1		103	1,0		99,0
Tuvalet	5		99	4,8		95,2
Okula gitmeyen çocuk	29		75	27,9		72,1
Hastane	13		91	12,5		87,5
Ortalama	12		92	11,5		88,5

Tablo 5.46 mikrokreditinin etkisini gösteren Tablo 5.37'ün, 5.9. bölümdeki yapılan açıklamalar ve düzeltmeler ile revize edilmiş halidir. Tablo mikrokreditinin hangi alanda daha etkili olduğunu detaylıca göstermektedir.

5.9.2. Mukayeseli karşılaştırmalar

Bu bölümde mikrokredinin başarı ölçütlerinin katılımcıların yaş, katılım tarihi, eğitim seviyesi, kocası çalışan veya çalışmayan vb. duruma göre anlamlı bir şekilde fark edip etmediği araştırılacaktır. Bölümün yazılış amacı, örneklemden kendine has özellikleri ile farklılık göstermesi teorik olarak mümkün görünen grupların, karşıt gruptan farklı davranış gösterip göstermediğini sınamaktır. Örnek vermek gerekirse, kocası çalışan kadınların başarı kriterlerinin kocası çalışmayanlardan farksız olup olmadığı sınanacaktır. Veya başka bir örnek olarak eski katılımcıların veya başka bir ifade ile birden fazla mikrokredi alan katılımcıların ilk kredi alan katılımcılara göre farklılaşması başarı kriterleri çerçevesinde incelenecektir. Bu bölümde kullanılacak istatistiksel test “Ki Kare” non parametrik testi olacaktır.

5.9.2.1. Yaş faktörü ve mikrokredi etkisi

Yaş faktörü üretkenlik ve başarı açısından etkili bir faktördür ve mikrokredinin etkisinin de mikrokredi alan katılımcıların yaşlarına göre farklılaştığını söyleyebilmemiz mümkündür. Bu noktada genç katılımcıların mikrokredi sonrası ekonomik üretkenliğinin yaşlı katılımcılara göre daha fazla olduğunu teorik olarak varsayabiliriz. Ayrıca sosyal olanaklara ulaşım ve sosyal kriterler açısından konuya bakacak olursak, genç katılımcıların yaşlı katılımcılara göre farklı bir tablo çizdiğini teorik olarak söyleyebiliriz. Ancak bu söylemler ve geliştirilebilecek diğer hipotezleri istatistiksel olarak sınımadan bir sonuca ulaşamayız. Genç katılımcıları daha üretken yaş aralığı olan (40 dâhil) 40 yaş altı katılımcılar ve yaşlı katılımcıları da 40 yaş üstü katılımcılar olarak değerlendirirsek, mikrokredi başarı ölçüm tablosunu (Afrane, 2000) referans olarak test etmemiz gereken hipotezler şunlar olacaktır.

1. H_0 = Yaşı 40’ın altında olan katılımcıların nitel ekonomik kriterlerinde yaşı 40’ın üstünde olan katılımcılara kıyasla anlamlı bir fark yoktur
2. H_0 = Yaşı 40’ın altında olan katılımcıların nitel sosyal olanaklara ulaşım kriterlerinde yaşı 40’ın üstünde olan katılımcılara kıyasla anlamlı bir fark yoktur
3. H_0 = Yaşı 40’ın altında olan katılımcıların nitel sosyal kriterlerinde yaşı 40’ın üstünde olan katılımcılara kıyasla anlamlı bir fark yoktur

4. H₀= Yaşı 40'ın altında olan katılımcıların nicel ekonomik kriterlerinde yaşı 40'ın üstünde olan katılımcılara kıyasla anlamlı bir fark yoktur

5. H₀= Yaşı 40'ın altında olan katılımcıların nicel sosyal olanaklara ulaşım kriterlerinde yaşı 40'ın üstünde olan katılımcılara kıyasla anlamlı bir fark yoktur

Hipotezlerin sınanması için Tablo 5.47'da görülen teorik frekanslar ile gerçekleşen frekanslar arasında ki kare testini uygulayabiliriz. Tablo 5.47, yaşları 40'ın altında olan katılımcıların nitel ve nicel göstergelerindeki değişimi göstermektedir. Yaşları 40'ın altında olan (40 dâhil) 71 katılımcının bilgisi tabloda yer almaktadır. Tablodaki frekanslar yaşları 40'ın üstünde olan katılımcılar için geçerli olan negatif değişim, değişimin olmadığı ve pozitif değişim oranları ile cevapsız sorular hariç olmak üzere, 40 yaş altında bulunan kişilerin sayısı olan 71'in çarpılıp 40 yaş üstünde bulunan kişilerin sayısı olan 30'un bölünmesi ile elde edilmiştir. Yani formülüne edersek;

$$\text{Teorik Frekans} = \frac{40 \text{ yaş üstü değer}}{(40 \text{ yaş üstü katılımcı sayısı} - 40 \text{ yaş üstü cevapsız soru})} \times (40 \text{ yaş altı katılımcı sayısı} - 40 \text{ yaş altı cevapsız soru}) \quad (5.4)$$

Yani farklı bir üslupla açıklarsak, “anket sorularını cevapsız bırakan katılımcılar hariç tutulmak üzere, 40 yaş üstü katılımcıların sayısı eğer 40 yaş altı katılımcılar kadar olsaydı ne kadar katılımcı hangi ölçüde başarı kriterlerinde yerini alırdı” sorusuna verilen cevap teorik frekansı oluşturmaktadır.

40 yaş altında bulunan katılımcılar 40 yaş üstü katılımcılar ile karşılaştırılırken, ana başarı kriterleri çerçevesinde ki kare testi uygulanarak karşılaştırma yapılacaktır ve alt kriterlerde karşılaştırma yapılmayacaktır. Yani, örnek ile açıklamak gerekirse, iş fırsatlarındaki değişim alt kriterinde 40 yaş üstü katılımcılar ile 40 yaş altı katılımcılar arasında herhangi bir farkın olup olmaması araştırılmamakta, ana başarı değerlendirme kriteri olan nitel ekonomik kriterlerde 40 yaş altı katılımcılar ile 40 yaş üstü katılımcılar arasındaki fark açıklanmaya çalışılmaktadır.

Ki kare testi MS Excel 2003 paket programı kullanılarak yapılmıştır ve hipotezler test edilmiştir. Ki kare değerleri göstergelerde %5 anlamlılık düzeyinden daha düşük bir anlamlılık düzeyinde test edileceklerdir.

Tablo 5.47 0-<41 Yaş Arası Katılımcıların Mikrokredi Etki Ölçüm Tablosu ve >40 ile Karşılaştırma

	Gerçekleşen Frekanslar (Kişi)				Teorik Frekanslar (Kişi)		
	Cevapsız Soru	Negatif Değişim	Değişim Yok	Pozitif Değişim	Negatif Değişim	Değişim Yok	Pozitif Değişim
GÖSTERGELER (40 YAŞ ALTI KATILIMCILAR)							
Ekonomik Göstergeler (nitel)							
İş Fırsatlarındaki değişim	6	16	33	16	29	21	16
İş çeşitliliğindeki değişim	0	0	50	21	0	57	14
Hanehalkı ve bireysel varlıklardaki değişim	12	2	26	31	10	30	20
İş ortamının kalitesindeki değişim	0	0	61	10	0	59	12
İş yapma teknik ve yeteneğindeki değişim	0	0	42	29	0	38	33
Ortalama		3,6	42,4	21,4	7	40	18
Sosyal Olanaklara Ulaşım (nitel)							
Ev Şartlarındaki Değişim	0	0	45	26	0	54	17
Sağlık Koşullarındaki değişim	62	0	7	2	0	0	9
Gıda ve Beslenmedeki değişim	0	3	53	15	5	47	19
Eğitim olanaklarındaki değişim	18	0	39	14	2	37	14
Ortalama		0,8	36	14,2	2	35	14
Sosyal Kriterlerdeki Değişim (nitel)							
Aile ilişkilerindeki değişim	0	1	37	33	0	37	34
Sosyal saygı ve kabul görülebilirlik	2	2	55	12	0	55	14
Aileye ayrılan zamandaki değişim	0	6	59	6	7	45	19
Sosyal Aktivitelere katılım	0	2	58	11	2	62	7
Ortalama		2,8	52,2	15,5	2	50	18
Ekonomik Göstergeler (Nicel)							
Çalışan İşçi Sayısındaki değişim	8	1	52	10	2	55	6
Kâr ve Cirodaki Değişim	0	1	15	55	0	14	57
Kullanılan alet ve ekipmandaki değişim	0	0	64	7	0	64	7
Pazar Fırsatlarındaki değişim	0	0	59	12	0	57	14
Ortalama		0,5	47,5	21	1	49	21
Sosyal Olanaklara Ulaşım (Nicel)		YOK		VAR	YOK		VAR
Suya Ulaşım	0	0		71	2	0	69
Tuvalet İmkanı	0	4		67	2	0	69
Okula giden çocuk	0	16		55	31	0	40
Hastaneye Ulaşım	0	10		61	7	0	64
Ortalama		7,5		63,5	11	0	60

Ancak gerek bu analizde gerek bu analizden itibaren ilerleyen bölümlerde yapacağımız analizlerde karşılaşılan temel problem ki kare testinde kullanılan matris değerlerinden bir tanesinin “5”ten düşük değere sahip olması durumunda ki kare testinin olması gerekenden daha düşük anlamlılık derecesinde doğru sonuç vermesi, yani sonucunun abartılı bir şekilde anlamlı çıkmasıdır. Bu durumun üstesinden gelebilmek için, hücre değeri “5”ten düşük olan hücreler 5’ten büyük bir sayıya tamamlanacak şekilde sütun veya satırlar birleştirilir. Bu nedenle çalışmanın ilerleyen bölümlerinde birleştirilmiş tablolar ile hipotez sınamaları yapılacaktır. Bu şekilde birleştirme yaparak ki kare testi yapılması durumunda hipotezi yanlışlıkla red etme olasılığımız ortadan kalkacaktır ve daha hassas ölçüm yapılacaktır.

5.9.2.1.1. Yaş faktörü hipotez sınamaları

1. H₀ hipotezini sınamak için Tablo 5.47’de bulunan teorik ve gerçekleşen nitel ekonomik göstergelerden hücre değeri 5’in altında gerçekleşen hücreler diğer sütunlarla birleştirilmiş (“negatif değişim” sütunu “değişim yok” sütununa eklenmiştir) ve Tablo 5.48’de görülebildiği üzere 2x5 matris ile ki kare testi yapılmıştır.

Tablo 5.48 40 Yaş Altı Katılımcıların
Ekonomik Göstergeleri (Nitel)

GERÇEKLEŞEN		TEORİK	
49	16	49	16
50	21	57	14
28	31	39	20
61	10	59	12
42	29	38	33
Ki Kare Anlamlılık		0,0043	

Görüldüğü üzere 40 yaş altı katılımcılar %0,43 anlamlılık derecesinde 40 yaş üstü katılımcılardan nitel ekonomik göstergelerde farklılık göstermektedirler ve 1. H₀ hipotezi red edilmektedir. Farklılığın yönüne Tablo 5.47’den bakacak olursak, iş çeşitliliği ile hanehalkı ve bireysel varlıklardaki değişimin pozitif etkisinin 40 yaş altı katılımcılarda daha fazla olduğu, iş ortamının kalitesindeki değişimin ve iş yapma teknik ve yeteneğindeki pozitif değişimin 40 yaş üstü katılımcılarda daha fazla olduğu, iş fırsatlarındaki pozitif değişimin ise her iki grupta da aynı olduğu görülmektedir.

2. H₀ hipotezini sınamak için Tablo 5.47’de bulunan teorik ve gerçekleşen nitel sosyal olanaklara ulaşım göstergelerinden hücre değeri 5’in altında gerçekleşen hücrelerin

bulunduğu sütun ve satırlar diğer sütun ve satırlar ile birleştirilmiş (“negatif değişim” sütunu “değişim yok” sütununa, “sağlık koşullarındaki değişim” satırı “gıda ve beslenmedeki değişim”e eklenmiştir.) ve Tablo 5.49’da görülebildiği üzere 2x3 matris ile ki kare testi yapılmıştır. Görüldüğü üzere 40 yaş altı katılımcılar %0,11 anlamlılık derecesinde 40 yaş üstü katılımcılardan nitel sosyal olanaklara ulaşımında farklılık göstermektedirler ve 2. H0 hipotezi red edilmektedir. Tablo 5.47’den pozitif değişimlere bakarsak, ev şartlarındaki pozitif değişimin 40 yaş altı katılımcılarda daha fazla olduğunu, sağlık koşulları ve gıda ve beslenmede pozitif değişimin 40 yaş üstü katılımcılarda daha fazla olduğunu ve eğitim olanaklarındaki pozitif değişimin her iki grupta da aynı gerçekleştiğini söyleyebiliriz.

Tablo 5.49 40 Yaş Altı Katılımcıların Sosyal Olanaklara Ulaşım (Nitel)

GERÇEKLEŞEN		TEORİK	
45	26	54	17
63	17	52	28
39	14	39	14
Ki Kare Anlamlılık		0,0011	

3. H0 hipotezini sınamak için Tablo 5.47’de bulunan teorik ve gerçekleşen nitel sosyal kriterlerdeki değişim göstergelerinden hücre değeri 5’in altında gerçekleşen hücrelerin bulunduğu “negatif değişim” sütunu “değişim yok” sütununa ile birleştirilmiş ve Tablo 5.50’de görülebildiği üzere 2x4 matris ile ki kare testi yapılmıştır.

Tablo 5.50 40 Yaş Altı Katılımcıların Sosyal Kriterlerdeki Değişim (Nitel)

GERÇEKLEŞEN		TEORİK	
38	33	37	34
57	12	55	14
65	6	52	19
60	11	63,9	7,1
Ki Kare Anlamlılık		0,0020	

Görüldüğü üzere 40 yaş altı katılımcılar %0,20 anlamlılık derecesinde 40 yaş üstü katılımcılardan nitel sosyal kriterlerdeki değişimde farklılık göstermektedirler ve 3. H0 hipotezi red edilmektedir. Tablo 5.47’den pozitif değişimlere bakarsak, sosyal aktivitelere katılımdaki pozitif değişimin 40 yaş altı katılımcılarda daha fazla olduğunu

ve diğer kriterlerdeki pozitif değişimin 40 yaş üstü katılımcılarda daha fazla olduğunu söyleyebiliriz.

4. H0 hipotezini sınamak için Tablo 5.47’de bulunan teorik ve gerçekleşen nicel ekonomik göstergelerdeki değişim kriterlerinden hücre değeri 5’in altında gerçekleşen hücrelerin bulunduğu “negatif değişim” sütunu “değişim yok” sütununa ile birleştirilmiş ve Tablo 5.51’de görülebildiği üzere 2x4 matris ile ki kare testi yapılmıştır. Görüldüğü üzere 40 yaş altı katılımcılar ile 40 yaş üstü katılımcılar arasında %5 anlamlılık derecesinde nitel ekonomik göstergeler açısından anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır ve 3. H0 hipotezi %5 anlamlılık düzeyinde red edilememektedir.

Tablo 5.51 40 Yaş Altı Katılımcıların Ekonomik Göstergeler (Nitel)

GERÇEKLEŞEN		TEORİK	
53	10	57	6
16	55	14	57
64	7	64	7
59	12	56,8	14,2
Ki Kare Anlamlılık		0,3724	

5. H0 hipotezini sınamak için Tablo 5.47’de bulunan teorik ve gerçekleşen nicel sosyal olanaklara ulaşım göstergelerinden hücre değeri 4’ün altında gerçekleşen hücrelerin bulunduğu sütun ve satırlar diğer sütun ve satırlar ile birleştirilmiş (“negatif değişim” sütunu “değişim yok” sütununa, “suya ulaşım” satırı “tuvalet imkânı”na eklenmiştir.) ve Tablo 5.52’de görülebildiği üzere 2x3 matris ile ki kare testi yapılmıştır. Görüldüğü üzere 40 yaş altı katılımcılar %0,09 anlamlılık derecesinde 40 yaş üstü katılımcılardan nicel sosyal olanaklara ulaşımında farklılık göstermektedirler ve 5. H0 hipotezi red edilmektedir. Tablo 5.47’den pozitif değişimlere bakarsak, suya ulaşım ve okula giden çocuk kriterlerindeki pozitif değişimin 40 yaş altı katılımcılarda daha fazla olduğunu, tuvalet imkânı ve hastaneye ulaşım kriterlerindeki pozitif değişimin 40 yaş üstü katılımcılarda daha fazla olduğunu söyleyebiliriz.

Tablo 5.52 40 Yaş Altı Katılımcıların Sosyal Olanaklara Ulaşım (Nitel)

GERÇEKLEŞEN		TEORİK	
4	138	5	137
16	55	31	40
10	61	7,1	63,9
Ki Kare Anlamlılık		0,0009	

Netice olarak, 40 yaşın altındaki katılımcılar ile 40 yaşın üstündeki katılımcılar arasında anlamlı farklılıklar bulunmaktadır. Ancak farklılıklar farklı kriterlerde farklı yönlerde olduğu için tamamı ile 40 yaşın altındaki katılımcıların daha başarılı olduğunu söylemek doğru değildir, ancak spesifik kriterlerde başarılı olup olmadığı noktasında yorum yapılabilir.

5.9.2.2. Eğitim faktörü ve mikrokredi etkisi

Mikrokredi alan katılımcıların eğitim durumları ve mikrokreditinin eğitim durumuna göre etkisi bu bölümde incelenecektir. Teorik olarak eğitim seviyesinin yükselmesi ile kişilerin ellerindeki kaynakları daha verimli kullanmaları ve aldıkları eğitim doğrultusunda daha doğru kararlar verip daha iyi yatırım yapmaları ve mikrokrediyi daha iyi kullanıp daha başarılı olmaları beklenmektedir. Bu anlamda mikrokredi alan katılımcıların eğitim seviyesinin artması ile aldıkları mikrokrediyi daha doğru ve verimli değerlendirilmeleri beklenecektir. Ayrıca sadece ekonomik göstergelerde değil, sosyal kriterlerde de eğitim seviyesi arttıkça anlamlı bir şekilde daha olumlu bir gelişmenin görülmesi beklenmektedir. Ancak yöredeki eğitilmiş ve eğitimsiz ayrımının okula hiç gitmemiş çoğunluk ile en fazla ilkokulu bitirmiş azınlık arasında olduğunu ve temel eğitimin etkisinin ne kadar yeterli olacağı aşağıda yapılacak analizler ile belirlenecektir. Bu noktada hipotezlerimiz şunlar olacaktır.

1. H_0 = Eğitim seviyesi ilkokul ve üzeri olan katılımcıların nitel ekonomik kriterlerinde eğitim seviyesi ilkokul altına kıyasla anlamlı bir fark yoktur.
2. H_0 = Eğitim seviyesi ilkokul ve üzeri olan katılımcıların nitel sosyal olanaklara ulaşım kriterlerinde eğitim seviyesi ilkokul altına kıyasla anlamlı bir fark yoktur
3. H_0 = Eğitim seviyesi ilkokul ve üzeri olan katılımcıların nitel sosyal kriterlerinde eğitim seviyesi ilkokul altına kıyasla anlamlı bir fark yoktur
4. H_0 = Eğitim seviyesi ilkokul ve üzeri olan katılımcıların nicel ekonomik kriterlerinde eğitim seviyesi ilkokul altına kıyasla anlamlı bir fark yoktur
5. H_0 = Eğitim seviyesi ilkokul ve üzeri olan katılımcıların nicel sosyal olanaklara ulaşım kriterlerinde eğitim seviyesi ilkokul altına kıyasla anlamlı bir fark yoktur

Tablo 5.53 İlkokul ve Üzeri Mezuniyete Sahip Katılımcıların Mikrokredi Etki Ölçüm Tablosu ve İlkokul Altı Eğitim Seviyesine Sahip Katılımcılar ile Kıyaslanması

GÖSTERGELER (İlkokul ve Üstü Eğitimli Katılımcılar)	Gerçekleşen Frekanslar (Kişi)				Teorik Frekanslar (Kişi)		
	Cevapsız Soru	Negatif Değişim	Değişim Yok	Pozitif Değişim	Negatif Değişim	Değişim Yok	Pozitif Değişim
Ekonomik Göstergeler (nitel)							
İş Fırsatlarındaki değişim	4	3	20	5	11	9	8
İş çeşitliliğindeki değişim	0	0	19	13	0	26	6
Hanehalkı ve bireysel varlıklardaki değişim	7	2	9	14	2	12	11
İş ortamının kalitesindeki değişim	0	0	24	8	0	28	4
İş yapma teknik ve yeteneğindeki değişim	0	0	16	16	0	20	12
Ortalama		1	17,6	11,2	3	19	8
Sosyal Olanaklara Ulaşım (nitel)							
Ev Şartlarındaki Değişim	0	0	24	8	0	20	12
Sağlık Koşullarındaki değişim	29	0	3	0	0	1	2
Gıda ve Beslenmedeki değişim	0	1	23	8	2	24	7
Eğitim olanaklarındaki değişim	9	0	19	4	0	16	7
Ortalama		0,2	17,2	5	1	16	7
Sosyal Kriterlerdeki Değişim (nitel)							
Aile ilişkilerindeki değişim	0	0	14	18	0	18	13
Sosyal saygı ve kabul görülebilirlik	2	1	22	7	0	25	5
Aileye ayrılan zamandaki değişim	0	4	24	4	2	25	4
Sosyal Aktivitelere katılım	0	1	26	5	1	27	4
Ortalama		1,5	21,5	8,5	1	24	7
Ekonomik Göstergeler (Nicel)							
Çalışan İşçi Sayısındaki değişim	4	1	19	8	0	26	2
Kâr ve Cirodaki Değişim	0	1	4	27	0	8	24
Kullanılan alet ve ekipmandaki değişim	0	0	26	6	0	30	2
Pazar Fırsatlarındaki değişim	0	0	24	8	0	28	4
Ortalama		0,5	18,2	12,2	0	23	8
Sosyal Olanaklara Ulaşım (Nicel)		YOK	VAR		YOK	VAR	
Suya Ulaşım	0	0		32	0	0	32
Tuvalet İmkamı	0	2		30	1	0	31
Okula giden çocuk	0	8		24	9	0	23
Hastaneye Ulaşım	0	1		31	5	0	27
Ortalama		2,8		29,2	4	0	28

Tablodaki gerçekleşen frekanslar eğitim seviyesi ilkokul ve üzerinde olan 32 katılımcının gerçekleşen değerini oluştururken, teorik frekanslar ilkokul eğitimini alamamış 72 katılımcının değerlerinin cevapsız sorular hariç tutularak 32 katılımcıya göre yeniden oranlanarak oluşturulması ile elde edilmiştir. Yani formülize edersek;

Teorik Frekans = ilkokul altı eğitilmiş değer / (ilkokul altı eğitilmiş katılımcı sayısı- ilkokul altı eğitilmiş cevapsız soru) x (İlkokul ve üstü eğitilmiş katılımcı sayısı- ilkokul ve üstü eğitilmiş cevapsız soru) (5.5)

Yani farklı bir üslupla açıklarsak, “anket sorularını cevapsız bırakan katılımcılar hariç tutulmak üzere, ilkokul altı eğitilmiş katılımcıların sayısı eğer ilkokul ve üstü eğitilmiş katılımcılar kadar olsaydı ne kadar katılımcı hangi ölçüde başarı kriterlerinde yerini alırdı” sorusuna verilen cevap teorik frekansı oluşturmaktadır. Neticede ilkokul ve üzeri eğitim alan katılımcıların ilkokul eğitimi alamamış katılımcılardan farklı sonuçlar verip vermediği başarı kriterleri çerçevesinde incelenecektir.

Tabloyu analiz ederken 5’den küçük değerlere sahip hücrelerde ki kare uygulaması, ki kare değerini olduğundan büyük gösterdiği için bu hücreleri yatay veya dikeyde birleştirilerek 5’den daha büyük değerli hücreler elde edilecektir ve yaş faktöründe daha detaylı açıklandığı üzere ki kare testleri birleştirilmiş kotenjans tabloları üzerinde uygulanacaktır.

5.9.2.2.1. Eğitim durumu hipotez sınamaları

1. H₀ hipotezini sınamak için Tablo 5.53’de bulunan teorik ve gerçekleşen nitel ekonomik göstergelerden hücre değeri 5’in altında gerçekleşen hücreler diğer sütunlarla birleştirilmiş yani “negatif değişim” sütunu “değişim yok” sütununa eklenmiştir. Neticede Tablo 5.54’de görülebildiği üzere 2x5 matris ile ki kare testi yapılmıştır. Görüldüğü üzere ilkokul ve üzeri eğitilmiş katılımcılar %0,05 anlamlılık derecesinde ilkokul altı eğitilmiş katılımcılardan nitel ekonomik göstergelerde farklılık göstermektedirler ve 1. H₀ hipotezi red edilmektedir. Farklılığın yönüne Tablo 5.53’den bakarsak, nitel ekonomik göstergelerdeki değişimde ilkokul üstü ve altı gruplar arasındaki fark iş fırsatlarındaki değişim, iş çeşitliliğindeki değişim ve iş ortamının kalitesindeki değişim kalemlerinden kaynaklanmaktadır. İş fırsatlarındaki değişim

kaleminde ilkököl altında eğitim alan katılımcılar ilkököl üstü eğitim alan katılımcılara göre pozitif durumdadır ve mikrokredi sonrası ilkököl ve üzeri mezunlara göre iş fırsatlarında daha fazla değişim geçirmişlerdir. Ancak diğer kalemlerde ilkököl ve üzeri mezuniyet derecesine sahip katılımcılar ilkököl mezunu olmayan katılımcılara göre daha yüksek pozitif değişim geçirmişlerdir. Bu noktada nitel ekonomik göstergelerdeki değişimin yönü hakkında bir yorum yapılamamaktadır. Ancak nitel ekonomik göstergeleri ikiye ayırırsak, iş fırsatlarındaki değişimde ilkököl ve üzeri mezunlar ile ilkököl mezunu olmayanlar arasında fark olduğunu ve ilkököl ve üzeri mezuniyet derecesi ile beraber iş fırsatlarında negatif değişimin arttığını söyleyebiliriz. Diğer nitel ekonomik göstergelerde ise ilkököl ve üzeri mezunlarda anlamlı bir pozitif değişim vardır. İş fırsatlarındaki değişim hariç diğer değişkenlerin değişimlerinin analizini yaparsak, %0,04 anlamlılık derecesinde (iş fırsatlarındaki değişimi çıkartarak tekrardan 2*4'lük kontenjans tablosu ile analiz yapıldığı durum) iş fırsatlarındaki değişim hariç diğer nitel ekonomik kriterlerde ilkököl ve üzeri eğitime sahip olan katılımcıların ilkököl mezunu olmayanlara göre daha başarılı olduğunu söyleyebiliriz.

Tablo 5.54 İlköğretim ve Üstü Eğitimli Katılımcıların Ekonomik Göstergeleri (Nitel)

GERÇEKLEŞEN		TEORİK	
23	5	20	8
19	13	26	6
11	14	14	11
24	8	28	4
16	16	20	12
Ki Kare Anlamlılık		0,0005	

2. H₀ hipotezini sınamak için Tablo 5.53'te bulunan teorik ve gerçekleşen nitel sosyal olanaklara ulaşım göstergelerinden hücre değeri 5'in altında gerçekleşen hücrelerin bulunduğu sütun ve satırlar diğer sütun ve satırlar ile birleştirilmiş ve "negatif değişim" sütunu "değişim yok" sütununa, "sağlık koşullarındaki değişim" satırı "gıda ve beslenmedeki değişim"e eklenmiştir. Neticede Tablo 5.55'te görülebildiği üzere 2x3 matris ile ki kare testi yapılmıştır. Tablo 5.55'e bakarsak, ilkököl ve üzeri eğitimli katılımcılar ile ilkököl altı eğitimli katılımcılar arasında %5 anlamlılık seviyesinde herhangi bir fark olmadığını ve 2. H₀ hipotezinin red edilemeyeceğini söyleyebiliriz.

Tablo 5.55 İlkokul ve Üzeri Eğitimli
Katılımcıların Sosyal Olanaklara
Ulaşımı (Nitel)

GERÇEKLEŞEN		TEORİK	
24	8	20	12
27	8	27	8
19	4	16	7
Ki Kare Anlamlılık		0,1367	

3. H0 hipotezini sınamak için Tablo 5.53'te bulunan teorik ve gerçekleşen nitel sosyal kriterlerdeki değişim göstergelerinden hücre değeri 5'in altında gerçekleşen hücrelerin bulunduğu "negatif değişim" sütunu "değişim yok" sütununa ile birleştirilmiştir. Neticede Tablo 5.56'da görülebildiği üzere 2x4 matris ile ki kare testi yapılmıştır. Tablo 5.56'ya bakarsak, ilkokul ve üzeri eğitimli katılımcılar ile ilkokul altı eğitimli katılımcılar arasında %5 anlamlılık seviyesinde herhangi bir fark olmadığını ve 3. H0 hipotezinin red edilemeyeceğini söyleyebiliriz.

Tablo 5.56 İlkokul ve Üzeri Eğitimli
Katılımcıların Sosyal
Kriterlerdeki Değişim (Nitel)

GERÇEKLEŞEN		TEORİK	
14	18	19	13
23	7	25	5
28	4	28	4
27	5	28	4
Ki Kare Anlamlılık		0,1729	

4. H0 hipotezini sınamak için Tablo 5.53'de bulunan teorik ve gerçekleşen nicel ekonomik göstergelerdeki değişim kriterlerinden hücre değeri 5'in altında gerçekleşen hücrelerin bulunduğu "negatif değişim" sütunu "değişim yok" sütununa ile birleştirilmiş ve Tablo 5.70'de görülebildiği üzere 2x4 matris ile ki kare testi yapılmıştır.

Tablo 5.57 İlkokul ve Üzeri Eğitimli
Katılımcıların Ekonomik
Göstergeler (Nicel)

GERÇEKLEŞEN		TEORİK	
20	8	26	2
5	27	8	24
26	6	30	2
24	8	28	4
Ki Kare Anlamlılık		0,0000	

Tablo 5.57’yi yorumlarsak, ilkokul ve üzeri eğitimli katılımcılar %0,00 anlamlılık derecesinde ilkokul altı eğitimli katılımcılardan nicel ekonomik göstergelerde farklılık göstermektedirler ve 4. H_0 hipotezi red edilmektedir. Tablo 5.57’den pozitif değişimlere bakarsak, tüm kriterlerindeki pozitif değişimin ilkokul ve üzeri eğitimli katılımcılarda daha fazla olduğunu ve iki grup arasındaki farkın ilkokul ve üzeri eğitimli katılımcıların daha başarılı olmasından kaynaklandığını söyleyebiliriz.

5. H_0 hipotezini sınamak için Tablo 5.53’de bulunan teorik ve gerçekleşen nicel sosyal olanaklara ulaşım göstergelerinden hücre değeri 5’in altında gerçekleşen hücrelerin bulunduğu sütun ve satırlar diğer sütun ve satırlar ile birleştirilmiş, yani “negatif değişim” sütunu “değişim yok” sütununa, “suya ulaşım” ,”hastaneye ulaşım” ve “tuvalet imkânı” birleştirilmiştir. Neticede Tablo 5.58’de görülebildiği üzere 2x2 matris ile ki kare testi yapılmıştır. Tablo 5.58’i yorumlarsak, ilkokul ve üzeri eğitimli katılımcılar ile ilkokul altı eğitimli katılımcılar arasında %5 anlamlılık seviyesinde herhangi bir fark olmadığını ve 5. H_0 hipotezinin red edilemeyeceğini söyleyebiliriz.

Tablo 5.58 İlkokul ve Üzeri Eğitimli
Katılımcıların Sosyal Olanaklara
Ulaşım (Nicel)

GERÇEKLEŞEN		TEORİK	
3	93	7	89
8	24	9	23
Ki Kare Anlamlılık		0,0922	

Sonuç olarak ilkokul ve üzeri mezunlarda ilkokul mezunu olmayanlara göre anlamlı bir şekilde farklı olan iki değişken vardır ve 1. ile 4. H_0 hipotezleri red edilebilmektedir. Ancak birinci hipotezde farkın yönü hakkında herhangi bir şey söyleyemezken ikinci değişkende ilkokul ve üzeri mezunların ilkokul mezunu olmayanlardan daha fazla pozitif değişim geçirdiklerini söyleyebiliriz. Neticede eğitimin ekonomik faktörler üzerindeki etkisi burada görülmektedir.

5.9.2.3. Kocası çalışan kadınlar üzerinde mikrokredi etkisi

Kocası çalışan kadınlar ile kocası çalışmayan kadınlar arasında mikrokreditinin etkisinin farklı olarak gözlenmesi teorik olarak beklenmektedir. Örneğin aileye ayrılan vakitte kocası çalışmayan kadınların kocası çalışanlara göre daha başarısız olacağını, yani

ailelerine daha çok çalışmalarından dolayı daha az vakit ayırabileceklerini teorik olarak söyleyebiliriz. İkinci olarak, kocası çalışan kadınlar en azından kocalarından elde ettikleri güvence nedeni ile kocası çalışmayan kadınlara göre başarı noktasında daha geride olabilecektir. Bunun gibi mikrokredinin etkisinin ölçüldüğü değişkenlerde kocası çalışan kadınlar için mikrokredinin etkisini gösteren rakamsal değerler Tablo 5.59'da görülmektedir. Bu noktada hipotezlerimiz şunlar olacaktır:

1. H_0 = Kocaları çalışan katılımcıların nitel ekonomik kriterlerinde kocası çalışmayan katılımcılara kıyasla anlamlı bir fark yoktur.
2. H_0 = Kocaları çalışan katılımcıların nitel sosyal olanaklara ulaşım kriterlerinde kocası çalışmayan katılımcılara kıyasla anlamlı bir fark yoktur
3. H_0 = Kocaları çalışan katılımcıların nitel sosyal kriterlerinde kocası çalışmayan katılımcılara kıyasla anlamlı bir fark yoktur
4. H_0 = Kocaları çalışan katılımcıların nicel ekonomik kriterlerinde kocası çalışmayan katılımcılara kıyasla anlamlı bir fark yoktur
5. H_0 = Kocaları çalışan katılımcıların nicel sosyal olanaklara ulaşım kriterlerinde kocası çalışmayan katılımcılara kıyasla anlamlı bir fark yoktur.

Tabloda kocası çalışan kadınların üzerinde mikrokredinin hangi oranda etkide bulunduğunu gerçekleştiren ve teorik frekanslar yardımı ile görebilmekteyiz. Ancak daha net analiz yapmak için hipotez testleri bölümünde birleştirilmiş veriler ile ki kare testleri yapılacaktır.

Tabloyu analiz ederken 5'den küçük değerlere sahip hücrelerde ki kare uygulaması, ki kare değerini olduğundan büyük gösterdiği için bu hücreleri yatay veya dikeyde birleştirerek 5'den daha büyük değerli hücreler elde edilecektir ve yaş faktöründe daha detaylı açıklandığı üzere ki kare testleri birleştirilmiş kotenjans tabloları üzerinde uygulanacaktır.

Tablodaki gerçekleşen frekanslar kocası çalışan 63 katılımcının gerçekleşen değerini oluştururken, teorik frekanslar kocası çalışmayan (veya kocası olmayan) 41 katılımcının değerlerinin cevapsız sorular hariç tutularak 63 katılımcıya göre yeniden oranlanarak oluşturulması ile elde edilmiştir. Yani formulüze edersek;

Tablo 5.59 Kocası Çalışan Katılımcıların Mikrokredi Etki Ölçüm Tablosu ve Kocası Çalışmayan Katılımcılar ile Kıyaslanması

Gerçekleşen Frekanslar (Kişi)					Teorik Frekanslar (Kişi)		
GÖSTERGELER (Kocası Çalışan Katılımcılar)	Cevapsız Soru	Negatif Değişim	Değişim Yok	Pozitif Değişim	Negatif Değişim	Değişim Yok	Pozitif Değişim
Ekonomik Göstergeler (nitel)							
İş Fırsatlarındaki değişim	7	17	23	16	18	27	11
İş çeşitliliğindeki değişim	0	0	44	19	0	51	12
Hanehalkı ve bireysel varlıklardaki değişim	11	2	24	26	6	23	23
İş ortamının kalitesindeki değişim	0	0	54	9	0	52	11
İş yapma teknik ve yeteneğindeki değişim	0	0	36	27	0	37	26
Ortalama		3,8	36,2	19,4	2	16	7
Sosyal Olanaklara Ulaşım (nitel)							
Ev Şartlarındaki Değişim	0	0	40	23	0	45	18
Sağlık Koşullarındaki değişim	58	0	4	1	0	2	3
Gıda ve Beslenmedeki değişim	0	3	46	14	3	46	14
Eğitim olanaklarındaki değişim	14	0	36	13	2	34	13
Ortalama		0,75	31,5	12,8	0	14	5
Sosyal Kriterlerdeki Değişim (nitel)							
Aile ilişkilerindeki değişim	1	1	33	28	0	33	29
Sosyal saygı ve kabul görülebilirlik	1	2	48	12	0	53	9
Aileye ayrılan zamandaki değişim	0	5	53	5	6	43	14
Sosyal Aktivitelere katılım	1	0	53	9	3	51	8
Ortalama		2	46,8	13,5	1	19	6
Ekonomik Göstergeler (Nicel)							
Çalışan İşçi Sayısındaki değişim	5	0	49	9	3	49	6
Kâr ve Cirodaki Değişim	0	0	15	48	2	11	51
Kullanılan alet ve ekipmandaki değişim	0	0	57	6	0	55	8
Pazar Fırsatlarındaki değişim	0	0	54	9	0	49	14
Ortalama		0	43,8	18	0	17	8
Sosyal Olanaklara Ulaşım (Nicel)							
		YOK		VAR	YOK		VAR
Suya Ulaşım	0	0		63	2	0	61
Tuvalet İmkânı	0	1		62	6	0	57
Okula giden çocuk	0	15		48	22	0	41
Hastaneye Ulaşım	0	9		54	6	0	57
Ortalama		6,2		56,8	4	0	23

Teorik Frekans = kocası çalışmayan değer / (kocası çalışmayan katılımcı sayısı- kocası çalışmayan cevapsız soru) x (kocası çalışan katılımcı sayısı- kocası çalışan cevapsız soru) (5.6)

formülü ile teorik frekanslar elde edilmiştir. Yani farklı bir üslupla açıklarsak, “anket sorularını cevapsız bırakan katılımcılar hariç tutulmak üzere, kocası çalışmayan katılımcıların sayısı eğer kocası çalışan katılımcılar kadar olsaydı ne kadar katılımcı hangi ölçüde başarı kriterlerinde yerini alırdı” sorusuna verilen cevap teorik frekansı oluşturmaktadır. Neticede kocası çalışan katılımcıların kocası çalışmayan katılımcılardan farklı sonuçlar verip vermediği başarı kriterleri çerçevesinde incelenecektir.

5.9.2.3.1. Eşlerin iş durumu hipotez sınamaları

1. H₀ hipotezini sınamak için Tablo 5.59’da bulunan teorik ve gerçekleşen nitel ekonomik göstergelerden hücre değeri 5’in altında gerçekleşen hücreler diğer sütunlarla birleştirilmiş yani “negatif değişim” sütunu “değişim yok” sütununa eklenmiştir. Neticede Tablo 5.60’da görülebildiği üzere 2x5 matris ile ki kare testi yapılmıştır. Tablo 5.60’ı yorumlarsak, kocası çalışan katılımcılar ile kocası çalışmayan katılımcılar arasında %5 anlamlılık düzeyinde nitel ekonomik göstergelerde farklılık görülememektedir ve 1. H₀ hipotezi red edilemez. Ancak ki kare anlamlılık değeri %5’e çok yakın bir değer olan 5,93 olarak gerçekleşmiştir. Yani, 1. H₀ hipotezi ancak %5,93 anlamlılık düzeyinde red edilebilir.

Tablo 5.60 Kocası Çalışan Katılımcıların Ekonomik Göstergeleri (Nitel)

GERÇEKLEŞEN		TEORİK	
40	16	45	11
44	19	51	12
26	26	29	23
54	9	52	11
36	27	37	26
Ki Kare Anlamlılık		0,0593	

2. H₀ hipotezini sınamak için Tablo 5.59’de bulunan teorik ve gerçekleşen nitel sosyal olanaklara ulaşım göstergelerinden hücre değeri 5’in altında gerçekleşen hücrelerin bulunduğu sütun ve satırlar diğer sütun ve satırlar ile birleştirilmiş ve “negatif değişim” sütunu “değişim yok” sütununa, “sağlık koşullarındaki değişim” satırı “gıda ve

beslenmedeki değişim”e eklenmiştir. Neticede Tablo 5.61’de görülebildiği üzere 2x3 matris ile ki kare testi yapılmıştır. Tablo 5.61’e bakarsak, kocası çalışan katılımcılar ile kocası çalışan katılımcılar arasında %5 anlamlılık seviyesinde herhangi bir fark olmadığını ve 2. H0 hipotezinin red edilemeyeceğini söyleyebiliriz.

Tablo 5.61 Kocası Çalışan Katılımcıların Sosyal Olanaklara Ulaşımı (Nitel)

GERÇEKLEŞEN		TEORİK	
40	23	45	18
53	15	51	17
36	13	36	13
Ki Kare Anlamlılık		0,4023	

3. H0 hipotezini sınamak için Tablo 5.59’da bulunan teorik ve gerçekleşen nitel sosyal kriterlerdeki değişim göstergelerinden hücre değeri 5’in altında gerçekleşen hücrelerin bulunduğu “negatif değişim” sütunu “değişim yok” sütununa ile birleştirilmiştir. Neticede Tablo 5.62’de görülebildiği üzere 2x4 matris ile ki kare testi yapılmıştır. Tablo 5.62’yi yorumlarsak, kocası çalışan katılımcılar ile kocası çalışmayan katılımcılar arasında %3,69 anlamlılık seviyesinde fark olduğunu ve 3. H0 hipotezinin red edildiğini söyleyebiliriz.

Tablo 5.62 Kocası Çalışan Katılımcıların Sosyal Kriterlerdeki Değişimi (Nitel)

GERÇEKLEŞEN		TEORİK	
34	28	33	29
50	12	53	9
58	5	49	14
53	9	54	8
Ki Kare Anlamlılık		0,0369	

Tablo 5.59’dan pozitif değişimlere bakarsak, kocası çalışan kadınların sosyal saygı ve kabul görülebilirlik ve sosyal aktivitelere katılım noktasında kocası çalışmayan kadınlardan daha başarılı olduğunu, diğer kriterlerde kocası çalışmayan katılımcıların daha başarılı olduğunu söyleyebiliriz. Bu durumda kocası çalışan veya çalışmayan katılımcıların nitel sosyal kriterlerdeki değişimde birbirlerinden anlamlı olarak farklı olduklarını ancak herhangi bir kesimin mutlak olarak başarılı olmadığını, sadece kriterler seviyesinde ayrışmanın olduğunu söyleyebiliriz. Ancak, nitel sosyal kriterlerdeki değişimin temel kaynağı aileye ayrılan vakitteki değişimin kocası

çalışmayan kadınlarda daha fazla olmasından kaynaklanmaktadır. Teoride beklenmeyen bu sonuç pratikte gerçekleşmiştir. Yani, kocası çalışmayan kadınların ailelerine ayırdıkları vakit daha fazla değişmiştir ve ilk başta belirttiğimiz teori yanlışlanmıştır.

4. H0 hipotezini sınamak için Tablo 5.59’te bulunan teorik ve gerçekleşen nicel ekonomik göstergelerdeki değişim kriterlerinden hücre değeri 5’in altında gerçekleşen hücrelerin bulunduğu “negatif değişim” sütunu “değişim yok” sütununa ile birleştirilmiş ve Tablo 5.63’de görülebildiği üzere 2x4 matris ile ki kare testi yapılmıştır. Tablo 5.63’ü yorumlarsak, kocası çalışan katılımcılar ile kocası çalışan katılımcılar arasında %5 anlamlılık seviyesinde herhangi bir fark olmadığını ve 2. H0 hipotezinin red edilemeyeceğini söyleyebiliriz.

Tablo 5.63 Kocası Çalışan Katılımcıların Ekonomik Göstergeleri (Nicel)

GERÇEKLEŞEN		TEORİK	
49	9	52	6
15	48	12	51
57	6	55	8
54	9	49	14
Ki Kare Anlamlılık		0,1827	

5. H0 hipotezini sınamak için Tablo 5.59’te bulunan teorik ve gerçekleşen nicel sosyal olanaklara ulaşım göstergelerinden hücre değeri 5’in altında gerçekleşen hücrelerin bulunduğu sütun ve satırlar diğer sütun ve satırlar ile birleştirilmiş, yani “negatif değişim” sütunu “değişim yok” sütununa, “suya ulaşım”, “hastaneye ulaşım” ve “tuvalet imkânı” birleştirilmiştir.

Tablo 5.64 Kocası Çalışan Katılımcıların Sosyal Olanaklara Ulaşım (Nicel)

GERÇEKLEŞEN		TEORİK	
10	179	14	175
15	48	22	41
Ki Kare Anlamlılık		0,0419	

Neticede Tablo 5.64’te görülebildiği üzere 2x2 matris ile ki kare testi yapılmıştır. Tablo 5.64’i yorumlarsak, kocası çalışan katılımcılar ile kocası çalışan katılımcılar arasında %4,19 anlamlılık seviyesinde fark olduğunu ve 5. H0 hipotezinin red edildiğini söyleyebiliriz. İki grup arasındaki pozitif değişimleri yorumlarsak, hastaneye ulaşım kriteri açısından kocası çalışmayan kadınların daha fazla sosyal olanaklara sahip

olduğunu, ancak diğer kriterler için kocası çalışan kadınların daha fazla sosyal imkâna sahip olduklarını görebiliriz.

Sonuç olarak sadece 3. ve 5. H0 hipotezleri %5 anlamlılık seviyesinden daha küçük bir anlamlılık ile red edilebilmiştir. Ancak yine bu hipotezlerde herhangi bir grubun diğerine karşı toplamda daha fazla başarısının bulunduğu noktasında yorum yapamamaktayız. Sadece kriterler noktasında başarı durumu söz konusudur. Diğer hipotezler ise red edilememiş, yani iki grup arasında %5 anlamlılık seviyesinde bir farka rastlanamamıştır.

5.9.2.4. Bir yıldan eski katılımcılar üzerinde mikrokredinin etkisi

Bir yıldan daha eski katılımcıların teorik olarak gerek mikrokredinin işleyişini daha iyi öğrenmeleri, gerek yaptıkları işe daha fazla hâkim olmalarından dolayı ekonomik, sosyal ve sosyal olanaklara ulaşım kriterleri açısından daha başarılı olmaları beklenmektedir. Ayrıca bir yıldan daha eski katılımcılar en azından ikinci kredilerini alan katılımcılardır ve başarılı oldukları ve taksitlerini geciktirmeden birinci kredilerini kapattıkları için ikinci kredilerini almaya hak kazanmışlardır. Bu noktada mikrokredinin bir yıldan daha eski katılımcılar üzerindeki etkisinin yeni katılımcılara kıyasla farklı olup olmadığını aşağıdaki hipotezlerle sınayabiliriz.

1. H0= Bir yıldan daha eski katılımcıların nitel ekonomik kriterlerinde yeni katılımcılara kıyasla anlamlı bir fark yoktur.
2. H0= Bir yıldan daha eski katılımcıların nitel sosyal olanaklara ulaşım kriterlerinde yeni katılımcılara kıyasla anlamlı bir fark yoktur
3. H0= Bir yıldan daha eski katılımcıların nitel sosyal kriterlerinde yeni katılımcılara kıyasla anlamlı bir fark yoktur
4. H0= Bir yıldan daha eski katılımcıların nicel ekonomik kriterlerinde yeni katılımcılara kıyasla anlamlı bir fark yoktur
5. H0= Bir yıldan daha eski katılımcıların nicel sosyal olanaklara ulaşım kriterlerinde yeni katılımcılara kıyasla anlamlı bir fark yoktur.

Tablo 5.65 1 Yıldan Eski Katılımcıların Mikrokredi Etki Ölçüm Tablosu ve 1 Yıldan Eski Olmayan Katılımcılar ile Kıyaslanması

GÖSTERGELER (Bir Yıldan Daha Eski Katılımcılar)	Gerçekleşen Frekanslar (Kişi)				Teorik Frekanslar (Kişi)		
	Cevapsız Soru	Negatif Değişim	Değişim Yok	Pozitif Değişim	Negatif Değişim	Değişim Yok	Pozitif Değişim
Ekonomik Göstergeler (nitel)							
İş Fırsatlarındaki değişim	7	17	23	16	18	27	11
İş çeşitliliğindeki değişim	0	0	44	19	0	51	12
Hanehalkı ve bireysel varlıklardaki değişim	11	2	24	26	6	23	23
İş ortamının kalitesindeki değişim	0	0	54	9	0	52	11
İş yapma teknik ve yeteneğindeki değişim	0	0	36	27	0	37	26
Ortalama		3,8	36,2	19,4	2	16	7
Sosyal Olanaklara Ulaşım (nitel)							
Ev Şartlarındaki Değişim	0	0	40	23	0	45	18
Sağlık Koşullarındaki değişim	58	0	4	1	0	2	3
Gıda ve Beslenmedeki değişim	0	3	46	14	3	46	14
Eğitim olanaklarındaki değişim	14	0	36	13	2	34	13
Ortalama		0,75	31,5	12,8	0	14	5
Sosyal Kriterlerdeki Değişim (nitel)							
Aile ilişkilerindeki değişim	1	1	33	28	0	33	29
Sosyal saygı ve kabul görülebilirlik	1	2	48	12	0	53	9
Aileye ayrılan zamandaki değişim	0	5	53	5	6	43	14
Sosyal Aktivitelere katılım	1	0	53	9	3	51	8
Ortalama		2	46,8	13,5	1	19	6
Ekonomik Göstergeler (Nicel)							
Çalışan İşçi Sayısındaki değişim	5	0	49	9	3	49	6
Kâr ve Cirodaki Değişim	0	0	15	48	2	11	51
Kullanılan alet ve ekipmandaki değişim	0	0	57	6	0	55	8
Pazar Fırsatlarındaki değişim	0	0	54	9	0	49	14
Ortalama		0	43,8	18	0	17	8
Sosyal Olanaklara Ulaşım (Nicel)		YOK	VAR		YOK	VAR	
Suya Ulaşım	0	0	63		2	0	61
Tuvalet İmkânı	0	1	62		6	0	57
Okula giden çocuk	0	15	48		22	0	41
Hastaneye Ulaşım	0	9	54		6	0	57
Ortalama		6,25	56,8		4	0	23

Tablodaki gerçekleşen frekanslar bir yıldan eski 45 katılımcının gerçekleşen değerini oluştururken, teorik frekanslar bir yıldan yeni (veya ilk kredisini alan) 47 katılımcının değerlerinin cevapsız sorular hariç tutularak 45 katılımcıya göre yeniden oranlanarak oluşturulması ile elde edilmiştir. Yani formulüze edersek;

Teorik Frekans = bir yıldan yeni / (bir yıldan yeni katılımcı sayısı- bir yıldan yeni cevapsız soru) x (bir yıldan eski katılımcı sayısı- bir yıldan eski cevapsız soru) (5.7)

formülü ile teorik frekanslar elde edilmiştir. Yani farklı bir üslupla açıklarsak, “anket sorularını cevapsız bırakan katılımcılar hariç tutulmak üzere, bir yıldan yeni katılımcıların sayısı eğer bir yıldan eski katılımcılar kadar olsaydı ne kadar katılımcı hangi ölçüde başarı kriterlerinde yerini alırdı” sorusuna verilen cevap teorik frekansı oluşturmaktadır. Neticede bir yıldan eski katılımcıların bir yıldan yeni katılımcılardan farklı sonuçlar verip vermediği başarı kriterleri çerçevesinde incelenecektir.

Tabloyu analiz ederken, 5’den daha küçük hücrelerin tabloda bulunmasından dolayı, bu hücreler satır veya sütun şeklinde birleştirilerek %5’den büyük değere ulaşılması sağlanacak ve ki kare testi bu aşamadan sonra yapılacaktır.

5.9.2.4.1. Eski katılımcılar (birden fazla mikrokredi alan katılımcılar) hipotez sınamaları

1. H0 hipotezini sınamak için Tablo 5.65’de bulunan teorik ve gerçekleşen nitel ekonomik göstergelerden hücre değeri 5’in altında gerçekleşen hücreler diğer sütunlarla birleştirilmiş (“negatif değişim” sütunu “değişim yok” sütununa eklenmiştir) ve Tablo 5.66’da görülebildiği üzere 2x5 matris ile ki kare testi yapılmıştır. Tablo 5.66 üzerinde yorum yaparsak, bir yıldan eski katılımcılar %0,03 anlamlılık derecesinde bir yıldan yeni katılımcılardan nitel ekonomik göstergelerde farklılık göstermektedirler ve 1. H0 hipotezi red edilmektedir. Pozitif değişimdeki farklılıklara Tablo 5.65’den bakacak olursak, iş fırsatlarında her iki grubun aynı pozitif değişime sahip olduğunu ve diğer göstergelerde bir yıldan eski katılımcıların bir yıldan yeni katılımcılara göre daha fazla pozitif değişime sahip olduğunu görmekteyiz. Bu durumda, bir yıldan eski katılımcıların anlamlı bir şekilde bir yıldan yeni katılımcılardan nitel ekonomik göstergelerde daha başarılı olduğunu söyleyebiliriz.

Tablo 5.66 Bir Yıldan Eski Katılımcıların
Ekonomik Göstergeleri (Nitel)

GERÇEKLEŞEN		TEORİK	
32	10	32	10
33	12	34	11
18	21	27	12
38	7	40	5
22	23	32	13
Ki Kare Anlamlılık		0,0003	

2. H₀ hipotezini sınamak için Tablo 5.65’de bulunan teorik ve gerçekleşen nitel sosyal olanaklara ulaşım göstergelerinden hücre değeri 5’in altında gerçekleşen hücrelerin bulunduğu sütun ve satırlar diğer sütun ve satırlar ile birleştirilmiş, “negatif değişim” sütunu “değişim yok” sütununa, “sağlık koşullarındaki değişim” satırı “gıda ve beslenmedeki değişim”e eklenmiştir ve Tablo 5.67’de görülebildiği üzere 2x3 matris ile ki kare testi yapılmıştır. Görüldüğü üzere bir yıldan eski katılımcılar %0,00 anlamlılık derecesinde bir yıldan yeni katılımcılardan nitel sosyal olanaklara ulaşımında farklılık göstermektedirler ve 2. H₀ hipotezi red edilmektedir. Tablo 5.65’den pozitif değişimlere bakarsak, sağlık koşullarındaki pozitif değişimin her iki grupta da aynı iken, diğer değişkenlerde eski katılımcılar yeni katılımcılara göre daha fazla pozitif değişime sahiptir. Sonuç olarak, eski katılımcıların nitel sosyal olanaklara ulaşmada yeni katılımcılara göre daha başarılı olduğunu %5 anlamlılık düzeyinde söyleyebiliriz.

Tablo 5.67 Bir Yıldan Eski Katılımcıların
Sosyal Olanaklara Ulaşım (Nitel)

GERÇEKLEŞEN		TEORİK	
26	19	36	9
31	15	40	6
24	12	33	3
Ki Kare Anlamlılık		0,0000	

3. H₀ hipotezini sınamak için Tablo 5.65’de bulunan teorik ve gerçekleşen nitel sosyal kriterlerdeki değişim göstergelerinden, hücre değeri 5’in altında gerçekleşen hücrelerin bulunduğu “negatif değişim” sütunu “değişim yok” sütunu ile birleştirilmiş ve Tablo 5.68’de görülebildiği üzere 2x4 matris ile ki kare testi yapılmıştır. Tablo 5.68’i yorumlarsak, bir yıldan eski katılımcılar %0,00 anlamlılık derecesinde bir yıldan yeni katılımcılardan nitel sosyal kriterlerdeki değişimde farklılık göstermektedirler ve 3. H₀ hipotezi red edilmektedir. Tablo 5.65’den pozitif değişimlere bakarsak, tüm kriterlerdeki pozitif değişimin bir yıldan eski katılımcılarda daha fazla olduğunu ve iki grup

arasındaki anlamlı farkın eski katılımcıların yeni katılımcılara göre nitel sosyal kriterlerdeki değişimde daha başarılı olmasından kaynaklandığını söyleyebiliriz.

Tablo 5.68 Bir Yıldan Eski Katılımcıların Sosyal Kriterlerdeki Değişim (Nitel)

GERÇEKLEŞEN		TEORİK	
21	24	27	18
32	12	39	5
38	7	40	5
34	10	43	1
Ki Kare Anlamlılık		0,0000	

4. H₀ hipotezini sınamak için Tablo 5.65’de bulunan teorik ve gerçekleşen nicel ekonomik göstergelerdeki değişim kriterlerinden hücre değeri 5’in altında gerçekleşen hücrelerin bulunduğu “negatif değişim” sütunu “değişim yok” sütunu ile birleştirilmiş ve Tablo 5.69’da görülebildiği üzere 2x4 matris ile ki kare testi yapılmıştır. Tablo 5.69’u yorumlarsak, eski katılımcılar ile yeni katılımcılar arasında %0,45 anlamlılık derecesinde fark bulunmaktadır ve 4. H₀ hipotezi red edilmektedir. Pozitif değişimlere Tablo 5.65’den bakarsak, kullanılan alet ve ekipmandaki değişim ile pazar fırsatlarındaki değişimin eski katılımcılarda daha başarılı olduğunu ve diğer kriterlerdeki değişimlerin yeni katılımcılarda daha başarılı olduğunu söyleyebiliriz. Bu durum, iki grup arasındaki farkın mutlak olarak eski veya yeni katılımcıların başarısından kaynaklanmadığını ve alt kriterlerdeki değişimden kaynaklandığı göstermektedir.

Tablo 5.69 Bir Yıldan Eski Katılımcıların Ekonomik Göstergeler (Nitel)

GERÇEKLEŞEN		TEORİK	
37	4	33	8
11	34	9	36
39	6	43	2
37	8	39	6
Ki Kare Anlamlılık		0,0045	

5. H₀ hipotezini sınamak için Tablo 5.65’de bulunan teorik ve gerçekleşen nicel sosyal olanaklara ulaşım göstergelerinden hücre değeri 5’in altında gerçekleşen hücrelerin bulunduğu sütun ve satırlar diğer sütun ve satırlar ile birleştirilmiş, yani “negatif değişim” sütunu “değişim yok” sütununa, “suya ulaşım” ,”hastaneye ulaşım” ve “tuvalet imkânı” birleştirilmiştir. Neticede Tablo 5.90’da görülebildiği üzere 2x2 matris ile ki

kare testi yapılmıştır. Tablo 5.90'ı yorumlarsak eski katılımcılar ile yeni katılımcılar arasında %5 anlamlılık seviyesinde herhangi bir fark olmadığını ve 5. H0 hipotezinin red edilemeyeceğini söyleyebiliriz.

Tablo 5.70 Bir Yıldan Eski Katılımcıların Sosyal Olanaklara Ulaşım (Nitel)

GERÇEKLEŞEN		TEORİK	
5	130	8	127
12	33	15	30
Ki Kare Anlamlılık		0,1503	

Neticede, 5. H0 hipotezi hariç tüm hipotezler red edilmiş ve eski katılımcılar ile yeni katılımcılar arasında tüm kriterlerde %5'den daha küçük anlamlılık seviyelerinde fark gözlenmiştir. Nitel ekonomik göstergeler, nitel sosyal olanaklara ulaşım göstergeleri ve nitel sosyal kriterlerdeki değişim göstergelerinde eski katılımcıların yeni katılımcılara kıyasla anlamlı bir şekilde daha başarılı olmuştur.

5.10. Gelirdeki Değişim

Diyarbakır Pilot Mikrokredi projesi esas anlamda yoksul insanların gelirlerini artırmalarını sağlamak ve yoksulların yoksuluk çizgisi üzerine çıkıp hayat standartlarını geliştirmelerini sağlamak için üretilmiş bir projedir. Bu anlamda bu proje ile yoksulların hangi oranda yoksulluk çizgisini aştıkları ve gelirlerindeki artışın hangi faktörlerden kaynaklandığı merak konusudur. Bu bölümde bu başlıklar altında analizler sunulacaktır.

Türkiye Grameen Mikrokredi Projesi katılımcılarının yoksulluk sınırını incelemeye başlarsak öncelikle katılımcıların mikrokredi öncesi yoksulluk durumları ile yola başlamalıyız. Günlük kişi başı 1\$ sınırının altında yaşayan katılımcıların oranına bakacak olursak Tablo 5.71 bize bilgi sunacaktır.

Tablo 5.71, mikrokredi öncesi katılımcıların ailece elde ettikleri gelirin ailedeki kişi sayısına bölünmesi ile elde edilmiş günlük kişi başı gelir rakamlarından elde edilmiştir. Tablo 5.71'e göre, katılımcıların %52,88'i günde 1\$ sınırının altında yaşamaktadır. 1\$ ile 2\$ arasında kişi başı gelirle yaşayan ailelerin toplamda oranı ise %24,03 olarak gerçekleşmiştir. Yani katılımcıların $\frac{3}{4}$ 'ü kişi başı günde 2\$'lık gelirin altında bir gelir ile yaşamaktadırlar. Mikrokredi almış ve 4\$'dan fazla kişi başına gelire sahip katılımcıların

toplamdaki oranı ise %5,77 olarak gerçekleşmiştir. Bu noktada mikrokredi sonrası yukardaki tablonun ne şekilde evrildiğini görmek yerinde olacaktır. Tablo 5.71'e göre, katılımcıların kişi başına 1\$ yoksulluk sınırı altında yaşayanlarının oranı toplam içerisinde %17,3 gerileyerek %35,57'e gerilemiştir. Kişi başı günlük 1\$ sınırının altında yaşayan katılımcıların ise %32,72'si (=18/55) yoksulluk sınırını aşmıştır. Kişi başı günlük 1\$ ile 2\$ arasında bir gelir ile yaşayan katılımcıların sayısı ise %32 oranında artmıştır (=8/25). Yani 1\$'ın altında yaşayan insanların bir kısmı 1\$-2\$ arasındaki gelir düzeyine ulaşmışlardır.

Tablo 5.71 Mikrokredi Sonrası Yoksulluk Sınırı Değişen Aile Sayısı

Mikrokredi öncesi durum			Mikrokredi sonrası durum			
Kişi Başı Gelir (\$)	Katılımcı Sayısı	% Frekans	Katılımcı Sayısı	% Frekans	Değişim	%Değişim
1\$	55	52,88	37	35,57	-18	-17,3
1\$<2\$	25	24,03	33	31,73	+8	10,5
2\$<4\$	18	17,31	24	23,07	+6	5,76
>4\$	6	5,77	10	8,65	+4	3,84
Cevapsız	0	0	0	0	0	0
Mikrokredi Öncesi Kişi Başı Günlük Ortalama Kazanç (\$)		1,3	Mikrokredi Sonrası Kişi Başı Günlük Ortalama Kazanç (\$)		1,9	

Bu noktada mikrokredinin gelir üzerindeki etkisinin anlamlılığı sorgulanmalıdır. Mikrokredi Tablo 5.71'den da görülebileceği gibi katılımcıların gelirlerini artıracak yönde etkiye bulunmuştur. Ancak bu etkinin anlamlı bir etki mi olduğu yoksa sadece görünürde bir etki olmasına rağmen anlamsız mı olduğu incelenmelidir. Bu noktada “çift eşlenik t testi” ile sonuca ulaşabiliriz. Bu test ile sınamak istediğimiz hipotezler şunlardır.

H0: Mikrokredi öncesi kazanç ile mikrokredi sonrası kazanç arasında fark yoktur

H1: Mikrokredi sonrası kazanç mikrokredi öncesi kazançtan daha fazladır

Bu test ile aynı katılımcıların mikrokredi öncesi ile mikrokredi sonrası gelirlerini kıyaslayarak Tablo 5.72'deki sonuçları elde edebiliriz.

Tablo 5.72'den okunabileceği üzere, mikrokredi sonrası kazanç ile mikrokredi öncesi kazançtan %1 anlamlılık derecesinde fazladır ve H0 hipotezi red edilmektedir.

Tablo 5.72 Mikrokredinin Gelir Etkisinin Gösteren T Testi Tablosu

Eşlenik Çift	T Testi	s.d.	Anlamlılık (tek kuyruklu)
Mikrokredi Sonrası Kazanç- Mikrokredi Öncesi Kazanç	2,972	103	0,000

Mikrokredi katılımcılarının aile gelirlerine bakarsak ve bu geliri ev eşyası bilgileri ile karşılaştırsak, katılımcıların gelirleri ile ev eşyası bilgisi arasında bir tezat olduğunu ve katılımcıların gelirlerini düşük gösterme eğiliminde olduğunu söyleyebiliriz. Katılımcıların ev eşyası bilgisine tanımlayıcı istatistikler bölümünden tekrardan dönersek, sadece 4 katılımcının evinde televizyonun ve buzdolabının olmadığı, katılımcıların %65,4'ünde çamaşır makinesinin, %50'sinde ise büyük fırının olduğu ve ortalama aile büyüklüğü medyanının 6 kişi olduğu bir örnekleme, kişi başı geliri günlük 1\$'ın altında olan katılımcı ailelerin oranı %52,9 olarak belirtilmiştir.

Tablo 5.73 Mikrokredi Öncesi Gelir ve Alınan Borç Bilgisi

Kişi Başı Gelir (\$ ¹²)	Katılımcı Sayısı	Ortalama Alınan Borç (YTL)	Maksimum Borç (YTL)
1\$	55	4375	30000
1\$<2\$	25	3225	11000
2\$<4\$	18	2050	3000
>4\$	6	0	0
Cevapsız	0		

Katılımcıların %52,9'unun günlük 1\$ kişi başı gelirin altında olduğunu ve medyanı 6 olan aile nüfusuna sahip olduklarını hesaba katarsak ortalama olarak aile geliri aylık maksimum 300 YTL gelire sahip olan ailelerin evlerinde yukardaki eşyaların bulunması düşündürücüdür. Aynı zamanda, her ne kadar ev şartları iyi olmasa da, katılımcıların %54,8'inin kendi evinde oturduğunu ve ev sahibi olduklarını hesaba katarsak, bu gelir şartlarında katılımcıların ev ve eşya bilgisinin daha kötü durumda olması beklenmektedir. Ayrıca, TGMP dışında borç ve kredi alan katılımcıların bilgisine bakarsak, 22 ailenin arkadaşlarından ve çevrelerinden aile başına ortalama¹³ 3.868 YTL borç aldıkları söyleyebiliriz. Büyük çoğunluğu, kişi başı günlük 1\$ ile geçinen ailelerin bu meblağda borç bulabilmeleri zordur. Tablo 5.73'e bakarsak, kişi başı gelir günlük 1\$'ın altında olan katılımcılardan borç alanların ortalama 4.375 YTL borç almış olması, bu katılımcıların gelirlerini yanlış beyan ettiklerinin bir başka delilidir.

¹² Dolar Kuru Temmuz ve Ağustos 2006 tarihlerinde geçerli olan ortalama kur (YTL 1,40/ \$) olarak alınmıştır.

¹³ Borç alan katılımcıların kendi içerisindeki ortalaması

Yani katılımcıların gelirlerini yanlış beyan etmiş olduklarını söyleyebiliriz. Daha ayrıntılı bir analiz yapmak için katılımcıların gelirlerindeki değişimi ve değişimin kaynaklarını incelememiz gerekmektedir.

5.10.1. Gelirdeki değişimin kaynakları

Gelirdeki değişimin kaynakları üzerine bir çalışma yapmak için gelirdeki değişimin bağımlı değişken olduğu ve açıklayıcı değişken olarak gelirdeki değişime etkiye bulunabilecek faktörlerin bulunduğu bir logit analizi yapabiliriz. Bu analizi yapmak için, Gelirdeki değişimde aile gelirini artırmış ailelere “1”, artıramamış veya azaltmış ailelere “0” vererek açıklayıcı değişkenlerden nasıl etkilendiğini göstermemiz gerekmektedir. Açıklayıcı değişkenler, gelirdeki değişimi etkileyebilecek değişkenler olarak alınan kredi miktarı, katılımcıların 1 yıldan eski veya bir yıldan yeni katılımcılar olup olmaması, katılımcıların eğitim durumu, katılımcıların iş kolu (ticaret, imalat, otel-lokanta, diğer toplumsal ve ulaşım), aile nüfusu ve yaş faktörüdür. Bu değişkenler, katılımcıların elde ettikleri geliri etkileyebilecek faktörlerdir. Örneğin, kişinin eğitim durumunun daha da artması durumunda kazancının da artması veya yaşının orta yaş olması durumunda gelirinin artması teorik olarak beklenmektedir. Şimdi bu değişkenlerin anket verilerine dayanarak gelir değişkenini ne ölçüde etkilediğini ölçersek Tablo 5.74’deki bilgilerden faydalanabiliriz.

Tablo 5.74 Gelir Değişkenini Etkileyen Faktörlerin Logit Analizi

Logit gelir_degiskeni alınankredi katilmatarihi egitim ticaret imalat otellokanta digertoplu ulastirma ailenufusu yas				
Gözlem Sayısı =98			Prob>Chi2=0,1628	
Log Likelihood=-46,900545			Pseudo R2=0,1217	
Gelirdeki Değişim	Katsayı	Std. Hata	Z.	P>[Z]
Alınan Kredi	0,000505	0,0008761	0,06	0,954
Katılım Tarihi	-0,1052501	0,6081265	-0,17	0,863
Eğitim Seviyesi	0,3732590	0,3037467	1,23	0,219
Ticaret İş Kolu	0,6293223	1,3406700	0,47	0,639
İmalat İş Kolu	1,5738010	1,3964350	1,13	0,260
Otel Lokanta İş Kolu	-1,7074900	1,7556370	-0,97	0,331
Diğer Toplumsal İş Kolu	-1,0549140	1,8214190	-0,06	0,954
Aile Nüfusu	-0,0635701	0,0904591	-0,70	0,482
Yaş	0,0413199	0,0267326	1,55	0,122
_cons	-1,1881560	2,0180170	-0,59	0,556

Tablo 5.74'deki verilere bakacak olursak, gelirdeki değişimi %5 anlamlılık seviyesinde etkileyen herhangi bir değişkenin olmadığını gözlemleyebiliriz. Ayrıca denklemin kendisi de %5 anlamlılık düzeyinde iyi bir tahmin edici değildir, çünkü ki kare değeri %5'den daha büyük bir değer olan %16'da denklemin anlamlı olacağını göstermektedir. Sadece yaş değişkeni gelirdeki değişimi %12,2 anlamlılık seviyesinde etkilemektedir, ancak yine de bu sonuç için %12,2'lik bir yanılma payı mevcuttur. Neticede gelirdeki değişimi anlamlı bir şekilde etkileyen bir faktörün olmadığı yorumunu yapabiliriz¹⁴.

Ayrıca çoğu saha araştırmasında anket verilerinde gelir beyanı ile ilgili eksik beyan sorunu bulunmaktadır. Bizim yaptığımız araştırmada da eksik beyan sorunu olabileceğini göz ardı etmemek gerekir. Ancak yine de logit analizi sonucunda eksik beyanın olduğunu kesin olarak söylenememektedir, sadece bu konuda bir riskin olduğunu söylenebilmektedir. Logit analizinin temel yorumu, gelire etki etmesi muhtemel faktörler olan alınan kredi, katılım tarihi, eğitim durumu, çalışılan iş kolu, aile nüfusu ve yaşın, gelir değişkenine anlamlı bir etkisinin olmadığıdır.

5.11. Beslenme Durumuna Etki Eden Faktörler

Tablo 5.75 Beslenme Durumunu Etkileyen Faktörlerin Logit Analizi

logit beslenme durumu gelir eğitim yas uyelik gunu				
Prob > chi2 = 0.2179			Gözlem Sayısı = 92	
Pseudo R2 = 0.0598			LR chi2(4) = 5.76	
Beslenme Durumu	Coef.	Std. Hata.	Z.	P>[Z]
Gelir.	0,0045149	0,0041444	1,09	0,276
Eğitim	-0,1075723	0,2718260	-0,40	0,692
Yaş	-0,0425606	0,0234862	-1,81	0,070
Uyelik Zamanı	0,0003936	0,0008627	0,46	0,648
_cons	2,5451920	1,3261110	1,92	0,055

Katılımcıların beslenme durumu bilgisi, 27. soruda katılımcıların evlerine her hafta giren gıda maddelerinden elde edilen veri ile elde edilmiştir. Bu soruda katılımcıların evlerine her hafta tahıl (pirinç, bulgur vs.), süt ve süt ürünleri, yumurta, et, balık ve deniz ürünleri, seker, meyve, sebzeden hangisi veya hangilerinin evlerine girdiği sorulmuştur. Bu sorudan alınan yanıtı göre yukardaki ürünlerden en az dört tanesi her hafta evine

¹⁴ Gelirdeki rakamsal artışın bağımlı değişken ve bağımsız değişkenlerin Tablo 5.87'deki değişkenler ile aynı olduğu lineer olasılık modelinde F testi %37,38 anlamlılık derecesinde anlamlı çıkmıştır, yani denklem anlamsız çıkmıştır ve logit analizi ile aynı sonuç alınmıştır

giren aileler “0”, 5 ve daha fazla ürün giren aileler ise “1” ile numaralandırılmıştır. Eğitim seviyesi 1=Yok, 2=Okur yazar / diplomasız, 3= İlkokul, 4= Ortaokul, 5= Lise, 6= Teknik okul, 7= Üniversite, olarak 1’den 7’ye kadar eğitim seviyesinin artması ile dizayn edilmiştir. Yaş faktörüne katılımcıların gerçek yaşları, üyelik zamanında ise katılımcıların üye oldukları tarih ile anketin yapıldığı 2006 Temmuz ayına kadar geçen sürenin gün cinsinden değeri veri alınmıştır. Eldeki veriler ile yapılan analize göre kurulan logit denkleminde denklemin bir bütün olarak ancak %21,79 seviyesinde anlamlılığa sahip olduğu görülmektedir. Denklemin sonuçlarına bakacak olursak, %7 anlamlılık seviyesinde yaş faktörünün beslenme durumunda etkili olduğu görülmektedir.

Tablo 5.76 Beslenme Durumunu Etkileyen Faktörlerin Ortalama Değerleri ve Standart Hataları

Bağımsız Değişkenler	Ortalama	Std. Hata	Gözlem Sayısı = 92	
			95% Güven Aralığı	
Eğitim	1,71739	1,493193	1,09000	1,9415
Yaş	37,41304	1,266473	34,89735	39,9287
Beslenme Durumu	0,78260	0,043238	0,69672	0,8684
Uyelik Zamanı	444,09780	34,077650	376,40680	511,78890
Gelir	98,54348	7,792296	83,06504	114,02190
_cons	2,54519	1,326111	1,92000	0,0550

Yaş faktöründeki değişimin beslenme durumuna olan marjinal etkisini inceleyecek olursak:

$$dP/dX_i = f(Z)\beta_i = e^{-Z}/(1+e^{-Z})^2 \quad (5.8)$$

denkleminde yola çıkarak sonuca ulaşabiliriz.

$$Z = \beta_1 + \beta_2 X \quad (5.9)$$

eşitliği ile Z değerini;

$$Z = 2,54 + 0,0425 * 37,41 = 4,04 \quad (5.10)$$

$$dP/dX_i = e^{-Z}/(1+e^{-Z})^2 = e^{-4,04}/(1+e^{-4,04})^2 = 0,0169 \quad (5.11)$$

$$\text{Marjinal değişim} = f(Z) * \beta_1 = 0,0169 * 0,0425 = 0,000718 \quad (5.12)$$

Yani, %7 anlamlılık seviyesinde katılımcıların yaşındaki 1 birimlik bir artış (1 sene), katılımcıların daha iyi beslenme olasılığında %0,0718’lik bir azalmaya sebep olacaktır. Ancak bu sonuç sadece %21,8’lik anlamlılık seviyesinde geçerlidir.

5.12. Mikrokredi Sonrası Alınan Ev Eşyasına Etki Eden Faktörler

Katılımcıların mikrokredi sonrası evlerine aldıkları eşyaların bilgisi, 24. soruda katılımcılara sorulan ev eşyası bilgisi sorusundan alınmıştır. Bu soruda katılımcılara düşük değerli eşyalar (radyo ve kasetçalar, sandalye, kilim, halı, masa, kanepeler, koltuk, yer yatağı, soba), orta değerli eşyalar (bisiklet, nevresim takımı, televizyon, buzdolabı) ve yüksek değerli eşyalardan hangisini mikrokredi sonrası evine aldığı sorulmuştur. Eve mikrokredi sonrası alınan eşyayı etkilemesi muhtemel faktörlerin teorik olarak mikrokrediye katılma tarihi, katılımcının eğitim durumu, katılımcı yaşı, mikrokredi sonrası katılımcının aile geliri, mikrokredi haricinde banka, arkadaşlar, tefeci ve diğer kaynaklardan alınan borç miktarı, katılımcının göçmen olup olmaması beklenmektedir. Mikrokredi sonrası evine en az bir eşya alan katılımcılar “1”, hiç eşya almayan katılımcılar “0” ile gösterilmektedir. Üyelik zamanı değişkeni mikrokrediye üye olunan tarih ile anket yapılan tarih arasında geçen süredir. Eğitim değişkeni, 1=Yok, 2=Okur yazar/diplomasız, 3. İlkokul, 4. Ortaokul, 5. Lise, 6. Teknik okul, 7. Üniversite, olarak 1’den 7’ye kadar eğitim seviyesinin artması ile dizayn edilmiştir.

Tablo 5.77 Mikrokredi Sonrası Alınan Ev Eşyasına Etki Eden Faktörler

logit msesyadurumu uyelikzamani egitim yas gelir alinan_borc gocmen				
Pseudo R2	=	0.1750	Gözlem Sayısı	= 98
LR chi2(6)	=	21.4	Prob > chi2	= 0.0016
Ms Eşya Durumu	Coef.	Std. Hata.	Z.	P>[Z]
Üyelik Zamanı	0,002636	0,00081	3,22	0,001
Egitim	-0,296429	0,26237	-1,13	0,259
Yas	-0,037784	0,02491	-1,52	0,129
Gelir	0,005246	0,00334	1,57	0,117
alınan_borc	0,000257	0,00020	-1,23	0,22
Gocmen	0,392918	0,62555	0,63	0,530
_cons	-0,671020	1,24016	-0,54	0,588

Yaş değişkeni katılımcının yaşını, gelir değişkeni mikrokredi sonrası katılımcıların aile gelirlerini ve alınan borç değişkeni mikrokredi sonrası mikrokredi haricinde herhangi bir borç verenden alınan borç bilgisini içermektedir. Mikrokredi sonrası eve alınan eşyalara

etki eden bu faktörlerin marjinal etkilerini hesaplamak için mikrokredi sonrası eşya durumunun bağımlı değişken, katılma günü, eğitim, yaş, gelir, alınan borç ve göçmenliğin ise bağımsız değişken olduğu bir logit analizi yapabiliriz. Tablo 5.90’da bu analizin sonuçları görülmektedir.

Tablo 5.77’ye bakarsak, denklemin bir bütün olarak anlamlı olduğunu ve üyelik zamanı değişkeninin %5, yaş değişkeninin %12,9, gelir değişkeninin ise %11,7 anlamlılık seviyesinde açıklayıcı olduğu görülmektedir.

Üyelik zamanı faktöründeki değişimin mikrokredi sonrası ev eşyası alımına olan marjinal etkisini inceleyecek olursak,

$$dP/dX_i = f(Z)\beta_i = e^{-Z}/(1+e^{-Z})^2 \quad (5.13)$$

denklemden yola çıkarak sonuca ulaşabiliriz.

$$Z = \beta_1 + \beta_2 X \quad (5.14)$$

eşitliği ile Z değerini;

$$Z = -0,671 + 0,002636 * 444,09 = 0,4996 \quad (5.15)$$

$$dP/dX_i = e^{-Z}/(1+e^{-Z})^2 = e^{-0,4996}/(1+e^{-0,4996})^2 = 0,235 \quad (5.16)$$

$$\text{Marjinal değişim} = f(Z) * \beta_1 = 0,235 * 0,002636 = 0,000619 \quad (5.17)$$

Sonuçta %1 anlamlılık seviyesinde katılımcıların üyelik zamanındaki 1 birimlik bir artış (1 gün), katılımcıların mikrokredi sonrası evlerine eşya alma olasılıklarında %0,0619’luk bir artmaya sebep olacaktır. Bir sene için düşünecek olursak;

Senelik değişim;

$$= 360 * 0,000619 = 0,223 \quad (5.18)$$

Sonuçta %1 anlamlılık seviyesinde katılımcıların üyelik zamanındaki 1 yıllık bir artış, katılımcıların mikrokredi sonrası eşya alma olasılıklarında %22,3’luk bir artmaya sebep olacaktır.

Yaş faktöründeki değişimin mikrokredi sonrası ev eşyası alımına olan marjinal etkisini inceleyecek olursak;

$$Z = \beta_1 + \beta_2 X \quad (5.19)$$

eşitliği ile Z değerini;

$$Z = -0,671 + (-0,03777) * 37,41 = -2,08 \quad (5.20)$$

$$F(Z) = dP/dX_i = e^{-Z} / (1 + e^{-Z})^2 = e^{2,08} / (1 + e^{2,08})^2 = 0,0986 \quad (5.21)$$

Marjinal değişim;

$$= f(Z) * \beta_1 = 0,0986 * -0,0377 = -0,00371 \quad (5.22)$$

Sonuçta %12,9 anlamlılık seviyesinde katılımcıların yaşlarındaki 1 birimlik bir artış (1 sene), katılımcıların mikrokredi sonrası eşya alma olasılıklarında %0,371’luk bir artmaya sebep olacaktır.

Gelir faktöründeki değişimin mikrokredi sonrası ev eşyası alımına olan marjinal etkisini inceleyecek olursak;

$$Z = \beta_1 + \beta_2 X \quad (5.23)$$

eşitliği ile Z değerini;

$$Z = -0,671 + (0,005246) * 98,54 = -0,154 \quad (5.24)$$

$$F(Z) = dP/dX_i = e^{-Z} / (1 + e^{-Z})^2 = e^{0,154} / (1 + e^{0,154})^2 = 0,2485 \quad (5.25)$$

Marjinal değişim;

$$= f(Z) * \beta_1 = 0,2485 * 0,005246 = 0,0013 \quad (5.26)$$

Sonuçta %11,7’lik anlamlılık seviyesinde katılımcıların aylık gelirlerindeki 1 birimlik bir artış (1 YTL), katılımcıların mikrokredi sonrası eşya alma olasılıklarında %0,13’lik bir artışa sebep olacaktır.

6. SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu tez çalışması ile Diyarbakır Şehir Merkezinde uygulanmakta olan, yoksulluk ile mücadele araçlarından mikrokredi pilot projesinin, yoksullar üzerindeki etkilerini değerlendirmek için, iki aylık bir süre zarfında uygulanan bir saha çalışması ve anketin sonuçları değerlendirilmiştir. Mikrokreditinin yoksullar üzerindeki temel etkisi literatüre göre, ekonomik sosyal ve sosyal olanaklara ulaşım kriterleri ile belirlenmektedir. Bu kriterlerdeki değişim ile kadınların ve ailelerinin ekonomik ve sosyal statülerindeki değişim ve yoksulluğa karşı savunmasızlıklarının ne ölçüde değiştiği bilimsel olarak test edilmiştir.

Tez çalışması kapsamında yoksulluk ve gelir dağılımı literatürü, yoksullukla mücadele şekilleri ve mikrokredi sistemi, mikrokredi başarı değerlendirme literatürü, Türkiye’de uygulanan TGMP mikrokredi programı incelenmiş olup anket sonuçları değerlendirilmiştir.

Anket, 2006 yılı Temmuz ayı itibari ile 2257 katılımcısı bulunan TGMP’nin 104 üyesine Temmuz’un başı ile Ağustos’un sonu arasındaki iki aylık dönemde uygulanmıştır. Anket ile ailelerinin kişisel ve ailevi bilgileri, eğitim, gelir, tüketim ve tasarruf bilgileri ölçülmüş ve mikrokredi üyesi kadınlar ve aileleri üzerinde mikrokreditinin başarılı olup olmadığı nitel ve nicel ekonomik, sosyal ve sosyal olanaklara ulaşım kriterleri açısından değerlendirilmiştir.

Çalışmanın en önemli sonuçlarından birisi, Türkiye’de uygulanan bir yoksulluk projesinin başarısını değerlendirirken, genellikle Türkiye’den daha yoksul olan ve refah seviyesi Türkiye ile karşılaştırılamayacak kadar kötü durumda olan ülkelerde uygulanan mikrokredi uygulamaları ile Türkiye uygulamasının aynı değişim oranları ile değerlendirilmemesi gerektiğidir. Örneğin, Afrika’da şebeke suyuna ulaşımı en yüksek olan Başkent %82 ile Nambia iken (United Nations, 1997), anketin yapılmış olduğu Diyarbakır şehir merkezinde bu oran %99 çıkmıştır. Elektriği olmayan evin olmadığı

TGMP örneği ile altyapısı yetersiz ve yoksulluğun kronikleştiği ülkelerde uygulanan mikrokredi uygulamalarını aynı referans kriterler ile değerlendirmemiz durumunda, sonucun hatalı yönlendirmelere yol açacağı muhakkaktır. Sonuçta beklenen durum, TGMP uygulaması ile yoksul hanehalkları üzerinde gözlenlenen değişimin 3. Dünya ülkelerindeki kadar derin olmayacağı, pozitif değişimin bu ülkelere kıyasla oransal olarak daha düşük olacağıdır. Yani TGMP anakütle olarak Dünya ortalamasına göre daha iyi şartlarda yaşayan bir kitleye hitap etmektedir ve bu kitleyi daha da iyi duruma getirecek şartları meydana getirmesi ve bu şartlardaki pozitif değişim oranını Dünya ortalaması ile yarıştırması daha güç görünmektedir. Bu noktada, başarı kriterlerindeki orta derecede etki seviyesi olan %40'lık değişimin TGMP için %30, hatta bazı kriterlerde %20, yüksek dereceli etki olan %60'lık pozitif değişimin ise %40-50 arasında olduğu yorumunu yaparsak yanlış olmaz. Bu noktada TGMP, %30'un üstündeki göstergeleri ile nitel ekonomik ve sosyal olanaklara ulaşım göstergelerinde orta derecede pozitif etki gösterirken, nicel ekonomik göstergelerde orta dereceye çok yakın etkisi olmuş, nitel sosyal kriterlerde ise düşük dereceli pozitif etki göstermiştir. Nicel sosyal olanaklara ulaşım kriterinde ise TGMP öncesi fiziki şartların iyi olması TGMP'nin bu noktada pozitif etkisinin karşılaştırılmasını zorlaştırmıştır. (örn. %99 elektrik bulunan ev oranı oldukça yüksektir ve artışların analizi yapılamamaktadır.). Göstergeleri oluşturan kriterlerde ise, TGMP, kâr ve cirodaki değişimde yüksek derecede etkili olmuş, hanehalkı ve bireysel varlıklardaki değişimde yüksek dereceli etkiye yakın etkide bulunmuştur. İş yapma teknik ve yeteneğindeki değişimde, ev şartlarındaki değişimde, sağlık koşullarındaki değişimde ve aile içi ilişkilerdeki değişimde orta derecede pozitif etkide bulunmuştur. Diğer değişkenlerde ise pozitif olmasına karşın düşük dereceli etkide bulunmuştur. Bu noktada TGMP, iş fırsatlarındaki değişim, iş çeşitliliğindeki değişim, iş ortamının kalitesindeki değişim, gıda ve beslenmedeki değişim, eğitim olanaklarındaki değişim, sosyal saygı ve kabul görülebilirlikteki değişim, aileye ayrılan zamandaki değişim, sosyal aktivitelere katılım, çalışan işçi sayısındaki değişim, kullanılan alet ve ekipmandaki değişim, pazar fırsatlarındaki değişim noktasında düşük pozitif etkide bulunmuştur.

İş fırsatlarındaki değişim, aldığı kredi ile yeni iş kuran katılımcıların oranını göstermektedir ve bu kriterdeki düşük seviyeli değişim TGMP'nin verdiği kredilerle

yeni iş kuran katılımcılardan ziyade mevcut işlerini finanse eden katılımcıları desteklediğini göstermektedir. Adaman'ın çalışmasında da aynı sonuç ortaya çıkmıştır (Adaman, 2006) TGMP bu noktada yeni iş kuran katılımcıları destekleyecek projeler geliştirmelidir. İş çeşitliliğindeki değişim aynı zamanda yeni iş kuran katılımcılara ek olarak mevcut işi büyütmek için yeni ürün ekleyen katılımcıları da göstermektedir. Bu noktada da TGMP işlerini büyütmek isteyen üyelerine yönelik projeler gerçekleştirmektedir. Yani TGMP kendisine taksitlerini düzenli bir şekilde ödeyebilecek, az da olsa düzenli geliri olan fakat resmi bankacılık sistemine ulaşma imkânı olmayan katılımcıları finanse etmiş, fakat daha riskli olan yeni iş kuracak olan yoksulları finanse etmekte yetersiz kalmıştır. Yani TGMP olarak bu noktada yoksulun yoksuluna ulaşmayı kendisine misyon edinen bir kurumun yanlış hedefe atış ettiğini ve hedef kitlesini değiştirmesi gerektiğini söyleyebiliriz.

İş ortamının kalitesindeki pozitif değişim, mikrokredi sonrası dükkan veya tezgahına yatırım yapan, yeni bir ulaşım aracı alan, yeni alet ve ekipman alarak yaptığı işi kolaylaştıran katılımcıları göstermektedir. Bu noktada TGMP tarafından finanse edilen katılımcılar işlerine yeterince yatırım yapmamışlardır. Bu noktada da TGMP yatırımı teşvik edici düzenlemelere gitmelidir. Bu sonuç ayrıca, mevcut işlerini büyütmek için kredi alan katılımcıların işlerine yeterince yatırım yapmadıklarını göstermektedir. Yani katılımcılar, aldıkları krediyi doğru bir şekilde değerlendirmekte yetersiz kalmaktadırlar. Bu noktada eğitim faaliyetlerini mikrokredi organize etmelidir.

Gıda ve beslenmede düşük pozitif değişim gösteren TGMP, katılımcıları dengeli ve düzenli beslenme tekniklerine yönelik eğitim programları düzenlemeli veya bu programlara kanalize etmelidir. Ayrıca bu sonuç, katılımcıların kötü durumda olmayan beslenme durumlarında olumlu değişimin düşük olduğunu göstermektedir. Yani, katılımcı aileler, beslenme durumları mikrokredi öncesi kötü durumda olmayan aileler olup, mikrokredi sonrası ailelerin beslenmelerinde çok da olumlu bir değişim gerçekleşmemiştir.

Eğitim olanaklarındaki değişimin düşük çıkması, TGMP'nin özellikle çocuklar olmak üzere aile fertlerinin eğitimine kısıtlı katkı yaptığını göstermektedir. Bu noktada eğitimi

teşvik etmeli, hatta çoğu noktada çocuklarının eğitimi ile ilgilenmeyen katılımcılara kredi verme noktasında kısıt getirilmelidir.

Sosyal saygı ve kabul görülebilirlikteki değişimin düşük etkili çıkması, katılımcıların mikrokredi sonrası sosyal saygınlıklarında düşük oranda pozitif değişim olduğunu ve TGMP sonrası katılımcıları toplum içerisindeki saygınlığının yeterince artmadığını görmekteyiz. Bu noktada, TGMP katılımcılarının toplumdaki saygınlığını artıracak yönde, basın yayın kuruluşları harekete geçirilebilir, ayrıca değişik propogandalar da yapılabilir.

Aileye ayrılan vakitte pozitif değişimin düşük etkili olması, kredi desteği ile bir nebze işleri büyüyen veya yeni iş kuran katılımcıların fazla çalışmaktan dolayı aileleri ile eskisi kadar ilgilenememeleri, hatta bazı katılımcılarda aileleri ile daha az ilgilenmeleri sonucunu doğurmuştur. Bu noktada, iş verimini artırıcı ve katılımcılara daha az zamanda daha çok iş yapmayı gösterici eğitim faaliyetleri ve yönlendirmeler yapılabilir. Ayrıca yapılan işin cinsine göre tüm ailenin işi ortak yapması da ailenin bir arada olduğu vakti artıracığından aileye ayrılan vakti artıracaktır. Bu noktada katılımcılara yönlendirme yapılması faydalı olabilir.

Sosyal aktivitelere katılımı pozitif düşük etkinin ortaya çıkması, sosyal aktivite olarak ankette ölçülen soruların (bayram, akraba, komşu ziyaretleri, seminer, toplantılar ve eğitim faaliyetleri) zaten geleneksel olarak yapılagelen faktörler olmasındandır. Bu noktada TGMP olarak desteklenebilecek unsurlar katılımcıları toplantı, seminer ve eğitim faaliyetlerine yönlendirmektir. Bu faaliyetler üyelerin eğitim seviyelerinin artmasına ve iş verimliliklerinin de artmasına sebep olacaktır.

Çalışan işçi sayısında düşük pozitif etkinin görülmesi, katılımcıların kredi desteği ile işçi istihdam edecek kadar işlerini büyütemediklerini göstermektedir. Bu noktada TGMP, kredi ödemelerini düzgün yapan ve işlerini düzenli yapabilen katılımcılara daha fazla kredi desteği vererek çalışan işçi sayısındaki artışı sağlayabilir. Neticede çalışan işçi sayısındaki artış daha fazla yoksulun istihdam edilmesine ve mikrokredi ile ekonomide çarpan etkisinin oluşmasına sebep olacaktır.

Kullanılan alet ve ekipmandaki pozitif değişimin düşük çıkması, katılımcıların yatırım noktasında eksikliklerinin olduğunu göstermektedir. TGMP olarak alet ve ekipman

yatırımının teşvik edilmesi, mesela işin verimi için alet ve ekipman yatırımı yapan katılımcılara ek kredi verilmesi gibi önlemlerin alınması ile bu durumun üstesinden gelinebilir. Genellikle mevcut işlerini büyütmek için kredi alan katılımcıların alet ve ekipmana yatırım yapma noktasında eksik kalmaları ise düşündürücüdür. Bu noktada TGMP olarak iş süreçlerine destek olunmalı ve yatırım özendirilmelidir.

Pazar fırsatlarındaki pozitif değişimin düşük etkili olması, katılımcıların ürettikleri mal ve hizmetleri değişik pazarlara satmak noktasında eksikliklerinin olduğunu göstermektedir. Pazarlama noktasındaki ciddi bir destek, TGMP'nin başarısını da ciddi şekilde artıracaktır. Özellikle bu noktada yöresel üretimin Türkiye'de büyük şehirlere veya yurtdışına pazarlanması teşvik edilebilir. Kadın emeğini değerlendirme vakıfları aracılığı ile veya değişik ticari organizasyonlar ile ortaklaşa girişilecek bir pazarlama açılımı, mikrokredi kullanıcılarının satış ve üretim rakamlarını artırmak ile kalmayacak, bölge ekonomisini de canlandıracaktır. Ayrıca, mikrokreditinin en önemli sorunlarından birisi olan bölgesel sisteme enjekte edilen fonun sadece bölgesel ekonomik dönüşümü sağlamasının direnci de, yeni pazarlara açılarak kırılacaktır. Yeni pazarlara girilebildiği ölçüde mikrokreditinin başarısı da artacaktır.

Çalışmanın önemli gördüğümüz sonuçlarından birisi de, eğitim seviyesi yükseldikçe nicel ekonomik göstergelerdeki değişimin anlamlı olarak artmasıdır. Yani eğitim seviyesi yüksek katılımcılara (ilkokul ve üzeri mezunlara) daha fazla kredi verilerek TGMP'nin başarısı yükseltilebilir. Ayrıca, nitel ekonomik göstergeler, nitel sosyal olanaklara ulaşım göstergeleri ve nitel sosyal kriterlerdeki değişim göstergelerinde eski katılımcıların yeni katılımcılara kıyasla anlamlı bir şekilde daha başarılı olmuştur. Yani TGMP üyeleri üyeliklerini devam ettirmeleri halinde daha da olumlu sonuçlar ortaya çıkmaktadır. Bu durumda TGMP'nin eski üyeleri tutma yolunda ekstradan çaba sarfetmesi tavsiye edilmektedir.

Genellikle çoğu sosyal ve ekonomik araştırmalarda karşılaşılan soruna TGMP saha araştırmasında da rastlanmış ve anket katılımcıların gelir bilgisi sorularına verdikleri cevabın eksik ve normalden daha düşük olduğu bulgusuna ulaşılmıştır. Bu sonuçta, katılımcıların ev eşyası, borçlanma ve ev bilgilerine bakılarak ulaşılmıştır. Katılımcıların gelirlerini düşük gösterme motivasyonuna iten sebepler arasında TGMP'den bir daha

kredi alamama ve faydalandıkları bir takım sosyal yardımlardan mahrum kalma tedirginliği olabilir. Ancak burada TGMP olarak daha farklı ve önemli bir sonuç bulunmaktadır. Türkiye'nin daha farklı bölgelerinde ve özellikle köylerde TGMP üyelerinden çok daha yoksul ve mahrum insanların bulunduğu bilgisi ile hareket edersek, mikrokredi uygulamasının Türkiye ölçeğinde yaygınlaşmaması için bir engel yoktur. Bu noktada TGMP mikrokredinin yaygınlaşması için gerekli adımları atabilir. Tezin önemli sonuçlarından birisi de daha yoksul insanların bulunduğu diğer bölgelerimizde de bu uygulamanın yaygınlaşabileceği kanaatidir. Bu esasında TGMP olarak daha yoksul insanlara ulaşmanın da yoludur. Bu noktada Türkiye'nin yoksulluk haritası çıkartılmalı ve en yoksuldan başlanarak ve özellikle köylerde mikrokredi uygulamasının yaygınlaştırılması için çaba sarfedilmelidir.

Alınan mikrokredinin katılımcılar tarafından iş haricindeki harcanma şekline bakarsak, katılımcıların %10'u krediyi alır almaz evlerine yiyecek almışlar, bir o kadarı da geri ödeme için kredinin bir kısmını ellerinde tutmuşlar, giyim, eğitim, eşine borç verme ve sağlık harcamaları için de katılımcıların %15'i kredinin bir kısmını harcamıştır. Bu durum alınan kredinin bir önemli bir katılımcı kitlesi tarafından yatırıma aktarılmak yerine önemli ihtiyaçların finansmanında kullanıldığını göstermektedir. Bu durum TGMP açısından ilerde kredi dönüş oranlarının düşmesi sorununu doğurabilir. Ayrıca katılımcıların krediyi iş kurmak yerine ihtiyaçlarını karşılamak yerine kullanması, TGMP olarak hedef kitlenin yanlış belirlendiğinin de bir göstergesidir. Hızlı büyüme politikası güden TGMP, hedef kitle ayırımını yapmadan kredi dağıtmaktadır ve bu durum TGMP olarak hedef kitle olan yoksulun yoksulu tanımından sapmalar olduğunun da göstergesidir.

Mikrokredi alan katılımcıların kredi alma nedenlerini bu noktada incelemek gerekmektedir. Katılımcıların %48,1'i mevcut işlerini büyütmek için kredi alırlarken, sadece %22,1'i yeni bir iş kurmak için kredi almışlardır. Bu noktada TGMP yeni iş kurmak isteyen katılımcılardan ziyade, mevcut işlerini finanse etmek için krediye ihtiyaç duyan yoksulları finanse etmektedir. Neticede yoksul kesim, herhangi bir işe sahip olsa da, işini finanse etmek için TGMP'den kredi almaktadır. Katılımcıların TGMP kanalı hariç olmak üzere diğer kredi kanallarından aldıkları borç bilgisine göre, sadece 3 katılımcının banka kredisi aldığını ve 22 katılımcının arkadaş çevresinden borçlandığını

düşünürsek, katılımcıların hepsinin finansmana ihtiyaç duyarken, sadece 25 katılımcının borç bulabildiği bir ortamda, TGMP kredi kanallarını yoksulların bu ihtiyacına açarak büyük bir eksikliği gidermiştir. Ancak bu noktada yine de TGMP tarafından yeni iş kuran katılımcılara kredi verme oranını artıracak çalışmaların yapılması gerekmektedir. Bu noktada ise özellikle, verilen kredi tutarının yöre ekonomisi içerisinde en azından bir iş kuracak seviyede, yani daha yüksek seviyede olması gerekmektedir.

TGMP projesinin başarısından birisi de mikrokrediye üye olma süresi uzadıkça ev eşyası olma sahipliğinin artmasıdır. Katılımcıların TGMP ile çalışma sürelerinin uzaması neticesinde evlerine aldıkları eşyada kaydadeğer bir artış gözlenmiştir. %1 anlamlılık seviyesinde katılımcıların üyelik zamanındaki 1 yıllık bir artış, katılımcıların mikrokredi sonrası eşya alma olasılıklarında %22,3'luk bir artmaya sebep olmuştur. Yani mikrokredi projesine katılım süresi uzadıkça bir refah faktörü olan ev eşyası alım gücü artmaktadır.

TGMP projesi esas olarak önemli bir başarıya imza atmıştır. Gerek Diyarbakır ziyaretleri neticesinde gözlemlerimiz, gerekse anket çalışması ile ortaya çıkan en önemli sonuçlardan birisi, yöre halkının sosyal açıdan bu işten faydalandığı ve özgüven olarak motivasyonlarının arttığı yönündedir. Bu sonuca bizi götüren en önemli sebep, kendisini unutulmuş ve diğer insanlar tarafından hatırlanmadığını düşünen bir yoksulun, kendisini önemseyen ve kredi veren¹⁵ bir kuruluş ile haftada en az bir gün beraber olması ve taksitlerini toplamaya gelen kurum personeli tarafından en azından hatırının sorulmasıdır. Mikrokredi burada esas olarak, devlet eli ile yoksulların hatırlanmasını ve özgüvenlerinin kazanılmasını tesis etmiştir. Mikrokredi ve benzeri uygulamalar, çok daha geniş bir yelpazede yurt genelinde yaygınlaşacak olursa Batı'nın Doğu'yu hatırlaması mümkün olabilecek ve insanların çoğunun daha iyi bir refah seviyesinde yaşaması yönünde adım atılmış olacaktır.

Ayrıca toplumu bir arada tutan yegane unsurun aile ortamı olduğunu ve toplum dinamiklerinden olan komşuluk ilişkilerinin öldüğü bir ortamda, mikrokredi komşuların bir misyon için haftada bir defa bir araya gelmelerini ve birbirlerinin dertleri ile dertlenmelerini sağlayan bir kurum olarak komşuluk ilişkilerini yeniden tesis etmektedir.

¹⁵ Kredi=Credit=İtibar

Bu anlamda mikrokredinin sadece komşuluk ilişkilerini pekiştirmek ve toplumun dinamiklerini sağlam tutmak noktasında çok önemli bir başarıya imza attığını söyleyebiliriz (Akgül, 2006).

KAYNAKLAR

- Adaman, F. ve Bulut T.**, 2005. Türkiye'deki Mikrofinans Kurumlarının Yoksullukla Savaşındaki Başarısının Değerlendirmesi, *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi Özeti*, Cambridge University, Cambridge, MA.
- Afrane, S.**, 2000. Impact Assesment of Microfinance Investments in Ghana and South Africa, A Synthesis of Major Impacts and Lessons, *Journal of Microcredit*, Vol. 4, No.1, 37-58
- Akgül, A.**, 2003, Zenginliğin Yaygınlaştırılması İçin Mikrokredi Uygulaması: Türkiye Grameen Mikrokredi Projesi, TİSVA Yayınları
- Akgül, E.** 2006, Kişisel Görüşme.
- Alamgir, D. A. H.**, 2000., Financing the Microcredit Programs of Non-Government Organizations (NGOs): A Case Study, *Journal of Development Entrepreneurship*, Vol. 5, No. 2, 157-168
- Amin S., Rai A.S., and Topa G.**, 2003., Does Microcredit Reach the poor and Vulnerable? Evidence From Northern Bangladesh, *Journal of Development Economics*, Vol 70, 59-82
- Atkinson A. B.**, 1987., On the Measurement of Poverty, *Econometrica*, Vol. 55, No. 4, 749-764.
- Bliss S**, 2005, Microcredit, Small Loans, Big Dreams, Sydney University, Sydney, Australia, 1-24
- Chowdury M. J. A., Ghosh D., Wright R. E.**, 2005, The Impact of Microcredit on Poverty: Evidence From Bangladesh, *Progress in Development Studies*, Vol. 5, No. 4. 298-304
- Churchill, C.**, 2000, Banking on Customer Loyalty, *Journal of Microfinance*, Vol. 2, No. 2, 1-21
- Datta, D.**, 2000, Microcredit in Rural Bangladesh: Is it Reaching the Poorest, *Journal of Microcredit*, Vol. 6, No. 1, 55-82
- Department for International Development (DFID)**, 2005, Social Transfers And Chronic Poverty: Emerging Evidence and The Challenge Ahead, London, UK, 1-38
- Doyle K., ve Black J.**, 2001., Performance Measures for Microenterprice in The United States, *Journal of Microcredit*, Vol. 3, No. 1, 19-43
- Dünya Bankası Kalkınma Raporu**, 2006, Washington, USA, 45-71
- Falaiye C.** 2002, Assessing the Household Impact of Mikrokredi on Rural Nigerian Women, *Master Thesis*, University of Guelph, Canada

- Global Poverty Report**, 2000, G8 Okinawa Summit, Okinawa, Japonya
- Grameen Bank Monthly Report**, 2006, January, can be retrieved on WWWeb: <http://www.grameen.org>
- Gürsel, S., Levent, H., Selim, R. ve Sarıca, Ö.** 2000, Türkiye’de Bireysel Gelir Dağılımı ve Yoksulluk, Avrupa Birliği İle Karşılaştırma, TÜSİAD Yayınları, İstanbul
- Hagenaars, A. J.M./ van Praag, B.M.S.** 1985: A Synthesis of Poverty Definitions. *Review of Income and Wealth*, 31, 2, 139-154.
- Human Development Report**, 2001, United Nations, Geneva
- Human Development Report**, 2005, United Nations, Washington USA, can be retrieved from WWWeb: <http://www.un.org>
- Human Poverty Index**, 2006, *United Nations Reports*, United Nations, Washington, USA
- International Development Agency**, General Informations, WWWeb: <http://www.ida.org>, 2006
- Jaina, S., Mansuri, G.**, 2003., A little at a time: the use of regularly scheduled repayments in microfinance programs, *Journal of Development Economics*, Vol: 72, 253– 279
- Johnson, S.** 2004., Gender Norms in Financial Markets, Evidence From Kenya, *World Development*, Vol. 32, No. 8, 1355-1374
- Kabeer, N.**, 2000., Conflicts over Credit: Re-evaluating Credit: Re-Evaluating the Empowerment Potential of Loans to Women in Rural Bangladesh, *World Development*, Vol 29, No:1, 63-84
- Kuhn W. S.**, 2000, Theoretical Definition and Empirical Measurement of Welfare and Poverty: A Microeconomic Approach, *26th General Conference of The International Association for Research in Income and Wealth Cracow*, Poland, 27 August - 2 September
- Microcredit Summit Report**, 2000, Washington, USA
- Milanovic, B. and Yitzhaki, S.**, 2001, Decomposing World income Distribution, Does the World Have a Middle Class?, *Policy Research Working Papers*, World Bank, Washington, USA, 1-43
- Milanovic, B.**, 2002, True World Income Distribution, 1988 and 1993: First Calculation Based on Household Surveys Alone, *The Economic Journal*, Royal Economic Society, Vol:112, 51-97
- Morduch J.**, 1994, Poverty and Vulnerability, *American Economic Review*, Vol. 84, No. 2, 221-225.
- Navajas S., Schreiner M. Meyer R. L., Vega C. G.**, 2000, Microcredit and Poorest of The Poor: Theory and Evidence from Bolivia, *World Development*, Vol. 28 No. 2, 333-346

- Nieto B. G., Cinca C. S. ve Molinero C. M.,** 2005., Microfinance Institutions and Efficiency, *International Journal of Management Science*, Vol. 4, No. 1, 1-12
- Panjaitan-Drioadisuryo R. D. M., Cloud K.** 1999, Gender, self-employment and microcredit programs: An Indonesian case study, *The Quarterly Review of Economics and Finance*, Vol. 39, 769–779
- Pochun, M.,** 1999., Measures of Poverty and Inequality in Developing Countries, Selected Publications, University of Mauritius, 1-2
- Poverty Assessment Report,** 1999, Grenada, USA
- Reed L. ve Cheston S.,** 2000, Assessing and Measuring The Impact of Microcredit, *Journal of Microcredit*, Vol. 1, No. 1, 20-43
- Siebel H., and Torres D.,** 2000, Are Grameen Replications Sustainable, and Do They Reach The Poor? The Case of CARD Rural Bank in Philippines, *Journal Of Microfinace*, Vol. 1, Number 1., 117-130
- Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü,** <http://www.sydtf.gov.tr/yg.html>, Erişim Tarihi: 2006-03-17
- Stallings, S.,** 1999, A Visible Hand, *Harward International Review*, Vol. 21, No:3, 14-15
- Sustainable Economic Development Agency ve United Nations Development Programme,** 2004, *National Human Development Report, Chapter 5, pp.92*
- Şenesen, Ü.** 1998., Betimleyici Sorgulayıcı İstatistik, İTÜ yayınları, İstanbul
- Şenses F. ve Önder H.** 2006., Türkiye’de Yoksulluk ve Yoksulluk Düşüncesi, İstanbul
- Şenses, F.,** 2001, Küreselleşmenin Öteki Yüzü Yoksulluk, İletişim Yayınları, İstanbul
- The Economist,** 6-12 January 2001, Weekly Published Journal
- Tucker M., and Miles G.,** 2004., Financial performance of Microfinance Institutions: A Comparison to Performance of Commercial Banks by Geographic Regions, *Journal of Microfinance*, Vol. 6, No. 1, 41-54
- TUİK (T.C. Başbakanlık Türkiye İstatistik Kurumu),** 2000, İktisadi Faaliyet Sınıflaması, Ankara
- TUİK (T.C. Başbakanlık Türkiye İstatistik Kurumu)** 2003, *Eğitim İstatistikleri*, WWWeb: <http://www.tuik.gov.tr>
- TUİK (T.C. Başbakanlık Türkiye İstatistik Kurumu),** 2002, Yoksulluk Çalışması Sonuçları, WWWeb: <http://www.tuik.gov.tr>
- UNDP Support For Poverty Reduction Strategies The PRSP Countries Interim Report,** 2001, United Nations, Washington, USA,
- United Nations,** 1997, Poverty Eradication in Africa: Selected Country Experiences. New York, United Nations.

- Vakıfbank Resmi Bilânçosu ve Tabloları**, 2005, İstanbul Menkul Kıymetler Borsası, <http://www.imkb.gov.tr>
- Vanderbosch, K.; Callan, T.; Estivil, J.; Haussman, P.; Jeandidier, B.; Muffels, R.; ve Yfantopoulos, J.** 1993, A Comparison of Poverty in Seven European Countries and Regions Using Subjective and Relative Measures, *Journal of Population Economics*, 6 (3), 235-59
- World Bank Food Programme Yearly Report**, 2004, World Bank, Washington, USA, can be retrieved from WWWeb: <http://www.wfp.org>
- World Development Report**, 2000/2001, World Bank, Washington D.C.
- Yoksulluk Çalışmaları Araştırması**, 2003, TÜİK (T.C. Başbakanlık Türkiye İstatistik Kurumu) resmi web sitesi, <http://www.tuik.gov.tr>
- Yunus M.**, 2003, Yoksulluğun Bulunmadığı Bir Dünyaya Doğru, Doğan Yayıncılık, İstanbul

EKLER

Ek 1: Anket

Anket

Anket Sıra Numarası:.....(listedeki kişilerin sıraları)

Anket Yapanın İsmi:.....

MİKROKREDİ KULLANIM ANKETİ

Anket Tarihi:.....

- Selamlama ve giriş konuşması
 - Anketin amacını katılımcıya açıklama
 - Katılımcıya hangi türden soruların sorulacağını açıklama yap, iş ile ilgili sorular, paranın nerde kullanıldığı, aile içerisinde mi kullanıldığı, vs. detaylı açıklama yap
 - Katılımcıya her soruyu cevaplandırmasına gerek olmadığını ve istediği soruyu reddedebileceğini açıklıkla söyle
 - Katılımcıya çalışmanın saklı tutulacağı ve daha sonraki krediler ve borç verme limitlerine herhangi bir etkisinin olmayacağını, bu uygulamanın tüm Türkiye’de yaygınlaşması için çalıştığını söyle
-

Temel Bilgiler: Bireysel Sorular

1a. Diyarbakır Mikrokredi Programına üye olduğunuz tarihi ay ve yıl olarak hatırlayabiliyor musunuz?

1=Evet (Evetse 1b’ye git)2=Hayır (2’ye git)

1b. Eğer Evetse, ne zaman üye oldunuz?

Tarih (Ay, Yıl)...../200... (Anketör Dolduracak, mümkünse tam tarih)

2. Yaşınız?

Yaş.....99=bilmiyor

3a. Medeni Durumunuz?

1. Evli3. Dul5. İkinci Eş (Kuma)

2. Boşanmış4. Bekâr/Hiç evlenmemiş

3b. Cinsiyet?1=erkek2=kadın

4a. Birisi size bir mektup gönderirse okuyabilir misiniz?

1=Evet2=Hayır99=Bilmiyor

4b. Kendi kendinize mikrokredi borç hesabınızı yapabiliyor musunuz?
1=Evet (4d'ye git)2=Hayır99=Bilmiyor

4c. Borç Hesabınızı yapamıyorsanız kime yaptırıyorsunuz?
1. Okula giden çocuğunuza2. Diğer grup üyelerine3. Diğer merkez üyelerine

4d. Eğitim Seviyeniz Nedir?
1=Yok3. İlkokul5. Lise7. Üniversite
2=Okur yazar/diplomasız4. Ortaokul6.Teknik okul8. Diğer.....

4e. Diyarbakır'ın yerlisi misiniz yoksa köyden mi göç ettiniz?
1. Yerli (5'ye git)2. Göç Etti (**Anketör** göç edilen tarihi **yıl** olarak not et.....)

4f. Göç etme sebebiniz nedir?
1. Yoksulluk2. Terör3. Çocukların eğitimi4.Köy koşulları5. Diğer

5. Mikrokrediyi hangi nedenlerle aldınız? En önemli nedenden en az önemli olana doğru sıralayınız? (**Anketör** 1 den başlayarak numara ver)

- (...) Daha iyi beslenebilmek için
- (...) Geçimini temin etmek
- (...) Yeni bir iş kurmak için
- (...) Mevcut işi büyütmek için
- (...) Çocukların daha iyi bir eğitim alması için
- (...) Daha rahat yaşamak için

Bu nedenlerin dışında;
Sebepler

.....
.....
.....
.....
.....

Ev ile ilgili bilgiler

6. Oturduğunuz Ev?
1=Kendi eviniz2=Kira3=Kendi evi değil ama ücretsiz oturuyor

7. İçme suyunuzu nereden temin ediyorsunuz?
1=Yağmur suyu, nehir veya göl 3=Pompalı Kuyu 5=Şebeke suyu
2=Açık Kuyu4=Şahsi Kuyu

8. Evde elektrik var mı?
1=Evet2=Hayır

9. Ne tür tuvalet kullanıyorsunuz?

1=Ev dışı tuvalet2=Ev içi tuvalet

10. Yemek pişirmek için ne tür yakıt kullanıyorsunuz?

1= Toplanmış Odun 3=Kömür 5=Elektrik

2= Satın alınmış odun4=Tüp6=Tezek

11a. Sofranızda genellikle kaç kişi ile yemek yeniyor?

Yetişkin (18 ve daha büyük).....

Çocuk (18'den daha küçük).....

11b. Evde diğer akrabalar da yaşıyor mu?)

1=Evet

2=Hayır

11c. Evin reisi kimdir? Ailede son sözü kim söyler?

1= Erkekler karar verir (Baba, dede, abi, amca vs..)

2= Kadınlar karar verir (Anne, abla, Hala vs.)

11d. Mikrokrediye başladıktan sonra aile içi ilişkiniz nasıl değişti?

1=İyice bozuldu2=Bozuldu3=Aynı kaldı4=Düzeldi5=İyice Düzeldi 99=bilmiyor

11e. Mikrokrediye başladıktan sonra ailenize ayırdığınız vakit nasıl değişti?

1=İyice azaldı2=Azaldı3=Aynı kaldı4=Arttı5=İyice Arttı 99=bilmiyor

11f. Mikrokrediye başladıktan sonra aşağıdaki faaliyetlerde ne tür bir değişim oldu?

Akraba Ziyaretleria) arttıb) azaldıc) değişmedi

Komşu Ziyaretleria) arttıb) azaldıc) değişmedi

Bayram Ziyaretleria) arttıb) azaldıc) değişmedi

Seminer ve Toplantılara) arttıb) azaldıc) değişmedi

Eğitim Faaliyetleria) arttıb) azaldıc) değişmedi

11g. Mikrokredi alıp para kazanmaya başladıktan sonra insanların size olan saygısı arttı mı?

1=İyice bozuldu2=Bozuldu3=Aynı kaldı4=Düzeldi5=İyice Düzeldi 99=bilmiyor

(Anketör: 12a, 12b, 12c soruları bekar olanlara sorulmayacak, sadece evli olanlara sorulacak)

12a. Kocanız çalışıyor mu?

1=Evet (12b'ye git)2=Hayır (12d'ye git)

12b. Kocanız ne iş yapıyor?.....

12c. Kocanız haftada ne kadar para kazanıyor?

1=<50 YTL3=100-200 YTL5=300-400 YTL

2=50-100 YTL4=200-300 YTL6=>400 YTL

12d. Programa girmeden önceye kıyasla, sadece sizin kazandığınız para arttı mı?

1=İyice azaldı2=Azaldı3=Aynı kaldı4=Arttı5=İyice arttı99=bilmiyor

12e. Programa girmeden önceye kıyasla, eve giren toplam para arttı mı? (kocasının ve çocukların toplamda kazandığı para)

1=İyice azaldı2=Azaldı3=Aynı kaldı4=Arttı5=İyice arttı99=bilmiyor
(12f'ye git)(12f'ye git)(13a'ya git)(12g'ye git)(12g'ye git)(13a'ya git)

12f. Ev geliri aşağıdaki nedenlerden hangisi/hangileri sebebiyle azaldı?

1=2=3=4=5=Diğer99=bilmiyor
Ben veya başka birDüşük Mallışimi
ev üyesi hasta oldusatışlaralamadımıykaybettim

12g. Ev geliri aşağıdaki nedenlerden hangisi/hangileri sebebiyle arttı?

1=2=3=4=İş sahibi5=diğer99=bilmiyor
Mevcut işiYeni işe daha fazlaoldum
büyüttümbaşladımmlı daha düşük
fiyattan aldım

Çocukların Eğitimi

13a. Aşağıdaki eğitim\öğretim seviyelerinde okuyan çocuk sayısı kaçtır?

Eğitim Seviyesi	Çocuk Sayısı	Çocuk Yaşları
1 = Okul öncesi	, , , ,	, , , ,
3 = Devlet ilkokul	, , , ,	, , , ,
5 = Devlet Ortaokul	, , , ,	, , , ,
6 = Teknik lise/Lise	, , , ,	, , , ,
7 = Üniversite	, , , ,	, , , ,
8 = Hiç okula gitmemiş	, , , ,	, , , ,

13b. Mikrokredi almadan önce çocuklarınızın eğitimine günlük yaklaşık ne kadar harcama yapıyordunuz?

1= 0-1 YTL3= 2-3 YTL5= 5-6 YTL
2= 1-2 YTL4= 3-4 YTL6= 6 YTL ve daha çok

13c. Mikrokredi programına katıldıktan sonra çocuklarınızın eğitimi için harcadığınız para eskiye göre?

1=İyice azaldı2=Azaldı3=Aynı kaldı4=Arttı5=İyice arttı99=bilmiyor

13d. Mikrokredi aldıktan sonra çocuklarınızın eğitimine günlük yaklaşık ne kadar harcama yapıyorsunuz?

1= 0-1 YTL3= 2-3 YTL5= 5-6 YTL
2= 1-2 YTL4= 3-4 YTL6= 6 YTL ve daha çok

Mikrokredi kullanımı ve Bireysel Gelir

14a. Mikrokredi programı hariç geçmiş 5 sene içerisinde aşağıdakilerden borçlandınız mı?

	Toplam alınan kredi miktarı	Bakiye kalan borç
--	-----------------------------	-------------------

Banka		
Arkadaş ve Akrabalar		
Tefeci		
Diğer		

14b. Mikrokrediden aldığınız borcu hangi alanda iş yapmak amacıyla aldınız?

1=2=3=4=5=Otel,

Ulaştırmaİmalat (tekstil,TicaretTarım (Hayvancılık Lokanta
gıda, deri işi vs)(Kuaför, restaurant,ve Ziraat dahil)

Temizlik vs..)

14c. Alınan borcun ne kadarı bu amaç için harcandı?

1=100%(15a'ya git)2= 75%3= %504=%25 5=%0

(14d'yi sor ve soru
25a'ya git)

14d. İş harici kalan kısmını ne için kullandınız?

Aktivite	Evet	Hayır	Evetse, Miktar?
Ev için yiyecek			
Giyecek ve diğer ev ihtiyaçları			
Eşinize veya başka birisine borç veya para vermek			
Acil durumlar veya borcu geri ödemek için tutmak			
Çocukların okul masrafları için			
Cenaze hizmetleri			
Evlilik masrafları			
Sağlık harcamaları			
Ev yapımı			
Diğer (lütfen belirtiniz)			

İş Bilgisi:

15a. Mikrokrediden aldığınız borçla birden fazla iş kurdunuz mu?

1= Evet (15b'ye git)2=Hayır (15c'ye git)

15b. Mikrokrediden aldığınız borçla kurduğunuz işleri listeleyiniz?

İş 1.....

İş 2.....

İş 3.....

15c. Bu işin ismi nedir?

İş.....

15d. Bu işi.....

1= Tek başıyapıyorum2=Ailecek yapıyoruz3=Aile dışından yardım alıyorum

15e. İşinizi ne zaman kurdunuz? (sene bilgisi yeterli).....

15f. Bu işte kaç kişi çalışıyorsunuz?.....(cevap sadece kendisi ise 16'ya geç)

15g. İşçiler kazandıklarının karşılığında sizden nasıl bir ödeme alıyorlar? (**Anketör!** Ev halkı çalışıyorsa sorunun cevabına aynı ödeme yazıp geç!)
1=Aynı ödeme2=Nakdi ödeme

İş Seviyesi, Gelir, İşgücü ve Kar

15h. İşgücü, kimler bu işte çalışıyor? İsim ve çalışma bilgileri nedir? (**Anketör!** Tabloyu doldur!)

İsimler	İstihdam periyodu 1=krediden önce 2=krediden sonra	İstihdam Tipi 1=geçici 2=sürekli	Haftalık Nakdi Ödeme (YTL)	Aynı Ödeme (tik koy)

15i. Mikrokredi'ye başladıktan sonra işyerinde çalışan kişi sayısı arttı mı?

1. Arttı2. Azaldı3. Değişmedi

16a. İşinizin geçen haftaki masraf kalemleri nedir ve masrafları ne kadardır? (**Anketör!** İşin yapılış şekline göre aşağıdaki şıkları örnek vererek sor, örn: hammadde maliyeti için fırın işletiliyorsa un maliyetini sor, el işi ise iplik ve işlenmemiş örtü maliyeti, vs)

Kalem	Haftalık maliyet
Hammadde, Malzeme	YTL
Taşıma	YTL
Kira	YTL
Alet, edevat (belirt)	YTL
Yakıt	YTL
Tamir ve onarım	YTL
Saklama, depolama	YTL
Diğer (.....)	YTL
Diğer (.....)	YTL

16b. Normal bir haftadaki satışlardan kazandığınız para ne kadardır? (nakit veya kredi toplam)

1=<50 YTL3=100-200 YTL5=300-400 YTL

2=50-100 YTL4=200-300 YTL6=>400 YTL

16c. Kredi almadan önce, bir haftadaki satışlardan kazandığınız para ne kadardı?.....

16d. (Kar.) Haftalık satışlarınızdan, satışlarınızın toplam maliyetini çıktığınız ve ailenize para harcamadığınız zamanki tutar nedir? (**Anketör!** Yukardaki verilerin sağlaması şeklindeki bu soruya katılımcı cevap vermede zorlanacaktır. Kendisine yardımcı ol!)

1=<25 YTL3=50-75 YTL5=100-125 YTL7=>150

2=25-50 YTL4=75-100 YTL6=125-150 YTL

17. ANKETÖR!! Katılımcının karını, maliyetini ve cirosunu tahmin etme kabiliyetini değerlendir, katılımcıya sorma sakın?

1=Çok zorlandı2=Biraz zorlandı3=Hiç zorlanmadı

(Anketör! Katılımcının 2. bir işi yoksa 19a'ya git)

18a. Geçen 4 haftada bu faaliyetlerden hangisi size en çok **İKİNCİ** karı getirdi? (EĞER 2.FAALİYET YOKSA 19'A GEÇ)

Faaliyet.....

18b. Bu faaliyet.....

1= sizin tamamen 2=Ev halkının Faaliyeti3=Ev halkı dışındakilerin de kendi faaliyetinizkatıldığı bir faaliyet

18c. İşinizin geçen haftaki masraf kalemleri nedir ve masrafları ne kadardır? (**Anketör!** İşin yapılış şekline göre aşağıdaki şıkları örnek vererek sor, örn: hammadde maliyeti için fırın işletiliyorsa un maliyetini sor, el işi ise iplik ve işlenmemiş örtü maliyeti, vs)

Kalem	Haftalık maliyet
Hammadde, Malzeme	YTL
Taşıma	YTL
Kira	YTL
Alet, edevat (belirt)	YTL
Yakıt	YTL
Tamir ve onarım	YTL
Saklama, depolama	YTL
Diğer (.....)	YTL
Diğer (.....)	YTL

18d. Normal bir haftadaki satışlardan kazandığınız para ne kadardır? (nakit veya kredi toplam) (Zaman periyoduna göre verileri giriniz)

1=<50 YTL3=100-200 YTL5=300-400 YTL

2=50-100 YTL4=200-300 YTL6=>400 YTL

18e. Kredi almadan önce, bir haftadaki satışlardan kazandığınız para ne kadardı?.....

18f. (Kar.) Satışlarınızdan satışlarınızın toplam maliyetini çıktığınız ve aileniz para harcamadığınız zamanki tutar nedir? (**Anketör!** Yukardaki verilerin sağlaması şeklindeki bu soruya katılımcı cevap vermede zorlanacaktır. Kendisine yardımcı ol!)

1=<25 YTL3=50-75 YTL5=100-125 YTL7=>150

2=25-50 YTL4=75-100 YTL6=125-150 YTL

19a. Mikrokrediye başladıktan sonra işinizden kazandığınız parayı en çok harcadığınız 3 alanı söyleyiniz?

1=Gıda alımı4=Sağlık6=İşi büyütmek için9=ev yapımı

2=Giyim alımıharcamalarıyatırım10=diğer

3=Okul masrafları için 5=ev eşyası 7=Tasarruf99=bilinmiy

alımı için8=Hayvan yetiştiriciliği

19b. Mikrokrediye başladıktan sonra başka bir işe daha girişme ve işinizi büyütmeye cesaretini kendinizde görüyor musunuz?

1=evet2=hayır

20. Mikrokrediye başladıktan sonra aşağıdaki değişikliklerden herhangi birisini işinize uyguladınız mı?

	1=Evet	2=Hayır
a. İşin ölçeğini büyütmeye		
b. Yeni ürün ekleme		
c. Ürünün kalitesini ve talep edilirliliğini artırma		
d. Toptan alım ve satım yoluyla kazanma		
g. Yeni bir iş alanına daha girme		
h. Ürünü daha farklı alanlarda pazarlama		

21. Mikrokrediye başladıktan sonra aşağıdaki yöntemler ile işinize yatırım yaptınız mı?

	1=Evet	2=Hayır
a. Yeni küçük aletler almak/yemek pişirme aletleri, küçük ekipman vs..		
b. Yeni büyük aletler almak/fırın, makine ekipman vs..		
c. Yeni ulaşım aracı almak		
e. Pazarlama alanına yatırım yapmak, yeni pazarlara açılmak		
f. Dükkan veya tezgaha yatırım yapmak		

22. İşinize en büyük risk olarak neyi görüyorsunuz?

	Tik (✓)	Öncelik numarası
Hastalık/kaza		
Beklenmedin hava koşulları		
Rekabet, pazarın kaybolması		
Hırsızlık		
Salgın		
Maliyetlerin artması		
Müşteri memnuniyetsizliği		
Diğer (belirt)		

Bireysel Seviye, Tasarruflar

23a. Acil durumlar için veya planlı bir satınalma veya yatırım için tasarrufunuz var mı?
1= evet (23b'ye git)2=Hayır(24'e git)99=bilmiyorum (24'e git)

23b. Geçen 12 ay boyunca, tasarruf hesabı hariç birikiminiz.....
1=İyice azaldı2=Azaldı3=Aynı kaldı4=Arttı5=İyice arttı99=bilmiyor

23c. Geçen 1 senede tasarruf hesabınızda (çekilenler dahil) ne kadar para biriktirdiniz?
1=<50 YTL3=100-200 YTL5=300-400 YTL
2=50-100 YTL4=200-300 YTL6=>400 YTL

Ev Seviyesi, Varlıklar

24. Şimdi size evinizde olması muhtemel bazı eşyaları soracağım ve eğer varsa lütfen belirtiniz?

	Evet Tik (√)	Bu eşya kullanılabilecek durumda mı, sağlam mı? Tik (√)	Bu eşya mikrokrediye başladıktan sonra mı alındı?	
			1=evet	2=hayır
Temel Eşyalar				
Radyo ve kasetçalar				
Sandalyeler				
Kilim				
Halı				
Masalar				
Kanepe				
Koltuk				
Yer yatağı				
Soba				
Orta Değerli eşyalar				
Bisiklet				
Nevresim takımı				
Buzdolabı				
Televizyon				
Yüksek değerli eşyalar				
Çamaşır Makinesi				
Bulaşık Makinesi				
Büyük Fırın				

Ev Seviyesi, Refah

25a. Evinizin yakınında bir sağlık ocağı/hastane/dispanser var mı?

1=evet2=hayır

25b. Genelde bu kurumlardan hangisine gidiyorsunuz?.....?

25c. Mikrokredi aldıktan sonra siz veya ailenizden birisi tıbbi bakıma ihtiyaç duydu mu?

1=evet (25d'ye git)2=hayır (26'e git)3=hatırlamıyorum(26'e git)

25d. Tıbbi bakım için gerekli parayı nerden buldunuz?

1=İşten elde ettiğim gelir3=Mikrokrediden5=hatırlamıyorum

2=Arkadaş veya akrabalarından borç4=Yeşil Kart6=Diğer

25e. Mikrokrediye başladıktan sonra sağlık koşullarınızdaki olumlu bir değişim oldu mu?

1=Evet2=Hayır3=Değişim yok

26a. Haftalık yiyecek ve içeceğe harcadığınız para nedir?

1=<50 YTL3=100-200 YTL5=300-400 YTL

2=50-100 YTL4=200-300 YTL6=>400 YTL

26b. Genellikle evde şu öğünlerden hangileri yenir?Tik (✓)

Kahvaltı.....

Öğle Yemeği.....

Akşam yemeği.....

27. Haftada bir aşağıdaki ürünlerden hangisi evinize giriyor? Tik (✓)

Tahıl (pirinç, bulgur vs.)

Süt ve süt ürünleri.....

Yumurta.....

Et.....

Balık ve deniz ürünleri.....

Şeker.....

Meyve.....

Sebze.....

28. Mikrokrediye başladıktan sonraki beslenme durumunuz öncekine göre nasıl değişti?

1=İyice bozuldu2=Bozuldu3=Aynı kaldı4=İyileşti5=İyice iyileşti 99=bilmiyor

29. Ailenizin haftalık toplam geliri nedir?

1= 0-1002=100-2003=200-3004=300-4005=>500 99=bilinmiyor

Ek 2: TUIK İktisadi Faaliyet Sınıflandırması

Tablo Ek 1: Anakütlenin yaptığı işlere göre sınıflandırılması

İş Kolu	Yapılan İş	Detay İş Kolu
ULAŞTIRMA	At Arabası	Kara yolu ile yük taşımacılığı
	Bisiklet kiralama	Diğer tarifesiz kara yolu taşımacılığı
	Motosiklet	Diğer tarifesiz kara yolu taşımacılığı
	Ticari Taksi	Diğer tarifesiz kara yolu taşımacılığı
TİCARET	Aşçılık malzemesi	Ev ile ilgili alet eşya ve teçhizatın perakende satışı
	Baharat	Belirli bir mala tahsis edilmiş mağazalarda gıda içecek ve tütün ağırlıklı perakende satış
	Bakkal dükkânı	Belirli bir mala tahsis edilmemiş mağazalarda gıda içecek ve tütün ağırlıklı perakende satış
	Balık	Belirli bir mala tahsis edilmiş mağazalarda gıda içecek ve tütün ağırlıklı perakende satış
	Battaniye	Belirli bir mala tahsis edilmiş mağazalarda diğer perakende satış
	Boya malzemeleri	Hırdavat, boya ve cam perakende satış
	Buğday	Belirli bir mala tahsis edilmiş mağazalarda gıda içecek ve tütün ağırlıklı perakende satış
	Çamaşır suyu	Belirli bir mala tahsis edilmiş mağazalarda diğer perakende satış
	Camcı dükkânı	Hırdavat, boya ve cam perakende satış
	Cay ve kahve satıcısı	Belirli bir mala tahsis edilmiş mağazalarda gıda içecek ve tütün ağırlıklı perakende satış
	Cep telefonu dükkânı	Belirli bir mala tahsis edilmiş mağazalarda diğer perakende satış
	Çiçekçi Dükkânı	Belirli bir mala tahsis edilmiş mağazalarda diğer perakende satış
	Çerez	Belirli bir mala tahsis edilmiş mağazalarda gıda içecek ve tütün ağırlıklı perakende satış
	Çeyizlik esya	Belirli bir mala tahsis edilmiş mağazalarda diğer perakende satış
	Çikolata	Belirli bir mala tahsis edilmiş mağazalarda gıda içecek ve tütün ağırlıklı perakende satış
	Demir	Hırdavat, boya ve cam perakende satış
	Deri	Tekstil ürünleri, giyim eşyaları, ayakkabı ve deri eşya perakende satışı
	Dondurma	Belirli bir mala tahsis edilmiş mağazalarda gıda içecek ve tütün ağırlıklı perakende satış
	Döner	Belirli bir mala tahsis edilmiş mağazalarda gıda içecek ve tütün ağırlıklı perakende satış
	Dükkânlar	Diğer Ticaret
	Elektrik malzemeleri	Hırdavat, boya ve cam perakende satış
	Et ve et ürünleri	Belirli bir mala tahsis edilmiş mağazalarda gıda içecek ve tütün ağırlıklı perakende satış
	Gaz satışı	Belirli bir mala tahsis edilmiş mağazalarda diğer perakende satış
	Gelinlik	Tekstil ürünleri, giyim eşyaları, ayakkabı ve deri eşya perakende satışı
	Giysi	Tekstil ürünleri, giyim eşyaları, ayakkabı ve deri eşya perakende satışı
	Hayvan yemi	Belirli bir mala tahsis edilmiş mağazalarda gıda içecek ve tütün ağırlıklı perakende satış
	Hizmetler	Diğer Ticaret

	Hurda alım satımı	Pazarlarda ve sergilerde seyyar olarak yapılan perakende satış
	İç çamaşır ve çorap	Tekstil ürünleri, giyim eşyaları, ayakkabı ve deri eşya perakende satışı
	Is ve ticaret	Diğer Ticaret
	Kasap	Belirli bir mala tahsis edilmiş mağazalarda gıda içecek ve tütün ağırlıklı perakende satış
	Kaset ve CD dükkânı	Belirli bir mala tahsis edilmiş mağazalarda diğer perakende satış
	Kaynak malzemesi	Hırdavat, boya ve cam perakende satış
	Kırtasiye	Belirli bir mala tahsis edilmiş mağazalarda diğer perakende satış
	Kıyafet alım satımı	Belirli bir mala tahsis edilmiş mağazalarda diğer perakende satış
	Kozmetik	Mağazalarda yapılmayan diğer perakende satış
	Nevresim	Belirli bir mala tahsis edilmiş mağazalarda gıda içecek ve tütün ağırlıklı perakende satış
	Odun alım satımı	Bedirli bir mala tahsis edilmiş mağazalarda diğer perakende satış
	Pamuk	Belirli bir mala tahsis edilmiş mağazalarda diğer perakende satış
	Pul biber alım satımı	Belirli bir mala tahsis edilmiş mağazalarda gıda içecek ve tütün ağırlıklı perakende satış
	Saat tamirciliği	Kişisel ve ev eşyalarının tamiri
	Sebze	Belirli bir mala tahsis edilmiş mağazalarda gıda içecek ve tütün ağırlıklı perakende satış
	Sebze/meyve alım satımı	Belirli bir mala tahsis edilmiş mağazalarda gıda içecek ve tütün ağırlıklı perakende satış
	Seyyar satıcılık	Pazarlarda ve sergilerde seyyar olarak yapılan perakende satış
	Seyyar satıcısı	Pazarlarda ve sergilerde seyyar olarak yapılan perakende satış
	Sigara alım satımı	Belirli bir mala tahsis edilmiş mağazalarda gıda içecek ve tütün ağırlıklı perakende satış
	Sobacı	Hırdavat, boya ve cam perakende satış
	Sus eşyası	Belirli bir mala tahsis edilmiş mağazalarda gıda içecek ve tütün ağırlıklı perakende satış
	Temizlik malzemesi	Bedirli bir mala tahsis edilmiş mağazalarda diğer perakende satış
	Tütün	Belirli bir mala tahsis edilmiş mağazalarda gıda içecek ve tütün ağırlıklı perakende satış
TARIM, AVCILIK VE ORMANCILIK	Bahçecilik	Sebze, bahçe ve kültür bitkileri ile fidanlık ürünlerin yetiştiriciliği
	Hayvan besiciliği	Koyun, keçi, sığır, at, eşek, bardo, katır vb. yetiştirilmesi; süt hayvancılığı
	İnek yetiştiriciliği	Koyun, keçi, sığır, at, eşek, bardo, katır vb. yetiştirilmesi; süt hayvancılığı
	Keçi yetiştiriciliği	Koyun, keçi, sığır, at, eşek, bardo, katır vb. yetiştirilmesi; süt hayvancılığı
	Koyun yetiştiriciliği	Koyun, keçi, sığır, at, eşek, bardo, katır vb. yetiştirilmesi; süt hayvancılığı
	Küçük bas hayvan ticareti	Koyun, keçi, sığır, at, eşek, bardo, katır vb. yetiştirilmesi; süt hayvancılığı
	Tarım	Tarım, avcılık ve ormancılık
	Tarla kiralama	Tahıl ve başka yerde sınıflandırılmamış diğer bitkisel ürünlerin yetiştirilmesi
	Tavuk	Diğer hayvanların yetiştirilmesi
Sağlık İşleri	Sağlık ocağı	İnsan sağlığı ile ilgili diğer hizmetler
OTEL, LOKANTA	Kahvehane	Lokanta, kahvehane, bar ve diğer yeme içme yerleri
	Lokanta	Lokanta, kahvehane, bar ve diğer yeme içme yerleri
İMALAT	Ayakkabı yapımı	Ayakkabı imalatı
	Çocuk giysisi	Kürk hariç giyim eşyası imalatı

	Dikiş makinesi	Kürk hariç giyim eşyası imalatı
	Ekmek	Fırın ürünleri imalatı
	Ekmek yapımı	Fırın ürünleri imalatı
	Elişi	Başka yerde sınıflandırılmamış tekstil ürünleri imalatı
	Hali	Halı ve kilim imalatı
	İnek sütü	Süt ürünleri imalatı
	İşlem ve üretim	Diğer İmalat
	Kalıpçı	Diğer İmalat
	Mermer	Taşın kesilmemesi, şekil verilmesi ve mermer haline getirilmesi
	Nakıs makinesi	Başka yerde sınıflandırılmamış tekstil ürünleri imalatı
	Perde	Başka yerde sınıflandırılmamış tekstil ürünleri imalatı
	Peynir yapımı	Süt ürünleri imalatı
	Tatlı yapımı	Kakao, çikolata ve şekerleme imalatı
	Tost/sandviç yapımı	Fırın ürünleri imalatı
	Trikotaj	Kazak, yelek, hırka, süveter vb. imalatı
	Yağ yapımı	Süt ürünleri imalatı
	Yoğurt	Süt ürünleri imalatı
Gayrimenkul kiralama	Fotoğraf	Fotoğrafçılıkla ilgili faaliyetler
DİĞER TOPLUMSAL	Ayakkabı boyama	Başka yerde sınıflandırılmamış diğer hizmet faaliyetleri
	Çamaşır makinesi	Tekstil ve kürk ürünlerinin yıkanması ve kuru temizlenmesi
	Güzellik merkezi ve kuaför	Berber Kuaför ve güzellik salonlarının faaliyetleri
	İnternet Kafe	Diğer eğlence ve inlenme faaliyetleri

İktisadi Faaliyet Sınıflaması, TUİK, 2000

Ek 3: Yoksulluk Ölçüleri Hesaplama Yöntemleri

Head count: $H = \int_0^Z f(Y) dY.$

Normalized Deficit: $D = \int_0^Z [1 - Y/Z]f(Y) dY.$

Watts Measure: $W = - \int_0^Z \log_e (Y/Z)f(Y) dY.$

Clark et al. (Second) Measure: $1/c[1 - (1 - P^*)^c] = 1/c \int_0^Z (1 - (Y/Z)^c)f(Y) dY,$ where $c \leq 1.$

Foster et al: $P_a = \int_0^Z (1 - Y/Z)^a f(Y) dY,$ where $a \geq 0.$

Atkinson,1997

ÖZGEÇMİŞ

Adil Döşeyen, 16 Şubat 1982 tarihinde Nevşehir İli Merkez İlçesinde dünyaya gelmiştir. 3 kardeşten en küçüğü olan yazar, ilkokul eğitimini Nevşehir Mihriban Emin Günel İlkokulu'nda tamamladıktan sonra girdiği Anadolu Lisesi sınavında başarılı olarak ortaokul ve lise eğitimini Nevşehir Anadolu Lisesi'nde tamamlamıştır. Lise sonrasında girdiği üniversite seçme sınavında eşit ağırlık ve sözel dallarında il birinciliği, sayısal da il ikinciliği elde ederek İstanbul Teknik Üniversitesi, İşletme Fakültesi, İşletme Mühendisliği bölümünde eğitime devam etmeye hak kazanmıştır. Bir sene İngilizce hazırlık, 4 sene de lisans eğitiminden sonra yine aynı üniversitenin Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Yüksek Lisans Programına girmiştir.

Evli ve bir çocuk babası olan Adil Döşeyen, halen özel bir şirkette “Bütçe ve Mali Tahlil Uzmanı” olarak çalışmaktadır.

4 Mayıs 2007